A. Veimer

EESTI NSV MAJANDUS-PROBLEEME

RK >POLIITILINE KIRJANDUS<

EESTI NSV MAJANDUSPROBLEEME

SUNDEKSEMPLAR

A. VEIMER

EESTI NSV MAJANDUS-PROBLEEME

RK
POLIITILINE KIRJANDUS
TALLINN 1945

Bibliotheca
Universitatis
Tartuensis
1946; 064
11764
A-15852

Loova töö aasta

Meie rahvale on 1944. a. olnud murrangulise tähtsusega. Lühikese, kuid ägeda võitlusega löödi fašistlikud röövarmeed Eestist välja ning taastati nõukogude kord. Selles võitluses sai igale Eestimaa kodanikule silmanähtavaks, et tänapäeval saab fašistlikku kiskjat hävitada kõigi Liidu rahvaste ühiste jõupingutuste tulemusel. Tänapäeval sai selgeks, et ainult tänu teiste Liidu rahvaste, esmajoones suure vene rahva abile vabanes eesti rahvas oma ajaloolisest vaenlasest. See on tõsine ning suur poliitiline õppetund, mille meile elu andis. Meie rahvas sai sellest õigesti aru ning üldise tunnustuse järgi osutas kogu meie töötav rahvas võitluspäevade ajal silmapaistvat arusaamist, abistades kõigekülgselt Punaarmeed ning Balti Punalipu Laevastikku. Tänu sellele saigi võimalikuks, et väga kiiresti taastati raudtee, maanteed ning sõjavägede varustamine sõjategevuse otsesel perioodil kohalikest ressurssidest. Rööbiti otsese sõjalise tegevuse eemaldumisega meie territooriumilt on seda laiema ulatuse võtnud nii majanduslik kui poliitiline ülesehitustöö. Ning siingi võime aasta vahetusel märkida üsna suuri saavutusi. Eriti tuleb alla kriipsutada, et 1944. a. sügisel esmakordselt pärast EK(b)P KK V pleenumi otsuseid meil Nõukogude riigi ülesehitustöös juba üldisemalt rakendatakse juhtimisse bolševistlik meetod. Suurte ühiskondlike ülesannete lahendamine viidi läbi laiade töötavate hulkade rakendamisega, nende poliitiliste teadmiste aktiviseerimisega ning organisatsioonilise kindlustamisega. Kui meil tegevuse esimesel perioodil kippus domineerima bürokraatlik-kantseleilik juhtimisviis, kus korralduste andjad uskusid küsimuse lahendatud olevat korralduse vastuvõtmisega ning selle posti teel kohalesaatmisega, lootsid antud korralduse ellu viia ainult väikesearvulise riigiaparaadi, riigiorganite kaudu, siis V pleenum tõi siin otsustava murrangu, nii et küsimusele lähenetakse kõikjal üle maa juba teisiti, suurema või vähema eduga. Kui näiteks Viru- ja Läänemaa olid kuni pleenumini peaaegu viimsetel kohtadel niihästi maareformi läbiviimisel, metsa raie- ning väljaveotööde alal, samuti varumistöös, siis pärast senise töö tõsist revideerimist ning laiadesse töörahva hulkadesse minekut, et neid kaasa tõmmata ülesannete läbiviimisele, olid töö tagajärjed silmatorkavad. Ning 1945. a. algul seisab näiteks varumise alal Läänemaa esikohal, Virumaa sammub tema järel

ning mõlemad on oma ülesanded täitnud. See on väga õpetlik näide sellest, et kõik jutud objektiivseist põhjusist, mis ei laskvat täita näiteks kohustusi riigi vastu, olid meile vaenuliku elemendi poolt esile tõstetud ning ilma arvustuseta edasi kantud mõningate tegelaste poolt. Pärast olukorra õiget analüüsi selgus, et ei määrde- ega kütteõlide puudus, ei hobuseraua puudus, ei vankrite ega regede puudus ei takistanud Viru ja Lääne maakonnal neile antud ülesandeid täitmast. Oli tarvis ainult oma sisemisi ressursse tundma õppida, oli tarvis minna töötava rahva hulkadesse ja neile jutustada kohustusist ja ülesandeist ning selgitada, milleks seda tarvis on, näidata, kes töötavad meie vastu, ning organisatsiooniliselt kindlustada seda tööd, ja kõik ülesanded olid kiiresti lahendatud. Tõsi, kõik maakonnad ei ole veel jõudnud järele neile kahele eesrindlikumale maakonnale, kus juhtivateks seltsimeesteks on Läänemaal partei sekretär Minne ja täitevkomitee esimees sm. Lebin, Virumaal — partei sekretär sm. Janson ning täitevkomitee esimees sm. Lepik. Mitte kõik maakonnad pole suutnud neile kahele eesrindlikule maakonnale järele jõuda just oma töö meetodi parandamise alal. Kõige taga seisab siin Valga maakond, kus sekretäriks on sm. Kurvits ning täitevkomitee esimeheks Heideman. Siin on veel liiga nõrk oma maakonna tundmaõppimine juhtivate seltsimeeste poolt, liiga nõrk on maakonna sisemiste ressursside ärakasutamine, liiga aralt ja ebakindlalt viiakse läbi töötavate hulkade aktiviseerimist ning küllalt intensiivselt ei rakendata jõude klassivaenlaste, külakurnajate ja saksa käsilaste vastupanu murdmiseks. Selle tagajärjel on ka töö tulemused selles maakonnas üsna halvad. Kogu töö parandamine peab algama just V pleenumi otsuste elluviimisest täie tõsidusega põllumajanduses ja teistel aladel.

Sügiseste tööde läbiviimises tuleb märkida metsatööde, eriti meie Riikliku Kaitsekomitee otsuste edukat täitmist. Siin on meie töötav talurahvas 1944. a. rasketes ilmastikuoludes saavutanud märkimisväärset edu. Kõik otsused kaevanduste ja raudteede taastamiseks vajaliku metsa raie- ning väljaveotööde alal oleme suutnud täita. Raskusi on esialgu veel üldise metsaplaani täitmisega väljaveo alal, sest kuigi meie metsaraie-plaani täidame, on meil väljaveo-plaani täitmises puudujääk. Siin on suurel määral süüdi korduvalt esinenud halb organisatsioon. Nii reas maakondades, eriti Pärnu- ja Viljandimaal, ei kasutatud tee äärde väljaveetud metsamaterjalide veo võimalust raudteejaamadesse seal, kus väljavedu metsadest seisis soode mittekinnikülmumise tõttu. Seevastu Harju- ja Virumaal saavutati suhteliselt häid töötulemusi selletõttu, et otstarbekohaselt kasutati ära veoabinõud ning kohtadel, kus lahtiste soode tõttu väljavedu metsast oli võimatu, teostati vedusid teede äärest raudteejaamadesse. Selle tulemusena ongi veoplaan näit. Harjumaal täidetud juba 25. detsembriks ligi 96%, kuna säärane maakond, nagu Viljandi maakond, on seda teinud ainult 6% ulatuses.

Kokkuvõttes on täiesti selge, et need maakonnad, kes sügisel ei suutnud oma ülesannetega toime tulla, saavad seda rohkem ülesandeid jaanuari-veebruari-märtsikuul just metsa väljaveo alal. Meie peame jõudma sellele kindlale teadmisele, et kõik riiklikud plaanid on meil tarvis täita 100-protsendiliselt. Siin ei saa meil olla mingit kõrvalekaldumist ning plaani mittetäitmist. Võidukas vaenlase löömine ei tulnud mitte iseenesest. Seda ei saanud meie kangelaslik Punaarmee teostada teisiti kui ainult tingimusel, et kogu tagala end ennastsalgavalt pingutas. Meie kohapealsed riiklikud organid peavad olema oma ülesannete täitmisel kaljukindlad. Järeleandlikkus oma kohustustest kõrvalepõiklejate suhtes, iga leplikkus meie klassivaenlaste saboteerimiskatsete suhtes on sisuliselt vaenlase abistamine, ja seepärast on tarvis see küsimus kanda laiadesse rahvahulkadesse ja hoolitseda selle eest, et laiad töötavad hulgad täie teadvusega mobiliseeritaks sääraste sabotaažide vastu, ükskõik kust nad ka ei tuleks.

Saksa käsilaste ning külakurnajate talundite üleandmine töötavale talurahvale on kogu eesti töötava talurahva poolt vastu võetud suure rahuldusega. Rahvas on väga aktiivselt osa võtnud selle suure aktsiooni läbiviimisest ning neis maakondades, kus see küsimus on bolševistlikult asetatud, s. o. kus laiad töötava talurahva hulgad on suudetud kaasa tõmmata nende küsimuste arutamiseks ning läbiviimiseks, nagu näit. Tartumaal, on sellel alal saavutatud eriti häid tulemusi. Küla töötavad talupojad tunnevad oma küla kurnajaid kõige paremini ning tänu neile on võidud rahva enese poolt mõista kohut saksa käsilaste üle. See aktsioon paneb kahtlemata kindla majandusliku aluse meie uusmaasaajaile. Teisest küljest ta kindlustab tugevasti nõukogude korda külas, murdes hallparunite vastupanupesad. Praegu seisab meie ees ülesanne neid laiu töötavaid hulki, kes on aktiivselt läbi viimas nõukogude riigi tähtsaid seadusi, suunata organiseeritult meie Nõukogude riigi ülesehitustööle. Sel alal on praegu välja töötatud valdade ning linnade täitevkomiteede juures aktiivi organisatsioonilise töötamise vormid komisjonide näol. See on suureks toeks täitevkomiteedele nende igapäevases töös, olgu maareformi küsimustes, olgu inventari ja kariloomade üleandmisel, olgu sõjaväelaste perekondade eest hoolitsemisel, olgu kultuurilistes üritustes, nii koolide, klubide, sportlike ürituste ning teistel tegevusaladel. Üldiselt seisab ees nende organisatsioonide loomine üle kogu maa ning nende abistamine nende esimestel töösammudel. Seepärast üheks meie suuremaks ülesandeks ongi just sage kohtadel käimine, töö vahetu abistamine ja edasiviimine koha peal.

EK(b)P KK ja RKN ühist määrust nr. 380, millega toetatakse maal töötavaid talupoegi inventari ja kariloomade andmise näol, rakendatakse üle maa üsna edukalt. See määrus näeb teatavasti ette muu hulgas ka kariloomade ja inventari ostmist neilt nõukogude võimusse lojaalselt suhtunud jõukailt talupoegadelt, kellelt osa maad tuleb juurdelõigetena

maatameestele anda. Nende talupoegade talundeilt võõrandatakse kariloomi ja inventari tasu eest ja selle ostmise läbiviimiseks võetakse neis talundeis osa inventari ja kariloomi arvele, et saaks ostmist plaanikindlalt teostada. Selle arvelevõtmise juures on tekkinud mõni üksik arusaamatus. Nii on näiteks Paistus täiesti seadusevastaselt toimetatud kogu valla piirides olevate talundite kogu inventari ja varanduse üleskirjutamist. Pole vaja eriti rõhutadagi, et see oli vale samm ja määruse nr. 380 vale rakendamine, millega asjata tülitati kodanikke ning tekitati nende seas asjata ärevust. Siin avaldub meie Viljandi maakonna parteikomitee kui ka täitevkomitee töö puudulikkus. Keskkoht polnud küllalt kiiresti informeeritud säärastest partei liini moonutamistest ega võtnud ka ise otsekohe abinõusid tarvitusele nende likvideerimiseks.

Märkimisväärseid saavutusi võime loetella ka meie ühendusteede, maanteede, sildade korrastamise alal, mis olid sõjategevuse tõttu rängalt kannatanud. Üldiselt on raudtee- ja maanteesillad taastatud ja maanteedel tehtud üsna suureulatuslikke jooksvaid remonte. Üle 120 000 kantmeetri kruusa ja liiva on veetud teedele jne. Samuti on suur töö ära tehtud meie side taastamise alal. Siin väärib märkimist, et välja arvatud 8 valda, on meil telefoniühendus jalule seatud kogu maal. Meie lähemaks ülesandeks on seda sidet tihendada, parandada kvaliteeti ning aidata esmajoones Tallinna, kus telefoni-keskjaama õhkulaskmise tõttu on telefoni tarvitamine äärmiselt kitsendatud.

Kultuurialadest tuleb märkida suurt tööd, mis on tehtud meie koolitöö alustamisega, kus meil üle 110 000 noore kodaniku on saanud uuesti asuda õpitööle. Siin on veel palju raskusi. Ei ole veel küllaldaselt lõpule viidud ega hoolitsetud koolide õpetajaskonna kui ka õpilaste vaimsete ja materiaalsete vajaduste rahuldamise eest. Täitevkomiteed on väga ükskõikselt suhtunud koolide, haiglate ja teiste esmajärgulise tähtsusega asutuste materiaal-tehnilise varustamise küsimustesse. Sääraseis elementaarseis asjus, nagu küttеküsimused, hädalised remondid, valgustusküsimused — kõigis neis küsimusis on täitevkomiteed töötanud väga loiult, samuti nagu rida suuri käitisi on suhtunud bürokraatlikult endale võetud kohustustesse koolide šefluse alal. Siin seisavad meil 1945. aastal ees väga suured ülesanded, et viia meie koolid, meie haiglad, klubid jne. seisukorda, mida need asutused oma iseloomu tõttu väärivad.

1945. aasta peab meie rahvale, angu kogu meie Nõukogude Liidu rahvastele, saama lõpliku võidu aastaks. Seetõttu kujuneb ta väga pingerohkeks, meile aga nüüd juba loova töö aastaks. Peame läbi viima suureulatuslikke töid. Kõigepealt tuleb päevakorda sõjaliselt tähtsate alade arendamine. Kui me 1944. a. veel suhteliselt vähe pöörasime tähelepanu linnale, tööstusele, siis 1945. a. peame seda enam tegema. Ka linna töös peame suutma läbi viia säärase murrangu, nagu see tuli esile meie töös 1944. a. talvel maal. Peame suutma kaasa tõmmata kogu rahva meie

põlevkivitööstuse ülesehitamisele, peame abistama põlevkivitööstuse ehitamist jõu ja nõuga. Ei tule unustada, et küte, ka vedel kütteaine, on esmajärgulise tähtsusega kogu rahvamajanduses. Peame tõsiselt hoolitsema selle eest, et saaksime luua endile hädavajalikud reservid nii turba kui puude alal. Peame suutma taastada suurkäitised, nagu on seda metallitööstused „Krull", „Ilmarine", „Volta", nagu on seda „Luther", tselluloosi-, paberivabrikud jt. Need on kõik majanduslikult väga suure tähtsusega tööstusharud ning nende taastamine seetõttu kiireiseloomuline.

Peale puhttehniliste küsimuste on meie tööstuse juhtidel tarvis suuremat rõhku pöörata ka majanduslikele külgedele. On tarvis hakata tõsiselt võitlema omahinna alandamise eest, kokkuhoiu eest nii tooraine, tööjõu kui ka energia kasutamises. Tänapäeval teeme seda väga halvasti. On tarvis korraldada tööliste palgatingimusi. On absoluutselt lubamatu säärane olukord, et pärast 2—3-kuulist töötamist on veel üksikuid käitisi, kus töölistele ei ole välja makstud palka, vaid makstakse avanssi. See näitab nende käitiste direktorite ja juhtkonna vähest korraldusvõimet. On tarvis tõsiselt võidelda töödistsipliini parandamise eest töös-tustes, enam süstemaatiliselt viia sisse võistlusmoment. On tarvis julgemini, järjekindlamini töötada uute kaadrite kasvatamise alal. On tarvis süstemaatiliselt töötada defitsiitsete toorainete asendamise probleemiga, mida me siiani jällegi vähe oleme teinud. Praegu veel lepivad meie majandusjuhid sageli plaani mittetäitmisega, unustades, et see on niisama hea kui seaduse mittetäitmine. Riiklik plaan on seadus, selle täitmine on igaühe kohus nagu iga teise Nõukogude seaduse täitmine, ja ükski majandusjuht ei saa vabandada selle seaduse täitmatajätmist sellega, et tal puudus see või teine asi. Selle jaoks ollaksegi direktor ja majandusjuht, et leitakse abi kitsastest kohtadest väljapääsemiseks, et otsitakse neid sisemisi ressursse, mis on kasutada, et plaani täita. Plaani täitmine, selle ületamine peab saama kogu meie 1945. a. töö hindamise põhikriteeriumiks. Me peame väga tõsiselt suhtuma meie käitistesse ja nende juhtidesse, kes plaani täitmisega toime ei tule.

Kõigil aladel on teravaks küsimuseks uute kaadrite laialdane ettevalmistamine. Kõik need direktorid, kes pole seni selleks midagi ära teinud, kes juba praegu iga õppinud töölise kohta pole ette valmistamas vähemalt kolme uut õppinud töölist, ja seda esmajoones naiskodanike hulgast, — kõik need direktorid on 1945. a. kahtlemata väga suurte raskuste ees. Kaadrite ettevalmistamise probleem peab kujunema üheks põhilisemaks ülesandeks. Seni võime märkida algatust ja süstemaatilist tööd esmajoones Rahanduse Rahvakomissariaadis, samuti osaliselt Põllutöö Rahvakomissariaadis, kuna esmajoones just tööstuslikud rahvakomissariaadid teevad sel alal nõrka tööd. See on suur puudus; on tarvis, et me kord sellest surnud punktist välja jõuaksime. RKN määrus, millega kohustatakse kõiki tööstusi ning majanduskomissariaate laia-

ulatuslikult korraldama tehnilise miinimumi kursusi, direktorite ja teiste kvalifitseeritud majandusjuhtide edasiarendamise koole ning pikaajalisi kursusi, seab ülesanded, mille täitmist tuleb meie riiklikel ning parteiorganisatsioonidel väga rangelt nõuda.

31. detsembril 1944.

I

Nõukogude Eesti loomisega saavutas eesti rahvas täieliku iseseisvuse

21. juuni võiduga saavutas eesti rahvas vabaduse

Eesti rahva nimel on maailmale oma kannatustest bolševike ajal kurtnud Sangaste Juss ja Hjalmar Mäe, seda on teinud Pulli-Jaan ja Varga-Nigu ning teisedki eluraskustes põhjakäinud inimesed, kes nii sõnas kui ka kirjas jutustavad, kui hirmsad olevused olevat kommunistid ja kuidas nad varsti tulevat tagasi veel hirmsamatena, ja sellepärast eesti rahvas aidaku, sest sakslane ei saa neist jagu.

Samal ajal aga vaikivad kõik tuusad, kõik need Scheelid, parunid Knoopid, Rotermannid, Witted, Fahled, Kochid, Lutherid, van Jungid, Wachmannid, Citronid, Scheinid, Forsmannid, Feldmannid, Rosenid, Jegorovid ja teised Jooramid ning Mogri-Märdid sellest, et eesti rahvas, teostades oma suveräänset riigivõimu, natsionaliseeris ning rakendas kogu eesti rahva huvides tööle Scheelidele seni kuulunud vabrikud ja tehased, kontorid ja pangad, mõisad ning majad, et kõigi nende kunagiste ristirüütlite järeltulijate selgroog murti Nõukogude riigi poolt.

See oli ju avalik saladus, et klikiaegse Eesti tõelisteks peremeesteks olid Scheel, Fahle, van Jung. Ainuüksi Scheeli pank kontrollis kaht viiendikku kogu Eesti rahvamajanduslikust kapitalist ja kogu pangakapitali peremeesteks olid esijoones sakslased. Loetelles juba ainult ülaltoodud nimede taga seisnud käitisi, me saame eesti majanduse tõelistest peremeestest teatava ettekujutuse: Scheel — pank, põlevkivitööstus, tselluloositööstus; parun Knoop — Kreenholm; Fahle — tselluloos ja paber; Rotermann — tööstusi, ärisid; Luther — vabrik, vineer, pangandus; van Jung, Wachmann, Citron — tekstiil, nahk, salakaup; Schein — kaks miljonit krooni aastas ametlikku sissetulekut metsalaastamise eest, esijoones paruneile kingitud metsade realiseerimisel; Feldmann — „Põhjala" kummivabrik; Witte — piiritustööstus, Aktsiapank, majad, mõis; Koch — kindlustusselts „EKA", majad, mõis; või maalt suured mõisaomanikud, kes ka kodanliku maareformi ajal oskasid säilitada oma mõisu: Dehn, Samson-Himmelstjerna, Zur-Mühlen, Ungern-Sternberg, Berg, Buxhoevden, Wulff, Liphardt, Nottbeck, Harpe, Knorring. Kas kõik need nimed pole eesti rahva ajaloos tuntud nimed? Kas neil pole iga eestlase jaoks kurjakuulutav kõla juures?

Kuid neid nimesid on sadu; siin on toodud vaid üksikuid näiteid neist, kes nüüd fašistliku okupatsiooniga on jälle Eestis saanud peremeesteks,

kes eelistavad jääda varju, kuid kelle hääletorudena esinevad moodsad Suija Pärdid* ning Pärdikud, ülesandega ajada rahvale puru silma, desorganiseerida tema võitlust saksa okupantide vastu ning võimaluse korral värvata suurtükiliha okupantidele võitluseks eesti rahva vastu.

Kui meie sellest vaatevinklist vaatleme Suija Pärtide udujuttu vabaduse ja iseseisvuse puudusest nõukogude korra ajal, siis saame sellele jutule hoopis teise sisu. Tõsi on see, et tõesti parunitel Knoopidel, Scheelidel, van Jungidel, Tiesenhausenitel ja teistel põlistel eesti rahva vaenlastel polnud enam vabadust jätkata eesti rahva orjastamist. Tõsi on see, et Scheeli pank ei saanud enam dikteerida valitsusele ette tollimäärade tõstmist ning monopolide sahkerdamist väliskapitalile, nagu ta seda tegi tikumonopoli sisseseadmise puhul, või sundida valitsusele peale rahva riisumist paruneile võõrandatud mõisade eest tasumaksmise näol; tal polnud vabadust osta ei jupikaupa ega tervetena üksikuid ajalehti ning võimukandjaid, talle ei antud vabadust organiseerida rahvavaenulisi liikumisi ühiskonna põhjakihtidest, nagu ta seda tegi nn. vapside liikumise loomisel; teiste sõnadega — ta polnud enam eesti rahva peremees, sest nõukogude võim likvideeris ta.

Seega vabadust polnud tõesti kõigil neil igipõlistel eesti rahva vaenlastel, kelle vastu eesti rahvas enam kui seitsesada aastat peab vihast ning visa võitlust; küll aga oli tõeline vabadus eesti rahval.

Kas polnud see sümboolne, et Eestimaa põliste orjastajate traditsiooniline võimusümbol — Mustapeade Klubi — muudeti Tallinna töötava rahva klubiruumiks ja et teisedki Tallinna, Tartu, Narva jt. linnade kõige paremad majad anti kasutada rahvale kas ühiskondlike organisatsioonide rahutamiseks või ühiste tarvete rahuldamiseks.

Eesti rahvas mäletab väga hästi Uluotsa — Rei — Scheeli võimutsemisaega, samuti nende „vabadust", kui kõik Tallinna töölisorganisatsioonid pidid virelema pimedas keldris linna raamatukogu all, kui ei leidunud kogu vabariigis trükimasinat, mis oleks võtnud trükkida tööliste ajalehte, sest see leht võitles Scheelide eesti rahva orjastamise poliitika vastu. Eesti põllumees mäletab väga hästi Scheelide „vabadusaega", kus ligi kolmandik eesti talupidajaid oli panditud Scheelide poolt kontrollitud pankadele ning oksjonihaamer otsustas, missugune parun on selle koha tulevane peremees.

Scheelid, Tiesenhausenid, van Jungid on kurjad nõukogude valitsusele, et riigiaparaadist välja roogiti kõik nende käsilased, et riigivõimu

* Pärt Suija oli 1870. a. Võrumaal saksa parunite poolt ametisse pandud Karula kihelkonna koolivanem. Tema andis oma nime parunite, peamiselt Urvaste mõisahärra von Samsoni kirjutuste alla, milledes laimati eesti rahvast ja püüti nurja ajada rahakorjandust Eesti Aleksandrikooli heaks. Suija Pärtideks, s. o. eesti rahva äraandjateks kujunesid eesti kodanlikud natsionalistid, kes olid imperialistide toapoisteks oma võimu ajal ja Suure Isamaasõja ajal tegutsesid koos saksa fašistlike okupantidega eesti rahva orjastamiseks ja hävitamiseks. *(Toim.)*

teostas rahvas oma tõeliste huvide kaitsjate kaudu ning rakendas seda riigivõimu nende alatute katsete vastu pidurdada noore töötava rahva riigi ülesehitamistööd. Kõik need Sieversid, Kapstad, Pustad, Holbergid, Hünersonid, Tuulsed — iga liiki gestapode ja Krögerite agentuurid suruti välja ning asendati rahva seast tõusnud meestega, kes algusest peale leidsid õige kontakti ning ühise keele ausate riigi teenijatega ühises töös rahva heaolu tõstmiseks. Andekaimaile neist, tõsistele töömeestele avas nõukogude kord kõik võimalused oma võimete igakülgseks rakendamiseks, seades nad vastutavatele positsioonidele, ja tuhanded insenerid, geoloogid, arhitektid, keemikud, praktika ning teaduse esindajad oma suurejoonelise elava tööga nõukogude aasta jooksul on elavaiks tunnistajaiks sellest vabast tööst, sellest vabadusest, mida maitses eesti rahvas oma elu korraldamises uutel põhimõtetel, vennalikus koostöös teiste Nõukogude Liidu vennasvabariikidega.

20. juunil 1944.

Nõukogude Eesti loomisega sai Eesti täieliku iseseisvuse

Uheks kõige korrutatavamaks Suija Pärtide udujutuks on see, et bolševikud olevat põhimõtteliselt vaenulikud eesti iseseisvuse vastu. Nagu me juba eelmises artiklis märkisime, oleme meie tõesti Scheelide, Fahlede ja Knoopide iseseisvusest arusaamise vastu, kes kahekümne viie aasta kestel on võidelnud selle eest, et Eestist teha Balti hertsogiriik või koguni varjamatult parunite asumaa. Meie ei ole seepärast mitte ainult vastu säärasele Scheelide iseseisvusele, vaid võitleme kõigi abinõudega selle eest, et kõik need Scheelid koos nende taga seisvate saksa fašistide röövbandidega juuritaks Eesti pinnalt täielikult välja.

Käimasolev suur maailmasõda näitab ka kõige vähem arenenud eestlasele, et meie rahvas saab rahvana elada ja kasvada ainult ühises võitluses koos teiste Nõukogude Liidu rahvastega meie ühise vaenlase, saksa röövimperialismi vastu. Tänapäeval on ju täiesti selge, et kui Nõukogude Liidu rahvad poleks ühinenud liiduks, siis oleksid nad saksa fašismi poolt niisama kergesti purustatud, nagu see sündis rea Lääne-Euroopa riikidega, kes sattusid fašistide rautatud kontsa alla. Tuletame meelde selliseid riike nagu Prantsusmaa, Poola ja Tšehhoslovakkia, rääkimata väikerahvaist nagu Belgia, Taani, Hollandi, Norra. Sel ajal, kui Lääne-Euroopa suurriigid purunesid saksa fašismi sõjamasina all, on Nõukogude Liit riik, kes on vabastanud enam kui kolm neljandikku fašistide poolt okupeeritud territooriumist ning on kandnud sõjategevuse üle juba vaenlase territooriumile.

Kui Ukraina Nõukogude Sotsialistlik Vabariik on peaaegu täiesti vaba, siis sai see teoks ainult selletõttu, et ukrainlasi abistasid selles vabastustöös suurvene, valgevene, gruusia, armeenia, kazahhi, uzbeki ja paljude teiste Ukraina vennasvabariikide pojad, kogu Nõukogude Liidu võimas sõjatehnika ning väepealikute sõjageniaalsus, eesotsas Punavägede Ülemjuhataja marssal Staliniga.

See reaalne jõudude vahekorra arvestus näitas Nõukogude Liidu rahvastele tee, mille kaudu ainuüksi on võimalik oma iseseisvust kaitsta, ja see tee on ühtseks Nõukogude Liiduks ühinemise tee. Selles ühinemisaktis väljendab iga rahvas nimelt oma iseseisvust, oma iseseisvat otsustamisvõimet.

Siinjuures ei tohi unustada fakti, et nimelt bolševike partei on kõige järjekindlam eestvõitleja iga võõra rahva orjastamise püüete ja võõraste territooriumide vallutamise vastu. See oli bolševike partei eesotsas Leniniga, kes Kerenski valitsuse ajal oli Soome eraldumise poolt ning soovitas ka Eesti värskel töörahvariigil piirduda vaid lepingulise vahekorra loomisega Vene Föderatiivse Sotsialistliku Nõukogude Vabariigiga, selleks et nende riikide rahvastes jäädavalt kaotada tsaari-Venemaa poolt tekitatud umbusk ning et need rahvad oma kogemuste najal veenduksid, et töötava rahva jõud on ühinemises täieliku üheõiguslikkuse alusel.

Et Nõukogude riigil pole vähimaidki teiste maade vallutamise plaane ja seega ka teiste rahvaste orjastamise vajadust, seda näitab väga kujukalt käimasolevas Suures Isamaasõjas Liidu valitsuse poliitika isegi oma vaenlaste suhtes. Punaväe jõudmisel Rumeenia territooriumile avaldas Nõukogude valitsus deklaratsiooni, milles ta avalikult teatas, et Nõukogude Liit ei taotle Rumeenia territooriumi mingi osa omandamist või Rumeenias maksva ühiskondliku korra muutmist.

Samasugust võõra, meile isegi vaenuliku riigi suveräänsuse austamist nägime ka rahutingimustes, mis esitati Soomele Nõukogude Liidu poolt.

Teiste sõnadega, võideldes igas riigis töötava rahva võidu eest, võitleb bolševike partei seega ka iga väljasttuleva orjastaja vastu, võitleb seega oma rahva eluõiguse, tema iseseisvuse eest. Saavutanud võidu, loonud ajaloolise arenemise taustal kõige kõrgema riigitüübi — nõukogude riigivormi — tegi ka eesti rahvas 1940. aastal oma ajaloo käigus määratu sammu edasi oma iseseisvuse kindlustamiseks. Nagu juba eespool märgitud, ei tähenda üleminek nõukogude riigivormile ühes sellega veel automaatset kuulumist Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu. Näiteks teame ajaloost, et Ungari sotsialistlik nõukogude vabariik, samuti kui Baieri sotsialistlik nõukogude vabariik 1919. aastal, omades küll nõukogude riigivormi, ometi ei kuulunud veel sellega teiste nõukogude vennasvabariikide liitu. Ka Eesti nõukogude vabariik võeti vastu NSV Liidu koosseisu alles oma rahvaesinduse erilisel palvel.

Ühes sellega õpetab ajalugu Ungari ja Baieri nõukogude vabariigi saatuse näol, et kapitalistlikus ümbruses purustavad nõukogude riigivormile vaenulikud jõud üksiseisva noore nõukogude riigi, nagu see sündiski Ungaris ja Baieris. Seepärast on igal noorel nõukogude vabariigil kõige tihedama koostöö loomine teiste nõukogude vabariikidega ja neilt ühise kaitse leidmine agressorite vastu eluküsimus. Ühenduses on jõud, ja seepärast Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi 1940. a. 22. juuni ajalooline otsus pöörduda Nõukogude Liidu poole palvega, et ta võetaks vastu Liidu koosseisu liiduvabariigina, väljendas meie rahva poliitilist küpsust ja olukorra õiget hindamist.

Missuguseid muudatusi liiduvabariikide iseseisvusse toob kuulumine Nõukogude Liitu?

See probleem vajab eraldi käsitlemist; siinkohal piisab konstateerimisest, et nagu kogu Nõukogude Liit areneb ning kasvab väga kiires tempos, nii muutub ka iga liiduvabariigi majanduslik ning õiguslik seisund, vastavalt tekkinud konkreetsele olukorrale. Ühes kõigi liiduvabariikide majandusliku ja kultuurilise hiiglakasvuga on samuti kasvanud ja tihenenud ka majanduslikud ja kultuurilised sidemed üksikute liiduvabariikide vahel ühise plaanimajanduse alusel ning raamides. Ja koos kõigi majanduslike ja kultuuriliste võimaluste maksimaalse arendamisega kasvab ka kõigi liiduvabariikide vaheline majanduslike ja kultuuriliste saavutuste vastastikune vahetamine vastavalt äärmiselt mitmekesistuva kultuurielu vajadustele. Ühes oma majanduse kasvuga suureneb ka iga liiduvabariigi majanduslik iseseisvus ühise liidu plaanimajanduse alusel. Ukraina, Uzbeki ja teiste nõukogude vabariikide rahvamajanduse hiiglakasv nõukogude võimu ajal tähendab ühes sellega ukrainlaste, uzbekkide, grusiinlaste ja teiste Nõukogude Liidu rahvaste majandusliku iseseisvuse niisama suurt kasvu, mis sai võimalikuks ainult tänu ühise Nõukogude Liidu rahvamajandusliku plaani olemasolule, oli võimalik ainult tänu vennasvabariikide tihedale koostööle kõigil aladel.

Ühes sellega aga näitavad NSVL Ülemnõukogu seadused Välisasjade Rahvakomissariaadi ja Kaitse Rahvakomissariaadi ümberkorraldamisest üleliidulistest rahvakomissariaatidest liiduvabariiklikeks rahvakomissariaatideks, et isegi alasid, mille korraldamine seni toimus liiduvabariikide keskvalitsuse poolt otseselt, võidakse korraldada ka sel kombel, et liiduvabariigid saavad endile uusi funktsioone, et nad saavad oma eluliste huvide teostamisel, eriti välissuhete ja kaitseküsimuste korraldamisel, uusi ülesandeid, kohustusi ning õigusi.

Diplomaatlike suhete korraldamine ja oma sõjaväeliste koondiste loomine liiduvabariikide eneste poolt väljendab ainult nõukogude liiduvabariikide iseseisvust ühise Nõukogude Liidu raamides ja nõukogude riigivormi painduvust, mis ei taotle vennasrahvaste rõhumist, vaid ainult kogu Liidu ning tema iga vabariigi edu ning kasvu.

Teiste sõnadega: Nõukogude riigivõim võimaldab igal rahval — ka väikerahval —, säilitades oma iseseisvust liiduvabariikide vennalikus peres, saada osa Nõukogude Liidu hiigelriigi olemasoluga seotud eelistest nii materiaalsel, kultuurilisel kui ka välissuhete alal.

1. juulil 1944.

Nõukogude võim avas Eesti tootmisjõududele vaba arenemistee

Aasta nõukogude võimu Eestis oli kogu eesti rahvale ülimal määral õpetlik. Ajal, kui maailmas möllas juba teine maailmasõda, kandes fašistlikku surma kogu Euroopale, tuli meil toime ennenägematu pingerohke loov töö ja ülesehitus, millest võttis osa kogu eesti rahvas, välja arvatud käputäis klikiaegseid rahvavaenlasi. Esmakordselt sai kogu rahvas vabalt näidata neid hiiglasuuri jõutagavarasid, mis seisis kasutamata väliste takistuste survel.

Milliseks pidurdajaks tootmisjõudude arenemisele Eestis oli kodanlik kord, see nähtub faktist, et tööstuse toodang ühe nõukogude aasta jooksul kasvas üle 60 protsendi. Kas pole see hävitavaks surmaotsuseks kodanlikule korrale Eestis? On endastmõistetav, et ühes nõukogude korra tulekuga kadus Eestist tööpuudus, mille asemele tuli koguni terav õppinud tööliste puudus. Töölisklassi reaalpalk kasvas üle 23 protsendi, nagu näitas eriuurimus Plaanikomisjoni juures oleva uurimisinstituudi poolt. Rahval oli tööd ning leiba külluses.

Taas algas metallitööstuse ülesehitus. „Volta" toodang kahekordistus, vabrikus teostati ümberehitus ning vabrik sai ülesande mitmekordistada oma toodang. Suur ehitustöö käis ka „Dvigateli" varemeil. Alustas tööd üleliidulise Laevaehituse RK ehitustrust Tallinna laevaehituse taastamiseks.

Kuid kõige iseloomustavamaks näiteks Nõukogude riigi tööstus-poliitikast on meie põlevkivitööstuse viie aasta kava, mis kinnitati, tuli täitmisele ning mille esimeseks aastaks oli 1941. a. Selle kohaselt kujunes meie rasketööstuse baasiks põlevkivi- ja keemiatööstus. Põlevkivi baasil pidi kujunema meil võimas keemiatööstus ligi 700 000 tonni põlevkiviõli kui toorainega, millest saadakse peale bensiini fenoole, trikresoole, lüseoole, atsetooni, meditsiinilisi preparaate, värve, bituumenit jne. jne.; teiste sõnadega, põlevkivitööstus pidi kujunema tooraine baasiks mitte Saksamaale, nagu ta seda oli kodanliku Eesti ajal, vaid Eesti NSV omale keemiatööstusele. Nagu kõik Nõukogude Liidu viisaastakud realiseeriti, nii oleks ellu viidud ka see kava. Selle teostamisega oleks muutunud tundmatuseni kogu selle Eesti idapoolse rajooni ilme. Kõnelemata reast uutest kaevandustest, utmisahjudest, rafinatsioonining eriülesannetega vabrikuist, märkigem, et ainuüksi energia saami-

seks pidi tulema ehitamisele neli uut ning laiendamisele üks endine elektrijaam koguvõimsusega 78 000 kW. Võrdluseks märgitagu, et Tallinna elektrijaama võimsus oli 24 000 kW, ning 1943. a., s. o. juba mineval aastal oleks käiku lastud Narva hüdroelektrijaam võimsusega 50 000 kW, samuti kui 1943. a. pidi tarvitusele võetama põlevkivirajoonis kaks uut sadamat, mille ehitustööd pidid algama 1941. a., kusjuures sadamate läbilaskevõime oli kolm miljonit tonni. Võrdluseks märkigem, et Tallinna sadama läbikäik oli 1912. a. 1,2 miljonit tonni ning 1925. a. — 0,5 miljonit tonni, seega oleks kummagi sadama läbikäik olnud kolm korda suurem Tallinna sadama 1925. a. läbikäigust.

Ehitamisele oli määratud uus tsemendivabrik põlevkivituha kasutamiseks võimsusega 50 000 tonni aastas, kaks lubjaahju toodanguga 24 000 tonni aastas jne. jne. Mõistagi tähendas see kava ühtlasi tervete asulate rajamist elukortereiks ning kommunaalvajaduste rahuldamiseks ja uute uurimisasutuste, koolide ning klubide mahutamiseks. Tuhandeid uusi insenere, tehnikuid, meistreid, ökonomiste, plaanijaid ja finantsiste vajas see uus, Eesti oludes hiigelprojekt. Sadu uusi abikäitisi oleks tulnud vaja nende põhikäitiste teenindamiseks. Millise sõgeda jaburdusena tundus kartus „haritlaste üleproduktsiooni" ees, mis peaaegu kogu kodanliku ajajärgu kestel painas eesti haritlasi. Nõukogude kord avas igale teotahtelisele noorele piiramatud võimalused tööks, õpinguiks ning kasvuks.

Meie, eestlased, oleme poliitiliselt paljukogenud rahvas. Lühikeste aastakümnete jooksul oleme meie näinud vaheldumas balti paruneid, tsaarivõimukandjaid, revolutsioonides võidule tulnud töörahvavõimu, saksa okupante, kodanlikku korda, taas töörahva võimu ning jälle kõige ilgemaid fašistlikke saksa okupante ja nende käsilasi. Kõik need muudatused on tulnud toime suuremate või vähemate võitlusperioodide kaudu. Kuid põliseks vaenlaseks on kogu eesti rahvale olnud ning jäänud — saksa orjastaja. Aastasadu on sakslane püüdnud vallutada meie maad, meie vabadust, meie tööabinõusid. Jälle on meie maa, meie vabrikud ja meie majad sakslaste käes; jälle püüab sakslane pettuse ning vägivallaga sundida eesti rahvast oma ikke alla. Veel rohkem — jälle püüab ta sundida osa eesti rahvast võitlema eesti rahva oma valitsuse, oma nõukogude riigi vastu.

Kuid nüüd, kus isegi eilne fašistliku Saksamaa tugi fašistlik Itaalia on täiesti purustatud ning teised Hitleri vasallid vaaguvad oma viimseid hingetõmbeid, leidub vaevalt terve aruga inimesi, kes usuksid fašistliku Saksamaa võitu. Igaüks näeb ning tunneb, et saksa kõrilõikajate laul on lauldud, et kohtupäev nende üle pole enam kaugel.

Seepärast, kaaskodanikud, Eestimaa mehed ja naised, pingutage kogu oma jõud, et nüüd, kus võidukindel Punaarmee on tegelikult vabastamas meie maad fašistlikest lurjustest, igati kaasa aidata võidu kiiremaks saavutamiseks.

Hoidke end kõrvale mobilisatsioonist ja, kui see pole korda läinud, kasutage iga võimalust Saksa sõjaväe ridades selgitustöö tegemiseks, fašistide hävitamiseks ja Punaarmeesse ületulemiseks. Ärge laske end saksa parunite meeleheaks Virumaa soodes maha tappa meie hävitava tule all. Tulge üle, nagu seda juba sajad eesti patrioodid on teinud!

Eesti töörahvas linnades! Vaadake ning kuulake, millist jõledat laastamist teeb surmavalt haavatud fašistlik metslane Kreenholmis, Kalevivabrikus. Need on teie tööpingid, mida purustavad fašistid, mida põletavad meie verivaenlased. Need on teie vabrikud, mida nad oma lõhkeainega õhku lasevad. Eesti tööline, teenistuja, insener, eesti patrioot! Takista seda hävitustööd Tallinnas, Tartus, Pärnus — kõikjal, kust saksa röövel homme minema kihutatakse ning kus ta enne lahkumist katsub kõik hävitada! See on meie kõikide kõige tähtsam ülesanne; sellest oleneb, kui kiiresti meie taas üles ehitame oma majanduse.

Ülesanne on raske, kuid mitte üle jõu käiv. Ärge unustage: mida ei suuda üks, seda suudab kümme! Eesti patrioodid! Koondage oma ridu võitluseks sakslaste vastu! Organiseerige oma ridu oma vabaduse ja oma varanduse kaitseks! Organiseerige oma ridu võitluseks Nõukogude Eesti eest! Aidake üksteist nii linnas kui maal meie põliste surmavaenlaste, saksa parunite ning nende sabarakkude vastu! Surm saksa okupantidele, et saaks elada vaba Nõukogude Eestil

30. märtsil 1944.

II

Eesti rahva võitlus koos teiste nõukogude rahvastega saksa röövvallutajate purustamiseks

Punaarmee eesti väeosi külastamas

Kogu maailma vabadustarmastavad rahvad on ühinenud võitluseks saksa fašistlike lurjuste vastu. Kauge Ameerika tööline valmistab kõigi töötajate ühise vaenlase, hitlerismi kukutamiseks vajalikke sõjariistu üha suuremal hulgal. Kangelaslik hiina rahvas peab juba kuuendat aastat visa ning edukat võitlust saksa fašistide liitlase Jaapani vastu. Inglismaa on kõige raskemail silmapilkudel kogunud uut jõudu uute hoopide andmiseks hitlerlikule Saksamaale. Grandioosne õhusõda, kus tuhanded Inglise ja Ameerika pommituslennukid Saksa tööstuskeskuste kohal kümnete tuhandete pommidega purustavad Saksa sõjatööstust, on vaid eelmänguks pealetungile fašismile ka läänest. Kõige rängemais fašistliku terrori tingimusis oma vabastamise eest kangelaslikult võitlevad Tšehhoslovakkia, Jugoslaavia, Prantsuse, Poola, Kreeka rahvad on elavaks tõenduseks, et fašism pole suutnud ühtki neist rahvaist muuta kuulekaks orjakarjaks, vaid on kasvatanud endale vaid leppimatuid vaenlasi, kes rõõmuga ootavad Punaarmee saabumist ja teise rinde avamist liitlaste poolt ning ise seda võimsalt ette valmistavad, arendades mõjuvat partisanisõda, hävitades fašistide elavjõudu, saboteerides sõjatööstuses, purustades sõjalisi objekte, organiseerides enda ümber laiu rahvamasse võitluseks.

Selles võitluses on Punaarmeel eriline osa. Moskva ajaloolistes lahingutes purustas kangelaslik Punaarmee müüdi fašistide võitmatusest. See on kangelaslik Punaarmee, kes on juba hävitanud miljoneid fašistlikke röövleid ja saanud loendamatut sõjasaaki. Pole kaugel aeg, kus kogu meie suur Kodumaa on jälle vaba. See nõuab visa ning vihast võitlust, sest vaenlane teab, et kaotus tähendab talle surma, ja selletõttu, et surmavalt haavatud kiskja on kõige kardetavam just enne lõppu, on võitlused äärmiselt vihased ja visad.

NSVL Riikliku Kaitsekomitee otsusega loodud Punaarmee eesti väeosad jätkavad seda vabadusvõitlust, mida eesti rahvas alustas koos Punaarmeega ENSV territooriumil 1941. aastal. Siis tõttasid tuhanded paremad eesti pojad ja tütred vabatahtlikult hävituspataljonidesse ja töölispolkudesse, et vastu tõtata sissetungivale vaenlasele. Ülekaaluka vaenlase eest oli Punaarmee siis sunnitud taanduma, kuid ta taandus võideldes, tekitades vaenlasele suuri kaotusi. Kiviloo lahing, Tartu lahing,

võitlused Tallinna pärast — kõigis neis võitlusis osutasid eesti töötajad eeskujulikku mehisust, vapsust ja oskust võidelda. Hiljem võitlustes Porhovi ja Luuga pärast näitasid eesti väekoondised, et Lembitu vaim elab tõesti edasi tema poegades, et viha fašistlike lurjuste vastu on sügav ning jõuline, et taanduminegi on ainult selleks, et uuesti rünnata.

Punaarmee eesti väeosad on ühtlasi parimaks näiteks sellest, et rahvaste tõeline sõprus on võimalik ainuüksi Nõukogude maal, sest ainult siin ei tunta rahvuslikku rõhumist, ainult siin saab väikerahvas kasvada ning areneda täieõigusliku liikmena teiste rahvaste hulgas. Ja et enamik Nõukogude Eestist taandunud kodanikke ei mõista vene keelt, siis ka neis väeosades kogu asjaajamine, ka käskluste andmine toimub eesti keeles.

Punaarmees üldiselt nõutav piinlik puhtus ning kord on ka eesti väeosades silmatorkavalt kõrgel järjel. Elamute ümbrus on puhas ning kaunistatud kunstipäraste loosungitega, mis sageli on tehtud haljast murust. Kõnniteed on liivaga riputatud, rohi pügatud. Mehed on kõik tugevad, sirged, pikakasvulised. On noori kutsealuseid, kuid on ka vanemaid, kes on tulnud mobilisatsiooni korras. Siin on palju endisi kõrgemaid ohvitsere, kes, olles kodanliku Eesti armeest Punaarmeesse siirdunud, on innukalt osa võtnud võitlusest ühise vaenlase vastu. Näiteks polkovnik S., kes vanas armees töötas vastutaval kohal, kinnitab, et mehed tunnevad endid uutes oludes, uute ülesannete täitmisel väga hästi. „Meie oleme ju enamikus kõik pärit töötava rahva hulgast, kelle vanemad on käsitöölised, talupidajad jne., ega rikka rahva lapsed palju sõjameesteks Eestis läinudki, varandusi seal kokku ajada polnud ning kiita polnud see leib ka... Meid ühendas vana korraga vaid eelarvamuste võrk ning leib... Peame saksa fašiste ka meie endi isiklikeks vaenlasteks, ähvardab ju nende võit muuta meie rahva ja meid ühes temaga kerjusteks. Elutingimused Punaarmees on meil erakordselt head, palk kõrge, kohtlemine sümpaatselt seltsimehelik. Meie suurim soov on võimalikult kiiresti välja peksta see röövlite jõuk meie suure isamaa pinnalt ning hävitada fašism. Kiiremini tahaksime jõuda ka oma kodumaale, et saada teateid omastest, perekondadest." Nii seletab vana sõjamees.

Siin on mehi kõigilt aladelt ning radadelt. Seal on tüse Viljandimaa väiketalunik, ENSV Ülemnõukogu liige A. Ta oli enne sõjaväkke siirdumist tööl kuskil sovhoosis, on tunduvalt näost priskem, kui mäletan teda Eestist, heatujuline ning jutukas. Õige pea on ta juba jutuotsa haaranud oma kätte ning kinnitab, et fašism peab sel aastal kokku varisema: kus selle jõu ots, mis antifašistlikul rindel tema vastu on välja panna... Oma perekonnastki on ta heas arvamuses: „Nad mul tragid; kui ei saanud enam kohal olla, küllap läksid metsa partisanideks, fašiste ning nende sabarakke hävitama," arvab ta ning lisab viivukese aja pärast: „Aga noh, küll varsti päästame nad sealtki välja." Isegi õppuste raskustest ütles end kergesti üle saanud olevat. „Teadsin, et seda läheb

lahingus hädasti tarvis, ja nii tegin kõik noortega täpselt kaasa ning maha ei jäänud sugugi," lisab siis pisut uhkustki tundes juurde. Lahkun temast tundega, et see mees on oma eesmärgile rühkimises visa ning kindel.

Noori kutsealuseid on palju. Nõukogude Eestist evakueerumisel on neid fašistid merel käinud pommitamas. Nad jutustavad sügava sisemise veendumusega, et fašistid on metslased, kes tulistavad kuulipildujaist uppujaid ning heidavad pomme naistele ja lastele. Nad on oma silmaga näinud fašistide hirmutegusid ning nad on vihased, kui keegi selles veel kahtleb. Isegi need noored, kelle vanemad on jõukad, kinnitavad ühest suust, et fašistide hirmuteod on muutnud nad tulisteks nõukogude patriootideks, kes saavad aru, et fašistlik katk tuleb hävitada, kui üldse tahame elada.

Kohtan endisi kaastöölisi Kergetööstuse Rahvakomissariaadist, nii keskaparaadist kui ka vabrikumehi. Kõik on rõõmsad, et saavad aktiivselt kaasa aidata vaenlase purustamisel. Kõik on hingestatud ühest ihast: võimalikult kiiresti jätkata seda suurt ning ilusat tööd, mille katkestas saksa röövlite sissetung. Vaatlen suure soojustundega südames neid vapraid ning mehiseid nägusid, keda üleelatud raskused on ainult karastanud, kasvatanud, muutnud tõelisteks nõukogude korra alussammasteks. Seal on noor vabrikudirektor Tartust, sm. M. Kaks aastat tagasi oli ta lihtne tekstiiltööline, kellele uneski vististi pähe ei tulnud, et tal aasta pärast tuleb juhtida suurt vabrikut. Aasta otsa töötas ta, iga päevaga kasvades, ning nüüd seisab meie ees komandör, kellele võib usaldada ükskõik kui ränga ülesande, ning see täidetakse, nõudku see selle täitjalt kas või elu.

Vestlen ühe peavalitsuse peainseneriga, sm. R-ga. Ta on mootoriüksuse ülem. Nägu päevitunud, higine, liigutused järsud ning napid, juttki vähesõnaline, sihikindel: „Aidake, et saaksime..." Ning soovid polegi väikesed: kogu väeosa peaks istuma mootoreil — siis alles jääks ta süda rahule. Ning suurtükk saab oma õige väärtuse alles siis, kui seda veab traktor. Tuletan talle küll meelde halbu teid, kuhu traktor kinni jääb, kust hobused läbi veavad, kuid mehhaaniku süda ei näi tuksuvat hobuste kasuks. Oma tööga tuleb ta hästi toime: on täpne ning kordapidavalt leidlik. Ta töökoda on eeskujulik.

Räägin põlevkivikaevuriga. Ta on võidelnud hävituspataljonis, räägib pikalt sellest ajast kui ka sellest, kuidas alles nõukogude korra ajal ta on end tundnud täieõigusliku ühiskonnaliikmena. Tööd oli küllalt, polnud kartust, et homme oleks leivata; polnud vajadust ümber hulkuda ega tööd otsida. Palkki oli säärane, mida kodanlikul ajal ei saanud ka kõige õnnestunuma streigi tulemusena, aga kõik see tehti meie oma nõukogude valitsuse poolt, polnud seal vaja streikida ega paluda... Puhkekodud, klubid — mehe meel läheb nukraks, kui kõike seda meelde hakkab tuletama; kes seda vanal ajal oleks võinud unistadagi. Oleks vähemalt ühegi aasta veel saanud töötada! „Ega siis küll enam ükski

tööinimene poleks jäänud uuele korrale vaenulikuks," lausub ta unistavalt. „Kuid eks seda suurema hooga lööme nüüd siis ka fašistid Eestist kaugele välja," lohutab ta end kohe, „ning teeme tööd edasi." Pärib, kuhu on evakueeritud utmisvabrikute seadeldised, kui kiiresti suudaksime kogu värgi taas mürisema panna. Lahkume pärast seda, kui ta mulle on üksikasjaliselt näidanud oma tuliuut miinipildujat, millele ta on ilmsesti uhke ning millega ta loodab enam kui ühe tosina fašiste teise maailma saata.

Mulle tutvustatakse noort suurtükiväe majorit, sm. P. Majorikraadi sai ta Punaarmees, kuid ühtlasi on tal seljataga võitlusrikas minevik: 27 vaenlase lennukit on tema seniitkahurid õhust alla toonud. Sm. P. on ordeni saamiseks ette pandud. Tagasihoidlikult jutustab ta elust rindel, mis kuidagi pole võrreldav tagala eluga — saaks aga rutem jälle eesliinile! Nii ei mõtle ainult tema, vaid kogu tema meeskond. Ei mahu tema sõjamehe hinge see puhkusaeg, ta on pahas tujus; mehed tema arvates kaotavad kvaliteedi, distsipliin lõdveneb! Ning hädа päevnikule, kui tallis on ripakile jäänud mõni nöörijupp, hark või vankriais, sest seltsimees ülem ei mõista nalja! Rindel seltsimees ülemat säärased pisieksimused ei ärrita, kuid see on siis ka rinne, aga mitte tagalaelu!

Arutame väeosa komissariga väeosa sünni- ning kasvuraskusi. Neid on rohkesti.

On rohkesti tööd nõudnud, et lühikese ajaga välja vormida väga kirjupalgelisest kogust tervik, ühise võitlusvaimuga läbiimbunud löögijõud, sõjaliselt ning poliitiliselt tugev Punaarmee osa. Kuid kes nüüd jälgib neid rivis, üksikõppusel või puhkustundidel klubis kunstilise isetegevuse õhtul, see ei saa jätta tunnistamata, et töö on kandnud head vilja, et on loodud üksused, mis julgesti viivad edasi neid kodusõja paremaid traditsioone, millele alus pandi kakskümmend neli aastat tagasi eesti kütipolkude poolt Uuralis ja Volga kallastel. Lahkun neist väeosadest kindla veendumusega, et neisse väeosadesse ei ole koondunud mitte ainult meie paremad sõjamehed, vaid et ka ENSV ühiskondliku elu kandev ning juhtiv kaader võrsub ning karastub nende noorte sõjameeste näol.

1942.

Eesti NSV teadlased, kunstnikud, sportlased võitluses fašismi vastu

Aasta tagasi käisid pisikeses Eesti NSV-s vihased võitlused alatult sissetunginud fašistlike mõrtsukatega. 4. juulil tungisid esimesed eesti rahva igipõliste verivaenlaste — saksa röövvallutajate — jõugud Eesti pinnale. 28. augustil langes Tallinn pärast vihast võitlust, pärast seda, kui ta pikemat aega oli ära lõigatud maa poolt ning ainsaks ühendusteeks oli ohtuderikas meretee Leningradi. Ligemale kaks kuud kulus ülekaalukaid soomusesse pugenud riisujail tillukese maalapi vallutamiseks.

See oli sügav, sajandite jooksul kogunenud viha rõhujate vastu, mis hingestas kogu töötavat Nõukogude Eestit võitlema surmapõlgusega lahinguväljal kõrvuti kogu Punaarmeega, töötama väsimatult kindlustustöil, sõjalistes käitistes, võtma tarvitusele abinõud, et ka halvemal korral vaenlase saagiahnetesse kätesse ei jääks midagi, mida vaenlane saaks oma kasuks tarvitada.

See kogu töörahva üksmeelne võitlustahe võimaldaski kesk sõjamöllu vaenlase kuulide all evakueerida sõjaliselt tähtsad käitised, sisseseaded, toorained, valmistoodangu. See põlev viha saksa röövlite vastu sundis kümneid tuhandeid põliseid eestlasi — talupoegi, töölisi, teadusmehi, kunstnikke — maha jätma oma sisseelatud kohad, sugulased, sõbrad, et Nõukogude tagalas koguda jõudu uueks pealetungiks.

Nüüd, aasta pärast, ongi read jälle koondunud pealetungiks. Valdav osa mehi, kes suudavad relvi kanda, on rutanud lippude alla, eesti väeosadesse. Sinna on kogunenud ka mitte vähe naisi — meditsiiniliste õdedena, sanitaridena, sidejagudesse. See polegi muide neile uudne ala, sest suur osa neist on tuliristsed läbi teinud juba ENSV pinnal, hävituspataljonides. Nii näemegi eestlastest mehi vähe väljaspool sõjaväge — olgu siis et nad töötavad üsna vastutaval erialal kas käitises, asutuses, kunsti või teaduse alal.

Kuid viimasedki on kõige lähemalt seotud rindeeluga. Mulle jutustas näiteks oma brigaadi tööst Tartu ülikooli rektor ajalooprofessor H. Kruus: „Elame ajaloo saatuslikumaid tunde, mis määravad kauaks ajaks ette, kas inimsugu peab taas läbi tegema uue keskaja pimeduse või suudab ta end koguda võidukaks võitluseks pimeduse jõudude üle ning kindlustada endale kiire arenemise takistuseta võimaluse. Selle hiiglavõitluse iga väikegi episood pakub huvi mitte ainult kitsale eriteadlasele, vaid igale

elavale inimesele. Seepärast oli igati tervitatav meie partei ning valitsuse initsiatiiv koguda selle võitluse ajaloolist materjali. Ka ENSV pinnal toimunud võitluste materjali kogumiseks moodustatud ajalooline komisjon on teinud juba suure töö: on kogutud rikkalik materjal võitlustest otseselt osavõtjate suust. See on asendamatu väärtusega materjal ajaloolastele."

Kirjanik Jakobson, üks innustunumaid Isamaasõja ajaloo materjalide kogujaid, ütleb, et need jutuajamised tegelike võitlejatega on temale olnud ülimalt viljakad. Ta on saanud rohkesti uut materjali. Kirjanik on kokku puutunud uute võitlustes karastunud tüüpidega. Ta näeb oma silmade all kasvavat uut tugevat nõukogude noorpõlve. Kõige selle mõjul ei ole ta enam rahul oma uue teosega, milles leidsid käsitlemist hiljutised võitlused meie kodumaal; ta peab selle teose ümber töötama. Praegu ta töötab draama lõpetamisel, mille temalt on tellinud ENSV Kunstiansambl, et seda lavastada oma draamatrupiga.

Teiste ENSV-st evakueerunud kirjanike loomingu kohta teab A. Jakobson jutustada, et viljakalt töötavad kirjanikud M. Raud, J. Kärner, J. Barbarus, P. Rummo. Esimene on viljakalt valanud kirjanduslikku vormi kogemused, mis ta ammutas ise, võttes osa lahinguist hävituspataljonis. Tal on ilmunud üsna rohkesti selleainelist, lisaks Nõukogude Liidu kangelase Arnold Mere biograafia; käsil on Nõukogude Liidu kangelase Endel Puusepa biograafia. J. Kärner lüürikuna on kogu oma laiahaardelised tunderütmid suunanud võitlusse maa põlise vaenlase, sakslase vastu. Tema värske looming leiab sooja vastuvõttu eriti eesti väeosades ning raadiosaadetes, samuti nagu luuletaja J. Barbaruse hoogsad salmid.

Ka ENSV teadusemehed võtavad aktiivselt osa suure Nõukogude vabariigi ühistest pingutustest. Nii kirjutab näiteks oma tööst Tallinna Polütehnilise Instituudi rektor professor Nuut: „5. septembrist alates olen kateedrijuhataja-professor matemaatika alal N. Iinna Põllumajanduse Mehhaniseerimise Instituudis. Teostan jooksvat õppetööd ja teisi ülesandeid. Teadusliku uurimustööna on mul käsil topoloogiline probleem. Linna teadlaste maja liikmena võtan osa eksperdina mitme sektsiooni tööst. Töötan seal ka prof. Voznessenski brigaadis eriprobleemide uurimisel. Ühtlasi pean kogu aja perioodilisi loenguid sõjalise ja rahvusvahelise olukorra kohta. Seni olen esinenud umbes 20 korda. Selle kõrval täidan linna õhukaitse staabiülema asetäitja ülesandeid lahingulise ettevalmistuse alal, pidades seejuures ühtlasi loenguid mitut liiki komandöridele. Valvan, osalt juhin mitme teadusliku stipendiaadi tööd. Nii töötavad osalt samas instituudis, osalt selle ruumides rida Eestist evakueerunud noori teadusmehi, nagu keemik Althausen, kelle töö gaasitorbiku oluliste omaduste väljaselgitamisel kateedrijuhataja Tovbini otsesel juhtimisel on leidnud kiitva hinnangu; seal uurib funktsiooniteooria aktuaalseid probleeme matemaatikamagister Gunnar Kangro ning rida teisi: Georg Mets, Paul Volmer, Aleksander Garšnek.

Kuid mitte ainult kabinettides, vaid ka otseselt rakendusliku suuna on võtnud oma töös teadusmehed, nagu keemiamagister Andres Väärismaa, kes töötab sõjaliselt tähtsas keemia-farmatseutilises tehases laboratooriumijuhatajana, samuti kui Tallinna Polütehnilise Instituudi õppejõud H. Riikoja, kes töötab automaattelefoni keskjaama ehitustööde juhtimisel. Sama iseloomu kannab ka prof. Altmaa töö Industriaalinstituudis. Mitte vähem hinnatud töömehed oma alal ehitusinseneridena on näiteks Oengo, insener Juhanson ja teised, kes kas otseste tööde juhtijatena või konsultantidena-ekspertidena võtavad osa sellest suurest tööst, mida tehakse uute sõjaliste käitiste püstitamisel.

Majandusteadlastest on endisel Rockefelleri stipendiaadil majandusteaduse doktoril professor Vaabelil lõpetamisel kapitaalne teos isetasuvuse alusel töötavate käitiste põhiprobleemidest. Praegusel eriti pingelisel ajastul tuleb teravamini kui kunagi varem esile isetasuvuse põhimõtte tähtsus. Loosung „Kõik frondi heaks" eeldab isetasuvuse põhimõtete maksimaalset rakendamist. Seda aga ei tehta veel paiguti käitiste juhtide poolt. Rikkalik materjal, mille prof. Vaabel on kogunud isiklikult töötades pangas, võimaldab tal selle teema purgivat käsitlemist. „Kahe kuu pärast oleks mu teos lõpetatud," räägib professor, „kui mitte üldine olukord ei annaks uusi, erakordseid ülesandeid. Professor Vaabel jutustab huvitavalt, kuidas ta rinde piirkonnas käis abistamas viljakoristamist põldudelt, mida oli ohustamas fašistide rautatud konts. Mehed, naised, jah, isegi lapsed — kõik töötasid üksmeelse visadusega, et viimne kui tera neetud röövlite eest päästa. See andis kõikidele jõudu, sundis unustama väsimuse.

ENSV on pinnaselt kehv maa. Üks kolmandik tema maa-alast on kaetud soode ja rabadega, kuid see on ainult esmajoones töö küsimus, et need muuta viljakandvaks. Aastakümnete jooksul on sel alal paljugi ära tehtud, sel alal on üsna suuri kogemusi omandatud ning nüüd teistesse liiduvabariikidesse siirdunud agronoomid ja teised põllumajanduse spetsialistid on kõik rakendatud tööle oma erialal. Nii on elavas kontaktis vastavate üleliiduliste organisatsioonidega tuntud maaparanduse, eriti sookuivendamise ala eriteadlane Peets, kes võtab aktiivselt osa ühes suuremas oblastis teostatavaist maaparandustöist. Nad kõik on tuliselt kaasa kistud neist laialdastest võimalustest, mida teaduslikule töötajale pakub sotsialistlik põllumajandus, eriti kui seda võrrelda Eesti väikevalmistuse ning väikemaaomanduse kitsaste piiridega. Kuulsa Mitšurini töömeetodi omandamine, uurimine, kuidas seda on rakendatud Liidu nii rohketes ning erinevates kliima- ja mullasevööndites, — see pakub mitte ainult suurt teoreetilist huvi, vaid sellel on ka väga suur tähtsus ENSV ülesehituse seisukohalt. Sellega ongi seletatav võrdlemisi suur arv sõjaväest vabastatud põllumajanduslikke eriteadlasi.

1941. a. hilissügisel, taganemise rasketel päevadel, kui Nõukogude valitsus oli osaliselt asunud Kuibõševi, kui kogu maailm kiindus hinge

kinni pidades võitlustesse Moskva all, elas Nõukogude Informatsioonibüroo teadetest, — ka neil raskeil päevil ei vaibunud töörahva hoolitsus vaimse loomingu eest. Nimelt neil päevil algas sm. Zemljatška hoolitsusel eesti kunstijõudude kogumine. Lühikese ajaga võideti kõik takistused, ja algas uus pingerohke looming, mille tulemusi nüüd näeme kooride, sümfoonia- ja džässorkestrite, rahvatantsurühma, draamatrupi näol. „Kui ma saaksin veel juurde 20 lauljat, me saaksime Eesti kõigi aegade kõige parema koori", unistab selle koori juht helilooja Ernesaks. „Kuid meil on kõigi aegade kõige suurem sõda", tuletan talle ettevaatlikult meelde, millega ta ohates nõustubki, kuigi — „oleks nii kütkestav juhatada Eesti kõigi aegade kõige paremat koori".

„Ma ei tundnud Eestis huvi poliitika vastu," pihib mulle noor komponist ning orelikunstnik Lepnurm, kes valmistub praegu Moskvas iseseisva orelikontserdi vastu, „kuid alles siin näen, kuidas ma siis eksisin. Ainult Nõukogude riigis avaneb muusikul võimalus vabaks loominguks." Märgin möödaminnes, et hiljuti Moskvas peetud pidulikul Balti riikide ühisel aastapäeval sai eriti sooja vastuvõtu osaliseks sm. Lepnurme uusim looming: laul „Meie tuleme tagasi"; see luuletaja Barbaruse sõnadele komponeeritud viis haarab kuulajat oma võitva kindlusega, võitlusvalmidusega, hoogsusega.

„Ma olen elatanud mees, kakskümmend viis aastat tagasi elasin ma sellessamas majas", jutustas mulle Kuibõševis läbisõidul peatuv ENSV lavakunsti suurkuju Paul Pinna. „Ma olen näinud elus nii palju" ... Ta hääles oli melanhoolset väsimust, kui ta seda rääkis. Viis kuud hiljem, elevusrikkal päeval Jaroslavlis, kui ENSV Kunstiansambl tervikuna tellis riigilaenu 130% ulatuses, pidas Paul Pinna ühe oma väheseid, kuid sügavalt sütitavaid kõnesid eesti kunstirahvale, kus ta rääkis oma aastakümnete kogemustest mitte mineviku hardusega, vaid loomisvärske jõulisusega. „Ainult Nõukogude maal on võimalik teostuda sellel, mida siin näeme, kus kesk kõige rängemaid võitluste raskusi nii palju jõudu, tähelepanu, vastutulekut osutatakse kunstile, kunstirahvale. Olgem siis Nõukogudemaa väärikad kodanikud! Võidelgem siis igaüks oma relvaga kogu oma jõuga verise fašismi hävitamiseks, Nõukogudemaa eest!"

See külalislahke Jaroslavl on ühtlasi võimaldanud töötada ning valmistuda sügisese Suure Isamaasõja näituse vastu ENSV maalikunstnikel ja skulptoreil. Selle näituse jaoks töötavad skulptor ning portretist F. Sannamees, kes on ühtlasi valitud selle näituse komiteesse, skulptor Roos, maalikunstnikud Lukats, Adamson-Eric, Einmann jt. Osa kunstnikke eelistas aga minna sõjaväkke, et jäädvustada Isamaasõja tugevaid ning mehiseid kujusid, ajaloolisi episoode. Seal töötavad kunstnikud P. Avik, Jensen, Burman jt.

ENSV spordielu silmapaistvamad kujud võtavad elavalt osa üldisest Nõukogude Liidu spordielust, olgu nad siis sõjaväes või väljaspool. Moskvalastel on korduvalt olnud võimalus jälgida maadlusmatil Euroopa

meistrit ning Nõukogude Liidu absoluutset tšempioni maadluses Kotkast, silmapaistvat poksijat Linnamäge, keskkaalus 1939. a. Moskva matši võitnud Puuseppa. Ka odaheitja Issak on võistlustest heade tulemustega osa võtnud. Samuti on ENSV sportlaste kollektiivsed esinemised näidanud häid tulemusi. Mehed on löögivalmis. Intensiivselt jätkub vaimne looming, osavõtt isamaa ühistest pingutustest vaenlase purustamiseks, lõpliku võidu saavutamiseks.

19. augustil 1942.

Leningrad

Leningrad, Sevastoopol, Stalingrad — Isamaasõja suured nimed, nõukogude rahvaste vankumatu meelekindluse kehastajad, tulevased nii nõukogude kui ka kogu maailma turistide Mekad! Kuid juba tänapäeval, sõites mitte-huvireisijana, tunned erilist erutust lähenedes Leningradile: kuidas ta sõdib, kuidas ta töötab, kuidas ta puhkab?

Kõnnid piki Nevskit, käid läbi Suviaia, sõidad Petrogradi või Viiburi poolele, vaatled kõrvaltänavaid, ja äkki meenub pilt ajaloo leheküljelt: põlluharijad-kasakad töötavad rahulikult suvises palavuses põldudel ääretus stepis, higi voolab, vikatid välguvad. Kuid möödub vaevalt hetk, ja rahulikud põlluharijad on järsku muutunud karmideks sõjameesteks: vikatid on kõrvale heidetud, relvad käes, võideldakse sissetungiva vaenlasega. Nii oli kunagi elu Ukraina vabadel väljadel.

Sammud nüüd Leningradis Nevski, Nahhimsoni- ja Kirovi-nimelisel prospektil ning imetled nende rahuaega meenutavat võlu: kõikjal puhtus, elav liiklus, tõttav rahvas, kes on väliseltki terve ja tugev.

Töötavad suured toidu- ja tööstuskaupade kauplused, karastavate jookide kioskid, juukselõikusärid, karusnahakauplused, õmblus- ja valmisriiete töökojad, raamatukauplused, komisjonikauplused, saapapuhastajad. Töötavad kinod, teatrid, suviaiad. Loed afišše: „Lermontov", „Õpetaja", „Tee New Yorki", „Kremli kellad", „Silva", „Nahkhiir" jne. jne. — kõik moskvalastele tuntud nimed. Vaatled kuulutusi majaseintel, tahvleil: vajatakse trükiladujaid, lukkseppi, keevitajaid, õmblejaid, laekureid, valvureid, raamatupidajaid; vajatakse, vajatakse, vajatakse...

...Võetakse vastu õpilasi koolidesse, käitistesse, tehnikumidesse; avatakse koole täiskasvanuile; vajatakse, vajatakse, vajatakse...

Liiguvad korrapäraselt trammid, sõidu- ja veomasinad, ainult trollibused seisavad...

Nõutakse ning peetakse ranget distsipliini: tarvitseb vaid minna üle tänava mittelubatud kohast, kui kostab vile ning maksad viisakalt naeratavale miilitsamehele 15 rubla trahvi. Niisama karmilt jälgib miilits autode liiklust: pisike viperus autojuhi poolt määruste täitmisel — valgetes kinnastes pisikese taktikepikesega elegantselt manipuleeriva noore näitsiku suunanäitaja keelu mittemärkamine —, ja tuleb tasuda trahv; sõjaaeg nõuab määruste täpset täitmist.

Teatris katkestatakse etendus pommitamise survel. Publikut palutakse lahkuda saalist kõrvalruumidesse, kuid välja ei lasta, välisuksed suletakse. Teatri õhukaitseülema kabinetis tungleb väljapääsuloa nõutajaid; kõik saavad eitava vastuse. Õhukaitseülem, kaptenikraadis, on kehastatud rahulikkus; kuigi tuleb keelduda loaandmisest aukraadilt palju kõrgematele komandöridele, teeb ta seda säärase kindlusega, et ei aita ükski kaalukas dokument, — sest temal on käsk, mis on maksev ka polkovnikuile. Selle kohta jutustab mulle merelaevastiku vanem komandör: „Nüüd pole enam 1941. a., nüüd on teised ajad. Korranõudmine on range. Kui tänavliikumine katkestatud, siis ei aita, kas oled sa meremees või lendur, — patrull paneb oma õigused kõikide suhtes ühtlaselt maksma."

Kõrvaltänaval teostatakse sõjalist õppust kodanikele. Paljudel neist on Isamaasõjas haavata saanu märgid rinnas. Teisal on õppus naismilitsionääridele. „Üks, kaks, kolm, üks, kaks, kolm; vasak, parem! Käed, käed käima!" kostab sammude monotoonse kaja saateks.

Tuletad meelde möödunud kannatusi, kus 1941. a. lõpul ning 1942. a. esimestel kuudel olukord oli raskem kui kodusõja kõige raskemail aastail. Seda teravamini uurid laste ja täiskasvanute nägusid, ja võib kinnitada: tänapäeva leningradlane, eriti noorus, on täiesti kosunud, oma välimuselt ta ei erine kuidagi teiste Nõukogude linnade elanikkonnast. Kõnelen sellel teemal ENSV-st evakueerunud meremehega, kes kõik sõjaaastad on elanud Leningradis. Ta iseloomustab olukorda väga lühida, kuid paljuütleva näitega: 1942. a. veebruaris oli tema kehakaal 49 kg, tänavu suvel aga 72.

On siiski kaks vanusegruppi, kus paranemine pole toimunud nii järsult: need, kes neil aastail olid kas imikud või raugad; nende nägudel pole läbielatud kannatuste jäljed veel kadunud.

Igal sammul näed tugevasti pruunistunud vastutulijaid, päikesevannivõtmiseks on madrats asetatud aknalauale ning sellel võtab leningradlane päikest; sääraseid pilte näed sageli ka majade neljanda ja viienda korra akendel.

Kõikjal on juurviljaaedu, rääkimata parkidest, kus kõikjal, puude all ja tiikide veertel, kasvab kapsas, peet, porgand, kartul. Kohati on täis istutatud ka prospektide puude alused. Jah, Gogoli tänava nurgal võib näha isegi sellist pilti: läheduses on maja rusudeks varisenud, rusudele on tehtud lavad, on kogutud paks kord mulda, ja kapsad kasvavad üsna lopsakalt. Neis juurviljaaedades võib näha rauku hoolega kastmas ning rohtu kitkumas; muuks tööks ei jätku neil jõudu. Blokaadi tingimustes on aednike instrueerimiseks kõikjal — trammides, majaseintel, telefonipostidel — loosungeid ja juhiseid: kuidas juurviljade eest hoolitseda, kahjureid hävitada, miks muldamine edendab saaki, miks kastmine on tarvilik, miks on vaja kõrvaldada umbrohi. Kõik lühidalt, selgelt.

Kui kogu meie tagala kohta võib öelda, et ta töötab enneolematu üksmeele ning pingega frondi heaks, siis on see eriti maksev Leningradi

kohta: siin pole kohta mittetöötajale. Siit peab lahkuma igaüks, kes ei võta võitlusest aktiivselt osa. Võõrastemajas, kus peatun, vestlen koristajaga, kes jutustab: „Kakskümmend neli tundi olen tööl siin, järgmisel päeval — oma vabal päeval — lähen teise asutusse, kus olen samuti tööl. Lisaks sellele olen doonor. Olen tugev, saan kahekordse toidunormi, tööd ma ei karda. Ja kui Leningradil oli väga raske, siis ma ei töötanud siin, vaid läksin eesliinile, võitlesin punaväelasena, mõtlesin: parem surra lahingus kui kärvata kodus surma oodates."

On käimas suur ettevalmistustöö talveks, kütte muretsemine: kanaleis ja Neeva harudes voorivad puudega laaditud lodjad, tänavail on trammid ja veomasinad samuti küttepuudega laaditud. Mingi asutuse, nähtavasti haigla, naispersonaal on valgeis kitleis kohaleveetud kahesüllaseid palgitüvesid ära kandmas, ikka kuue paariga — palk kaigastele, ja läheb, sekelduseta, askelduseta. Aeg on karm, vähem juttu.

Ning tõesti, kõik see rahulik elu on vaid hiigellinna, hiigelvõitleja üks hingetõmbeid. Äkki, ilma mingi sissejuhatuseta, muutub pilt jalapealt: kärgatus, sinine suits, lendab tellisetükke ja klaasi — mürsk tungis majja, järgneb teine, kolmas, neljas lähemasse ümbrusse. Läheduses viibijad tormavad esimesse ettejuhtuvasse pilusse, keldri võlvi alla. Suits lahtub, ja silmadele avaneb uus pilt purustusest: paarimeetriline tükk on müürist välja kistud, sees on lagi purustatud, mööbel on purunenud, surnuid, haavatuid.

Möödub minuteid. Hoovidesse ja majade sisemusse paiskunud tänavail liikujad valguvad tagasi. Silmitsetakse ümbrust, kuulatakse ja, kui ollakse arvamusel, et siinkohal on kõik möödas, jätkatakse oma teed. Paari päeva pärast on kohal tööliste brigaadid, kes täidavad mürskude augud või, kui on tegemist suurte purustustega, piiravad koha planguga.

Leningrad võitleb mõrtsukatega, kes on julmad oma jõuetus raevus: suutmata linna vallutada, püüavad nad teda hävitada. Kuni möödunud aastani kannatas linn palju õhupommitamiste tagajärjel: kohtad siin-seal suure maja õõnest korpust, kus ümmargune ahi kõrgel seina küljes on säilinud nagu linnupesa või ripub alla raudtala, keerdtrepp.

Kuid aastavahetuseks muutus ülekaal õhus niivõrd jõuliselt meie kasuks ja meie õhutõrjepatareid tulistavad nii tõhusalt, et sellest ajast peale pole pommitamiste kahjud enam suured.

Siitpeale algas pidev suurtükitule duell. Ka siin oli meie pommilennukite, laevastiku ja maapatareide ühine tuli nii valus, et sundis vaenlase paiksed patareid vaikima, ja algas uus võitluste järk: võitlus vaenlase liikuvate patareidega, mis tulistavad sihitult mõne minuti vältel üht linnaosa, siis muudavad asendit ning algavad tulistamist uues suunas.

On ilmne, et siin ei püüta tabada sõjalisi objekte, samuti nagu sõjalistele objektidele pole määratud šrapnellid, mida mõrtsukas nii ohtralt külvab linna kohale. Need on määratud linna elanike hävitamiseks ja tänavail ning aedades mängivate laste tapmiseks.

Leningradlane teab, et ta sõdib mõrtsukatega. See teadmine annab jõudu käsivartele, mis toimetavad mürske laevasuurtükkidesse, mis laskmisel paneb võppuma majad ning kiiremini tuksuma leningradlaste südamed; see teadmine annab jõudu nooruritele rasketel töödel frondi heaks; see teadmine annab jõudu haavatuile ning haigeile paranemiseks; see teadmine annab jõudu kõigile leningradlastele võidelda kuni võiduni.

„Rahva Hääl" nr. 35, 2. sept. 1943. a.

Uppuvalt laevalt põgenevad rotid

(Välispoliitiline ringvaade)

Teravad vastuolud fašistliku Saksamaa ja tema satelliitide vahel avaldusid järsu kriisina esmakordselt telje Berliin-Room murdumise näol, siis kui fašistlik Itaalia kokku varises sõjaliste hoopide all, mis talle anti ühelt poolt Itaalia röövarmee purustamisega Nõukogude-Saksa rindel Punaarmee poolt ning liitlaste eduka operatsiooni lõpuleviimisega Aafrikas ning sissetungimisega Itaalia enda pinnale. Fašistlikule Itaaliale, ühele saagiahnemale kiskjale tehti ots. Sellega aga õõnestati hitlerliku Saksamaa kui teljeriikide süsteemi juhtiva jõu autoriteet ja demoraliseeriti Hitleri liitlasi Euroopas. Ja tõesti, sellest ajast peale pole kadunud ajakirjanduse veergudelt teated suuremast või vähemast hõõrumisest fašistlikus leeris, mis võttis seda teravama iseloomu, mida tugevamaks muutus Punaarmee löögijõud, mida suuremaid kaotusi ta tekitas hitlerliku Saksamaa ja tema sabarakkude röövarmeedele, mida selgemaks sai kerge saagi ihkajaile, et kohtutund pole kaugel.

Selle fašistliku Saksamaa ja tema satelliitide vahelise kriisi süvenemise järgmiseks teravaks väljenduseks oli Valge-Soome avalik katse lahku lüüa fašistlikust leerist, alustada eraldi rahuläbirääkimisi Nõukogude Liiduga.

On ükspuha, millise tagamõttega Valge-Soome fašistlikud võimukandjad selle sammu astusid, kuid üks on selge: fašistlik laev lekib kõigist külgedest ning rotid haistavad surma, sellest siis need meeleheitlikud rabelemised pääsemise otsimisel.

Pole jõudnud lahkuda maailma avaliku arvamuse vaekausilt see sündmus, kui tuleb uus, veel teravama kriisi sõnum fašistliku leeri lagunemisest. Fašistlik Ungari valitsus, kes sadu tuhandeid ungarlasi on toonud ohvriks fašistliku Saksamaa huvides, ei suuda enam rahuldada oma peremehe nõudmisi nii suurtükilihas kui ka materiaalsete väärtuste alal, ja ta kõrvaldatakse.

Ungari okupeeritakse Saksamaa poolt. Maskid on langenud, avalikult on kogu Ungari rahva ning kogu maailma ees alasti tõde: Ungari pole Saksamaale liitlane, vaid on relvadega allaheidetud riik. Kõik tunnused näitavad, et on kõige lähema aja küsimus, kui sama kordub ka Rumeenia ning Bulgaariaga. Mis on nende ülitähtsate poliitiliste sündmuste sisu? Nende sündmuste sisu on: mõrtsukalik fašistlik Saksamaa seisab

Euroopas täiesti üksinda, ta poliitiline isolatsioon Euroopas on täielik, ta autoriteet kui teljeriikide süsteemi juhtiva jõu oma on täiesti purustatud.

Mis järeldused on sellest tulemas edasisele sõja arengule? Kuidas see mõjub fašistlikusse tagalasse ning Nõukogude Liidu-Ameerika Ühendriikide-Inglismaa koalitsioonisse?

Nagu teada, on fašistliku Saksamaa inimjõu reservid lõpul, määratu suured kaotused idarindel on selle põhjustajaks. Fašistlikule Saksamaale olid seetõttu satelliitidelt väljapressitud sajad tuhanded, isegi miljoneisse küündiv sõtta saadetud inimmass ääretu suure tähtsusega.

Senikaua kui fašistlikul Saksamaal õnnestus nende maade rahvaid uimastada lubaduste ning tõotustega võidu puhul neid saagijagamisel mitte unustada, nii kaua sai neid suurtükilihana tulle saata; sellest ajast peale aga, kui Punaarmee on neile oma võimsusega selgeks teinud, et fašistlik Soome ei laiene mitte Uuraliteni, vaid et tema enda olemasolu on küsitav, et täitunud rumeenia spekulandid ei vii oma konte Odessast ning ungarlasi mahub Ukraina mulda lõputult, nüüd — nagu nägime hiljutistest sündmustest — ei saa Saksamaa enam nende maade laiu hulki kasutada endale suurtükilihaks, vaid nende eneste vaoshoidmiseks peab ta rakendama veel fašistliku Saksamaa niigi kokkukuivanud diviise.

Teiste sõnadega, fašistliku Saksamaa inimreservide üks suuremaid allikaid on ära kuivanud.

Teiseks, alasti vägivalla rakendamine oma eilsete liitlaste vastu fašistliku Saksamaa poolt peab viima ning viib järsule vastuolude teravnemisele ka fašistliku Saksamaa enda siseriigis, kuhu neilt mailt on veetud miljoneid teoorje. On ilmne, et uus olukord loob uued vahekorrad nende tööliste ning nende fašistlike orjaperemeeste vahel. Ühes sellega kasvavad raskused ka fašistlikus tagalas inimreservide vähenemise, nälja, tooraine puudumise ja muudel põhjustel.

Kuid mis kõige tähtsam: fašistliku Saksamaa prestiiži ääretu langus, Punaarmee jõudmine Rumeenia, Tšehhoslovakkia, Poola piirile saab andma ennenägematu tõusu Euroopa rahvaste vabastusvõitlusele fašistliku Saksamaa vastu. Kangelaslikud Jugoslaavia rahvad annavad selles osas hiilgavat eeskuju, kuidas tuleb võidelda, kuidas on võimalik võita. Sajandite jooksul sissejuurdunud vabadusearmastus prantslastes, tšehhides, poolakais ootab ainult Punaarmee lähenemist, et paisuda üldrahvalikuks võitluseks orjastajate vastu. Nende maade tagurlikud, äraandlikud fašistlikud ringkonnad on poliitiliselt pankroteerunud, neil ei lähe enam korda oma rahvaid ninapidi vedada ning võitlusteelt kõrvale suunata, nagu see toimus sõja esimesel perioodil.

Fašistliku Saksamaa ning tema käsilaste alatu iseloom on alasti näha, poliitiliselt isoleeritud fašismi toorele relvajõule tuginev verine olemus on eksimatult selge igaühele.

Millist mõju avaldab see fašistliku Saksamaa poliitilise isolatsiooni lõpulejõudmine Nõukogude Liidu-Ameerika Ühendriikide-Inglismaa koalitsioonisse?

Teljesüsteemi kokkuvarisemine Euroopas Punaarmee hoopide all, fašistliku Saksamaa poliitiline ning sõjaline isoleerimine tähendab seega suurt fašistliku Saksamaa nõrgenemist, tema sõjalise potentsi suurt nõrgenemist, seega tema sõjalise kokkuvarisemise momendi lähenemist.

Tähendab, sellega kõveneb ka meie liitriikide huvi, et ühiselt, ühiste hoopidega viia lõpule fašismi purustamine.

Teiseks, ühes Punaarmee jõudmisega oma läänepiiridele ning nende ületamisega astub jõusse lepingupunkt, mis näeb ette, kuidas korraldada riigielu neis Euroopa riikides, mis on vabastatud fašistliku Saksamaa ikkest. Seal on kõigil lepinguosalistel oma kohustused, nagu seda näitab Itaalia kogemus. Meil pole põhjust arvata, et meie liitlased — Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa — tunneksid vähe huvi oma kohustuste suhtes ka Rumeenia, Bulgaaria puhul, mille vabastamise algus pole enam mägede taga. On endastmõistetav, et Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa teevad kõik, et meie poolt antavaile hoopidele idast lisada omad hoobid läänest ja lõunast. Teiste sõnadega, olukord rindeil ning fašistlikus tagalas, mida iseloomustab fašistliku leeri laostumine ning fašistliku Saksamaa üksijäämine Euroopas, tähendab ühtlasi Nõukogude Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa liidu tõsist kõvenemist ning aktiivse koostöö eelseisvat laiaulatuslikku kasvu.

Meie töötav eesti rahvas peab tegema sellest oma järeldused. Nüüd, kus fašistliku Saksamaa kõrilõikajad kogu Euroopas on mõrtsukatena vihatud, kui nende eilseid liitlasi tuleb vaid tääkidega alla heita, kui nad oma ainsaks liitlaseks võivad nimetada silmust, mis nende kuritegeliku elu lõpetab, — nüüd on nende käsilased Eestis, kõik need eesti rahva äraandjad Mäed, Soodlad, Uluotsad hakanud rääkima sakslastest kui liitlastest, eesti rahvast kui Saksamaa liitlasest. Peab olema püsti põrunud, kes praegu ei suuda veel aru saada sellest, et fašist on röövel, et ta on surmamõistetud mõrtsukas, kellega koostööle ei lähe ükski aus inimene, olgu ta ükskõik mis seisusest või usku, noor või vana.

Fašisti liitlane on vaid — haud.

25. märtsil 1944.

Raja valla õppetund

(Raadiokiri oma valijaile)

Kui Punaarmee oli fašistlikud kõrilõikajad Leningradi oblastis purustanud ning alustas meie Eesti NSV vabastamist, siis leidsime ka seal eest samasuguse pildi nagu teisteski vabastatud piirkondades: mahapõletatud külad, äraaetud rahvas, laastatud maa ning ühes oma varandusega metsadesse varjule läinud sadu inimesi.

Ka siin kordus nagu teisal: juba enne lõpliku hoobi saamist, enne taganemist alustas vaenlane maa tühjendamist rahvast ja varandusest, kuna külade põletamine hoiti viimseks kuritööks.

Rahva ja tema varanduste väljavedamist toimetab vaenlane mitut teed pidi: alasti vägivallale lisandub rahva ninapidi vedamine ning petmine demagoogia abil.

Seal, kus fašistlikud röövlid, püssid käes, rahvast ära ajavad, on vahekorrad selged: äraaetavad katsuvad igati ise pääseda ning päästa oma varandus röövlite käest ja üsna tihti see õnnestubki, pääsetakse veel ajamise ajalgi metsa.

Kuid rahvast aetakse ära Saksamaale ka vale ning pettuse abil: rahvast kollitatakse hirmu- ja õudusejuttudega, et Punaarmee tasuvat rahvale sakslaste poolt toimetatud kuritegude eest, et Eesti NSV valitsus maksvat kätte igaühele, kes sakste ajal aga kuskil tööl olnud, leiba teeninud, ja seepärast olevat õigem õigel ajal ära põgeneda kuhugi kaugemale. Sealjuures teevad fašistid veel kometit: kui leidub kergeusklikke, kes sellele vaenlase liimile lähevad, siis viiakse nad jaama, pannakse nende varanatukesele sildid külge, loomadele numbrid sarve ning omanikule antakse isegi paberilipakas-kviitung kätte, et vaat, sa oled ikka tõesti peremees oma varanduse üle. Ning alles pärast seda, kui kviitungiomanikud lähevad ühte teed ja karjad teist teed, näevad kergeusklikud, et neid on rumalalt ninapidi veetud.

Selle vaenlase poolt levitatava vale ning demagoogia kohta on Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi, Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei Keskkomitee ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu poolt öeldud oma seisukoht, on näidatud, et kogu eesti rahval ja tema juhtivail riigiorganeil on vaid üks eesmärk ning ülesanne: võidelda kõigi abinõudega meie igipõliste vaenlaste — balti parunite, saksa röövvallutajate — vastu, aidata Punaarmeed tema vabastamistööl, koonduda partisanisalka-

deks, et päästa ennast ja oma vara, et takistada meie tehaste ja käitiste purustamist, et ära lõigata vaenlase ühendusteid ning sideliine, et vabastada meie maa pruunist katkust.

Punaarmee, kelle hulka kuulub ka meie rahvuslik korpus, kus võitlevad kümned tuhanded eestlased, Eestimaal sündinud ning kasvanud eesti mehed, see kangelaslik Punaarmee on kogu eesti rahva kaitsja ning liitlane. Surma toob ta ainult saksa röövvallutajaile, fašistlikele kõrilõikajaile.

Veel rohkem: selles dokumendis näitavad meie riigi juhid pääsetee ka neile eesti rahva põlgusväärt liikmeile, kes on läinud leivatüki pärast vaenlase poole üle omaenda rahva vastu, ja see pääsetee on: tõsine võitlus fašistide vastu. Igal määritud mehel on võimalik oma süü lunastada oma rahva ausa teenimisega, see tähendab, võitlemisega vaenlase vastu.

Nagu andmed näitavad, tunneb rahvas seda dokumenti ja nii mõnigi „valgevarruka" mees on pärast partisanide abistamist endale küsinud kirjakest-tõendit, et ta ikka tõesti on abi andnud.

Vabastatud Eesti elanike seletustest aga selgub ühtlasi, et mitte kõik ei hinda õigesti vaenlase alatuse suurust, mõnel pool ollakse liialt muretu fašistide taganemist saatva laastamise pärast: on talusid, kus vili pole maetud, varandused kõrvale pandud. Raja vallaski põletasid fašistid talusid, kus tulle jäi kogu talu vili, sest see oli matmata, kus võeti ära kõik hobused, sest nad olid terved, aeti ära kogu kari, sest see oli laudas.

Veel rohkem: fašistide jalgalaskmine toimus seal väga kiiresti, Punaarmee tuli oli vaenlasel seljas; osa süütajate komandost põgenes, nii et süütajaid jäi järele vaid neli fašistlikku lurjust, kes siis küla maha põletasid, ja seda ei suutnud takistada allesjäänud külaelanikud.

Miks ei suutnud nad seda takistada? Kas mitukümmend meest poleks suutnud ühiselt maha lüüa nelja kurjategijat nende kuritöö pealt, nende majade süütamise pealt? Isegi siis, kui need kurjategijad olid relvastatud? Muidugi, nad oleksid seda suutnud sel tingimusel, et nad juba enne oleksid omavahel kindlasti kokku leppinud seda teha. Ainult selletõttu, et nad e n n e polnud selle peale mõelnud, kuidas takistada kurjategijail kuritöid läbi viia, kuidas kurjategijaile vastu astuda ja neid hävitada, ainult selletõttu olid nad nõrgad, ainult selletõttu sai vaenlane maha põletada nende talud. Seepärast on tarvis varakult ustavate meestega läbi arutada, kuidas takistada vaenlasel oma mõrtsukalikke plaane teostada; on tarvis varakult ära määrata, kes juhib igas külas, käitises, tehases seda rahva endakaitse tööd; on tarvis varakult moodustada salajased endakaitse-grupid, teha nendega eeltöid, harjutusi, arutada läbi taktikalisi üksikasju. On tarvis varakult mõelda sellele ning soetada relvi, et jõule jõuga vastu astuda. On tarvis varakult seada sisse luure vaenlase tegevuse järele, et ta teid ei tabaks ootamata; on tarvis vara-

kult seada sisse side naaberküla ja linnaga, et saada õige pilt vaenlase liikumisest, ning kooskõlastada oma tegevus teistega. Ja ennekõike on tarvis kõike seda teha läbimõeldult, julguse ning tarviliku ettevaatusega, pidades karmi distsipliini ning valvsust.

Kui Raja valla ärksamad mehed seda kõike oleksid teinud, kas neljal närusel fašistlikul lurjusel oleks läinud korda tuhaks muuta nende talud? Kas Raja valla meestel poleks jätkunud jõudu nende mättasselöömiseks? Muidugi oleksid nad seda suutnud, kui nad varakult oleksid sellele mõelnud.

Kodanikud, eesti mehed ja naised! Fašistlike lurjuste päevad on loetud; oma taganemisel püüavad nad teie külades ja linnades samuti talitada, nagu nad seda tegid Raja, Piiri ja Narva vallas ning nagu nad seda veel tänagi teevad Narva linnas. Petserimaad, Võrumaad, Viljandimaad ähvardab fašistlik katk.

Kodanikud, kes teie mind olete valinud oma esindajaks-saadikuks Ülemnõukogusse selleks, et ma teie huvide eest valvel oleksin, teie poole pöördun ma täna oma hoiatava häälega: Olge valvel! Mõtelge eelseisvale suurele hädaohule! Otsige ühiselt, ühises võitluses abinõu hädaohu kõrvalejuhtimiseks! Ärge unustage: vaenlane pole nii tugev, et teie temast koos jagu ei saaks, sest Punaarmee tuleb vaenlase kannul ning Punaarmee on meie armee, on kogu Eesti NSV rahva armee.

Olge valvel! Olgem aktiivsed võitlejad!

4. aprillil 1944.

Suija-Pärtide udujuttudest

Fašistliku Saksamaa röövarmee purustamine Nõukogude Liidu lõunaosas — Ukraina Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis, Krimmi Autonoomses Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis — jõuab lõpule. Juba on vabastatud ka Liidu rahvaste lemmiklaps Krimmi pealinn Simferoopol. Pole kaugete päevade küsimus Moldaavia Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi pealinna Kišinjovi vabastamine. Jälle lehvib uhkelt nõukogude rahvaste vaba töö sümbol — vasara ning sirbiga ehitud punalipp — meie vennasvabariikide territooriumil, juba tuleb sütt ning metalli taasülesehitatud söekaevandustest ning kõrgahjudest. Punaarmee ammutab uut jõudu vabastatud piirkondadest, et viia lõpule kogu meie Nõukogudemaa vabastamine ning purustada vaenlane lõplikult tema omal pinnal.

Nüüd, kus fašismi mõrtsukalike plaanide kokkuvarisemine on päevselge, nüüd, kus fašismi eilsed liitlased otsivad kabuhirmus pääseteed kohtupäevast pääsemiseks, on ka sakslaste poolt okupeeritud Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis, mille vabastamine on juba alanud, eriti agaralt hakanud ringi käima kodukäijad, musta minevikuga mehed mustade juttudega. Seckendorfi uue väljaande Litzmanni näpunäidetel püüavad nad eesti meestest organiseerida löögijõudu, mis astuks võitlusse meie Punaarmee osadega, siis kui nad ise taganedes püüavad jalga lasta, ja seega kaitseks nende põgenemist. Nii sündis see juba minevikus, nii sünnib see ka käimasolevas Isamaasõjas teistel rinnetel. Kuid fašistid on kõikjal nii vihatud, et need katsed üldiselt nurjuvad. Need, kes fašistide käest on saanud kätte relvad, ootavad ainult soodsat silmapilku, et relvad pöörata oma vaenlaste, fašistide vastu ning koos Punaarmeega jätkata võitlust. Nii sündis see varem ja nii sünnib praegu Ukrainas ja Valge-Venes.

Mis kombel läks fašistidel korda kas või ajutisekski vedada ninapidi Nõukogude kodanikke fašistide poolt ajutiselt okupeeritud maa-aladel? Mõtlen ninapidiveetud kergeusklikke, mitte teadlikult fašistide käsilasteks üleläinuid, nagu on seda eesti rahva mahasahkerdajad Mäe ja Ko, kelle ülesanded on selged ning kelle poliitiline osagi on maha mängitud, sedamööda kuidas päevselgeks on saanud fašismi paratamatu häving. Milline on see ideoloogiline pettevahend, mis peab rahvahulki eksiteele

meelitama, kõrvale juhtima võitlusest fašismi vastu, temale lõpphoobi andmisest?

Vaatleme neid asju lähemalt.

Kõigepealt torkab silma huvitav asjaolu, kui kuulad nende mustas maskides meeste juttu: nad ei piuksata poole sõnagagi sellest, et Nõukogude valitsus natsionaliseeris kogu meie suurtööstuse, panganduse, raudteed ja teised kapitalistide kurnamise vahendid ja rakendas need kogu rahva huvides tööle. Miks kõik need Knoopid, Puhkid, Rotermannid, Witted, Fahled, Kochid, Lutherid, Van Jungid, Wachmannid, Citronid, Scheinid, Forsmannid, Feldmannid, Vellnerid, Jegorovid, kõik need Jooramid ja Mogri-Märdid, kes kui kaanid olid end kinnitanud eesti rahva turjale, et kaanida tema elumahlu, ning kelle nõukogude võim ära pühkis, miks kõik need „vagad kannatajad" ei kurda nüüd eesti rahvale oma „kannatusi", mis neil nõukogude võimu ajal tuli läbi teha?

Miks esinevad mustades maskides mehed, aga mitte need Jooramid?

Nähtavasti sellepärast, et nad seda ei julge. Nad ei julge sellepärast, et nad teavad, et kogu rahvas üksmeelselt kiitis need nõukogude võimu sammud õigeks. Rahvas kiitis need sammud üksmeelselt õigeks sellepärast, et ta teadis, et need olid vaese mehe veeringud, mis miljonitena olid Jooramite taskutes. Ja kuidas nad sinna taskutesse veeresid, sedagi teadis rahvas üsna hästi; võtsid need ju vastu mitte ainult veeringuid töölise higipiiskadena, vaid ka kümneid tuhandeid veriseid sineleid, sadu kilomeetreid kitsarööpmelisi raudteid, maju ning mõisu — ühesõnaga, rahvas teadis, et Jooramitel on säärased põhjatud taskud ning kustutamatu isu, et sinna mahub kas või kogu eesti rahvas. Seepärast kiitis rahvas üksmeelselt heaks nende paisete opereerimise oma kehalt. Seepärast ei kurda Jooramid eesti rahvale oma tõelisi muresid ega esine ise, vaid käivad ringi musta maski mehed ning räägivad jutte maast ning ilmast.

Üle kahe aasta need lurjused valetasid, et nõukogude võim on evakueerinud ning Siberi metsades hävitanud kümneid tuhandeid eesti noormehi, tekitades sellega mõistetavat ärevust ning südamevalu emadele ning abikaasadele. Kuid valel on lühikesed jalad. Tänapäeval teab iga eestlane, et ükski meie kodumaalt ajutiselt taganema sunnitud Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi võimuorgan pole lakanud olemast, vaid on pidevalt jätkanud tööd, organiseerides võitlust oma maa vabastamiseks. Selles töös on arusaadavalt meie sõjajõudude organiseerimisel põhiline koht.

Tänapäeval teab iga eestlane, et neist evakueeritud noormeestest on saanud suurejõuline väekoondis meie Punaarmee ridades, et ta on suurepäraselt relvastatud, hästi toidetud ning välja õpetatud, et ta on lahinguis karastatud ning väljapaistvalt võidelnud, teenides korduvalt meie kõrgema ülemjuhataja seltsimees Stalini tänu. Eesti rahvas on uhke oma kuulsate poegade üle, kes on saanud Isamaasõjas kõrgeima tunnustuse,

Nõukogude Liidu kangelase auväärse tiitli; need on Arnold Meri, Endel Puusepp, Arnold Pappel ning Joosep Laar, kelle nimed lähevad eesti rahva ajalukku. Eesti rahvas võib olla uhke oma suurtükiväe-üksusele, keda lahinguliste teenete eest autasustati Suvorovi II järgu ordeniga. Eesti rahvas võib olla uhke neile ligi 1500 ordeni- ning medalikandjaile, keda on kõrgele tõstnud nende mehisus ning vaprus. Eesti rahvas võib olla uhke oma kindraleile, eesotsas kindralleitnant Pärnaga, oma ohvitseridele, kes on leidnud üldise tunnustuse ning kellest tulevad meie Eesti Punaarmee loojad meie kodumaa pinnal, sest Liidu Ülemnõukogu viimase istungjärgu seaduse kohaselt tuleb igal liiduvabariigil oma sõjavägi, oma Punaarmee.

Säärane on tõelisus, mis täidab uhkusega iga eesti patrioodi südant ning annab kindlust, et fašistlik katk roogitakse välja maakeralt ning et igal nõukogude patrioodil on võimalus selles aktiivselt kaasa lüüa. Säärane on tõelisus, mis lööb jalad alt mustades maskides meeste juttudel eesti rahva poegade hävitamisest.

Kuid sellel mustades maskides meeste valel on veel teine eesmärk: vedades maalt välja Saksamaale tööorjadeks eesti rahvast, hävitades koonduslaagrites ning vanglates eesti rahva paremaid poegi ning tütreid, püüab vaenlane sääraste juttudega õigustada oma kuritöid ning rahva tähelepanu sellelt kõrvale juhtida. Siia on koer maetud.

Fašistliku okupatsiooni ajal on Eestis tekkinud rohkesti massihaudu, kuhu fašistid on matnud oma ohvreid. Selle kohta räägib õudset keelt koonduslaagrite ajalugu Pärnust, Narva ja Tallinna ümbrusest, sellest räägib kahetuhande eestlase mürgitamine Riias. See on süüdistusakt, mille eest need mõrtsukad veel eesti rahvale aru annavad.

Fašistide krokodillipisarad hukkunute üle aga on igasugust piiri ületav mõrvarite jultumus; mõelda ometi: fašistid, kes algusest peale avalikult kuulutasid, et sakslased peavad saama kogu maailma härradeks, et kogu maailm tuleb tule ning verega allutada neile, ja kes oma jaburate eesmärkide saavutamiseks on kogu maailma elu pööranud pahupidi, kümneid miljoneid rahulikke inimesi tappes, santideks muutes, terved riigid muutes ahervaremeiks, loendamatuid lapsi muutes kodutuiks hulkureiks, tervele inimpõlvele maailma rahvastikust rikkudes kogu nende elu, — nende ja loendamatute teiste kuritööde autorid lasevad oma agentidel valada pisaraid sõjaohvrite üle. Ainult süngeima valge terrori valitsedes on võimalik karistamatult nii alatut demagoogiat arendada, hüljates kõik inimlikud mõisted sündsusest.

Seepärast on igal eesti patrioodil selge, et need kaitsevahendid, mida nõukogude võim rakendas ähvardava hädaohu eel, 1941. a. saksa spioonide, agentide, Jooramite sundevakueerimisega sügavasse tagalasse, kus nad meile kahjutult on suunatud tööle, oli õige samm, oli tarvilik samm ning võttis algusest peale hitlerlaste viiendal kolonnil tegutsemisvõimaluse. Vaenlasele muidugi ei meeldi, et tema plaanid nurja aeti. Mus-

tades maskides mehed sellepärast valavadki pisaraid. On tarvis neilt mustad maskid maha võtta, ja igaüks võib näha, et nende varjus oli peidus Litzmanni käsilane. Et säärasel puhastamisel ka üksikuid hoope satub nende pihta, kellele need polnud määratud, on võimalik; kõik säärased juhtumid aga on selgitatud või selgitamisel ning asjaosalised rehabiliteeritud või rehabiliteerimisel. Tarvitseb vaid nimetada nimesid, nagu töösstur ning keemik Albrecht, insener Uuemõis, professor Kogerman jt.

Nõukogude võimule on iga aus töötaja väärtus, kelle eest tuleb hoolitseda, sest see on töörahva riigi edu alus nii rahu kui sõja ajal, nii rahu kui sõja asjades.

Eesti rahvale avas tee tulevikku, pani tema elujõulisele arenemisele kindla aluse nimelt Nõukogude valitsus, kindlustades rahvale töö, leiva, vabaduse ning avades talle pärani kultuurisalved.

15. aprillil 1944.

Soome kodanlikud natsionalistid saksa fašismi teenistuses

„Surm saksa-soome okupantidele!" on hüüdlause, millega Leningradi kangelaslikud kaitsjad lähevad võitlusse, et lõplikult vabastada Leningradi lähised fašistlikust kõntsast ning teha lõpp saksa-soome hitlerlaste võimutsemisele meie Nõukogude pühal pinnal. Ainsa päevaga purustatakse ning ületatakse tehniliselt täiuslik kindlustusvöönd neljakümne kilomeetri laiuses, millest vaenlane enam kui kahe aasta jooksul süstemaatiliselt hävitas Leningradi rahvastikku, purustas tema kultuurivarasid ning väärtusi, tappes naisi ning lapsi, varjamata oma sõgedat eesmärki: maa pealt kaotada miljonite linn. Nüüd algab soome-saksa okupantidele vastuseandmine tehtud kuritööde eest. Sügav on nõukogude rahvaste, eriti aga leningradlaste viha saksa-soome okupantide vastu. Peab elama Leningradis, et täiesti mõista seda sügavust. Peab teadma 1941.—1942. aasta blokaadi surmarõngas läbiheideldud õudusi, mille eest suurel määral kannavad vastutust soome okupandid, et mõista Leningradi rinde võitlejate surmapõlgust läbimurde teostamisel. Peab nägema Leningradi purustatud maju, vabrikuid ning tehaseid, et mõista Leningradi tööliste vaimustust sõjavarustuse tootmisel saksa-soome okupantide hävitamiseks.

Ühes sellega peab imetlema nõukogude rahvaste distsipliinitunde suurust, mis tänavu kevadel rahulikult võttis teatavaks meiepoolsed rahutingimused Soome valitsusele. Need olid erakordselt soodsad okupantidele, nende põhjal ei nõutud Soomelt tingimusteta kapitulatsiooni, ei nähtud ette Soome linnade ega maa-alade okupeerimist punavägede poolt ega ka territooriumi loovutamist Nõukogude Liidule. Soomele jäeti alles 1940. aasta piirid, isegi täieliku vägede demobiliseerimise küsimus jäeti lahtiseks. Ainuke eeltingimus: nõuti tegelikku lahkulöömist saksa fašismist, Saksa vägede interneerimist. Meie rahutingimustes puudus täiesti kättemaksu-moment.

Nende enam kui soodsate tingimuste tagasilükkamisega paljastas Soome fašistlik valitsus kaks tõsiasja: esiteks, et Soomes küsimuste otsustajaks on mitte soome rahvas, vaid saksa fašistid, kelle pimedaks tööriistaks on Ryti-Linkomiesi valitsus, ja teiseks, et küsimusi otsustatakse mitte soome rahva huvide seisukohalt, vaid saksa okupantide vajaduste seisukohalt. Ainult, kui meie neid asjaolusid arvestame, siis saab mõis-

tetavaks, miks Soome ei haaranud kahe käega kinni võimalusest välja tulla sõjast. Ometi sai poliitiliselt Tanneri-Ryti-Linkomiesi positsioon Nõukogude Liidu rahutingimuste avaldamisega väga tugevasti vapustada.

Saksa fašismi maailmavallutamise jaburas kavas oli Soomele jäetud üsna tähtis osa, eriti kui silmas peame Soome geograafilist asendit, mis pidi andma lennubaasid Leningradi ründamiseks õhust, sulgema Balti Punalipu Laevastiku, seega andma Balti mere fašistide meelevalla alla, ning lõpuks olema platsdarmiks Nõukogude Liidu ründamiseks põhjast ja võimalikult lõikama läbi Nõukogude Liidu ühendusteed oma liitlastega põhjas.

Tasuks selle Kaini osa eest lootsid soome valgekaartlikud metsaparisnikud ja tselluloosikuningad saada osa Nõukogude Liidu loodusrikkusi ning maid. Apetiit neil polnud väike: Suur-Soome pidi ulatuma Uurali ning Volgani.

Kangelasliku Punaarmee edu jahutas veidi valgesoomlaste deliiriumis päid ning sundis masside mobiliseerimiseks rakendama ka teisi viise, nii et juba 1943. aasta teisest poolest kostavad noodid „kaitsesõjast", oma „väikesest sõjast", millel polevat midagi ühist saksa fašismi vallutusplaanidega; Soome võitlevat „oma iseseisvuse eest" ning igipõlise „vene hädaohu", bolševismi vastu jne.

Nõukogude Liidu rahutingimused paljastasid järsult selle vale, nad näitasid, et Nõukogude Liit ei taotle kodanliku Soome territooriumi puutumatuse rikkumist, et ta on nõus kohe rahu sõlmima, kui Soome lööb lahku saksa fašismi tööriista osast; teiste sõnadega, lükates tagasi meiepoolsed rahutingimused näitasid soome fašistid, et nad peavad mitte kaitsesõda, vaid pealetungisõda, vallutussõda, et nad on lahutamatult seotud saksa fašismiga.

See oli ebameeldiv tõde soome massidele väljaütlemiseks ja seepärast on mõistetav see agarus, millega Tannerid-Rytid püüavad soome rahvale oma seisukohta õigustada. Põhiliseks argumendiks on seejuures väide, et rahutingimused olnud rasked ning et tulevikus võidavat paremaid välja tingida.

Soome fašistide seisukoht on selge: minna edasi saksa fašistide lõa otsas, sooritada edasi loendamatuid kuritegusid Nõukogude Liidu rahvaste vastu, lootuses pääseda vastutusest liitlaste tagurlike ringkondade abil. Kuid selle lootuse purustas Nõukogude Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa ühine deklaratsioon, mis ei jäta vähematki kahtlust selles, et fašistlik Saksamaa ja tema satelliidid vastutavad kõigi tehtud kuritööde eest, ja satelliidid seda rohkem, mida kauemini nad koos lähevad Saksamaaga ning keelduvad kasutamast võimalust Saksamaast lahkulöömiseks.

Ühes sellega aga pühib Leningradi rinde võimas pealetung minema kõik soome-saksa fašistide kavad ning seab juba soome rahva kõrvale-

puiklematu valiku ette: tegudega võidelda soome ja saksa fašistide poliitika vastu, võtta oma maa juhtimine enda kätte, või — lasta end hukatusse viia fašistliku kliki kuritegeliku poliitika läbi. Sama valik seisab ka teiste Hitleri vasallmaade ees.

14. juunil 1944.

Pilte Narvast ja Viru maakonnast

1928. aastal leidis Tallinna Keskvangimajas aset sünge lugu: üks eluks ajaks sunnitööle mõistetud mõrtsukas, kandes teise vangi vastu salaviha südames ning pussi varrukas, tabas selle vangi ühel päeval koridoris, kui sellel aeti habet. Mõne hüppega oli ta tema selja taga, ja kogenud laadakakleja käes hakkas välkuma puss. Kõigepealt lõigati läbi käemusklid, nii et teine ei saanud rakendada käsi kaitseks, ja siis järgnes sadistlik roim. Ehkki möödus vaid napilt minut-paar, kui valvurid kohale jõudsid ja ta oma ohvri kallalt lahti suutsid kiskuda, oli viimase kehas 118 pussihaava.

See lugu lähemast minevikust meenub mulle Narvat nähes. Peab olema sadist, et täägiga raiuda läbi teekannud, alumiinium-toidunõud, madratsid, padjad, et püssipäradega peksta puruks aknaraamid, uksed, kapid, trümoopeeglid, et põrgumasinad alla panna karpmajakestele, kus elasid rahulikud elanikud, naised ja lapsed.

Peab olema sadist, et Villa Capriccio parketti ning õrnu seinakatteid rüvetada, et linavabriku kaunis kontorisaal muuta kloaagiks.

Peab olema sadist, et jääda külmaks kümnete tuhandete äraaetavate ning hukatavate naiste ja laste pisaraile, sest nii on see sündinud: fašistidest vabastatud Narvas on säilinud vaid kaks inimesevarju ja Viru maakonna vabastatud valdades pole ainustki inimhinge. Ei ainustki kodulooma ega -lindu ei näe liikudes elanikest tühjades taludes. On kadunud kassid ja koerad.

EX

Kaks kuud tagasi tegid fašistid viimse haarangu viimsete säilinud kangekaelsete püüdmiseks ning hävitamiseks, sest äraajamisest kõrvalehoidujaid karistati surmaga. Süda tõmbub kuidagi kramplikult kokku, kõike seda nähes ning kuuldes, sõrmede all tunned tukslevat sakslase kaela, kui maha rebid väljakutsuva „Zutritt verboten". On kalk punaväelasest-narvalase näoilme ning kähisevalt kuiv tema hääl, kui ta näidates tuhahunnikule ning lõmastatud majatarvete riismeile jutustab, et siin oli tema kodu. Pole vaja seletada, miks kogu Eesti Rahvuskorpus kuni viimse meheni otse kipub võitlusse. Tasumistund on käes...

Olgugi et vaenlase kaugelaskjate mürsud veel küünivad linnani ning ta aeg-ajalt linna tulistab, olgugi et linna uhkuse, hiiglase Kreenholmi väheste püstijäänud müüride alt ja ka paljudest kohtadest teisal on välja

võetud rohkesti pomme, lõhkeaineid ning „sürpriise", on koos punaväeosadega linnas töötamas kohalik nõukogude võim: töötab parteikomitee, töötab linna täitevkomitee.

On tarvis arvele võtta säilinu, on tarvis teha eeltöid suurema hulga töötajate vastuvõtmiseks, on tarvis puhuda elu sisse surnud linna. Loen läbi linna täitevkomitee esimese sundmääruse, mis käsitleb linna tööle tulijate registreerimist, ruumide jaotamise korda, relvade arvelevõtmist ning teisi tuhast tärkava linna päevaküsimusi. Määrus kannab täitevkomitee esimehe sm. Kuuse allkirja. See on kirjutatud alles käsitsi ning paljundatakse vähesel arvul, kuid see pannakse välja ning seda täidab need paarsada inimest, kes on tulnud vabastatud linna tööle. Oodatakse kohale trükitööstuse-meistrit, kes oma asjatundliku pilguga vaataks üle imena osaliselt säilinud trükikoja kesk ümbritsevaid rususid ning paneks käima tähtsa relvatööstuseharu, trükisõna. Kuu aega saab ta selleks eeltööks.

Kindralleitnant Pärna soojal vastutulekul on eesti väekoondise punaväelased abistamas linnavõime: juba töötab leivaküpsetus, ahjud suudavad praegu päevas anda 9 tonni leiba. On korda seatud Kreenholmi suur saun; ahi köeb ning saunamehed pühivad lavadelt fritsude haisu välja, nagu keegi naljatades tähendab. Õhtul tuleb mehine saun, ENSV pinnal esimene pärast kolmeaastast eemalolekut.

Töö käib veski korrastamisel, viie päeva pärast hakkab ta töötama. Nädala pärast peab Narva saama esimese elektri ülesehitatud väikesest jõujaamast. Ning silmarõõmuks on juba esimene müüja tänaval — kõnnitee äärde seatud lauale on asetatud suur pudel karastava joogiga, müüja selja taga on suur kaupluse silt. Mõni samm edasi: noor poiss teeb suure asjalikkusega oma saapapuhastaja-tööd.

Täitevkomitee osakonnad pole veel kõik tööl, kuid neid oodatakse iga tund, on korraldatud juba sissesõidu formaalsuste õiendamise kord, mis avab tee uutele tulijaile. Juba nüüd on välja vaadatud hooned, mis pärast remondi tegemist sobivad söökla avamiseks, ladudeks, ulualuseks. Mõeldakse linna uue üldplaani koostamisele; veel sel sügisel on tarvis käima panna tekstiilkäitis, põllutööriistade ja masinate remondi töökoda, on tarvis ajaviitmata teha algust hoonete remondiga, ehitusmaterjali, eriti lubja tootmisega, on tarvis valmistada palju aknaraame, uksi, klaasi, on tarvis leida abinõud transpordi korraldamiseks, on tarvis mõelda toidule, ajaviitmata koristada valminud rukis ja varsti küpsev suvivili, kuid on tarvis mõelda ka künnile ja külvile, et kindlustada tulevaks aastaks leib.

Pole ühtki lehma, siga ega kana vabastatud linna tulevaste elanike toitmiseks, nägin aga väeosa köögis viiekümnenaelalist lõhe katlasse panemiseks; see oli püütud samast Narva jõest ning kindlasti ta pole viimne. Seega on tarvis aega kaotamata panna käima kalapüük jões, silmude püügi-hooaeg on ukse ees; kõik see tõotab lisa töötaja leivale.

Toiduainete- ja Kalatööstuse Rahvakomissariaat saadabki välja brigaadi kalureid, et alustada püüki, eeltöö korras on juba hangitud püünised-võrgud, sool ja isegi bensiin.

On liikvel sidemehi; mu juurde tuleb eriside rühmaülem, kes pole rahul sidemeeste vähese operatiivsusega: tema on oma meestega juba kogunud rohkesti traati, konkse ja muud sidematerjali, kuigi see polevat tema otsene ülesanne, kuna sidemehed ise istuvat abitult Kingissepas. Julgustan teovõimast meest tööd jätkama, luban ühtlasi ergutada hoogsamale tööle sidemehi. Nädala jooksul peab Narva saama esimese raadio-valjuhääldaja.

Sõidab rindelähedale rühm Transpordi Rahvakomissariaadi töötajaid trofeedekomandost, et ära tuua 40-masinalisest trofee-kolonnist see, mis kõlbab kasutada. Vaenlane on enne surma masinad põlema süüdanud; vähe on säilinud, kuid sellestki piskust tuleb viimne kui kruvi koguda. Nii on komissariaadi poolt antud ülesanne: suures majapidamises kulub iga nöörijuppki ära.

Käin Kreenholmi endises ambulantsis. Kaks päeva kulus roodul punaväelastel selle tohutu rämpsu kõrvaldamiseks, millega fritsud olid reostanud maja. Nüüd on seal teostatud desinfektsioon, ruumid korrastatud korpuse nakkushaiguste haiglaks. Praegu on vaid üksikuid haigeid, kuid olevail andmeil on haigeid oodata vabastamisele tulevate maa-alade eraisikute seast: vaenlane on rahva sekka levitanud rohkesti sugu-haigusi. Tervishoiu Rahvakomissariaat arvestab seda ning on võtnud tarvitusele abinõud ohu vastu võitlemiseks. Kokkuleppel sõjaväevõimudega võtab see haigla vastu ka eraisikuid. Korrastamisel on ka Kreenholmi suur haigla, ka seal hakatakse pärast sõjavägede edasiliikumist ravima eraisikuid. Tervishoiu Rahvakomissariaadi esindajad on kohal; nende ülesannete hulka kuulub ka Narva-Jõesuu rakendamine tervise-parandamiseks, niipea kui seda võimaldab rinde kaugenemine.

Ülesanded on suured, nende täitmisel tuleb võita tuhandeid raskusi, ja kui meil poleks seljataga kolmeaastast hiiglaslikku võitlust, kui meie igapäev ei näeks, kuuleks, loeks, millise kangelaslikkusega kogu Nõukogude hiigelriigi rahvad nende ees seisvaid raskusi ületavad, siis võiks nii mõnigi ülesannete raskuse all kokku vajuda. Kes oleks enne sõda uskunud, et meie teedeehitajad ehitavad üle Narva jõe suure silla kümne päevaga! Mitte keegi, sest normide kohaselt oli selle silla ehitamiseks ette nähtud kaks aastat: üks projekteerimiseks ning eeltöödeks, teine ehitamiseks. Praegu aga ehitatakse see sild kaheksa päevaga, sest ehitamise üldjuht kindralmajor Monahhov ütleb, et kaks päeva jätab ta endale reservi.

Samale jõele ehitatava raudteesilla püstitamiseks on antud isegi vähem aega: nädal. Peab nägema kohal selle silla kõrgust, pikkust, jõevoolu kiirust, et mõista, mis tähendab nädalane tähtaeg selle silla püstitamiseks. Kuid see tähtaeg pole ehitajaile mingi erakorraline sündmus, nad

võtavad seda endastmõistetavusena ning täidavad selle askelduseta, näiliku ruttamiseta, sügava enesekindlusega.

Säärast tööstiili jälgides mõistame nõukogude kaadrite suurust, keda on üles kasvatanud seltsimees Stalini õpetus nõukogude ideelisuse ühendamisest ameerika praktilisusega.

Seda tööstiili õppides ning rakendades ehitame meiegi kiiresti üles oma laastatud sünnimaa.

Narvas, 4. 8. 44.

Kõik jõud vihatud vaenlase purustamiseks

Tuhanded eesti noored on juba pärast saksa okupatsioonist vabastamist astunud Punaarmee Eesti Rahvuskorpuse ridadesse. Tuhanded on seda praegu tegemas, et relvaga käes kiirustada seda võitlust, mida Punaarmee peab juba neljandat aastat ning Eesti Rahvuskorpus sealhulgas. Sellega ühenduses on tarvis, et iga Punaarmeesse astuja, iga kojujääja oleks teadlik sellest, mille eest meie võitleme, mida kaitseme, milleks pingutame kõiki oma jõude.

Sõda on tegelikult ümber lükanud fašistlikud kuulujutud. Saksa okupatsioon oma metsikustega on näidanud, mis tähendab nende uus kord. Punaarmee võidud on naeruväärseks muutnud Hitleri seletused, mis ta andis 1942. a., öeldes: „Meie hävitame Venemaa nii, et ta kunagi ei suudaks tõusta", või kui ta edasi seletas: „Meie jätkame sõjapidamist seni, kuni Venemaal ei ole enam organiseeritud sõjalist jõudu". Seltsimees Stalin oma 1942. a. Suure Oktoobrirevolutsiooni 25. aastapäeva pidulikul koosolekul ettekantud aruandes määratles nõukogude rahvaste sõjapidamise ülesannet järgmisena: „Meil ei ole säärast ülesannet — hävitada Saksamaa, sest Saksamaad on võimatu hävitada, nagu on võimatu hävitada Venemaad. Kuid hävitada hitlerlik riik on võimalik, ja seda tuleb teha. Meie esimene ülesanne just selles seisabki, et hävitada hitlerlik riik ja selle inspireerijad."

Seega siis ei ole nõukogude rahvail täita maade vallutamise eesmärke ega ülesandeid. Nõukogude riik, nõukogude režiim ei tunne turu puudust, kriise, teiste rahvaste orjastamise vajadusi, sest sotsialistliku valitsuse süsteem kindlustab valmistavatele jõududele takistamatut arenemist. Seega omavaheline võitlus maade pärast ei saa nõukogude riikides kõne alla tulla. Seetõttu peavad nõukogude rahvad puhtakujulist endakaitsesõda, kaitsevad end fašistliku Saksamaa varjamata orjastamiskatse vastu, nagu see kogu sõjakäigus on alasti tõena iga nõukogude inimesele tõsiasjaks saanud. Kes kordki on olnud maa-aladel, kus on viibinud saksa okupantide rautatud konts, see teab, et fašistlik Saksamaa on rõhuja, on orjastaja, kelle eesmärgiks on kõigi rahvaste muutmine orjade karjaks, teiste rahvaste tööstuse hävitamine, linnade ja asulate põletamine, miljonite inimeste saksa orjusse vedamine. Kui meeles peame seltsimees Stalini iseloomustust fašismist kui kõige reaktsioonilisemast imperialist-

likust bandist, siis on arusaadav see nõukogude rahvaste sõjapidamise põhiline ülesanne, et hitlerlik režiim tuleb purustada, fašistlik režiim, kõigi nende miljonite ja kümnete miljonite inimeste kannatuste põhiallikas, tuleb hävitada. Vähe on sellest, et lööme fašistlikku Saksamaad sõjaliselt, sest kui jääks alles see režiim, siis ei saaks vabadustarmastavad rahvad olla lühemakski ajaks kindlad, et ei kordu uus sõjaprovokatsioon ning uus hävituslaine. Selleks, et tõsiselt lõpp teha sellele olukorrale, on tarvis hävitada fašistlik kord ning selle kandjad Saksamaal. Selles asjas ei saa olla mingit kaksipidi mõtlemist. Iga noor, kes läheb Punaarmee ridadesse, peab kaasa saama selle tegevusjuhise oma isalt-emalt: hävitada fašistlik riigikord Saksamaal.

Teiseks meie sõjaülesandeks määratleb seltsimees Stalin fašistliku, hitlerliku armee hävitamise. Me teame esimese imperialistliku sõja päevilt, et Saksamaa sõjaliselt purustati. Kuid tolleaegsete võitjate lühinägelikkuse tõttu jäeti Saksamaale tema sõjaline jõud, tema kaader, ohvitserkond, kes kogu rahu aja jooksul energiliselt valmistas ette uut sõda, ja tänu sellele, et Saksamaale jäeti tema sõjaliste jõudude põhituum, põhikaader, jäeti alles tema junkurlik ohvitserkond, õnnestus fašistlikul Saksamaal kiiresti mobiliseerida uus fašistlik armee. Seepärast on arusaadav, et kõik need, kes tõsiselt võitlevad rahu eest, kes tõsiselt võitlevad selle eest, et uus maailmasõda ei korduks jällegi 25 a. pärast, peavad kõik tegema selleks, et idus hävitada uue sõja tekitajad. See aga tähendab esijoones hitlerliku armee, ohvitserkonna laialisaatmist, hävitamist.

Kolmanda ülesandena märgib seltsimees Stalin vajadust purustada vihatud „uus kord" Euroopas ning karistada selle toojaid. Hitlerlikud inimsööjad ei tunne inimlikku moraali. Ka meil on olnud võimalus näha seda oma silmaga. Kõik, kes käisid Kloogal vaatamas fašistlike mõrvarite ulatuslikku kuritööd, ei unusta iialgi seda vaatepilti. Peab olema kaotanud kõik mõisted inimlikkusest, et korraldada seda, mis tehti Kloogal: laduda inimesed kui puuroikad üksteise kõrvale ja nad maha lasta kuulilasuga kuklasse, ladudes peale kord puid, sellele peale laduda uus kord elavaid inimesi ja tappa, ja jälle uus kord puid jne. Seda võib teha ainult olevus, keda ei saa nimetada inimeseks. Ükski meie kodanik ärgu unustagu, et niimoodi tapeti Kloogal ka 700 noort meest eestlastest, kes keeldusid astumast fašistlikku armeesse ning lasksid endid ennem tappa ning põletada. Kloogal tapeti niimoodi üle 3000 inimese — naisi, lapsi, mehi; et nende verised riided, pesu ja jalanõud vedelesid kuhjadena barakkide koridorides. Ärgem unustagem Tartu tankitõrjekraavides tapetud kümne tuhande ohvri märtrisurma! Eesti pinnal on kindlaks tehtud üle 55 tuhande sääraselt tapetu. See on see „uus kord", mida fašistlikud inimsööjad tõid Euroopa rahvaile. Seepärast on arusaadav kõigi nõukogude rahvaste üksmeelne nõue, et kõik need massimõrvarid, need mundreisse riietatud timukad peavad vastust andma oma kuritegude eest. Ja nad

ei pääse sellest. Seda kindlustavad meile meie Punaarmee ja meie liitlaste sõjavägi, ja seepärast on kõigi meie nõukogude rahvaste kolmandaks põhiülesandeks hävitada see vihatud „uus kord" Euroopas ja karistada selle toojaid.

Säärasena on antud need põhiülesanded kõigile nõukogude rahvaile käimasolevas Suures Isamaasõjas. Meie rahvuslik korpus koos kogu Punaarmeega on neid ülesandeid kogu oma olemasolu jooksul juba täitnud. Temast on kujunenud eeskujuliku väljaõppega ning täiuslike tehniliste seadistega varustatud suur löögijõud, kes korduvalt on teeninud meie Kõrgema Väejuhatuse kiitust, kellele meie suure isamaa pealinn Moskva on lühikese aja jooksul saluteerinud kaks korda. Nende ridades on üle 4500 ordeni- ja medalikandja.

See kõik näitab, et meie rahvas on relvastatud väekoondise näol täie hingega omaks võtnud need ülesanded ning ühes sellega peab oma eriarveid eesti rahva igipõliste vaenlastega. Ükski eestlane ei saa unustada, et meie elame ajaloolisi päevi, neid päevi, mida meie parunite orjuses vaevelnud isad ning emad ei näinud, kuid mida nad ihaldasid näha saada: tasumispäevi kõigi nende sajandite jooksul meie rahvale tehtud ülekohtu eest. Seda ülekohut ei saa unustada ega sõnadega heaks teha, seda ülekohut saab ainult nende järeltulijaile tasuda. Eestisse tulles ei varjanud fašistlikud mõrvarid oma osa, kui nad teatasid, et nad viivad selle lõpuni, mille alustasid nende esiisad, ristirüütlid Eestis. Kogu okupatsiooni ajal võttis eesti rahvas üksmeelse kindlusega selle väljakutse vastu. Me võime nüüd kokkuvõttes öelda, et, välja arvatud väike kildkond oma rahva äraandjaid, absoluutne enamik eesti rahvast ei küürutanud vaenlase ees. Seda vähem tehakse seda siis nüüd, kus tänu Punaarmeele oleme vabanenud okupantidest, kus meie käed on lahti saanud, kus meil on võimalus täie jõuga jätkata seda võitlust ka relvadega, et anda oma pisikene osa selles suures vabastamisvõitluses. Tehkem seda siis väärikalt! Oleme kindlad, et need tuhanded noored mehed, kes nüüd asuvad ühte meie korpusega, kes saavad meie korpuse kuulsa võitlustraditsiooni kandjaiks ja edasiviijaiks, teevad seda väärikalt. Kojujääjaile aga tõusevad seega uued ülesanded. Peame viibimata ümber korraldama oma töö sõja nõuete kohaselt, allutades kõik oma huvid rinde huvidele ja vaenlase purustamise organiseerimiseks.

Nõukogude Liidu rahvad teavad, et saksa fašism on metsik oma vihas meie kodumaa vastu, kes kindlustab kõigile töötajaile vaba tööd ning jõukust. Peame korraldama igakülgset toetust Punaarmeele, peame kindlustama tema ridade intensiivset täiendamist, peame kindlustama tema varustamist kõige vajalikuga, peame organiseerima sõjaväe- ja sõjavarustuse-rongide pidevat kiiret liikumist; peame andma laialdast abi haavatuile. Peame kindlustama Punaarmee tagalat; peame hoolitsema selle eest, et kõik meie käitised, meie ettevõtted rakendataks tööle maksimaalse pingega; peame tootma kõike seda, mida vajab rinne. Peame

organiseerima meie tehaste, meie elektrijaamade, meie telefoni- ja telegraafiühenduste järjekindlat kaitset; peame olema valmis õhukallaletungide tagasilöömiseks. Peame olema valvsad, mitte unustades, et vaenlane ei maga, et vaenlane teadlikult ja järjekindlalt organiseerib igasuguste kuulduste ja kõmu levitamist, teeb provokatsioonilisi sabotaažikatseid. Peame meeles pidama, et vaenlane teadlikult jätab maha salakuulajaid. Peame ka seda meeles pidama, et vaenlane on vilunud õel petis ja kuulduste levitaja.

Seega on tarvis, et kõik Nõukogude kodanikud ühiselt organiseeruksid kõigi sääraste vaenlase agentide hävitamiseks, et nad ühisel jõul aitaksid üles ehitada meie Nõukogude riiki. Ülekohut aga, mis on meile tehtud pikkade sajandite jooksul, ei unusta meie iialgi, vaid tasume kätte. Seepärast hävitame hitlerlikud mõrvarid nende endi koopas.

2. novembril 1944.

III

Eesti NSV rahvamajanduse probleeme

Iseloomulikke jooni Eesti NSV majanduse sünnist

Missugune on eesti majandusliku arenemise tee viimase poole sajandi kestel?

Võime ilma raskuseta eraldada kolme ajaloolist järku, mis järsult üksteisest erinevad tootmisvahekordade iseloomult ja arenemise tempolt, ajaloojärke, kus suured poliitilised sündmused ning pöörded on otsustavalt muutnud olukorra, vajutanud oma pitseri kogu järgnevale ajaloolisele järgule. Meie kõneleme siin Eestimaa majanduse arenemise iseloomulikest joontest tsaari-Venemaa hiigelriigi sopikeses, kodanlikus Eestis ning Nõukogude Eestis NSV Liidu plaanimajanduse süsteemis.

Iseloomulikke jooni Eesti majanduslikust arenemisest kuni 1917. aastani

Esimese maailmasõja puhkemisel olid Baltimaad, sealhulgas ka Eesti, tööstuslikult ning ka põllunduselt arenenumaid Venemaa kubermange. Ajal, kui Sise-Venemaa kubermangudes valitses alles teoorjus ning sunnimaisus, alustati Narvas 1857. a. hiigelkäitise ehitamist, millest aastakümneiks kujunes Euroopa suurim ning moodsaim tekstiilkäitis ligi poole miljoni värtna ning 3100 teljega, kus tööliste arv paremail aastail küündis kuni 14 000. Rida teisigi suuri tekstiilkäitisi puuvilla-, villa- ja linatöötlemiseks andis kokku tööd enam kui 20 000 töölisele. Meie tekstiiltööliste peres on nelja sugupõlve kogemustega oskustöölisi. Tööliste arvult seisis tekstiiltööstus siis esikohal, selle arendamist soodustas eriti Venemaale tungiv väliskapital —, oli ju enne esimest maailmasõda Eestimaale investeeritud üle 80 miljoni kuldrubla väärtuses väliskapitali — odav meretransport, mis soodustas kütteaine — kivisöe — ning tooraine — puuvilla — sissevedu, ja feodaalsete kütkete väiksem koormus külas andsid avaramaid tegutsemisvõimalusi kapitalile just Baltimail, eriti kui valmistoodete realiseerimiseks oli lahti ääretu Sise-Venemaa, esijoones Peterburi turg. Kuid arenes mitte ainult tekstiiltööstus, vaid ehitati ka suuri puidutöötlemis-ettevõtteid, olgu mööbli, olgu tselluloosi ja paberi valmistamiseks. Ehitusmaterjalide tööstus sai erilise hoo ühes ehitustegevuse palavlikulise kasvuga eriti kahekümnenda sajandi esime-

sel kümnel. Püstitati säärased hiiglased kui Kunda ja Aseri tsemendivabrik, rida lubjatehaseid Rakkes, Tallinnas, Vasalemmas ja tellisetehaseid.

Domineerivaks aga kujunes metallitööstus: enam kui 2000 töölisega „Dvigatel", Raudtee Peatehased ning isegi Venemaa mõõtudes võimas laevaehitus muutsid järsult kogu Tallinna näo. Meenutagem Vene-Balti laevatehast; seal töötas sõja ajal kuni 11 000 töölist ja ehitusse mahtus korraga 8 laeva, neist kaks kuni 30 000 tonnaažiga sõjalaeva. Edasi Beckeri laevatehas 3500 töölisega, Noblessner, Peetri tehas, Tallinna Sadamatehased, ja nende kandvate käitiste teenindamiseks terve rida teisi, täiendavaid, üldise masinaehituse jm. alalt. Nimed nagu „Volta", Krull, Rotermann, Tartu Telefonivabrik jt. räägivad ise endi eest. See 18 000 tööliseni ulatuv metallistide pere andis Tallinnale tema tööstusliku ilme, andis selgroo töölisliikumisele, oli kandvaks jõuks järgnevais revolutsioonilisis sündmusis. Tallinna sõjasadamaks muutmisega algasid siin suured kindlustustööd, kuhu koondus üle 15 000 töölise. Loeteldu on kõik suurtööstus. Selle sünnitajaks oli mitte Eestimaal rakendatud kapitali kuhjumine, vaid need ehitused teostati imporditud kapitaliga ülevenemaaliste vajaduste rahuldamiseks või üleriigiliste eesmärkide saavutamiseks, nagu see aset leidis laevaehituses. Kohaliku päritoluga kapital siirdus kesk- ning väiketööstusse ning sajandi esimesel kümnel üsna elavalt elumajade ehitusse.

Kogu selle suure ehitustegevuse pidurdajaks ähvardas kujuneda töökäte puudus. Sajandi vahetusel saadi tööjõudu, esijoones maalt, proletariseerunud maakehvikute ridadest, kuid juba sajandi teisest kümnest peale lakkab maalt pidev tööjõu juurdevool seoses põllumajanduse intensiivistumisega, teraviljakasvatuselt karjamajandusele üleminekuga, millega ühenduses tekib maal perioodiline, sesoonne töökäte puudus, mille vältimiseks igati püütakse tööjõudu siduda maaga. Selle töökäte puuduse kõrvaldamiseks algab sajandi teisest kümnest peale metallitööstusse, peamiselt aga laevaehitusse laialdane tööjõu sissevedu Venemaa sisekubermangudest.

Kuid kõigi nende tehniliste suurejooneliste saavutuste puhul ärgem siiski unustagem: see oli tööstuse arenemine kapitalistlike tootmisvahekordade juures, mistõttu see arenemine oli hüppeline, anarhiline, suurte tagasilöökidega, kus kapital tegi läbi oma tavalise kordvalmistusetsükli kriisist kriisini, tõusu ning mõõnadega, tööliste puudusega ning tööpuudusega, ületoodanguga ning nälja ja viletsuse valitsedes, terava võistlusega ning endiste võistlusvormide väljasuretamisega, monopoolse kapitali kujunemisega, uute territooriumite vallutamisega ning vallutatu kaitsmiseks uusi vallutusi ette valmistades, laiu töötajate hulki majanduslikult välja kurnates ning poliitiliselt rõhudes sõjalis-feodaalse monarhia raamides.

Töötülid, vastuhakud, proletariaadi klassivõitluse kujunemine määravaks teguriks ühiskondlikus elus — see iseloomustab poliitilisi vahekordi antud ajajärgul.

Peale osaliste kriiside märkigem üldisi ületootmiskriise. Nii puhkes 6. üldine ületootmiskriis 1882. a., 7. — 1890. ja 8. — 1900. aastal, mis teravalt laostas ka Venemaa majanduselu, 9. — 1907. a. Esimene suurem streik Eestis leidis aset 1872. a. Narva Kreenholmis, kus töölised saavutasid võiduna töönormide ning palkade kindlaksmääramise. Märkigem möödaminnes, et see oli ühtlasi esimeseks suureks palgatööliste streigiks Venemaal. Järgnevasse suurde streigilainesse 1882.—83. a. tõmmatakse kaasa laiad tööliste hulgad Tallinnas, Narvas ja Kundas, kus tööliste väljaastumised omandasid eriti tormilise iseloomu. Tavaliselt olid streigi põhjusteks madal tööpalk, talumatud töö- ning elutingimused, ülekohtused trahvid ning pettused tööpalkade väljaarvutamisel.

Uhes töölisklassi poliitilise teadvuse süvendamisega, organisatsioonilise kõvenemisega, bolševistliku partei mõju kasvuga need, algul puhtmajanduslikku iseloomu kandvad võitlused ning loosungid kasvavad üle poliitiliseks võitluseks, mis levib mitte ainult sügavusse, vaid ka laiusse, kaasa tõmmates esijoones maa mõisnikuvaenulist talurahvast. Sellega saab võitlus alles laia üldrahvaliku iseloomu, mis on sihitud esijoones mõisnikest parunite ning vabrikuhärrade ja nende kaitseinglite tsaari riigivõimu kandjate vastu.

Kapitalismi arenemise suundadest eesti põllumajanduses enne 1917. aastat

Vaadeldavaks ajajärguks on kapitalistlikud tootmisvahekorrad eesti külas jõudnud oma arengus tunduvalt kaugemale kui Sise-Venemaa põllunduses, seoses kapitalismi üldise kõrgema tasemega Baltimail. Selle kapitalismi sissetungi väljenduseks külla, põllumajandusse oli talurahva „vabastamine" Liivimaal 1816. a., kuna see Sise-Venemaal toimus pool sajandit hiljem. Missugust iseloomu kandis kapitalismi arenemine eesti põllunduses?

Sellele küsimusele vastamiseks võtaksime kokku Lenini õpetuse kapitalismi kahest võimalikust arenemisvormist põllumajanduses (Lenin, Kogutud teosed, kolmas täiendatud trükk, 3. köide, lk. 12).

Uks kahest: „Kas säilib vana tuhandete niitide kaudu pärisorjusega seotud mõisamajapidamine, muutudes aegamööda puhtakujuliseks kapitalistlikuks „junkrumajapidamiseks". Lõplikuks teoorjuselt kapitalismile ülemineku aluseks on teoorjusele tugineva mõisamajapidamise sisemine ümberkujunemine. Kogu riigi põllumajanduslik kord muutub kapitalistlikuks, kaua aega säilitades feodalistlikke jooni. Või vana mõisamajapidamise purustab revolutsioon, hävitades kõik pärispõlve riismed ning ennekõike suurmaaomanduse. Teoorjuselt kapitalismile lõpliku ülemineku aluseks on väiketalumajapidamise vaba arenemine, mis saab hiiglatõukehoo mõisamaade konfiskeerimise näol talurahva kasuks. Kogu

põllumajandus muutub kapitalislikuks, kuna talurahva kihinemine läheb seda rutemini, mida täielikumalt on hävitatud feodalismi jäljed."

Selle analüüsi alusel võitles Lenin pikki aastaid narodnikutega, menševikega, kadettidega talurahva vabastamiseks liberaalse kodanluse mõju alt ning suunamiseks liitu proletariaadiga. Ta näitas, et ülesandeks on mitte püüda säilitada iga hinna eest külakogukonda, et see ei kujuta endast mingit sotsialismi eelastet — nagu väitsid narodnikud —, vaid on ainult Venemaa kapitalismi arenematuse tõttu säilinud, kuid et selle kogukonna raames toimub kapitalistlike vahekordade arenemine, tõsi küll, pikaldane, vaevane, pidurdatud tuhandeist mineviku feodaalseist kammitsaist, kuid siiski need vahekorrad süvenevad. Nende vahekordade arenemise kiirendamiseks ongi ülesanne mobiliseerida talurahvast ühisrindesse proletariaadiga, et viimase juhtimisel läbi viia kodanlik-demokraatlik revolutsioon laiade töölismasside huvides, mitte aga anda juhtimine kodanluse kätte (nagu seda taotlesid menševikud), kes selle keskaegsete jäänuste kõrvaldamise teostaksid poolikult, jätaksid osaliselt alles feodaalse suurmaaomandi, muutes selle kapitalistlikuks, mis suurendaks lõputult töörahva kannatusi, sest see oleks seotud maa võtmisega talupoegadelt, tervete asulate kaupa talurahva äraajamisega, töötajate elutaseme allaviimisega. (Talurahva „vabastamine" on näide sellest, kuidas toimub see keskaegsete kütkete poolik kaotamine mõisnike ning kodanluse huvides, kus talurahvas vabastati esijoones maast.)

Kodanlus püüab feodaalseid latifundiume saada endale, et neid muuta kapitalistlikeks majandeiks, talurahvas aga taotleb likvideerida need latifundiumid, tükeldades maa.

Säärane oli selle võitluse majanduslik sisu, mida talurahvas pidas sajandeid juba keskajal, olgu suurema või vähema jõuga, suurema või vähema eduga. Talurahva sõjad Lääne-Euroopas: 14., 15. ja 16. sajandil Inglismaal ja Saksamaal, 18. sajandil Prantsusmaal, suured talurahva ülestõusud Venemaal — kõik need taotlesid vaid üht suurt eesmärki: teha lõpp feodaalsele maavaldusele nimelt töörahva huvides, vabastada tee kapitalismi arenemisele ka põllunduses, nn. ameerika viisil.

Kui meie selle analüüsi vaatevinklilt hindame eesti talurahva võitlust oma eluõiguse, oma maa eest, siis näeme, kuidas siingi käib võitlus kahe arenemistüübi teostamise eest: talurahva võitlus feodaalse maaomandi likvideerimise teel oma maalapi saamiseks ja mõisnike ning kapitalistide püüe kohandada kapitalistlikke vahekordi feodalismi raamidesse. Senikaua kui talurahvas peab võitlust üksinda, jäävad tema väljaastumised isoleerituks, nõrgaks („Mahtra sõda", Pühajärve vastuhakk jt.), need muutuvad jõuliseks üldrahvalikuks sõjaks alles klassiteadliku proletariaadi võitlusväljale ilmudes. 1905.—1907. a. revolutsioonilised sündmused Baltimail teostasid massiliselt tööliste-talupoegade ühisrinde jõulise kujunemise ning andsid esimesi õppetunde, kuidas tuleb läbi viia

kodanlik-demokraatlikku revolutsiooni. Nad andsid suure praktilise kogemuse selle kohta, kes on liitlane, kes on vaenlane.

Kodanlik-demokraatlik revolutsioon Eestis toimus selles mõttes komplitseeritumas olukorras, et siin tuli lahendamisele täiendav ülesanne rahvusküsimuse näol. Sajandeid oli mõisnik vaevanud talupojast pärisorja või teoorja, kuid sajandite vältel see mõisnik oli eranditult — sakslane. Sakslases sümboliseerus vaenlane. Sakslast pärisorja, teoorja polnud keegi näinud; sakslane oli vaid rõhuja. Kogu sajandite jooksul kannatatud ülekohus muutus põlvest põlve ülekantavaks vihaks sakslase vastu. Tsaari sandarm, prokurör, tsensor, kogu tema poliitika oli samuti eesti rahvale vaenulik, kuid siin oli tähtis erinevus: tsaari poliitika, sandarm, prokurör ning tsensor oli ka vene rahva vastu, oli ka vene rahvusest töölise, talupoja ning haritlase vastu ning — mis eriti silmapaistev — sakslasest mõisniku poolt. See erinevus tuli eriti nähtavale nimelt masside revolutsioonilises tegevuses, kus mõisnik ja tsaari vägi ühesuguse metsikusega kohtlesid kõiki oma õiguste eest võitlevaid töölisi, talupoegi ning haritlasi, küsimata nende rahvuslikust päritolust. 1905. aasta revolutsioonilised sündmused olid seega esimeseks näitlikuks õppetunniks, et tööliste ja talurahva huvid on ühised võitluses feodaalsete jäänuste vastu majanduslikes ja poliitilistes vahekordades ning et eesti ja vene rahval on ühised huvid ning ühised vaenlased.

Veel rohkem: 1905. a. revolutsioonilised sündmused kiskusid maski näolt, paljastasid klassiiseloomu ka neil eesti tagurlikel tegelasil, kes seni pidasid oma monopoliks esineda kogu eesti rahva nimel. Töölisklassi ja talurahva jõuline ülestõus sundis tsaari kasakanuutidelt ning -kuulidelt abi otsima mitte ainult Balti paruneid, vaid ka neid eesti rahvusliku päritoluga kodanlasi, kelle huve see ülestõus puudutas. Jaan Tõnissoni ja Jaan Teemandi poolt juhitavad kaks vaenulikku leeri, nende avalik lahkuminek Tartu ülikooli aulas rahva volinike kokkutulekul polnud juhuslik, üksik akt, vaid kajastas seda diferentseerumisprotsessi, mis juba selleks ajaks eesti ühiskonnas oli aset leidnud ning mis viis Jaan Tõnissoni eesti rahvale vaenulikule koostööle tsaari võimuorganitega.

Kuid 1905. a. revolutsioon ei vabastanud ka eesti ühiskonda kapitalismi arenemiseks ameerika viisil. Suurmaaomandus säilis, see moondus nüüd kiirendatud tempos kapitalistlikuks, kus teoorjus suurel mõõdul asendub raharendi ning palgatööga. Domineerivaks saab turutoodang, kusjuures suur osa põllusaadusi töötletakse koha peal, näit. kartul tärkliseks ja piirituseks, teraviljakasvatus annab üha enam ruumi karjamajandusele, mille saadusi vajab kohalik siseturg, kuid seda veetakse ka välja üha suureneval hulgal.

Esitame suurmaaomanduse ning väikemaaomanduse vahekorra iseloomustuseks mõned arvud. 1918. aastaks oli suurmaaomanduses 1147 mõisa 2 219 699 tiinuga ning väikemaaomanduses 50 961 talundit 1 610 900 tiinuga, seega oli ca 1000 mõisniku kasutada 60% kogu maapinnast, kuna

ca 51 000 talupojal oli maad 40% maapinnast. 1919. a. maal ja alevites elavast rahvast, ca 740 000 inimesest, on ainult ca 230 000 inimesel maad, kuna ca 500 000 inimest on täiesti maata, töötades mõisapõllul või hallparuni juures sulasena, moonakana, käsitöölisena või rentnikuna.

Suurmaaomanduse iseloomustuseks pole huvituseta märkida, et 1147 mõisast on 734 rüütlimõisa, 95 majoraati, 101 fideikom. mõisa, 18 linnamõisa, 19 pangamõisa jne. Silmatorkavalt vähe on nimelt linnade ning pankade mõisu, missugust asjaolu saab seletada just raskusega maade üleandmisel. Maarohkuseit on esikohal rüütlimõisad, kus mõisa keskmine suurus on 5079 tiinu, kuna kõige vähemad on kirikumõisad: keskmine 458 tiinu. (Vt. „Kogu statistilisi andmeid Eestist", Põllutööministeeriumi statistikaosak. väljaanne 1921. a., lk. 4, 5 jt.)

Agraarolukorda Eestis enne revolutsiooni iseloomustab samuti suur rendimaa hulk: suurmaaomanikel oli põllupinnast välja renditud 34%, niidust 41,2%, karjamaast 48%, seega kokku kasutatavast pinnast 40,75%. Siin on meil vastus küsimusele, kust sai ülalpidamist see pool miljonit inimest, kes elas maal ja alevites ning ei omanud maad. Teisest küljest need arvud näitavad, milline võimas liitlane oli proletariaadile väljaarenenud maal, keda valitsev olukord revolutsioneeris.

Rööbiti ümberkujunemisega mõisade majapidamises käib pingeline ümberkujunemine ka talurahva seas. Talude väljaost, kohtade kruntimine, kogukonna maade, ühisheinamaade, metsade tükeldamine — kõik see soodustab kapitalistlike vahekordade süvenemist ka maal, kus kujuneb tugev hallparunlik rikastaluniku tüüp, kellest veebruarirevolutsiooni ajaks kasvab juba rida mõisaomanikke, ja lai mass talupoegi-keskmikke ning -kehvikuid.

Olukorda talundeis iseloomustab kõige paremini neis majandeis kasutada olev inventar; see annab pildi põllutöö intensiivsusest, eriti kui seda võrdleme suurmaapidamises kasutatava inventariga. Põllumajandusliku inventari arv 1919. a. suur- ja väikemajapidamises 100 tiinu põllumaa kohta.

Keskmiselt Eestis („K. stat. andm. Eestist", lk. 104).

	Harkatru	Ühesahalisi atru	Mitmesahalisi atru	Äkkeid	Kultivaatoreid-randaale	Rõngasrulle	Laialtkülvajaid	Reaskülvajaid	Rohumiitjaid	Viljalõikajaid	Hobuserehasid	Aururehepeks	Hoburehepeks	Käsirehepeks	Tuulamismasinaid	Ühehobusevankreid	Mitmehobusevankreid
Suurmaap.	2,4	3,1	1,6	4,4	0,5	0,3	0,4	0,1	0,6	0,4	0,7	0,2	—	0,03	0,5	1,6	2,1
Väikemaap.	12,0	10,3	1,2	18,8	0,7	0,2	0,3	—	0,9	0,5	1,2	0,2	0,7	0,06	1,5	15,2	0,3
Keskmiselt	9,4	8,3	1,2	14,7	0,5	0,2	0,3	0,1	0,9	0,5	1,1	0,2	0,7	0,06	1,2	11,6	0,9

Selle tabeli vaatlemisel peame arvestama asjaolu, et siin on väikemaapidamine antud keskmise suurusena, mis tunduvalt moonutab pilti, sest see keskmine hõlmab ju niihästi hallparuneid kui ka maakehvikuid. Viimased aga, kuigi omasid maad, harisid seda tavaliselt suurel määral laenatud inventariga; seega on küla rikka kihi talundite küllastumine põllumajandusinventariga veel tunduvalt suuremgi, kui seda näitab ülaltoodud tabel. Kuid isegi see tabel näitab, kuivõrd intensiivistunud oli põlluharimine Eesti külas juba enne revolutsiooni, kuidas põllumajandus oli tõmmatud kaubavalmistusse sel määral, et 40% põllupindala harimiseks, mis oli väikemaaomanduses, vajati ühesahalisi atru 9 korda rohkem kui 60% suurmaaomanduse harimiseks, mitmesahalisi atru kaks korda rohkem, äkkeid kümme korda rohkem, kultivaatoreid ja randaale kolm korda rohkem, rõngasrulle poolteist korda rohkem, 10% rohkem laialtkülvajaid, 30% rohkem reaskülvajaid, neli korda rohkem rohuniitjaid, ligi neli korda rohkem viljalõikajaid, neli ja pool korda rohkem hobuserehasid, ligi kaks korda rohkem aururehepeksugarnituure, nelikümmend korda rohkem hoburehepeksugarnituure, kakskümmend viis korda rohkem koorelahutajaid, kakskümmend korda rohkem võimasinaid, kolm korda rohkem hekslimasinaid, turbapurustajad on suhteliselt võrdsed (K. st. and., lk. 102—103).

Neist arvudest selgub, mil määral eesti külas oli silmapaistvaks kujuks kujunenud hallparun, kes üsna energiliselt hakkab vastu töötama proletariaadile järgnevais revolutsioonilistes sündmustes 1917. ja järgnevail aastail ning ei kohku tagasi minna avalikule koostööle kogu eesti rahva põliste vaenlastega — saksa okupantidega — 1918. aastal, muutudes nende käsilasena ka eesti rahva huvide äraandjaks.

Iseloomulikke jooni majanduslikust arenemisest kodanlikus Eestis

Meie teame, kuidas Lenin käsitles maa natsionaliseerimise küsimust. Ta võitles otsustavalt narodnikute väite vastu, nagu tähendaks maa natsionaliseerimine sotsialismi või oleks võimalik ainult sotsialistliku sammuna: vastupidi, ta näitas, et kõik oleneb sellest, missugustes tingimustes seda teostatakse ning missugune klass seda teostab. Kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis, s. o. võitluses feodalismi vastu, on maa natsionaliseerimine proletariaadi ning revolutsioonilise talurahva poolt sügavalt revolutsiooniline samm, kuid see jääb täiesti kodanliku revolutsiooni raamidesse.

Sotsialistlikus revolutsioonis maa natsionaliseerimine ning mõisade tükeldamine maakehvikuile, eriti kui kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis seda pole osaliseltki tehtud, on tähtis samm proletariaadi ning talurahva enamiku vahel liidu kõvendamiseks, ja sellega on ka mõisade tükeldamine õigustatud.

Saksa okupatsioonivägede ning hiljem teistegi imperialistlike riikide toetus eesti kodanlusele võimaldas viimasel saada kodusõja käigus juhtivaks teguriks. Kuid revolutsioonisahk oli selleks liiga sügavalt kündnud, ta oli minema pühkinud kõik vanad feodaalaja riismed, isikulised sõltuvusvahekorrad, eesõigused, naturaalkohustused, feodaalsed mõisad, nii et kodanlus ei saanud kohe minna laiade masside tahtmise vastu. Kodanlus katsub päästa oma vabrikuid, panku ja spekuleerimisvõimalusi sellega, et ohverdab parunite maa ning tükeldab mõisad eesjoones küla jõukale osale, jättes siiski puutumata suure osa mõisasüdameid kui tulevaste mõisade algrakke.

Sellega jääb meil vaadelda, kuidas arenesid kodanlikus Eestis tootmisvahekorrad tööstuses ning põllumajanduses, missuguse poliitilise õppetunni andis see ajajärk eesti töötavale rahvale.

Meie nägime eespool, et tsaariaegsel Venemaal olid Baltimaad kapitalistlikult kõige enam arenenud kubermangud, et näiteks Eestiski oli üle 60 000 töölise suurtööstuses tööl. Tööstuse kontsentratsioon oli silmapaistval järjel, tööstuse tehniline sisseseade oli oma aja kohta eesrindlik. Tööstuse kontsentratsioon tõi endaga kaasa ka tööliste kontsentratsiooni; nägime ju, et näit. Vene-Balti Laevatehases oli sõja ajal kuni 11 000 töölist, mis andis reaalse aluse ka töölisorganisatsioonide tugevusele ning jõu töölisliikumisele.

Kodanliku vabariigi lõppaastaiks kujunes aga vastupidine pilt: suurtööstuse hävimine tervete valmistusalade kaupa, säilinud ning uuesti asutatud ettevõtete orienteerumine poolfabrikaatide tootmisele, suure arvu kesk- ning väiketööstuste tekkimine ning sellega seoses töölisklassi killunemine pisi- ning keskkäitistesse. 1937. aastaks oli Eestis üle 11 000 käitise, kusjuures ainult kuuel neist oli töölisi üle 1000, üle 20 töölisega oli 377 käitist, 5—19 töölisega 984 käitist, kuna vähem kui 5 töölisega oli ligi 10 000 pisikäitist.

Peaaegu täiesti laostus laevaehitus — vaatamata soodsale geograafilisele asendile ning merepiiri rohkusele — ning üldse metallitööstus, endise ligi 20 000 töölise asemel oli sellest 1926. a. järel vaid 3500 ja needki enamikus laiali pisikäitistes; säilisid vaid „Krull", „Ilmarine", „Volta", Tartu Telefonivabrik ja Tallinna Sadamatehased, kuid nad asusid tootmistingimuste mõttes võimatus olukorras: tarvitses vaid pilku heita nende toodangu nomenklatuurile, et seda mõista; 600 töölise juures oli „Krull" sunnitud töötama universaalkäitisena, kes tootis absoluutselt kõike, alates vedurist ning lõpetades pliidirõngastega.

Hävines Kreenholm, töötasid vähese koormatusega Balti Puuvillavabrik, Narva Kalevivabrik ning linavabrik. Kogu tekstiiltööstuses oli 1937. aastal kokku vähem töölisi kui enne sõda Kreenholmis üksinda (11 000—14 000 vastu).

Hävines täielikult keemiatööstus; 1926. a. sulges uksed omaaegne suurkäitis „Mayer". Hävinesid tsementitootmisvabrikud; Aseri vabrikust

jäid vaid varemed, Kunda vabrik vaakus turupuudusel surmaagoonias. Jäid seisma Simsivardi lubjatehas Tallinnas, Rakkes Rägastiku oma. Ei saanud enam jalgu alla Irboska kipsitööstus, mis hävis sõjas. Viiks pikale jätkata seda käitiste kalmistu loetelu, kuid piisab konstateerimiseks: Venemaa mõõtudes rajatud suurtööstus hävines kodanliku Eesti ajajärgul.

Loodud suurtööstus asutati poolfabrikaadi tootmiseks

Endistest suurkäitistest liikus tõusuteed Tallinna tselluloositööstus, mis koos hiljem ehitatud Kehra omaga andsid üle 100 000 tonni tselluloosi ja paberit, täiesti uue alana alustas tööd põlevkivitööstus, tõstes toodangu 1939. a. 1 662 000 tonnini, millest suur osa uteti, saades ca 160 000 tonni põlevkiviõli; kavatsusel oli fosforiidi tootmine — ja see on ka kõik, mida kodanlik Eesti saab kirjutada oma kontosse. Eestis töötanud suurtööstuse kohta on iseloomustav, et see peaaegu eranditult kuulus väliskapitalile, esijoones saksa omale. Nii näiteks oli saksa kapitali käes juhtiv osa põlevkivitööstusest (Kiviõli ja Rootsi kaudu ka Sillamäe), tselluloositööstus ning kavatsetava fosforiidivabriku toodang oli ette ära müüdud aastaiks. Väliskapitali osa kohta eesti majanduselus räägib selget keelt fakt, et 1938. a. „Uus Eesti" andmeil 150 suuremast erafirmast 73 kuulusid eestlastele ja 77 — välismaalastele. See asjaolu seletab tähelepanuvääriva seiga, et eesti suurtööstus tootis peamiselt poolfabrikaati: põlevkiviõli on väärtuslik tooraine keemiatööstusele, tselluloos on vajalik kunstsiidi, lõhkeainete jne. jne. tootmiseks ja fosforiit samuti vaid tooraine superfosfaadi ning teiste väetusainete tootmiseks. Samuti oli üldtuntud, et eesti tekstiiltööstuski, niivõrd kui ta töötas ekspordiks, tootis peamiselt poolfabrikaati Skandinaaviasse, teistesse Balti riikidesse ning vähesel määral Inglismaale.

Tööstuslikust eesrindlikust maast oli kahekümne aasta jooksul saanud asumaa seisukorras olev maa, kelle ülesanne on varustada imperialistlikke tööstusriike abimaterjalide ning toorainetega ning kelle töölisklass on allutatud manopoolse finantskapitali kurnamisele. Teiseks oluliseks omapäraseks jooneks oli asjaolu, et tööstusel puudus rida esmajärgulisi tooraineid. Omalt territooriumilt ei saadud üldse metalle, ei toodetud kemikaale ja — mis eriti oluline — puudus oma rasketööstus tootmisvahendite tootmiseks. Iga viimnegi masin ning selle osa tuli importida. Teiste sõnadega, sõltuvus oli täielik ka imperialistlike suurriikide tehnikast. Ning kolmandaks, olles sunnitud suure osa elutarbeid välismaalt sisse vedama, oli kodanlik Eesti automaatselt sunnitud ka samas väärtuses ja rohkemgi välja vedama, et maksta impordi eest, samuti väliskapitali protsente ning laene. Ja nii näemegi, et kodanliku Eesti väliskaubandus on suhteliselt üks suuremaid, võrreldes elanike arvuga. See aga tähendas sõltuvuse suurenemist maailmaturu konjunktuurist.

See tähendas seda, ei kogu sõjajärgse Euroopa kriisirohked aastad andsid eriti valusaid hoope nimelt Balti väikeste riikide majandusele ning viisid nad tegelikult pankrotti.

Toome eeltoodu illusteerimiseks mõningaid arve. Välisturgudele tootva tööstuse tootmisindeksi liikumine:

1927. a. I poolel = 100
1929. a. I „ = 104
1930. a. I „ = 104
1931. a. I „ = 86
1932. a. I „ = 71

Kuid tööstuse kokkutõmbumine tähendas ju ühtlasi palgataseme langust ning — mis eriti terav — tööpuuduse ränka kasvu. 1. detsembriks 1932 oli linnade tööbörsidel registreeritud ca 20 000 töötut, kellest ainult 8500 inimest said leiba hädaabitöil. Kuid pidagem silmas, et siin ei arvestatud maakehvikkonna seas valitsevat tööpuudust ega ka linna osalisi töötuid, s. o. neid, kes töötasid osalise tööajaga. Reas linnades (Rakveres, Türil, Võrus, Kuressaares jm.) ning aleveis oli $^1/_2$—$^1/_3$ töövõimelisest elanikkonnast tööta. Ometi tuli eesti tööliskonnal läbi teha kahekümne aasta jooksul kolm kriisiperioodi (1924, 1932—33, 1938—1939). Seetõttu on ka arusaadav, miks kogu kodanliku ajajärgu kestel Eestis ei lakanud terav klassivõitlus, kus proletariaadil tuli tunduvalt raskemais tingimusis võidelda kui tsaariajal, kuna nagu juba nägime ta ise oli laialivalgunud tuhandeisse pisikäitistesse ning teiseks külas oli tekkinud sootu uus situatsioon mõisade tükeldamise tagajärjel. Ja, nagu näitasid kogu kodanliku vabariigi ajal kestnud poliitilised protsessid (millest suurim oli 149 kaebealusega ning pikk rida vähemaid), jätkas eesti tööliskklass visalt võitlust sotsialismi eest ning kodanlusel ei õnnestunud ei legaalsete ega illegaalsete provokaatorite abil töölisorganisatsioonides neid organisatsioone suunata oma sõiduvette.

Jooni kapitalistlike vahekordade arenemisest kodanliku Eesti põllumajanduses

Eespool märkisime, et uus olukord sundis kodanlust igati forsseerima väljavedu, kusjuures ekspordis oli põllusaadustel tähtis osa; nii oli 1929. a. ekspordis põllusaaduste osatähtsus 47%, 1932. a. — 54%, 1934. a. — 38%, 1936. a. — 52%, 1938. a. — 52%. Teisest küljest moodustas põllusaaduste toodangust nende väljavedu üsna tähtsa osa; nii veeti 1938. a. piimasaaduste toodangust välja 37%, sealihast 21,4%, linast 1926.—30. a. keskmiselt 71%, munadest 30%. Tähendab, eesti põllumajandus oli suurel määral turuletootja, kaubavalmistaja, ja kogu põllumajanduse olu-

korra määrajaks olid hinnad, eeskätt hinnad maailmaturul. Hinnad seal aga kujunesid põllusaadustel üldse, eriti aga säärastele väikestele müüjatele väga ebasoodsaks. Monopolistlik finantskapital hoidis tööstuse, eriti tootmisvahendite tööstuse saaduste hinnad suhteliselt kõrgemad, moodustades nn. hinnakäärid mittemonopolistliku kapitali, sealhulgas ka põllusaaduste tootjate kahjuks; näiteks olid need käärid 1930.—1937. a. keskmiselt 16,8% nende kahjuks. Hinnad ise aga olid väga kõikuvad. Toome tähtsamate ainete hinnad.

Hind sentides kilogrammi eest:

	1929	1932	1934	1938
eksportvõi . . .	287	123	116	170
peekon	167	55	124	145
veiseliha	91	37	28	63
lina	145	46	82	102
munad	157	77	88	113

Kui me arvestame seda, et eesti põllundus oli kaubavalmistaja, et talundid said kogu oma rahalisist sissetulekuist 70% loomapidamisest, siis on pikemata selge see mõju, mida avaldasid kriisiaastate hinnalangused põllunduses kapitalistlike vahekordade süvenemisesse, küla diferentsiatsiooni kiirendamisesse. Seda protsessi näitab ka kiire renditalude arvu kasv. Näiteks oli 1929. a. põllumajanduse loenduse andmeil Eestis ca 7000 renditalu (mitte arvestades asunikke), kuid 1939. a. juba 19 474 renditalu, kusjuures rõhuv osa neist oli (17 174) raharendil, kuna pooleteral vaid 2297 talu; kokku oli neil maad kasutada 296 059 ha ehk 9,5% tulundusmaast. Kui meie lisaks arvestame, et 0,5—10 ha suurusega talundeid oli nende üldarvust 35,6% ning neil kasutada tulundusmaast vaid 7,4%, siis torkab teravalt silma kogu kodanliku Eesti majanduselu ummik: põllusaaduste tootmise omakulu oli niivõrd kõrge, et põllusaaduste maailmaturuhinnad ei katnud tootmiskulusid; majanduslikult nõrgemate talude pankroteerumine, talunike proletariseerumine ähvardas kodanluse poliitilist olemasolu, kuna tööstus ei võtnud vastu vabu käsi, vastupidi, ta saatis neid ise värava taha. Kodanluse väljapääsu otsimine — preemiad, juurdemaksud — ei lahendanud küsimust selletõttu, et põllumajandusel oli tugev erikaal, millele juurde maksta ei suudetud lõpmatuseni. Juurdemaksud sündisid laiade töötavate hulkade elutaseme allaviimise kaudu, sellega omakorda kitsendades siseturu ostuvõimet, tööstuse rakendusala.

Hiigelkõrged tollimüürid, sisseveolitsentside ja kontingentide süsteem ei aidanud. Imperialismi-ajastul ei saanud kodanlik Eesti majanduslikult kujuneda elujõuliseks, sest paanilises hirmus proletariaadi revolutsioo-

nilise liikumise ees ta likvideeris teadlikult suurtööstuse, mis baseerus läbikäimisel Nõukogude Liiduga, Lääne-Euroopa imperialistlikud tööstusriigid aga lubasid Eestis tööstust arendada vaid sel määral, kui see tootis neile toor- ning poolfabrikaate. Põllumajanduses aga juurdemaksude süsteem ei suutnud ära hoida massilist pankrottide lainet, võlastumist ning kehvikute proletariseerumist. Kodanlus oli sellest ummikust teadlik; see sundis teda püüdma kui uppuja õlekõrt iga isegi lootusetut varju, et end kuidagi „mugandada" suurriikide majanduspiirkonda (algaastail Poola „liidu" üritused, samasisulised Skandinaavia bloki üritused, katsed pakkuda end Inglismaa „kaitse" alla ja eriti alatult vapside kaudu katse sahkerdada eesti rahvas fašistide kontsa alla). Sellele vastandina võitles kogu töötav eesti rahvas nende rahvavaenulike sepitsuste vastu ja viis 1940.—1941. a. sündmustes vaimustusega läbi o m a lahenduse ummikust pääsemiseks: ülemineku nõukogude korrale.

Iseloomulikke jooni Nõukogude Eesti majanduslikest perspektiividest

Põhiliseks murranguks majanduselus, mille tõi uus nõukogude kord, oli kapitalistlike tootmisvahekordade kaotamine tööstuses, põllunduses, kaubanduses ja uute sotsialistlike vahekordade loomine tööstuses, kaubanduses ja transpordis. Tootmisriistad, masinad, töövahendid, maa läksid töötajate eneste kollektiivsesse valdusesse. Natsionaliseeriti kogu suurtööstus, pangandus, suurkaubandus; maal viidi läbi nõukogude maareform.

Aasta nõukogude võimu Eestis, ülemineku ajajärk kapitalistlikult valmistuselt sotsialistlikule plaanimajandusele on ülimal määral huvitav nii praktiliste saavutuste kui ka teoreetiliste üldistuste ning järelduste mõttes. Iseloomulik on fakt, et näiteks tööstuse natsionaliseerimine viidi läbi nii, et ükski käitis ei sulgenud oma uksi ühekski tunniks, et tööstus ei langetanud produktsiooni ühelgi ülevõtmisepäeval. See ei ole kaugeltki seletatav ainult hea organisatsioonilise töö viljana natsionaliseerimise läbiviimisel, vaid see näitab suurel määral seda kõige laiemate masside sügavat poolehoidu uuele, nõukogude korrale, mis ei võimaldanud kapitalistidel organiseerida vastupanu ning mis oli aluseks neile hiilgavaile tulemustele, mida andis aastane töö Nõukogude Eesti majanduselus. Iseloomulik on fakt, et mitmetuhandeline uus juhtiv kaader majanduses — suurtööstuses kõrvaldati kõik endised omanikud, käitiste direktoreiks pandi peaaegu eranditult tööliste seast esiletõusnud mehed — tuli nii hästi toime ülikeeruliste üleminekuaja probleemide lahendamisega. See annab parima tunnistuse meie töölisklassi intellektuaalsest kõrgest tasemest, organiseerimisvõimest, nõukogude patriotismist. Säärased suureandelised organisaatorid, nagu sm-d Roog, Mälk, Matin,

Seppa, Liiva, Herman, et nimetada vaid mõnda nime, tagavad ka kõige rängemate ülesannete täpset täitmist.

Milliseks pidurdajaks, takistuseks tootmisjõudude arenemisele Eestis oli kapitalistlik kord, nähtub nõukogude majanduse aastasest tööst. Fakt, et tööstuse toodang kasvas ühe nõukogu aasta jooksul üle 60%, on hävitavaks surmaotsuseks kodanlikule korrale Eestis. On endastmõistetav, et ühes nõukogude korra tulekuga kadus Eestiski tööpuudus. Kapitalistide kadumisega, sotsialistlike tootmisvahekordade kujunemisega kadus ka kurnamine, kadusid tootmisanarhia ja kriisid. Tootmise arendamine läks siitpeale kogu majandust haarava plaani alusel, kusjuures töötajate elutase tunduvalt paranes. Töölisklassi reaalpalk kasvas üle 23%, nagu näitas eriuurimus Plaanikomisjoni juures olevas uurimisinstituudis. Uuesti algas metallitööstuse ülesehitus; „Volta" toodang kahekordistus, vabrik sai ülesandeks pärast juurdeehitusi mitmekordistada oma toodang. Suur ehitustöö käis „Dvigateli" varemeil, samuti Tartus; alustas tööd Üleliidulise Laevaehituse RK ehitustrust Tallinna laevaehituse taastamiseks. Kuid kõige iseloomustavamaks näitajaks Nõukogude riigi tööstuspoliitikast on meie põlevkivitööstuse viisaastaku kava, mis kinnitatult tuli täitmisele ning mille esimeseks aastaks oli 1941. a. Selle kohaselt kujunes meie rasketööstuse baasiks põlevkivi kui keemiatööstuse alus. Põlevkivi baasil pidi kujunema meil võimas keemiatööstus ligi 700 000 tonni põlevkiviõli kui toorainega, millest saadakse peale bensiini fenoole, trikresoole, lüseoole, atsetooni, meditsiinilisi preparaate, värve, bituumenit, põlevkivituhatsementi ning ehituskive jne. jne.; teiste sõnadega, põlevkivitööstus pidi kujunema mitte toorainebaasiks Saksamaale, vaid ENSV enda keemiatööstusele. Selle kava täitmine — ning nii nagu kõik teised NSVL viisaastakud realiseeriti, nii oleks ellu viidud ka see kava — oleks muutnud tundmatuseni kogu selle Eesti idapoolse rajooni ilme. Kõnelemata reast uutest kaevandustest, utmisahjudest, rafinatsiooninging eriülesannetega vabrikuist, märkigem, et ainuüksi energia saamiseks tuli ehitada 4 uut ja laiendada üht vana elektrijõujaama koguvõimsusega 78 000 kW (võrdluseks märgitagu, et Tallinna elektrijaama võimsus oli 24 000 kW) ja 1943 a., s. o. tänavu oleks käiku lastud Narva hüdroelektrijaam võimsusega 50 000 kW; ka pidi 1943. a. põlevkivirajoonis tarvitusele võetama kaks uut sadamat, mille ehitustööd pidid algama 1941. a., kusjuures sadamate läbilaskevõime oli kolm miljonit tonni. Võrdluseks märkigem, et Tallinna sadama läbikäik oli 1912. a. 1,2 miljonit tonni ja 1925. a. 0,5 miljonit tonni; seega oleks kummagi sadama läbikäik kolm korda suurem Tallinna sadama omast 1925. aastal.

Ehitamisele oli määratud uus tsemendivabrik põlevkivituha kasutamiseks võimsusega 50 000 tonni aastas, 2 lubjaahju võimsusega 24 000 tonni aastas jne., jne. Muidugi tähendas see kava ühtlasi tervete asulate rajamist elukortereiks ning kommunaalvajaduste rahuldamiseks, uute uurimisasutuste, koolide ning klubide mahutamiseks. Tuhandeid uusi

insenere, tehnikuid, meistreid, ökonomiste, plaanijaid, finantsiste vajas see uus, Eesti oludes hiigelprojekt. Sadu uusi abikäitisi oleks vaja tulnud nende põhikäitiste teenindamiseks; millise sõgeda jaburdusena tunduks kartus „haritlaste üleproduktsiooni" ees, mis peaaegu kogu kodanliku ajajärgu kestel painas eesti haritlasi. Nõukogude kord avas igale teotahtelisele noorele piiramatud võimalused tööks, õpinguks ning arenemiseks.

ENSV perspektiivkava pikemaks ajavahemikuks oli veel välja töötamata, ent selge oli üks: nõukogude kord tähendab lühikese ajaga meie maa muutmist agraarmaast jälle industriaal-agraarseks maaks, kusjuures tööstuses oleks rasketööstusel — põlevkivikeemia näol — juhtiv osa. Kõigi teiste harude väljaarendamine tuli kokkukõlla viia nii tööjõu, ehitusmaterjalide jne. suhtes nimelt põlevkivitööstusega.

Iseloomulikke jooni Eesti NSV põllumajanduse arendamisest

Aasta nõukogude võimu andis eesti töötavale talupojale suurepärase kogemuse töörahva riigi olemusest; kui aastakümnete jooksul teda oli kollitatud „punastega", kelle ainsaks eesmärgiks olevat üle võtta pintsak sellelt, kellel neid on kaks, ning ajada külarahvast vägisi kolhoosidesse, siis nägi nüüd isegi kõige mahajäänum poliitiline kolkaelanik, et töörahva võim on midagi hoopis muud, kui sellest laimu levitas tagurlus.

Maaharija nägi, et nõukogude võim andis maad sellele, kes maaharimisest elas, kuid kellel polnud maad küllaldaselt: ligi 30 000 talundit, keskmiselt 10—20 ha igaüks, tuli nõukogude maareformiga juurde ja peaaegu niisama palju anti juurdelõikeid. 34 000 suurtalundilt võõrandati maad. Seega teostati põhimõte, et maa peab kuuluma sellele, kes elatub maaharimisest. Kuid ka kõik järgnevad nõukogude võimu sammud olid sihitud vaid kehvikute ning keskmike olukorra parandamiseks, nende tootmisvõime tõstmiseks. Nii anti neile 1 600 000 tihumeetrit metsa ehitusmaterjaliks 12 miljoni rubla väärtuses, anti inventari soetamiseks toetuslaenu 13,4 miljoni rubla ja likvideeriti töötava põlluharija võlad kogusummas üle 100 miljonit rubla ehk $^2/_3$ kogu talundite võlgnevusest, kusjuures kuni 5 ha-stel talunditel kustutati võlg täielikult, 5—10 ha-stel talunditel 50% ulatuses, 10—15 ha-stel talukohtadel 25%. Kustutati kõik maaostuga seoses olevad võlad ja trahvisummad talusuurusele vaatamata. Kuid mitte ainult ränga kodanliku pärandi likvideerimisega ei piirdunud nõukogude põllunduse korraldamine. Ka jooksvate raskuste võitmiseks osutati tõhusat abi, olgu ikaldusest tingitud söötade puuduse kõrvaldamiseks odava jõusööda sissevedamisega või kunstväetise muretsemiseks. Ühtlasi korraldati energiliselt põllumajandusliku inventari kättesaadavakstegemist põlluharijaile masina-traktorijaamade ja hobu-

laenutuspunktide asutamisega ning neile inventari soetamisega. Teiste sõnadega, töötav talurahvas nägi elava töö najal, omaenese kogemuse põhjal, et töölisklass on tõeline juht ning liitlane võitluses mineviku võimude vastu ja ühtlasi uue elu rajamisel, on juht, keda võib usaldada.

Milliseid tuleviku väljavaateid avas eesti põllumajandusele nõukogude kord? Kõige olulisem ning kõige elulisem saavutus on tööliste ja töötava talurahva liidu sügav kõvenemine. Ja selle edasiseks süvenemiseks tulevikus olid kõik eeldused olemas. Fašistide vägivallatsemine ENSV-s, maa tagasiandmine paruneile, võlgade sissenõudmine, mille nõukogude võim oli tühistanud ning sealjuures valuuta ümberarvutuste abil võlamaksusumma suurendamine, faktiline teoorjuse sisseseadmine ning kogu töövilja äraröövimine põlluharijailt — kõik see kokku muudab taluniku olukorra põrguks, milles olles tal seda elavamalt tundub omana, tõeliselt lähedasena nõukogude võim.

Nõukogude võim avas edasi eesti põllumajandusele takistuseta, pideva tootmisvõimaluse, kaotades sõltuvuse maailmaturu ummikhindadest, luues stabiilse vahekorra tööstuse ja põllumajanduse vahele ja avades eesti põllusaaduste müügiks lähedase Leningradi turu.

Nõukogude võim annab eesti põllumajanduse arendamiseks kavakindluse, pannes rõhku karjamajanduse arendamisele ja kasvatades teravilja vaid oma sisetarviduste rahuldamiseks.

Nõukogude võim annab reaalse aluse põllutöö kergendamiseks, moodsate masinate rakendamiseks talunike vabatahtliku kooperatsiooni soodustamisega, milleks Eestis on häid kogemusi, sest rahvas kasutab juba kauemat aega massiliselt seda ühistöö vormi: ühispiimatalitused, koorejaamad, masinatarvitajateühistud jne.

6. juulil 1943.

Eesti NSV majanduse ülesehituse probleemidest

Fašistlik okupatsioon on ka ENSV rahvamajandusele löönud ränki haavu: on purustatud ning õhku lastud sadu esmaklassilisi käitisi, laastatud ning tuhaks muudetud tuhandeid hooneid, röövitud sajandi jooksul kogutud kultuurivarad; kümneid tuhandeid paremaid eesti poegi ja tütreid on hukkunud võitluses pruuni katkuga. Töölisklass on laiali pillatud, töövahekorrad katkenud; töölisklassi jõud — tema ühiskondlikud organisatsioonid — on hajutatud, side töötava talurahva ning haritlastega oli vaid ühises võitluses okupantide vastu. Säärane on olukord kõikjal, ka teistes okupantidest vabastatud vennasvabariikides ning oblastites.

Meie ajakirjanduses on avaldatud fašistlike röövlipealikute päevakäske, millest võib näha, et nende kõrvetsoonide eest, mis endi taha jätsid põgenevad fašistid, on vastutavad mitte üksikud kindralid, vaid kogu fašistlik Saksamaa ning tema satelliidid.

Fašistlikud mõrtsukad peavad tehtud kuritööde eest vastust andma mitte ainult isiklikult, vaid ka materiaalselt. Fašistlikud laastajad pannakse üles ehitama seda, mis nad on hävitanud, sest „kes külvab tuult, see lõikab tormi".

Kuid ootamata lõplikku võitu ning kahjude hüvitamist vaenlase poolt, näitavad vabanenud maakonnad, linnad, vabariigid imeteldavaid töösaavutusi purustuste likvideerimisel ja laastatud majanduse taastamisel: juba töötab tehaseid Stalingradis, juba tuleb esimene metall Krivoi Rogi kõrgahjudest, juba veereb ronge Donbassi söega. Kangelaslikku Punaarmeed toetab kangelaslik Nõukogude maa tagala mitte vähemate võitudega töörindel.

Selle ülesehitustöö tempo määramisel jälgivad nõukogude rahvad oma geniaalse õpetaja sm. Stalini näpunäidet, mille kohaselt majandus tuleb üles ehitada lähema paari aasta jooksul.

Selles esialgses sõjahaavade parandamise töös saavad laastatud maakonnad suurt abi oma vennasvabariikidelt ning oblastitelt, mis jäid sõjast puutumata. Säärase abi süstemaatiliseks korraldamiseks andsid NSVL Rahvakomissaride Nõukogu ning Üleliidulise Kommunistliku (bolševike) Partei Keskkomitee 21. augustil 1943 välja määruse „saksa okupatsioonist vabastatud rajoonide majanduse taastamise kohestest abi-

nõudest", millega loodi NSVL RKN juurde selle taastamistöö juhtimiseks komitee ning määrati sellele tööle esmajärgsed ülesanded.

Nüüd on selle komitee esimese poolaasta tööst avaldatud aruanne, millest allpool toome mõningaid näiteid selle kohta, kui tähtsat osa etendab meie vennasvabariikide abi laastatud majanduse ülesehitamises, kui mitmekülgne see abi on, kui kiiresti seda teostatakse.

Selle määruse kohaselt tuli 1. jaanuariks 1944 vabastatud rajoonidesse tagasi tuua 591 526 karilooma, mis sõja ajal neist olt evakueeritud. Tegelikult ületati see arv, ja antud tähtajaks oli tagastatud 630 830 looma. Kogu see määratu kari vaadati päralejõudmisel läbi loomaarstide komisjonide poolt ning tunnistati heas seisundis olevaks.

Lisaks tagasitoodud karjale organiseeriti tagalast riiklik loomade kokkuost ning saatmine vabastatud rajoonidesse ja sel kombel saadi veel täiendavalt 250 613 looma.

Lõpuks organiseerisid Kalinini, Smolenski, Voroneži ja Stalingradi idapoolsed rajoonid omapoolset abi oma oblasti laastatud rajoonidele ning andsid sinna kogusummas 178 758 looma.

Noorkarja soetamisel said laastatud maakonnad niisama tõhusat abi; nii anti neile 886 800 vasikat ja lambatalle, kusjuures plaan nägi ette vaid 604 000.

Kogusummas on vabastatud rajoonid saanud abi oma karjamajanduse taastamiseks 1 723 201 looma ja 516 853 kodulinnu näol ja neile on määratud üle 120 000 tonni seemet kevadkülviks.

Fašistide poolt mahapõletatud karjalautade ja tallide ülesehitamiseks on samuti antud põllumeestele suurt abi tasuta metsamaterjali näol, kogusummas 1 610 000 m^3. Selle abi läbi on juba kogu vabastatud maa-alal karjadele talveks üles ehitatud laudad.

Kuid fašistid hävitasid mitte ainult karja ja hooned, vaid vedasid maalt välja või mõrvasid ka kaadrid, esijoones kvalifitseeritud. Uute kaadrite kasvatamine läheb samuti hoogsas tempos: veterinaarvelskrite, kontrollassistentide, karjaravijate väljaõpetamiseks töötab vabastatud rajoonides juba 71 erikooli 8402 õpilasega.

Ilma et me hakkaksime siinkohal üksikasjaliste andmete alusel jälgima seda suurt ning kõigekülgset abi, mida laastatud piirkondade põllumehed saavad tänu nõukogude korrale, kes kogu oma töö aluseks seab töötajate eluliste huvide elluviimise, märgime ainult siinkohal, et see abi avaldub masina-traktorijaamade ja remonditöökodade taastamises, neisse sisseseadete soetamises ja põllutöömasinate ning -riistade andmises, kusjuures ettenähtud abi ulatus on kõigil aladel ületatud; sellele lisandub ehitusmaterjalide, tagavaraosade, elektriseadmete ja mootorite saatmine vabastatud rajoonidesse, mis samuti ületab plaani.

Tagalast on suunatud vabastatud rajoonidesse appi üle 3500 eriteadlase põllunduse alalt, sealhulgas agronoome, kontrollassistente, veterinaararste, insenere, mehhaanikuid jt.

Suurt abi osutatakse elanikkonnale elumajade püstitamisel. Nii on taastatud ning uusi ehitatud 326 461 elumaja, kuhu mahtus elama ligi kaks miljonit inimest. Ometi see on vaid algus, sest suureulatuslikumaks ehitustegevuseks on tarvis ehitusmaterjali, ehitusmaterjalikäitised aga on samuti purustatud; seetõttu ongi järgmiseks sammuks käitiste ehitamine kohalike ehitusmaterjalide tootmiseks. Nii ehitati vaevalt poole aastaga 25 uut ehitusmaterjalikäitist, mis lõi aluse kevadistele suurejoonelistele ehitustöödele.

Ka kõik teised majandusalad, mis on hädatarvilikud kogu purustatud elu kordaseadmiseks, nagu transport, kommunaalettevõtted ja haridusasutused, leiavad vastavat tähelepanu ning hoolitsust, mis kõik kokku annab aluse ning õigustab seda suurt vaimustust ning tööindu, millega vabastatud rajoonides elanikkond taastab oma nõukogude elu.

Meile, Eesti Nõukogude Vabariigi kodanikele, on see ülesehitustöö teistes vabastatud vabariikides ning rajoonides eriti õpetlik, seisab ju meilgi ees suur töö fašistide laastamisjälgede kaotamiseks. Ka meie jõuame neid hirmsaid kaotusi kiiresti parandada kindlas koostöös kogu Nõukogude Liidu rahvastega, teiste vennasvabariikide aktiivsel toetusel ning kaasabil.

Kuid oleks andeksandmatu viga, kui jääksime lootma vaid teiste abile; laastamine on kõikjal nii põhjalik, ülesehitava töö ulatus nii suur, et siin paratamata esimeses joones tuleb mobiliseerida kõik oma sisemised jõud, et korraldada uut elu.

Ülesehitustöö jaguneb oma iseloomult ja kiiruselt kahte järku: 1. kui sõda alles kestab, rinne liigub ning kui kogu tagala töö on suunatud rinde vajaduste rahuldamisele, ja 2. kui sõda on lõppenud ja kõik jõud saab suunata ülesehitustööle. On ilmne, et esimeses järgus tuleb lahendada erinevad ülesanded, et ka ülesehitustööd tuleb teostada teiste vahenditega, teissugustes tingimustes kui teises järgus, kui vabaneb sõjaväest kaader, transport ning kogu tööstus saab teise, ülesehitustöö rakenduse.

Esimeses järgus tuleb kogu jõud suunata rinde abistamisele, see tähendab, et esimeses järjekorras tuleb kõik jõud koondada ühendusteede — raudteede, maanteede — liikluskorda seadmisele, toitlusbaasi loomisele, sõjaliselt tähtsate tööstuskäitiste käikulaskmisele. See aga tähendab, et on vaja kõigepealt kohtadel funktsioneerima panna partei- ja nõukogude aparaat ning taaselustada töötajate massiorganisatsioonid, nagu ametiühingud, spordiühingud, artellid jm.

Meie ei tohi hetkekski unustada, et 1940. a. eduka töö pandiks oli teiste soodsate tegurite hulgas töötajate massiorganisatsioonide kiire loomine ning edukas töötamine. Meie ei tohi unustada, et kaadrite valikul fašistidest vabastatud maa-aladel tuleb teostada kõige hoolikamat valvsust, sest taganedes jätab vaenlane süstemaatiliselt maha oma agente. Üks kõige tõhusamaid kontrollimisviise on aga masside kontroll. Kaadrite valik töötajate massiorganisatsioonide kaasabil ning nende liikmetest

olgu meie kaadrite valiku põhiprintsiip. Teiseks, meie ei tohi unustada, et kaadrite valikul peame arvestama vilunud kaadrite puudumist. On asjata ajaraiskamine kurta kaadrite puudumise üle, kui on ette teada, et antud liigis ettevalmistatud kaadreid ei ole. Seepärast on tarvis julgesti edutada väiksemate kogemustega isikuid, panna õppima hoopis väljaõppimata uusi inimesi. Näeme meie vennasvabariikide kogemustest, kuidas kõikjal on naine sõja ajal asendanud meest. Ta on lühikese ajaga töö käigus õppinud oma ameti teoreetiliselt ja praktikas ning näitab töötulemusi, millest rahu ajal ei unistanud isegi vilunud põlised vabrikumehed, näiteks uute kõrgahjude püstitamisel Uuralis. Juhtivail organisatsioonidel tuleb ainult erilist tähelepanu osutada kaadrite ettevalmistus- ning kasvatustööle kohtadel, raudse järjekindlusega nõuda kaadrite „leidmist" kohtadel, aga mitte soodustada ajaraiskamist olemata vilunud spetsialistide tagaajamisel.

Nagu kaadrite küsimuses tuleb maksimaalselt nõuda initsiatiivi uute kaadrite avastamisel, nii on kogu esimese ajajärgu ülesehitustöös vajalik maksimaalne omaabi raskuste võitmisel. Siin aga näeme pahatihti kurioosumini küündivat abitust nende töötajate juures, kes on harjunud töötama rahuaja tingimustes, kus tööline oli tavaliselt monteerijaks, kelle ülesandeks oli valmisüksikosade kokkupanek valmistoote saamiseks. Igal osal oli oma kindel standard, see oli valmistatud teatavast kindlast materjalist, osade kokkupanemine toimus kindlate tööriistadega varustatud töökohas. Säärane töötaja muutub ilmselt abituks, kui tal neid tavalisi töötingimusi ei ole. See abitus kestab lühemat või pikemat aega, sedamööda kuidas ta veendub, et ta hädaldamine ei aita ning et töötada tuleb teisiti. Üks näide:

Hiljuti oli mul juhus käia Moskva lähedal Dimitrovkas ENSV Kohaliku Tööstuse RK kombinaadi abimajandis, kus üks töötaja mulle püüdis selgeks teha, et nendes tingimustes seal on võimatu sigade söötmist korraldada, sest pole telliseid pliidi ülesehitamiseks ega naelu ja laudu söötmiskünade valmistamiseks; neid tulevat Moskvast hankida. Pärast mõningat jutlemist oldi seal sunnitud tunnistama, et nad olid sõjaolukorras erakordselt soodsais tingimusis ning kogu küsimus oli nende eneste abituses, nende eneste vildakas suhtumises töö korraldamisse. Tuleb arvata, et meie esimese järgu ülesehitustöös see abitus esimeste raskuste võitmisel saab olema laialdane. Juhtivail organeil tuleb see võita sellega, et tähelepanu suunatakse oma kasutamata sisemiste ressursside mobiliseerimisele, masside loova initsiatiivi vallapäästmisele.

Millised oleksid siis tähtsamad esimesed ülesanded meie ENSV vabastatud põllumajanduses? Missugune on põhiülesanne? Kindlustada toitlusbaas ning söödabaas, eriti silmas pidades vajadust varustada rinnet raskesti transporditavate ainetega: hein, juur-, aedvili jne. See aga tähendab, et vastavalt aastaajale, näiteks kevadisel sesoonil, on vaja suunata jõud kogu põllumaa seemendamisele, kusjuures ajanappusest

tingitult kohati rikkudes külvikorda tuleb külvata lühema vegetatsiooniperioodiga taimi (oder, kartul, tatar), samuti pöörates erilist tähelepanu individuaalaianduse ning ettevõtete, käitiste, asutuste abimajandite kohesele organiseerimisele.

Kohalikel täitevkomiteedel on üheks esimeseks ülesandeks arvele ning hooldamisele võtta fašistidega kaasajoosnud hallparunite talundid, et nendega hiljem toimida vastavas seaduses ettenähtud korras. Esijoones aga tuleb hoolitseda, et need ja teisedki peremeheta maad ei jääks harimata.

Selleks et kogu maa üles haritaks, on tarvis peale valdusvahekordade korraldamise:

1. Hoolitseda selle eest, et maksimaalse rakenduse leiaksid olemasolevad põllutöömasinad masina-traktorijaamades, milleks aegsasti on tarvis varuda hädatarvilikumaid tagavaraosi, remontimiseks vajalikku rauda ja süsi. Koondada kaader nende teenindamiseks. Viia läbi isikliku vastutuse printsiip ühiskondlike masinate, veoloomade jne. hoidmisel neid kasutava personaali poolt, tutvustades viimast õigeaegselt nende soodustustega, mis on kehtestatud NSVL RKN poolt sõja ajal masina-traktorijaama töötajate suhtes. Põllutöö RK-l ja partei kohalikel organeil teostada pidevalt kontrolli nende määruste range rakendamise üle. Ka eravalduses olevad põllutöömasinad tuleb tõmmata teiste abistamisele vastava tasu alusel, ilma et sellega nende omanike omandiõigust rikutaks. Mõelda esimesest päevast alates põllutööriistade soetamisele ning remontimise korraldamisele. Hoolitseda, et külasepad saaksid takistuseta töötada (raua, söe hankimine, tasuvahekordade korraldamine, 1940. aastal asetleidnud üksikute ebaseaduslike natsionaliseerimisaktide tühistamine külasepikodade suhtes).

2. Abistada külvajaid seemnete soetamisel, milleks tuleb mobiliseerida kõik sisemised ressursid; organiseerida talupidajate vastastikust abistamist seemnetega, seemnelaenu andmist riiklikust viljasalvest. Organiseerida Varumise RK aparaadi kiire töölerakendamine, valvates seejuures, et ei rikutaks punaarmeelaste perekondade eesõigusi selles küsimuses (NSVL RKN otsus 21. 8. 1943).

3. Organiseerida kohalike väetusainete (fosforiit, turvas, tuhk, meremuda, pudrett) täiemääralist kasutamist.

Karjakasvatuse jaluleaitamiseks peame esijoones hoolitsema kogu oleva sööda õigeaegse kogumise ning kasutamise eest, abistades põllumajandust tööjõuga, tööriistadega, kui ka agronoomiliste teadmistega. Viia laiadesse hulkadesse silo valmistamise oskus, selle tähtsust selgitada eriti jõusöötade puudusel. Rakendada ka administratiivseid vahendeid karjamajanduse ennesõjaaegsele tasemele viimiseks: noorkarja säilitamiseks vasikate tapmiskeeld täitevkomitee loata; anda organisatsioonilist abi kõigi talundite varustamiseks loomadega, tagasi tuua evakueeritud kari ning teostada ka oste teistes vennasvabariikides ja oblastites. Seada

sisse preemiad eeskujulikele talundeile tõukarja aretamise ning karjamajanduse kiireima taastamise eest, rakendades sotsialistliku võistluse põhimõtet ka üksiktalupidajate suhtes; pärast ENSV vabastamist okupantide ikkest organiseerida ülevabariigiline põllumajanduslik näitus.

Erilist tähelepanu peame aga pöörama kiiresti kasvavatele loomadele ning lindudele: sigadele, kodujänestele, kanadele, hanedele, partidele. Nad nõuavad võrdlemisi vähe lisa kitsastel aegadel, tarvitavad ära kõik toidujäätmed, annavad kiiret produktsiooni. Siin on suur töö teha organisatsiooniliselt: inkubaatorite võrgu loomine, tibude müügi korraldamine jne.; nimelt sellest olenebki, mil määral just esimesel ajajärgul nende kasvatus läheb massidesse.

Teine väga tähtis ala toidubaasi kindlustamisel on laiaulatuslik kalapüügi organiseerimine. Oli ju meil enne sõdagi kalapüügi toodang üle 25 000 tonni. Sõja ajal on ulgumerepüük takistatud; seda enam peame pöörama tähelepanu rannavete ja siseveekogude täielikule ärakasutamisele. Mis selleks on tarvis teha?

a) Ajaviitmata taas ellu äratada kaluriteühingud, artellid — organisatsioonilise aluse loomiseks.

b) Soodustada igati kalapaatide tootmist, niihästi kalurite eneste poolt (materjali hankimisel) kui ka käitiste poolt; organiseerida viivitamatult võrgulina tootmist, andes seda kaluritele võrkude kudumiseks; varustada kalureid toiduainete ja tööstuskaupadega ja soolaga kalade soolamiseks.

c) Organiseerida kalatöötlus kalade suitsutamiseks kui ka teiseviisiliseks konservimiseks. Anda ajaviitmata lepingulised tellimused puunõudele, tünnidele — taara terava puudumise kõrvaldamiseks —, näiteks Avinurme jt. kuulsaile puunõude tegijaile.

d) Korraldada laialdane sisevete kalakasvatus ning -püük. Meil on rohkesti väikesi järvi ja veekogusid, milles tsentraliseeritud kalapüük ning -kasvatus ei ole majanduslikult tasuv. Peame hoolitsema selle eest, et loome küllalt painduva organisatsioonilise vormi, mis võimaldab ka need veekogud muuta rahvastikule lisatoiduhankimisbaasiks. Selleks on tarvis organiseerida tsentraliseeritud maimude kasvatus ning levitamine ja kohustada sisevete kasutajaid-rentijaid laskma neisse veekogudesse lepingus ettenähtud arvu maime. Kaluriteühingute maksustamisel silmas pidada vajadust maksimaalselt arendada seda liiki kalakasvatust ning -püüki.

Millised on meie esimesed ülesanded tööstuse taastamisel?

Majanduselu nurgakivideks on kütte, jõu ja tootmisvahendite probleemid. ENSV-s on kütteprobleem suhteliselt hõlpsasti lahendatav, tänu põlevkivi rikkalikule olemasolule, millega saame panna liikuma raudteed, jõujaamad, varustada asutusi ja elamuid. Kuid põlevkivi kasutamine lihtsa kütteainena on lubatud vaid hädaajal, tema on ja jääb meie

keemiatööstuse tooraineks. Seetõttu ei või me kuidagi jätta hooletusse turbatootmist nii kütteks kui ka alusturbaks, kusjuures seda on võimalik väga laialdases ulatuses teha ka individuaalselt, käsitsi, oma majandi vajaduste katteks.

Juba sellel ajajärgul aga on meie tööstusjuhtide mureks teha laiaulatuslikke eeltöid meie põlevkivi utmise vabrikute ehitamise alal: süstemaatiline uurimistöö retordi tüübi määramiseks, derivaatide keemiline analüüs, tehnoloogilise protsessi analüüs, selleks et seda ratsionaliseerida ning kõrvaldada kitsad kohad (poolkoksi tekkimine, selles peituva energia lubamatu raiskamine, nn. kolmanda põlevkivisordi kuhjumine ning suur tööjõu raiskamine selle hilisemal ümbertransportimisel, laadimistööde mehhanismide puudumine jne. jne.), uute asulate, ühendusteede, hoonete projektimine, maa-alade vabastamine uute tööstuste rajamiseks, rahvastikule vastava kompensatsiooni andmine ümberasumise teel. Need ja loendamatud teised probleemid vajavad läbitöötamist juba tol ajajärgul. Ei tohi unustada kuldset õpetust: juhtida, see tähendab ette näha. Ettenägemine aga seisab sageli selles, et eeltöid alustada õigeaegselt.

Väga tõsine ülesanne meie plaanivaile organeile on meie vabariigi territoriaalne planeerimine, mis näeks ette meie puhke-, tervisparanduse-, tööstusrajoonid, üksikute tööstusharude paiknemise, arvestades tootmis-, transpordi- ja tarbimismomente. Ainult säärase komplekse üldplaani olemasolu tagab juhuslikkuse momendil kõrvaldamist käitiste paiknemise määramisel. 1940.—1941. a. meil seda veel ei olnud, ja ainult sellega on seletatav, et tüübilisse elamuterajooni, nagu oli seda Pääsküla, hakati ehitama klaasivabrikut, mis kogu ümbruse oleks katnud paksu tahmaga.

Selleks et alustada laiaulatuslikke taastamistöid, on üheks põhiliseks eelduseks ehitusmaterjalide kiire taastamine. Meil on isegi meie vabariigi piirest väljaulatuva ehitusmaterjalitööstuse rajamiseks olemas kõik looduslikud ning geograafilised eeldused: meil on piiramatus ulatuses maapõues paasi ehituskiviks, lubja põletamiseks ja tsemendisaamiseks; meil on küllaldaselt savi telliste, katusekivide, veetorude, saviehituste püstitamiseks. Meil on küllaldaselt toormaterjali isolatsioonivahendite tootmiseks, nagu tepp-plaatideks, regipsiks, roliidiks. Meil on tarvis luua terved uued tootmisharud ehitusmaterjalide liikide tootmiseks: šlakkvatt põlevkivituhast, milleks meie insenerid on juba isiklikultki omandanud kogemusi Uurali vastavaist käitistest; kiuplaatide tootmine sae- ja vineeritööstuse jääkidest, mis annab suurepärase kvaliteediga katteplaate nii põrandate kui ka seinte katmiseks; meil on peaaegu piiramatul hulgal võimalik saada põlevkivikoksi väärtuslike sideomadustega, omab see ju normaalse romaantsemendi sideomadusi. 1941. aastal ehitas tehas nr. 463 Pärnu maanteel esimesena hoone, mille välisseinte püstitamisel ta tarvitas ainult põlevkivituhka sideainena.

On selge, et ehitusmaterjalidega tootmisel meie oleme algul sunnitud kõike jõudu pingutama nende tootmiseks kõige primitiivsema tehnika abil, et saadud materjale rakendada juba nende tootmiseks käitiste püstitamisel.

Kui 1940.—41. a. ehitusmaterjalide toodangu erikaal meie kogu tööstuse toodangus oli väike (ca 2800 töölist, kes tootsid ca 80 000 tonni tsementi, 78 miljonit tellist, 60 000 tonni lupja jne.), siis selle toodangu mitmekordistamine kujuneb meie lähema aja ülesandeks.

Selle ülesande edukas lahendamine kaugemas perspektiivis sõltub sellest, mil määral suudetakse seda tootmisprotsessi mehhaniseerida, sest see, eriti paemurru töö, pae transport, nõuab palju füüsilist tööjõudu ning on võrreldes näit. põlevkivitööstusega tunduvalt halvemini tasutav, mistõttu on raskusi siia tööjõu suunamisel. Tööprotsessi tehnoloogia süstemaatiline läbitöötamine peab aga siin andma positiivseid tulemusi, on ju meil sel alal alles üsna vähe tehtud.

Ehitusmaterjalide — nii pae, telliste, lubja kui ka saematerjali — tootmise organiseerimisega on vaja algust teha territooriumi vabanemise esimesest päevast peale, ootamata selleks keskasutuste juhiseid ning korraldusi või vastavate plaanide kinnitamist. Peame meeles pidama, et iga kuubik paasi, mis välja on murtud, iga tonn lupja, mis asutusel, käitisel, täitevkomiteel on toodetud omal käel, on tema raudvara, mis kindlustab tema ehituste läbiviimist.

On tarvis viivitamatult alustada eeltöid ka meil moodsa ehitustööstuse rajamiseks, mille põhitunnuseks on see, et ehitustöö on muutunud sisuliselt montaažiks, tööstuses valmistatud osade kokkupanemiseks ehitusplatsil. Ainult säärase ehituse tehnoloogia sisseviimine tagab ka meil ehitusrahvakomissariaadi ees seisvate hiiglaülesannete edukat lahendamist. On ilmne, et see nõuab väga laiaulatusliku eeltöö teostamist, täiesti uue, äärmist täpsust nõudva tööstusharu loomist.

Iga töömees on oma palga väärt; see aga tähendab seda, et töötajate varustamise eest on tarvis hoolitseda. On tarvis organiseerida minimaalnegi tekstiiltööstus, minimaalne valmisriide õmblus, jalanõude tootmine, et katta kõige hädalisemaid vajadusi. On tarvis laialdaselt organiseerida tarbekaupade tootmist kohalikust toorainest, et varustada põllumeest temale hädavajalikuga.

Meie käsitöölistele tuleb igati vastu tulla, et nad saaksid valmistada kõike, mida vajab põllumees oma töös. Käsitööstuse eriti suurt tähtsust on meie juhtivad organid väärikalt hinnanud, mille tunnistuseks on Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsuse loomine RKN juurde, mis kujuneb käsitööliste organiseerivaks keskuseks, ülesandega anda käsitöölistele organisatsioonilist abi artellide tegevuse jätkamisel, abistada artelle neile eluliste varustus- ja krediteerimisprobleemide lahendamisel, olla siduvaks lüliks riikliku ning kooperatiivse sektori vahel. Kuid mitte kõik käsitöölised ei ela kompaktselt koos linnades ning suuremates ale-

vites, kus käsitööliste ühinemine artellideks on kergesti teostatav; on väga suur hulk käsitöölisi üksikult laiali külades, nagu sepp, puusepp, tisler, kingsepp, rätsep, nahaparkal, sadulsepp, pottsepp, mölder jne. jne., kes oma laialioleku tõttu ei saa korraldada oma tööd ühiselt, kuid on hädatarvilikud elu normaalseks käiguks. On ilmne, et just nende meistermeeste tööst oleneb väga palju põllumehe töö edukus; seepärast on tarvis kõigil nõukogude riiklikel organeil hoolitseda, et need töötajad saaksid ka erakordsetel aegadel takistuseta jätkata oma tööd.

Transport on kõigis vabastatud rajoonides üheks kõige valusamaks probleemiks; ühest küljest on raudtee lõhutud, tema veerev koosseis sõjatingimustes rängalt kannatanud, kuna säilinud osa on koormatud sõjaliselt tähtsate vedudega, mis teeb tema eriti lühimaa-vedudeks raskesti kättesaadavaks. Teiseks on auto- ning hobuveovahendid äärmiselt defitsiitsed. See kõik nõuab olemasolevate veovahendite maksimaalset, sajaprotsendilist rakendamist.

Lisaks laiarööpmelisele peame pingutama kogu jõu, et täielikult ära kasutada kitsarööpmelise raudtee veovõimet. Siin on tarvis head initsiatiivi puuduva veereva koosseisu asendamiseks; tuleb „lappida" mitmest katkisest vagunist kokku vaguni aseaine, mis pole küll nägus, pole võib-olla sajaprotsendiliselt ohutu, kuid mis ometi liigub, millega saab vedada. Tuleb võib-olla kolikambrist välja tuua isa-isa-aegsed vedurid, millega saab teha 10 km tunnis, kuid ka see on rohkem kui mitte midagi.

Teiseks tähtsaks veovahendiks on veeteed. Sõjaeelses transpordi heas olukorras ning lühimaa-vedude juures meil ei tarvitsenud pöörata veeteedele suuremat tähelepanu, pealegi kui neid meil on piiratud arvul. Sõjaaegne olukord aga seab transpordile sootu teised nõuded ja siin ei saa meie jätta kasutamata ka meie piiratud ulatusega veeteid. Peipsi ja Emajõgi saavad meil palju suurema koormuse kui enne sõda. Kuid meie ei tohi unustada ka rannavete kasutamise võimalust ning vajadust. Tallinna—Narva, Tallinna—Loksa, Tallinna—Kunda, Tallinna—Pärnu vahel jne. jne. on ühendus võimalik mitte ainult maanteel liikuvate veovahenditega, vaid ka merd kaudu. See aga nõuab vastavat organiseerimistööd nii laevameestelt kui ka sadamate korrastajailt ning sellele tööle tuleb pöörata vajalikku tähelepanu.

Autotranspordi jalulesaamine sõltub meie suutest organiseerida autoremonditöökodasid ühes tagavaraosade valmistamisega. Sõja ajal saab tagala arvestada ainult sõjaväele kõlbmatuid autosid; see aga tähendab, et on tarvis luua kapitaalremondi suutelisi töökodasid. Meie Transpordi ja Kohalike Teede RK teeb läbi oma esimese tuleproovi just remonditöökodade organiseerimisel, kusjuures otsustavaks kujuneb, mil määral ta suudab lühikese ajaga välja õpetada uue kaadri õppinud töölisi puuduvate oskustööliste asemele ning luua säärase töökorralduse ja tööjaotuse, et tööd saab teha ka õppimata töölistega.

Väga tähtsat kohta transpordiprobleemi lahendamisel omab hästi korraldatud autode ekspluatatsioon. Viletsate masinatega võib rohkem vedusid sooritada, kui asja juhtimine on tugevates kätes, kui heade masinatega, kuid puuduliku juhtimisega. Peab piinlikult jälgima iga masina kasulikku rakenduskoefitsienti ning suutma puuduste konstateerimisest üle minna nende õigeaegsele kõrvaldamisele. On tavaline nähtus, et masin töötab ettenähtud tööajast tegelikult vaid 50%, ülejäänud aeg aga kulub masinarikete kõrvaldamiseks või ootamisteks. Samuti kui palju on tühje sõite või pooliku koormatusega liikumisi! Sageli ei teostata remonte vedudest vabal ajal, samuti ei vastuta kaubasaatjad ning -saajad materiaalselt nende süü läbi tekkinud seisakute eest; liiga kergelt võtavad transpordiorganisatsioonid vedada ka poolikuid koormaid. Autojuhid pole materiaalselt huvitatud suurema töö tegemisest, ajaraiskamise vältimisest. Need on küsimused, mida peame lahendama hästi läbi töötatud ekspluatatsiooni-normistiku kaudu.

Hobuste puudus annab end kõige valusamini tunda meie põllumehele ja seetõttu on just põllutööde seisukohalt seisukord ohtlik. Väljapääs on siingi, nagu õpetab vennasvabariikide kogemus: olevate hobuste eest suur hoolitsemine, nende kasutamise korraldamine ka hobuseta maapidajate abistamiseks, ja uute veoloomade rakendamine. Meil polnud enne sõda kombeks rakendada põllutöödel härgi, ometi on see mitmel maal üldtarvitatav viis. See tähendab aga suurt veoloomade arvu juurdetulekut. Suures hädas rakendatakse põllutöödele ka lehmi ning mitte sugugi halbade tagajärgedega.

Need oleksid meie ees seisvad esimesed ülesanded põllunduse ja tööstuse alal esimesel perioodil pärast territooriumi vabastamist. On päevselge, et toodud loetelu pole mingil määral täielik, et elu on mitmekülgsem, ülesanded mitmekesisemad, laiemad ja et tegelik elu tõstab pidevalt uusi probleeme lahendamiseks.

Ühel tööde korraldamise viisil tuleb aga siinkohal siiski veel peatuda: valla, maakonna mõõtudes talgute organiseerimine kõiki kohalikke elanikke eluliselt huvitavate tööde läbiviimiseks. Vallamaja on maha põletatud, kool on hävinud, maakonnal puudub haigla, rahvamaja. On ilmne, et siin võib suuri asju ära teha, kui laiad rahvahulgad osatakse nende tööde läbiviimiseks kaasa tõmmata. Tööjõudu, transporti, kohalikku ehitusmaterjali — kõike seda on võimalik rakendada rahva vaba otsuse alusel, riigil tarvitseb siin vaid abistada ehitustehniliste kaadrite, puuduvate ehitusmaterjalide ning rahadega. Jällegi näitab vennasvabariikide kogemus, et ränkades sõjaolukorra-tingimustes on see põhiseks edukaks töömeetodiks suurte ühiskondlike tööde läbiviimisel. Muidugi nõuab töö edukas läbiviimine väga korralikku eeltööd organisatsiooniliselt kui ka töötehnika seisukohalt. Kogemuste kohaselt ei tohi säärased talgud kesta kaua, töötajate kollektiivide töökohad peavad ette olema täpselt plaanitud, peab ette nägema töövahendite, töötajate toitlustamise,

puhkuse, tervishoiulised küsimused. Ühe sõnaga, säärase asja algatamisel tuleb teha korralik eeltöö, teha algust väikeste töödega, kogemuste saamiseks, ja kord alatud töö igal tingimusel lõpule viia.

Missugused ülesanded tuleb meil lahendada juba esimesel ajajärgul teise perioodi taastamistööde ettevalmistamiseks?

Nõukogude korra loomisel oli ENSV rahvamajanduses väga suuri rakendamata tootmisjõude, nagu Kreenholm, mis töötas vaid 25-protsendilise koormatusega, Balti Puuvilla Manufaktuur, Kunda tsementitehas, Lutheri vineeri- ja mööblitehas jt. Seetõttu oli esimese nõukogude aasta majandusmeestele ülesanne lihtne: rakendada maksimaalse koormatusega olevad töötamisvõimelised tootmisvahendid. Veel rohkem, põhimõtteliselt lahendati küsimus kunagise Tallinna suurejoonelise laevaehituse taastamiseks veel laiemas ulatuses, kui see töötas vanasti, kuigi vahepeal sisseseaded olid hävinenud ja tehaste korpusteski töötas rida uusi käitisi, mis tuli lühikese ajaga ümber paigutada, nagu „Tarbeklaas", Kopli Metallitehased, „Põhjala" kummivabrik, keemiatehas „Orto", seoses vajadusega laiendada „Voltat" ka kalevivabrik „Keila" ja kõne all oli isegi „Kommunaari" ümberpaigutamine. Kuid samal ajal loeti endastmõistetavaks, et kunagine üsna nimekas raudteetehas „Dvigatel" on surnud ning ei kuulu enam taastamisele ning tema varemeil võis tärgata sootu erineva iseloomuga tehase nr. 463 üks käitisi, samuti polnud kavas kunagise nimeka keemiatehase „Mayeri" taastamine. Teiste sõnadega, juba 1940.—41. a. meie majanduselu korraldamisel peeti silmas ning otsustati iga antud käitise puhul eraldi, kas hakata seda üles ehitama, laiendama või mitte. Selge on, et nüüd, pärast fašistlikku laastamist, see probleem tõuseb meie ette täie teravusega.

Missuguse erikaalu peame reservima meie tööjõu bilansis üksikutele tööstusharudele? Kelle arvel (tööjõu mõttes) saame arendada meie kavakohast suurejoonelist põlevkivi-, keemia-, metalli- ja ehitusmaterjalitööstuse laiendamist, sest juba 1940.—41. a. kogemus õpetas, et meie kapitalimahutuste realiseerimine oli tugevasti ohustatud tööjõupuuduse tõttu ehitustegevuses, kus vabariikliku ehitusplaani teostamiseks vajaliku 12 000 ehitustöölise asemel meil oli kasutada vaid 4500. Missuguste tööstusharude arendamiseks on meil looduslikult olemas soodsaid eeldusi tooraine-, kütte-, energiavajaduse seisukohalt? Milliseid tööstusharusid peame arendama, et kõige efektiivsemalt rakendada meie rahva loovaid võimeid? Kuidas peame arendama oma tööstuse eriharusid, pidades silmas seost kogu Nõukogude Liidu ökonoomikaga? On selge, et need ja rida teisi küsimusi on kardinaalse tähtsusega, et meie ei saa tõhusalt asuda tööstuse ülesehitamisele enne, kui meil pole selge, mis, kuhu ning kunas.

Peame teadma, mis tuleb taastamisele, mis päris uuena ülesehitamisele, mis jääb taastamata; peame teadma ülesehitatava objekti mõõted kooskõlas meie tööstuse ülesehituse üldplaaniga. Peame teadma, kuhu tuleb

antud objekt üles ehitada, mis sõltub samuti meie vabariigi üldises territoriaalses plaanimises ettenähtud üksikute tööstusharude paiknemisest, ning lõpuks peame teadma ülesehitatavate objektide järjekorda, sest selge on, et kõige kallale korraga asumiseks meil ei jätku jõudu; pealegi on ju ehitus meil pidev, alati kestev töö, mis kunagi ei lõpe. See plaanimine on suur töö, mis tehakse meie juhtivate organite juhatusel meie Riikliku Plaanikomisjoni poolt; alljärgnevalt toon vaid raammõtteid meie tööstuse ülesehituse suundadest.

ENSV tööstuses, nagu ta selle päris kodanlikult Eestilt, domineeris tarbekaupade tootmine ehk nn. kergetööstus, vastandina rasketööstusele, nagu seda on must ja värviline metallurgia, söetööstus, raskemasinaehitus, naftatööstus jne. Toodangu väärtuse järgi oli meil 1940.—41. a. kõige suuremaks tööstusharuks toidu- ja maitseainetetööstus, mis hõlmas ka kalanduse, andes kogu tööstuse toodangust 29,4%; järgnesid tekstiiltööstus (18%), metsatööstus (13%), puhtkergetööstus, s. o. nahaparkimine, jalatsitööstus, õõnesklaasivalmistamine, valmisriideõmblus (ca 6%); seega annavad nad kokku üle 65% kogu tööstuse toodangust. Masinaehitus baseerus kolmel käitisel, kuid kogu meie tööstuse sisseseaded olid välismaise päritoluga, mis tagavaraosade puudumisel ähvardas nõukogude tööstusele saada saatuslikuks.

Analüüsides neid tootmisalasid, nende arendamisvõimalusi, võib märkida järgmist. Toiduainete- ja kalatööstusele jääb tõenäoselt ka tulevikus üsna suur erikaal, kuid sõjaoludes karja suur häving, selle taastamise pikaldus ei võimalda sel tootmisharul säilitada esimest kohta, kuigi kalakasvatuse ning -püügi arendamine üle sõjaeelsete saakide osaliselt tasakaalustab karjasaaduste vähenemist. Igal juhul on kindel, et meie põllumajanduses ka tulevikus leiab eriti arendamist intensiivne karjamajandus, seega selle toodangut töötleval toiduainetetööstusel on loomulik tooraine baas olemas.

Raskem on tekstiiltööstuse arendamise võimalus, sest kogu puuvill on kaugelt sisseveetav, vill ja lina katsid vaid osaliselt oleva tööstuse vajadusi tooraine järele. Samuti tuli juba 1940. aastal hakata Kreenholmile uusi kaadreid välja õpetama, sest olemasolevad kaadrid suutsid vaevu katta töötavate käitiste vajadusi töökäte järele. Ka vabariigi energiabilanss kujuneb järsult defitsiitseks teiste tööstusalade arendamise realiseerimisel. See kõik sunnib tõsiselt kahtlema otstarbekohasuses arendada meil tekstiiltööstust enam, kui see on tarvilik kohaliku rahvastiku vajaduste katmiseks. Teiste sõnadega, tuleb seada küsimuse alla Kreenholmi taastamine, kui ta on hukkunud.

Uue alana tuleb aga meil ette näha kunstsiidi tootmine tselluloosist, mille juures meie väga kõrge kvalifikatsiooniga tekstiiltöölised leiaksid väärika rakenduse. Teise uue alana tuleb meil luua valmisriide õmblemise tööstus. Kui vabrikus teeb tööline kolm palitut päevas, siis saab käsitööline parimal korral ühe palitu valmis kolme päevaga, mis ühes

terava tööjõu puudumisega sunnib meid oma õmblustööd ümber organiseerima, üle minema vabrikutöö põhimõttele.

Puidutööstuse suurejooneliseks arendamiseks puudub meil mets, sest meie metsi on aastakümnete jooksul raiutud kaugelt rohkem tema loomulikust juurdekasvust. On tõenäoline, et Kingissepa-nimelist tselluloosi- ja paberivabrikut Tallinnas pole otstarbekas taastada tema endistes mõõdetes. Küsimus võiks leida jaatava lahenduse vaid juhul, kui nõrgendada tselluloosi assortimenti, võttes tselluloosi tootmiseks rakendusele ka vähemkvaliteetset puitu. Küll tuleb aga hoolitseda, nagu öeldud, tselluloosi edasise töötlemise eest tema lõpp-produktiks — olgu paberiks- raamatuks, jõupaberiks, isolatsioonipapiks, tapetiks jne., samuti nagu kiuplaatide, ehitusdetailide, metsakeemia arendamiseks on soodsaid eeldusi ning tungiv vajadus. Suur töö seisab metsameestel ees tohutute raiesmike puhastamisel, metsa kultiveerimisel, noore metsa kasvatamisel.

Suure tõusu osaliseks aga saavad meil metallitööstus, eriti laevaehitusena, põlevkivi- ja põlevkivikeemia, sealhulgas ka fosforiidi tootmine, perspektiiviga see edaspidi töödelda superfosfaadiks, ja ehitus- ning ehitusmaterjalitööstused. 1940.—1941. a. selle kohta NSV Liidu RKN poolt vastuvõetud otsused annavad selge pildi nende tootmisalade kasvutempost. Seega meie tööstuse arenemine oli suunatud eriti rasketööstuse väljatõstmisele ning kogu meie maa kiirele industrialiseerimisele, millega meie rahva heaolu kasvule ning kultuurilisele tõusule loodi kindel alus.

Kas see tööstuspoliitika — rasketööstuse suhteliselt kiirem kasv võrreldes kergetööstusega, üldse maa industrialiseerimine — tähendaks põllunduse unarusse jätmist, tema arendamisele mitteküllaldase tähelepanu pööramist, olgu krediteerimise, materiaalse varustamise või kultuuriasutuste võrgu loomise näol?

Muidugi ei tähenda see seda, et meie loobuksime tootmast oma kõrgekvaliteetseid tarbekaupu, olgu need siis kaseiintooted — nööbid, kammid, plaadid — või lapsevankrid, sanitaartehnika-tooted, emailkaubad, või väärtuslikku trikotaaži — kõigi nende ja loendamata teiste tarbekaupade tootmine jätkub tööstuse taastamisel jällegi; kogu küsimus seisab ainult selles, et rasketööstust arendatakse suhteliselt kiiremini, tema arendamise tempo on suurem.

Nii on lugu ka põllumajanduse arendamise väljavaadetega. Võib täie kindlusega väita, et põllumajandusele osutatakse kõigekülgset abi sõjahaavade parandamisel, et töötavale talupojale kujuneb Nõukogude valitsus jälle omaks valitsuseks, kes teda toetab nii jõu kui ka nõuga, et sõja tõttu peremeheta jäänud maade rohkus võimaldab maaga varustada iga maatahtjat-külakehvikut ning et meil on veel suuri maatagavarasid meie soode-rabade näol, mis ülesharitult annavad rikkalikku saaki. Siia peavad suunduma meie põllumajanduse arendajate töösuunad tulevikus, seoses meie põllutöö mehhaniseerimise küsimuse tõsise läbitöötamisega.

On täiesti selge, et meie intensiivse karjamajanduse juures ainuüksi põllutöö mehhaniseerimine, hobuse kõrvale traktori toomine ei lahenda veel tööjõu probleemi. Sellega meie lahendame võib-olla ainult hobuste puudumise ja osaliselt tööjõu hulga küsimuse hooajalisel tööl, kuid see ei lahenda kogu küsimust, sest näiteks 10-pealine kari nõuab oma talitamiseks juba püsivalt kindlat arvu inimesi, kui kõik tööd tuleb teha käsitsi, ja tööjõu väiksem nõudlus ühe liigi töödel (näiteks künd traktoriga) ei vähenda üldist tööjõu nõudlust säärases talundis. Teiste sõnadega: et seoses maa kiire industrialiseerimisega tuleb soodustada inimeste siirdumist maalt tööstusesse, kus nende töö produktiivsus ning töötasud on suuremad, siis on tarvis aegsasti tegelda põllutöö, eriti intensiivse karjamajandusega põllutöö mehhaniseerimise probleemiga, ning siin tuleb küsimus uurimise alla võtta komplekse küsimusena, analüüsida üksikute tüübiliste talude tööjõu nõudlust, tööjõu ülejääki ning puudujääki neis aastaaegade ning tehtavate tööjärkude kaupa. Alles säärane süstemaatiline materjal võimaldaks mehhaniseerimistööd edukalt läbi viia tööjõu vabastamise seisukohalt. Ilma säärase järjekindla mehhaniseerimiseta aga on meie põllumajandusele töökäte äravool arenemise tõsiseks pidurdajaks. Sedagi tööd peab alustatama ajaviitmata.

13. mail 1944.

Aruanne Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 27. aastapäevale pühendatud pidulikul koosolekul Tallinnas

Seltsimehed! Tervitan teid Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni XXVII aastapäeva puhul. See suur võidupüha on meile, Eesti NSV kodanikele, käesoleval aastal erilise tähtsusega, sest pühitseme teda jälle vabade Nõukogude Liidu kodanikena. Veendume jälle kord ajalooliste suursündmuste voolus, et oktoobritee on võidutee, on tee sotsialistlikku tulevikku, millelt meid ei väära ükski jõud maailmas.

Kolm Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva on eesti rahvas vastu võtnud saksa fašistliku okupatsiooni roimaöös, kolm aastat on olnud suletud tema suu. Kolm aastat on lakkamatult terroriseeritud, alandatud, petetud ja piinatud eesti rahvast saksa orjapidajate poolt.

Nüüd on sellel lõpp. Meie kui Nõukogude kodanikud peame nägema ja kuulma kõik, mis sünnib meie ümber, et osata õigesti hinnata ja mõista ajajärku, sündmusi ja meie enda ülesandeid nendes ning nende kujundamisel.

Peatugem seepärast lühidalt möödunul ja heitkem pilk tulevikku.

Saksa fašistide alatu kallaletung meie maale

Alustades reetlikku kallaletungi NSV Liidule 1941. a. 22. juunil, reklaamisid saksa fašistlikud maadeahnitsejad kõigiti oma nn. „välksõda", millele pidi järgnema „välkvõit" paari kuu jooksul. Omades sõdiva riigina kogu oma sõjaväge valmismobiliseerituna ning tungides 170 diviisiga salasi Nõukogude Liidu kallale, saavutasid Saksa fašistlikud väed operatiivset ootamatust, saades oma kätte sõjategevuse initsiatiivi. Neid sõjalisi paremusi õnnestus Saksa fašistlikul armeel realiseerida sõjalise eduna. Kuid need paremused olid ajutise iseloomuga. Aegapidi hakkasid Punaarmee kasuks oma mõju avaldama teised püsiva iseloomuga tegurid, nagu tagala ühtsus ja tugevus, armee moraal, diviiside hulk, armee relvastus ja armee juhtiva koosseisu organisaatorlikud võimed. Saksa fašistliku armee poolt saavutatud ootamatus kaotas peagi oma mõju, tema paremad diviisid ja kaadrid hävisid Punaarmee visa ning kangelasliku vastupanu tõttu. Minnes välja avantüristlikule „välksõjale", polnud saksa fašistlikul armeel vajalikul arvul kaadrite juurdevoolu;

hiljem ei aidanud neid ka nende „totaalsed" ja „ülitotaalsed" mobilisatsioonid.

Jõudnud umbes kahe nädala jooksul NSV Liidu ja Saksa piirilt Lõuna-Eestisse, takerdus sakslaste „plaanikindel" pealetung siin juba enamvähem „plaanikindlaks" paigaltammumiseks. Eesti territooriumi, mis on võrreldes operatsioonide tohutu ulatusega väike maa-ala, okupeerimiseks kulus sakslastel mandri osas kaks kuud ja saartel kuni neli kuud. Et sakslased nende endi arvates oma „välksõjaga" pidid kahe kuu jooksul välja jõudma Uuraliteni, siis on enam kui ilmne nende plaanide põhjakõrbemine juba sõja alguses. Sakslaste plaanide nurjaajamisel Eesti osas aitasid Punaarmee ja Balti Punalipu Laevastiku võitlejatele tõhusalt kaasa ka meie Eesti hävituspataljonid, kes välja paistsid oma visa vastupanuga ja kõrge moraaliga. Samal ajal meie rahvuslik 22. laskurkorpus pidas kinni sakslaste pealetungi Porhov — Staraja Russa suunas ning sundis seal sakslasi oma pealetungi suunda muutma ja aega kaotama. Ajavõitmine Eestis ja Staraja Russa juures oli olulise tähtsusega Leningradi kaitse organiseerimisel. Ja 1941. a. septembris Leningradini jõudnud Saksa fašistlik armee jäi selle linna alla lõplikult takerduma.

Vahepeal aga oli Punaarmee jõudnud oma ridu täiendada, ja 1941. a. lõpul ja 1942. a. algul saavad sakslased Punaarmeelt rea masendavaid lööke. Saksa armee katastroof Moskva all ja lüüasaamine Rostovi ning Tihvini operatsioonides oli Saksa fašistliku armee memento mori. Pärast neid lööke ta polnud enam suuteline nii ulatuslikeks operatsioonideks kui sõja algul. Kui sakslased 1941. a. tungisid peale kogu rindel Põhja-Jäämerest Musta mereni, siis 1942. a. nende pealetungi rinne kuivas kokku ainult Orjolist Musta mereni, s. o. umbes 400—500 km laiuseks rindeks. 1942. a. murti Stalingradi operatsioonis Saksa ründava metslase selgroog.

1942. a. lõpu ja 1943. a. otsustavatel päevadel on Punaarmee Eesti Rahvuskorpus jälle lahingus, seekord „Berliini võtme" Velikije Luki vabastamisel, pälvides oma eduka võitlusega seltsimees Stalini tänu. Pärast Stalingradi polnud sakslased enam võimelised mingiks ulatuslikuks operatsiooniks. Pikaajalise ettevalmistuse ja relvastuse täiendamise järel alustasid nad uut avantüüri, seekord Kursk—Orjoli kaarel. Seekordne sakslaste pealetungi rinde laius ei ulatunud enam aga üle 100 kilomeetri — tunnistus sellest, et vaatamata igasugustele „totaalsetele mobilisatsioonidele" olid sakslaste jõud pealetungiks otsakorral. Sakslaste poolt suurte lootustega alustatud Kurski kaare avantüür lõppes sellega, et Punaarmee 5. augustil, s. o. täpselt kuu aega pärast sakslaste pealetungi algust, vallutas Orjoli ja Belgorodi linna, puhastas mõne kuuga Dnepri vasaku kalda, ületas Ukrainas Dnepri jõe ja jõudis Rumeeniasse. Veebruarikuus 1944. a. puhastati oluliselt Leningradi oblast ning Punaarmee jõudis välja Narva jõe kallastele. Sellele järgnesid 1944. a. suvel edukad operatsioonid soomlaste vastu, mis viisid Soome Saksa vasallide seast

välja. Ei saanud Saksa fašistid sellest löögist veel toibudagi, kui järgnes uus purustav hoop Valge-Venes ja Punaarmee tungis Leedusse ja Lätisse, eraldades Põhja-Lätis ja Eestis olevad Saksa väed nende peajõududest. 1944. a. suvel vabastas Punaarmee Narva linna, kus Eesti Rahvuskorpuse väeosad võitlesid esimestes ridades. Veidi hiljem vabastati suur osa Lõuna-Eestist. Sakslastel õnnestus, kasutades Emajõe looduslikku joont, üürikeseks ajaks seal peatuda. Kuid käesoleva aasta septembrikuu lõpp-päevadel murdis Punaarmee, mille koosseisus võitles ka meie rahvuslik korpus, fašistide kaitse Emajõel, vallutas Mustvee ja, andmata sakslastele minutitki aega toibumiseks, vallutas paar päeva hiljem Tallinna ja veel mõni päev hiljem puhastati Saksa fašistlikust rämpsust kogu Eesti mandriosa, vaatamata sakslaste igakülgsetele pingutustele ja „ülitotaalsetele mobilisatsioonidele", mida nad toimetasid eestlaste kallal. Mobiliseeritud eestlased, keda sakslased jätsid oma taganemise katteks Punaarmee löökide alla surema, jooksid suuremalt osalt laiali, või tulid Punaarmee poole üle, andsid end vangi.

Väljapaistva tegevuse eest Eesti territooriumil avaldas kõrgem ülemjuhataja Nõukogude Liidu marssal seltsimees Stalin kahel korral Eesti Rahvuskorpusele tänu, märkides teda oma käskkirjades eriti.

Välja rookinud saksa fašistliku rämpsu peaaegu kogu NSVL territooriumilt, aitab Punaarmee teistel orjastatud rahvastel maha raputada hitlerliku vägivalla iket. Kiired ning võimsad Punaarmee löögid on põhjalikult muutnud sõjalist olukorda ühendatud rahvaste kasuks. Ungari on katastroofi lävel, Rumeenia ja Bulgaaria — Saksa senised vasallid — sõdivad nüüd sakslaste vastu. Kogu Kagu-Euroopas on purunenud Saksa „uus kord". Meie väed on sisse tunginud Ida-Preisimaale, sinna fašistliku elaja koopasse, on põhjas vabastamas Põhja-Norrat. On vabastatud Jugoslaavia pealinn Belgrad, on vabastatud Transilvaania. Ainult Punaarmee on võimeline saavutama võite kaugel põhjas ja samal ajal ka lõunas. Punaarmee on võimeline täitma üllast orjastatud rahvaste vabastamise ülesannet ja tä'dabki selle, sest ta on meie sotsialismimaa armee, keda juhivad meie partei ja meie geniaalne juht seltsimees Stalin.

Punaarmee hiilgavate võitudega paralleelselt on paranenud meie rahvusvaheline seisukord. Meie liit Inglismaaga ning Ameerika Ühendriikidega muutub üha tugevamaks ning teguvõimsamaks. Teheranis teostatud otsus kõigi liitlaste kooskõlastatud ühise pealetungi algamiseks hitlerliku Saksamaa vastu on andnud hiilgavaid tulemusi nii rinnetel kui diplomaatlikul alal. Tuletame vaid meelde, et Punaarmee sangarlik võitlus võimaldas meie liitlastel suurt pealetungi läänes ja lõunas mitte ainult hoolikalt ette valmistada, vaid ka hiilgavalt läbi viia. Lühikese aja jooksul puhastasid Inglise-Ameerika väed hitlerlastest suurema osa Prantsusmaast, Belgia, Luksemburgi, võitlevad Hollandi ja hitlerliku Saksamaa enda territooriumil ning on vallutanud Aacheni.

Itaalia täielik vabanemine pole mägede taga; seega on võidukaile hoopidele idast juba lisandunud mõjuvad hoobid lõunast ning läänest pruuni metslase purustamiseks.

Meie võitlusliidu kõvenemist Inglismaa ning Ameerika Ühendriikidega mitte ainult sõjapidamises, vaid ka teistes rahvusvahelistes küsimustes näitab edukas koostöö meie liitlastega ka vaherahu tingimuste üksmeelsel väljatöötamisel Rumeenia, Bulgaaria ja Soome kapituleerumise puhul ning Jugoslaavia ja Poola küsimustes. Kõigis neis suurtes rahvusvahelistes küsimustes lahendati probleemid üksmeelselt, millega võeti igasugune alus hitlerlaste lootusel pääseda teenitud karistusest sõjaroimade toimepaneku eest lahkhelide kaudu meie ja Inglise-Ameerika vahel.

Veel rohkem, rahu ja julgeoleku säilitamiseks asutatava rahvusvahelise organisatsiooni loomisega kindlustatakse rahuliku koostöö vorm liitlaste vahel ka pärast sõda, nagu seda ette näeb meie ja Inglismaa vahel sõlmitud liiduleping.

Kõik see kokku on loonud meile vankumatult kindla rahvusvahelise positsiooni.

Fašistlik okupatsioon Eestis ning Eesti rahva võitlus selle vastu

Fašistlikud okupandid tahtsid muuta ENSV Saksa asumaaks. See algas Eesti rahva poolt maksmapandud konstitutsiooni, seaduste ja määruste tühistamisega, mida asendasid Berliini reichsminister Rosenbergi, Baltimaade kindralkomissari Lohse ja Eesti kindralkomissari Litzmanni sundkorraldused. Rahvalt võeti kõik poliitilised õigused. Tema ülesandeks oli ainult käske täita. Veel rohkem: eestlaste, rootslaste, venelaste ja kõigi teiste mittesakslaste kohta anti välja määrus, mida saksa imperialism omal ajal rakendas asumaades orjastatud pärismaalaste kohta. Hitleri 17. juuli 1941. a. dekreedi § 8 põhjal andis Rosenberg 17. oktoobril 1942 seaduse mittesaksa rahvusest isikute kohta, kehtima pannes surmanuhtluse iga väiksemagi väljaastumise eest, mis oli sihitud saksastamise ja saksa rahvusest isikute poolt toimetatud muude vägivallaaktide vastu. Taastati keskaegne ihunuhtluse-süsteem. Endastmõistetavalt tagandas Litzmann kõigi valdade, maakondade ja linnade valitud organid. 3 jaanuaris 1942 määrab Rosenberg, eestlaste ja teiste jaoks erikohtud, mis faktiliselt koosnesid saksa politseist. Nende kohtute ainsaks otsuseks oli surmamõistmine ühes varanduse konfiskeerimisega. Edasikaebusi see uus kohtuinstants ette ei näinud.

Tehti katset kohalike fašistide hulgast leida endale seljatuge ja tööriistu, nn. „Eesti Omavalitsuse" loomise näol reetur Mäega eesotsas, kes tegelikult olid sakslaste ametnikud. Fašistide salajases dokumendis pealkirja all „Printsipiaalseid poliitilisi küsimusi idas" öeldakse: „Balti

riikides peavad sakslased püüdma võita rahva sümpaatiat. Seepärast on tarvis luua näilikkus, nagu valitseksid eestlased kohaliku omavalitsuse kaudu ise oma maad, kuna sakslased oleksid vaid juhtijad". Samas korralduses tähendatakse, et rahvas on häälestatud sakslaste vastu, eriti intelligents, teenistujad ja majanduselu juhtijad, sest nad tunnevad end poliitiliselt õigusteta ja majanduslikult ekspluateerituina.

Fašistlike okupantide laastamistöö Eestis kirjanduse, kunsti ja teistel kultuurialadel

Eesti muutmisel Saksamaa kolooniaks ei võinud sakslased jätta Eesti rahvale tema kirjandust, kunsti ja teisi kultuuriaardeid. See rahva looming oli takistuseks saksastamisel. Kõigepealt asusid okupandid raamatukogudest „keelatud kirjanduse" väljapuhastamisele. „Haridusdirektori" salajase ringkirjaga 29. detsembrist 1941 kästi raamatukogudest ära korjata: 1) kõik nõukogude-aegne kirjandus 1917.—1941. aastani, sealhulgas eesti kirjandus 1940.—1941. a.; 2) inglise ja prantsuse kirjandus alates 1933. a. Peale selle olid keelatud kirjanikeks, kelle teosed kuulusid raamatukogudest kõrvaldamisele, järgmised eesti kirjanikud: Alle, Antson, Barbarus, Hiir, Hint, Jakobson, Jürna, Kippel, Kärner, Raud, Semper, Tammlaan.

Fašistlike okupantide ajal lubati trükkida fašistlikult häälestatud teoseid, kuid suurem osa eesti kirjanikest ei kasutanud seda häbistavat võimalust. Juba esimestest okupatsioonipäevadest peale algas eesti kirjanike süstemaatiline terroriseerimine. Nii tapeti 1942. a. Johannes Ruven, üks meie andekamaid novelliste. Kirjanik ja ajakirjanik Evald Tammlaan viidi Saksamaale koonduslaagrisse. Vanglasse suleti Rudolf Sirge, J. Sütiste, J. Paulson, Aleksander Antson, R. Kangro-Pool, V. Adams. Hugo Raudsepp sunniti Tartust lahkuma.

Autoritele, kes keeldusid astumast Saksa propaganda teenistusse, ei antud võimalust oma teoste trükkimiseks. Neile keelati ära igasugune eneseavaldus nii raamatute ilmutamise kui ajalehekirjutuste näol.

Saksa võimude suhtumist eesti kirjandusse illustreerib kujukalt tõsiasi, et kolme okupatsiooniaasta kestel ilmus trükis vaid ü k s luuletuskogu. Naeruväärselt väike oli ka teiste eesti keeles ilmunud raamatute arv. (Saksa okupatsiooni ajal ei ilmunud eesti keeles ühtki teaduslikku tööd.) Kirjanikkond oli sunnitud vaikima.

Ohvreid kandis ka kujutavate kunstnike pere. Oma parima loomingu järgus on tapetud rida meie andekamaid kunstnikke, eesotsas Andrus Johani, Kaarel Liimandi, Arkadi Laigo, August Roosilehe ja Nikolai Kummitsaga. Sakslaste otsese süü tõttu hukkusid meie kujutava kunsti suurmeistrid Kristjan Raud ja Ants Laikmaa. Viimase Eestile kultuuriloolisel tähtis kirjavahetus jm. dokumendid, mis sisaldasid nii mõndagi

Balti sakslust kompromiteerivat, hävitati kiiresti. Kokku hukati fašistide poolt 20 kujutavat kunstnikku. Sakslased vedasid Saksamaale üle 10 000 kunstiteose. Meil ei ole peaaegu jäänudki eesti kunstnike maale ega skulptuure. Enne põgenemist põletasid sakslased etnograafilise muuseumi Raadi mõisas. Tallinna vallutamise järel nõuti, et kolme päeva jooksul oleks tühjendatud Toompea katedraali kelder, kuhu oli õhuohu eest varjule viidud ligi 10 000 teost. Muuseumi varadega sisustati ja kaunistati sakslaste asutusi ning ametiisikute kortereid. Riikliku Kunstimuuseumi stiilne mööbel oli määratud „Mustapeade Klubi" restorani sisustamiseks. Riiklikult Kunstimuuseumilt võeti ära Julius Genssi poolt sinna annetatud 7000-köiteline väärtuslik raamatukogu, mis sisaldas 1200 väärtuslikku kunstiajaloolist teost. Tema 3000-leheline eesti graafika kogu jaotati Saksa julgeolekupolitsei ametnike vahel. Sõjategevuse tagajärjel hukkusid Tallinna Kunstimuuseum ja Tartu Kunstimuuseum. Tallinna Kunstiinstituut suleti ja õpetajaskond vallandati.

Raskete kaotuste osaliseks sai ka eesti teatritegelaste pere. Saksa okupantide poolt hukati näitleja E. Aumere, orkestrandid B. Muršak, Eeve Muršak jt. Hukkus näitleja Harry Paris. Eesti vanim näitleja Aleksander Trilljärv, näitleja Alfred Sällik, ooperilaulja Karl Savi ja näitejuht Paul Sepp hukkusid sakslaste otsese süü tõttu. Ooperilaulja Karl Viitol langes sõjaohvrina. Draamateatri direktor J. Mürk viibis vanglas, hiljem Ellamaa töölaagris. Töölisteatri direktor H. Sahk oli pikemat aega vangistatud. Vanglas viibisid samuti näitlejad abielupaar Türgid jt. Tallinnas on 115 teatritegelast täielikult ja 86 teatritegelast osaliselt kaotanud oma kodu ja varanduse.

Kuid saksa fašistide terror polnud mitte üksnes suunatud teatritegelaste vastu, vaid pidi süstemaatiliselt lammutama kogu eesti teatrikunsti. „Estoniale" esitati ametlik nõudmine, et oopereid ja operette tuleb mängida saksa keeles, vastasel korral oleks eestikeelsete etenduste andmine osutunud võimatuks. Et vältida haritud teatritegelaste juurdekasvu, mobiliseeriti kõik Tallinna Teatrikooli meesõpilased. Saksa okupatsioonivõim püüdis igati alla viia teatri repertuaari, eelistades kergeid jante. Ära keelati algupärasest kirjandusest A. Adsoni „Lauluisa ja Kirjaneitsi", Ed. Vilde „Side" ja „Mahtra sõda", A. H. Tammsaare „Juudit", „Kuningal on külm", „Põrgupõhja vanapagan", hiljem P. Ardna-Sepa operett „Tütarlaps kodumaata" ja „Igavene legend". „Fausti" repertuaari võtmine lükati tagasi põhjendusega, et eesti keel olla sellise suurteose tõlkimiseks puudulik ja arenemata.

Masendavad on eesti teatri kaotused hoonete osas. Tartu „Vanemuine", Narva „Võitleja", Viljandi „Ugala", Pärnu „Endla" on sakslaste poolt maha põletatud. Tallinna „Estonia" ja Töölisteater ning Narva „Ilmarine" põlesid maha sõjakeerises. Eestis ei leidu ainsatki teatrihoonet, mis ei oleks kannatanud. Tules hävisid samuti kultuurilooliselt asendamatu väärtusega teatriarhiivid ja raamatukogud, samuti noodikogud.

Eesti muusikaelu oli saksa okupatsiooni ajal surutud kitsaisse raamesse. Narva ja Valga muusikakoolid suleti. Õppevõimalusi nii konservatooriumis kui ka Tartu Muusikakoolis piirati õige tunduvalt.

Eesti töötajatele oli pääsemine kontsertidele ja teatrisse tehtud äärmiselt raskeks, sest pääsmeid reserveeriti suuremas osas saksa asutustele.

Sakslaste otsese süü tõttu hukkusid meie muusikaelu suurkujud, nagu Miina Härma ja Raimond Kull. Prof. Vedro hukkus vangistuses.

Saksa okupatsioonivõimud suhtusid eesti koolisse äärmiselt halvustavalt. Tundide kestus lühendati kuni 30 minutini, koolid töötasid kohati kuni nelja vahetusega. Vabatahtlikult Saksa sõjaväkke astujaile „kingiti" gümnaasiumi lõputunnistus ka siis, kui nad üldse polnud viimses klassis õppinud. Kõik see demoraliseeris kooli ja viis üldise taseme alla.

Üliõpilaskond oli asetatud raskesse olukorda. Stipendiumide puudumine ja kõrge õppemaks ei võimaldanud kehvematele noortele edasiõppimist. Kontrolliti ülikooli sisseastujate „poliitilist ustavust" ning nõuti neilt eeltingimusena sundusliku töökohustuse täitmist Saksamaal. Juba 1941. a. lõpul töötati välja Tartu Ülikooli saksastamise täpne kava. Õppetöö pidi tulevikus toimuma ainult saksa keeles. Eriti kurba olukorda sattusid meie rahvuslikud distsipliinid, nagu eesti keeleteadus, etnograafia, arheoloogia jt.

Kõige raskemaid haavu löödi Tartu Ülikoolile teaduslike kaadrite osas. Kohe algul tapeti rida tuntud teadlasi, nagu prof. A. Kliiman, prof. P. Ruubel, prof. Silberstein ja prof. Gulkovitš, dots. V. Päll, noorem õppejõud A. Looring, assistendid V. Lang, E. Kruus ja A. Kajandi. Prof. L. Puusepp, prof. T. Lippmaa, prof. P. Haliste ning mag. Laanes hukkusid sakslaste otsese süü tõttu. Prof. Tarvel ja mag. Talvik viibisid koonduslaagris. Prof. Humal vallandati, hiljem vangistati ning määrati ehitustöödele ülikooli peahoone ees. Prof. H. Moora vallandati ning paigutati vanglasse. Prof. Riikoja vallandati. Hulk ülikooli vanemaid õppejõude mobiliseeriti. Ametist vallandati 15 professorit ja dotsenti. Vangistatute hulk oli veelgi suurem. Teaduslikud töötajad kannatasid raskete aineliste tingimuste all, neile määrati kõige madalamad toidunormid. Neid sunniti osa võtma iga laadi „aktsioonidest", nagu metsatöö, turbalõikamine, õpetlaste vanusest ja tervislikust olukorrast hoolimata. Et kogu aja tuli elada alalise terrori, vangistuste, läbiotsimiste, ülekuulamiste, Saksamaale viimise hädaohu õhkkonnas, siis paljudki õppejõud, hoolimata surmaohust, eelistasid põgeneda üle kodumaa piiride.

Ulisuured on kahjud, mis on tekitatud fašistide poolt Tartu Ülikoolile ka ainelisel alal. 19 hoonet on täiesti hävinenud, raskesti kahjustatud on 10 hoonet. Ülikooli asutuste väärtuslikumad varad, laboratooriumide ja kliinikute sisseseaded on välja viidud.

Suurt röövihuvi tundsid sakslased, eriti baltlased, eesti arhiivide vastu. Väärtuslike arhiivimaterjalide Saksamaale toimetamise alal töötas terve rida saksa asjatundjaid käsikäes saksa politseivõimuga.

Sakslased röövisid ja saatsid Saksamaale või hävitasid Tallinna Linna Arhiivi kõige haruldasemad keskajast pärinevad algdokumendid. Suurem rüüstamine suudeti ära hoida mag. Kenkmaa ja teiste arhiivitöötajate poolt.

Saksa okupatsiooni tulemusel on hävinud hulk meie arhitektuurilisi väärtusi: kogu Narva kesklinn, 17. sajandi ehituskunsti näitena, ühes kahe ajaloolise kindlusega, hulk ehitisi 13. ja 14. sajandist Tartus, Pärnus, Tallinnas ja mujal üle maa.

Saksa fašistide „Orduriigi taastamine XX sajandi tingimustes" on löönud meie vaimsetele ja materiaalsetele kultuurivaradele raskeid haavu. Kuid võitluses nende barbarite vastu on karastunud ja virgunud paljud uued võitlejad, kes innukalt käed külge panevad Nõukogude Eesti eelseisvas suures kultuurilises ülesehitustöös.

Fašistliku okupatsiooni mõju meie tööstusesse

Fašistliku okupatsiooni lagastav mõju meie tööstusesse selgub osaliselt, kui võrdleme tööliste arvu 1940./41. a. ja okupatsiooni ajal. Kui vaadata üksikuid tööstusalasid, siis on pilt veel masendavam. Nii on põhiliselt hävitatud tekstiiltööstus. On hävitatud suurkäitised, nagu „Kreenholm", Balti Puuvillavabrik, Narva Linamanufaktuur, Narva Kalevivabrik, Narva kunstsiidivabrik „Vill", Hiiu Kärdla kalevivabrik, Tartu käitis „Punane Tekstiil". Peaaegu täielikult seisis linatööstus, hävis täielikult 2000 töölisega töötav „Kommunaar". Täielikult on hävitatud ketrusvabrikud. Osaliselt on hävinud suurkäitis „Luther", on hävinud oluliselt Kehra tselluloositehas, täielikult on hävinud Kiviõli, Kohtla ja Sillamäe põlevkivitööstused. Täielikult on hävinud Tallinna sadam kõigi seadmetega. Enne taganemist purustasid sakslased Tallinna telefonikeskjaama, raadiosaatejaama jne.

Kõik säilinud vabrikud rakendati eranditult fašistliku sõjaväe vajaduste rahuldamisele ning toorainete tootmisele Saksamaa tööstuse jaoks. On enam kui iseloomulik, et fosforiiditööstust Tallinna lähedal kogu 3 okupatsiooniaasta jooksul ekspluateeriti kuritegelikult, tegemata minimaalsematki remonti. Veeti välja kõige ettevaatlikuma arvestuse järgi 170—200 tuhat tonni fosforiiti, kusjuures sellest fosforiidist grammigi ei antud Eesti põldude väetamiseks. Suur vineeri- ja mööblitööstus „Luther" rakendati Saksa sõjaväe vankrite, regede ning vineertelkide valmistamisele, rääkimata metallikäitistest, mis täitsid Saksa sõjaväe tellimusi. Kõiki käitisi ekspluateeriti teadlikult sääraselt, et nad pidid töötama ilma remondita, et maa jääks ilma tööstuseta. Fašistid ei varjanudki oma eesmärki muuta vallutatud maad ka majanduslikult asumaadeks, s. o. toorainete tootjaiks, kartuli ja teravilja kasvatajaks ilma oma tööstuseta. Saksa ajakirjades mainiti korduvalt, et Baltimaade ülesanne on saada Suur-Saksamaa kapsaaiaks.

Fašistliku okupatsiooni hävituslik mõju Eesti linnade kommunaalmajandusesse

Fašistide poolt vallandatud sõda on löönud Eesti linnadele ränki haavu. Ainuüksi Tallinnas on hävitatud 49% kogu elamispinnast. Täielikult on hävinud Narva, Otepää, Antsla ja Tõrva linn. Rängalt on kannatanud Tartu, Võru, Valga, Paldiski, Kuressaare. Tuhanded majad on maha põletatud. Ligi pooled koolihooned on purustatud. Purustatud on elektrijõujaamad Ulilas, Püssis ja Kohtla-Järvel. Oma põgenemise eel püüdsid fašistid hävitada kõik Eesti linnad, nagu nad seda tegid teistes Nõukogude Liidu okupeeritud vabariikides ja maades. Ainuüksi Tallinnas avastati 75 mineeritud kohta, kust korjati 106,5 tonni lõhkeainet. Valitsushoone alt Toompeal, maa-alustest käikudest võeti välja üle 12 tonni lõhkeainet. Eesti kommunaalmajanduse ja tööstuskäitiste täieliku hävitamise fašistide poolt hoidis ära Eesti töötava rahva aktiivne võitlus fašistide vastu.

Fašistliku okupatsiooni laastav mõju Eesti põllumajandusesse

1940. a. Nõukogude valitsuse poolt maata ja vähese maaga talupoegadele antud maa võtsid okupandid neilt ära. Talunikelt nõuti sisse 100 miljonit rubla Nõukogude valitsuse poolt kustutatud võlgu ja nõuti sisse ka laenudena antud 25,4 miljonit rubla. Saksa okupatsiooni ajal vähenes Eestis külvipind ligi paarisaja tuhande ha võrra. Ühel ajal sellega vähenes saak ka väetise puudumise tõttu iga aasta umbes 460 000 tsentnerit, kusjuures selle aja kestel võeti Saksa sõjaväele aastas 64 000 tonni teravilja, kartuleid võeti 3 aasta jooksul kokk üle 184 000 tonni. 129-st Eesti piiritusvabrikust on jäänud töövõimeliseks ainult 72. Linakiu ja -seemne alal on kahju üle 14 000 tonni. Esialgseil andmeil võib põllusaaduste alal kahjusid hinnata umbes 2 miljardile rublale.

Kahjud loomakasvatuse alal on väga suured. Nii on hobuste arv vähenenud 50%, veiste ja sigade arv umbes niisama palju, lammaste arv 70%, kodulindude arv umbes 70%, talumetsi on hävitatud ligi 30% ümber. On hävinud 1/5 meiereisid, 1/4 koorejaamu. On hävinud ligi 15 000 taluelamut.

Tervishoiuline olukord fašistliku okupatsiooni ajal

Enne fašistlikku okupatsiooni olid Eestis nakkushaigused vähe levinud. Okupatsiooni ajal aga tõusid nakkushaigused elanikkonna keskel ennenägematule kõrgusele. Nii oli fašistide andmete järgi Eestis registreeritud jaanuarist 1943 kuni aprillini 1944 — 3476 plekilisesse soetõvesse ja

7900 difteeriasse haigestumise juhtumit. On iseloomulik, et terved vallad olid nakkushaigustes, näit. Virumaal sügelistes. Okupatsioonivõimud ei eraldanud nakkushaigeid terveist ega korraldanud võitlust nakkushaiguste vastu. Veel rohkem: nad kaotasid Tallinna linna veekogu Ülemiste järve sanitaarse kaitse ja asutasid järve kaldale hobusetallid ning lahtised käimlad. Arstlik-profülaktilised asutused muudeti kasarmuteks.

Eestlaste sundmobilisatsioon fašistlikku armeesse

Vaatamata sellele, et rahvusvahelise õiguse seisukohalt on okupeerival riigil keelatud mobiliseerida okupeeritud maal rahvastikku oma sõjaväkke, teostasid fašistlikud okupandid Eestis 1943. ja 1944. a. sundmobilisatsiooni eestlaste seas. Isikuid, kes hoidusid mobilisatsioonist kõrvale, karistati koonduslaagritesse ja vangimajadesse saatmisega, raskemal juhul surmanuhtlusega.

Nii jutustab Ilmar Laanelepp, et 4. nov. 1943 teda koos mitmesaja eestlasega, kes olid sündinud 1925. a., mobiliseeriti sunniviisiliselt Saksa sõjaväkke ja saadeti laagrisse, kus alustati sõjaõppust, ja suunati siis rindele. Noored mehed vihkasid saksa okupante ja, mitte tahtes Saksa armees teenida, põgenesid ešelonidest ära. Nii põgenes ühel päeval 200 mobiliseeritu hulgast 26 meest, nende hulgas ka tema. Hiljem ta areteeriti sakslaste poolt ning paigutati Kuremäe laagrisse. Laagris ta nägi, kuidas teiste hirmutamiseks koha peal maha lasti 15 mobilisatsiooni eest kõrvalehoidunud eesti noormeest. Hiljem saadeti osa vange Tallinna vanglasse, osa Saksamaale. Tunnistajate varal, kes pääsesid Klooga massimõrvast, on kindlaks tehtud, et taganemisel Tallinnast viisid fašistid kaasa 700 mobilisatsioonist kõrvalehoidunud eestlast ja tapsid nad Kloogal.

Võitlusest hitlerlaste vastu okupeeritud ENSV territooriumil

Eesti rahvas võttis osa võitlusest okupantide vastu mitte üksi oma relvastatud jõu organiseerimisega, rahvusliku korpuse näol, vaid ka partisanide liikumise organiseerimisega, mille salkadest erilise tunnustuse on leidnud Lenini ordeniga autasustatud „Vanamehe" salk. Võitlus okupantide vastu toimus väga mitmesugustes vormides ning viisidel: normide mittetäitmisega, töökohustuse mittetäitmisega, sabotaažiaktidega tööstuses, sõjaväest kõrvalehoidumisega, kuni vaenlase füüsilise hävitamiseni. Kõik need vormid leidsid kõigi kolme okupatsiooniaasta jooksul rakendamist.

Iseloomuliku näitena võib tuua käitiste päästmise aktsiooni. Fašistlikud okupandid püüdsid igal pool enne oma põgenemist õhku lasta käi-

tisi ja vabrikuid, mis aga enamikus ei õnnestunud tööliste energilise, paiguti ennastsalgava võitluse tõttu. Nii päästeti tööliste poolt Kehra tselluloositehas ning raudteesild: tööstuse peameister Saarens organiseeris 19. septembril 20-mehelise relvastatud kaitsemeeskonna ning ei lasknud käitist õhku lasta. Selles aktsioonis paistsid eriti silma töölised Lutsar, Kübar, Hilda Saar, Reiman, Linda Asavi. Kompvekitehase „Karamell" töölised Vinter, Karu, Vaher jt. päästsid tulehävingust vabrikuhoone ja küttematerjalid; Jõgeva sordiaretuse instituudi dir. Mihkel Pill, tööline Anna Pütsep jt. päästsid fašistide käest karja ja sordiseemne. Sidevalitsuse telefoni abikeskjaama tehnik Juhanson, autojuht Liivamägi jt. kõrvaldasid 300 kg lõhkeainet maja alt, mille sakslased olid sinna pannud. „Ilmarise" raamatupidaja Klaus, lukkseppmeister Kesa ja direktori kt. Ojaste võtsid relvad omakaitsemeestelt ja kasutasid saadud relvi vabriku kaitseks, nii et viieliikmelisel mineerimissalgal läks nurja vabriku mineerimine ja vabrik jäi õhku laskmata. „Punase Krulli" töölised Kotri, Kiibus, Rooberg, Rondik, Keller, Matkevitš, Lahe jt., „Volta" tehase vanem meister Luuken, treial Donald ja mähkimismeister Mülbach, oma elu kaalule pannes, takistasid saksa õhkulaskjatekomandol pääsemist vabriku juurde. Elektrielemenditehase „Ika" töölised Põder jt. kihutasid minema saksa õhkulaskjate komando ja päästsid rekvireerimisest käitise auto. Riikliku Balti Manufaktuuri töölised Veetõusme ja Ristkok astusid energiliselt välja rüüstajate vastu. „Põhja Poolitööstuse" tööline Kalve sai vabriku kaitsmisel haavata. „Juuni Võidu" töölised Ots ja Lehespalu takistasid jõuga sakslastel sissetungimist vabrikusse. Tartu käitiste päästmisel paistsid silma raamatupidaja Pügi, lukksepp Teetin ja abimeister Paats.

Need on ainult üksikud näited tööliste ennastsalgavast võitlusest saksa okupantide vastu Eesti rahva vara päästmisel. Nende nimekiri on tunduvalt pikem. Need ennastsalgavad nõukogude patrioodid saavad väärika tunnustuse kogu meie rahva poolt.

Vihane võitlus okupantide vastu käis üle maa kogu okupatsiooni ajal. Selle tunnistajaiks on need koonduslaagrid, vanglad, kus piinati kümneid tuhandeid nõukogude patrioote, kes ei lakanud võitlemast okupantide vastu. Selle tõenduseks on see jälk terror, mille ohvreid meie loetlesime eespool meie teadlaste-kunstnike ridadest, millest kõnelevad kohutavad fašistide massimõrvad Kloogal, Tartus, Narvas ja teisal. Tänaseni on juurdlus suutnud kindlaks teha üle 55 000 fašistide ohvri meie territooriumil.

Austagem püstitõusmisega nende mälestust, kes langesid võitluses isamaa eest!

Meeletu ning metsik hävitaja, alatu röövel, sadistlik massimõrvar, puupäises ülbuses hukkumist kandev ja hukkumisse tormav elajas — säärasena tutvustab end oma tegude kaudu hitlerlus meie kodumaal. Ja meie tapetud kodanike surnukehade, meie linnade, meie tööstuste ja kultuuri-

asutuste varemete, meie rüüstatud kodumaa ning meie kõikide kannatuste ja ohvrite nimel kordame täna täie veendumusega Tasuja sõnu:

„Selleks, et eestlane võiks elada, peab sakslane surema!"

Ning nüüd on meie endi aukohustus oma sotsialistliku kodumaa, meie sangarlike Punaarmee võitlejate ning juhtide vastu näidata, kuidas meie suudame ning oskame kasutada oma uuesti kättevõidetud vabadust.

Tahan uskuda, et pole ainustki, kes tahaks panna käed rüppe suurel ülesehituse ajal, mis meil ees seisab. Nõukogude Eesti nõuab meilt tööd, ennastsalgavat ning rasket tööd, et viia lõpuni hitlerliku Saksamaa purustamine, hitlerliku režiimi hävitamine, massimõrvarite karistamine, et sundida laastajaid üles ehitama, mille nad on hävitanud.

Ülesehitustöö esimesed sammud ja ülesanded

Kogu meie Nõukogude riigi kiireks ülesehitustööks andis kätte sihtjooned ja näitas vahendid nende saavutamiseks EK(b)P KK sekretär sm. Karotamm oma kõnes EK(b)P Keskkomitee pleenumil.

Heites pilgu tehtud tööle, võime märkida, et lühikese aja jooksul saavutati nende ülesannete lahendamisel tähelepandavaid tulemusi. Natukene rohkem kui kuu aja jooksul on üles ehitatud nõukogude võim kogu vabariigis. On kehtestatud kõik Nõukogude seadused, seadlused, määrused ja korraldused.

Esimesest päevast peale pärast Tallinna vabastamist alustas tööd V. Kingissepa nimeline teraviljakombinaat ning varustas linna leivaga. Paar päeva hiljem alustasid tööd lihakombinaat ja Tallinna keskmeierei. Kõige hädalisem linna varustamine toiduainetega oli kindlustatud. Järgmisel päeval, 23. septembril, alustas tööd „Ilmarise" tehas, asudes korrastama Tallinna linna elektrijaama, mille sakslased enne põgenemist osaliselt vigastasid. Varsti lülitusid tootmisprotsessi „Punane Krull", naelatehas „Metallist", Kopli metallitööstus „Tõrvik" jt . Praegu töötab Tallinnas enamik tööstusi, teostades ning lõpetades kapitaalremonte või andes juba toodangut. Näit. ehitusmaterjalitööstustest töötab täie koormatusega Vasalemma lubjatehas, tootmisvõimega 40 tonni lupja päevas, tellisetehas, andes miljon tellist kuus, osaliselt töötab Kunda tsementivabrik. Kõige lähemal ajal läheb käiku Järvakandi klaasivabrik. Säilinud tekstiiltööstustest on tööle rakendunud „Punane Koit", „Marat", „Juuni Võit" jt., Pärnumaal Sindi tekstiilvabrik, Viljandis linavabrik jne.

Sõja laastamise all on kannatanud suurtööstused rohkem kui väiketööstused; seetõttu on arusaadav, et kõikjal okupantidest vabastatud maaaladel pööratakse erilist tähelepanu käsitööstuse ja nende artellide arendamisele. Tunnistades praegusel ajal eriti tähtsaks artellide igakülgset arenemist, on Eestimaa Kommunistlik (bolševike) Partei ning Nõukogude

valitsus läbi viinud soodustavaid uuendusi sel alal. Nii on loodud Rahvakomissaride Nõukogu juurde Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsus, kelle ülesandeks on keskendatult organiseerida artellide loomist, abistada neid materjalide alal, tehnilistes ja õiguslikes küsimustes. Artellide liikmeile on tehtud soodustusi maksustamise alal ning elutarbelistes küsimustes. Kõigi nende uuenduste siht ning ülesanne on anda meie käsitööstrile kindlus tema igapäevases töös, teadmine, et ta on meie uues ühiskonnas kasulik ning tarvilik liige, et kellelgi ei ole õigust segavalt mõjuda tema töösse.

Kaubandusettevõtteid oli säilinud 27% sõjaeelsest arvust, kusjuures ladudes polnud midagi peale klaaspärlide, hambapulbri, puudri ja muu säärase „ersatsi". Seetõttu oli kaubanduse ala töötajail ees raske ning kiire ülesanne taastada kaubandusliku organisatsiooni võrk ning muretseda sellesse võrku kaupu. Praegu on suuremates linnades taastatud kaubastud, mis omakorda on välja arendanud vajaliku kaupluste võrgu. Uhtlasi on soetatud juba mõningal määral laiatarbekaupu, nii et töötajaskonna varustamine normeeritud kaupadega sünnib novembrikuus juba normaalsemalt. Maa, küla varustamine tööstuskaupadega sünnib nagu 1940./41. a. ETKVL organisatsiooni kaudu.

Transpordi alal on tehtud suur töö. Okupatsioon on hävitanud 60% tähtsamatest sildadest, raudtee veerev koosseis ja vedurid on viidud minema. Seetõttu oli esimene suurem ülesanne taastada raudtee- ning maanteeliiklus. Ning siin, tänu üleliidulise teede rahvakomissari sm. Kaganovitši väga tõhusale abile, võib märkida eriti kiire töö tulemusi. On taastatud ligi 300 km laiarööpmelist raudteed, kusjuures see tee osaliselt oli täiesti purustatud. On üles ehitatud suured raudteesillad nagu Narva ja Tartu raudteesild ja normaalne raudteeliiklus sünnib peatselt kogu laiarööpmelisel raudteel. Raskem on olukord kitsarööpmelisega, kus veereva koosseisu puudumise tõttu on liikluse alustamine raskendatud. Maanteede taastamise töö on edenenud jõudsasti. Ka siin võib märkida eeskuju-andvaid töötulemusi nii töö kiiruse kui kvaliteedi seisukohalt. Näiteks ehitati üles Narva sild ühe nädala jooksul, kusjuures tema kvaliteet on väga hea. Nii raudteede kui maanteede ehitamisest võtsid agaralt osa kohalik nõukogude võim, kusjuures tuleb eriti esile tõsta Valga partei ja täitevkomitee, ja töötav rahvas. Nii ehitatakse suur Pärnu sild üles peamiselt kohalike töötajate poolt. Tahaksime näha niisama energilist initsiatiivi kohalike teede, sildade, truupide jne. kordaseadmisel, missugused tööd sageli jäävad maha.

Põllumajanduse alal on põhiliseks probleemiks maa tagasiandmine talupoegadele. On täiesti ilmne, et selle, meie ühiskondlikus elus kardinaalse tähtsusega sündmuse läbiviimisele tuleb mobiliseerida kogu meie parteiliste ja parteitute bolševike aktiiv.

Seni tulnud andmete kohaselt on peaaegu kogu viljasaak koristatud ning talvvilja külv lõpule viidud.

Meie põllupinna saagid vähenesid saksa okupatsiooni ajal väga tunduvalt, esijoones kunstväetise puudumise tõttu. Väetise saamiseks on meie fosforiiditööstus seatud töökorda, on teostatud kapitaalne remont ja aastapäevaks hakkas ka see suurkäitis tööle. Veel sel sügisel saab meie põllumajandus vajalikku fosforiitväetist ja karjamajandus vajalikke fosforvahendeid.

Üldiselt võime märkida kogu meie tootjate seas valitsevat head, tervet töömeeleolu, mis kajastub oktoobriaastapäeva-eelses sotsialistlikus võistluses ning selle saavutustes. Näiteks võttis esikohale tulnud „Punase Krulli" tööliskond 99-protsendiliselt osa sotsialistlikust võistlusest. Ta ületas tunduvalt tööplaani, täites rea väga kiireiseloomulisi ning suurt pinget nõudvaid töid.

Ülesehitustööst kultuurialal

Praegu ilmub Eestis 15 ajalehte, neist Tallinnas 7. Sakslaste poolt õhkulastud raadiojaamade ja Tallinna stuudio varemetel oli juba 29. septembril esimene saade valjuhääldajate kaudu Tallinna linnale. Nõukogude Liidu valitsuse poolt meie käsutusse saadetud uus raadiojaam hakkas tööle 28. oktoobril ja sellest ajast peale jätkuvad saated iga päev, kus muuseas töötab ka suur 65-liikmeline sümfooniaorkester ning 20-liikmeline džässorkester.

Kinoteatreid oli 1940./41. a. Eestis 52, neist on okupatsiooni ajal hävinud 24 ja praegu töötab 17 kinoteatrit, neist Tallinnas 7.

Kujutava kunsti alal on korraldatud suur ülevaade-näitus Kadrioru lossis, väiksem kunstinäitus korraldatakse Kunstihoones. Nõukogude Liidu tagalast on juba reevakueeritud kunstiteoseid ning suuri monumentaalseid skulptuurteoseid. Uue asutusena on loodud Tarbekunstikeskus, mille ülesanne on rakendus-kunstikäsitöö igakülgne arendamine. Tartu Riiklik Ülikool, Tallinna Polütehniline Instituut, Konservatoorium, Riiklik Tarbekunsti-instituut, Tartu Kunstiinstituut, Tartu Muusikakool hakkavad tööle 15. novembril.

Sõjas hävinud teatrite „Estonia", „Vanemuine", Töölisteater, „Endla" ülesehitamine teostatakse vaatamata sõjaaja ehitustingimuste kitsendavatele oludele. Juba tuleva aasta ehitustegevuse programmi võetakse nende ülesehitamine. Tehtud eelkalkulatsiooni järgi kujuneb see meie ehitustegevuse suursündmuseks, sest ainuüksi „Estonia" ülesehitamine läheb maksma üle 50 miljoni rubla. Kuni „Estonia" ümberehitamise läbiviimiseni toimub „Estonia" tegevus „Gloria Palace'i" ruumides, mis on vastavalt teatrihooneks ümber ehitatud. Teater avatakse 7. novembril. Riiklik Draamateater algas tööd viivitamatult ning etendusi külastatakse seal elavalt.

Riiklik Noorsooteater loodi Kunstidevalitsuse poolt pärast Tallinna vabastamist. Praegu kasutab teater Draamateatri ruume. Etendused alga-

sid 5. novembril. Tartus võeti sakslaste poolt mahapõletatud „Vanemuise" teatri käsutusse end. „Saksa teatri" hoone.

Hoonete ehitustööd, kõrvalruumide ehitus, lava sisustuse soetamine on jõudnud nii kaugele, et pühadeks alustas teater oma tööd. Samuti algab töö pühadeks Pärnu teatris „Endla". Võru teater „Kannel" alustas oma tegevust juba augusti lõpul ning temale sai osaks austav võimalus avada ENSV teatri hooaeg. Ka töötavad Valga teater „Säde" ja Rakvere teater. Riiklik Filharmoonia alustas oma tegevust oktoobrikuu algul. On komplekteeritud 80-liikmeline meeskoor, asutamisel on rahvatantsurühm ja džässorkester. On taastatud Rahvaloomingu Keskmaja, mis juhib ning abistab rahvamajade kunstilist isetegevust. On loodud teatri-, kunsti-, muusika-, rahvatantsuinspektorite kaader, avatud lavatarvete laenutuskogu, muusikariistade ladu jne. Kõik see peab tagama meie suurt traditsioonidega ning kõrge tasemega rahva kunstilise isetegevuse edasist arenemist laulu, orkestri, muusika ja näitekunsti alal.

Eelseisvatest ülesannetest rääkides tuleb meil erilist tähelepanu pöörata kaadrite küsimusele; on tarvis viivitamata teha tööd kaadrite kasvatamisel, arvestades niihästi tänapäeva kui ka lähemate aastate nõudeid. Tuleb otsustavalt ning julgesti edutada oma tööga silmapaistvaid seltsimehi. Sotsialistlik võistlus, nõukogude korra ülesehitamine, maareformi läbiviimine — need peavad kõik olema reservuaariks, kust me ammutame uusi majanduse-, nõukogude ja parteikaadreid. Kõiki suurtes aktsioonides nähtavale tulevaid uusi andekaid organisaatoreid meie majandus- ja riigiaparaadis ja poliitilise töö taustal on tarvis arvesse võtta, neid julgesti edutada vastutavale tööle. Me ei tohi unustada meie kaadrite valiku põhiprintsiipi: otsustada inimese üle tema tegude, tema töö järgi. Peame oma kaadrid leidma laiade töötavate hulkade seast, aga mitte neid otsima oma kitsast tutvusringkonnast. Peame hoolikalt vaatlema seda, kuidas edutatav on käitunud Suure Isamaasõja ajal. Peame eriti hoolikalt, järjekindlalt kasvatama just neid nõukogude patrioote, kes saksa okupatsiooni rasketes tingimustes ei küürutanud selga vaenlase ees, vaid jätkasid võitlust väga mitmesugustes vormides. Neid kaadreid on tarvis igati aidata, võimaldades neil kasvada juhtivale tegevusele nii tegelikus töös kui teoreetilise õpingu kaudu. Me ei tohi silmapilgukski unustada igapäevast pidevat tööd vastavale tööle edutatud uute kaadritega. Peame korraldama neile järjekindlaid nõupidamisi, seminare, selgitavaid koosolekuid. Järjekindel pidev igapäevane töö uute värskete kaadritega, pidev kontroll nende töö üle, nende vigade hoolas arvustus ning parandamine tagavad kaadrite kasvu ning uute jõudude küpsemist. On tarvis tõsiselt mõelda ka sellele, et meie kiiresti arenev nõukogude elu seab meile juba lähemail aastail hoopis laiemad nõuded kvalifitseeritud kaadrite alal. Sääraste kaadrite ettevalmistamine nõuab aastaid. Kui meie põlevkivitööstus peab 4—5 aastaga kasvama enam kui neljakordseks, siis on selge, et kui me juba täna ei vali

välja kaadreid, ei pane neid õppima, siis lähemail aastail ei suuda me oma ülesandeid teostada kvalifitseeritud tehnilise juhtkonna puudumise tõttu. Seepärast on kõigi meie ühiskondlikku elu juhtivate organite tõsiseks ülesandeks juba praegu töötada meie lähemate aastate kaadrite ettevalmistamiseks. Ainult säärane pidev uute kaadrite väljatoomine, nende pidev kasvatamine nii praktikas kui ka teoorias, õpetamine, lakkamatu teoreetiline töö teadmiste täiendamisel kogu meie parteilise ning nõukogude aktiivi juures — ainult see tagab, et me tuleme toime nende väga suurte ülesannetega, mida eelseisev suur jõupingutus vaenlase lõplikuks purustamiseks, tõelise rahu kättevõitmiseks kõigile nõukogude rahvastele üles seab.

Koondugem üksmeelselt meie võitlustes karastatud bolševike partei ümber, jälgigem vankumatult tema juhiseid raskuste ületamisel, sest ainult see tee viib võidule!

Elagu meie bolševistlik partei!

Elagu meie võitude suur organiseerija Nõukogude Liidu marssal seltsimees Stalin!

Võitlus külviplaani ületamise eest on võitlus Nõukogude korra eest

(Kõne eesti talurahva kongressil 30. III 45)

Seltsimehed, tahaksin vaadelda lühidalt meie Nõukogude riigi ülesehitustööd, tema sünnikäiku, kust tuleme ja kuhu läheme. Nagu teada, püüavad meie vaenlased kujutada asja Eestis nii, et nõukogude võim on siin maksma pandud n. ö. võõra abiga. Püütakse kujutada nii, et vene rahvas on vallutanud eesti rahva — ja muid sarnaseid laimujutte aetakse palju — ning et eesti töötav rahvas on kogu selle asja juures olnud passiivne, võiks öelda, pealtvaataja. Kui me aga tegelikult vaatame Nõukogude riigi sündi, siis näeme, et eesti töötav rahvas, eesti töölisklass, töötav talupoegkond ning haritlased on pidanud aastakümnete pikkust võitlust Nõukogude riigi eest. Meie ei tohi unustada, et Venemaal, tsaari-Venemaal esimene tööliste streik teostus Narvas Kreenholmi tekstiilvabrikus. Meie ei tohi unustada, et 1905. a. eesti töölisklass ja töötav talupoegkond võitlesid, relvad käes, Balti parunite, tsaari sandarmite ning teiste tsaari ihukaitsjate vastu. Meie ei tohi unustada seda, et eesti töölisklass, eesti töötav talupoegkond kogu kodanliku Eesti ajajärgu kestel pidas visa ning vihast võitlust nõukogude korra eest. Meie ei tohi unustada, et peaaegu iga aasta olid suured poliitilised protsessid, kus sajad eesti töötava rahva huvide eest võitlejad olid kodanliku kaagikohtu all, sest et nad pidasid võitlust nõukogude korra eest. Sajad seltsimehed on selles võitluses kaotanud oma elu. Nimetame ainult sääraseid üldtuntud töörahva juhte, nagu oli Viktor Kingissepp, nagu olid Heideman, Jaan Tomp, Pälson ja kümned ja sajad teised seltsimehed, kes kodanliku kaagikohtu poolt tapeti. Missugune häbematu laim ja vale on siis rääkida, et Eesti töölisklass, et Eesti töötav talupoegkond ei ole oma verega endale kätte võitnud nõukogude korda. Siin on praegu minu eelkõneleja sm. Telman; ta on elav kujutus sellest võitlusest kodanliku korra, kodanlike natsionalistide riigivõimu vastu. Sm. Juliana Telman oli ligi 16 a. surutud vanglasse selle võitluse eest; kas see, seltsimehed, ei ole võitlus nõukogude korra eest? Muidugi on. (Aplaus.) Niisiis on meil täielik õigus ning alus kinnitada, et Eesti töölisklass, Eesti töötav talupoegkond on oma võitlusega koos teiste Liidu rahvastega kätte võitnud nõukogude korra. Sellest vaatevinklist, seltsimehed, tahangi küsimust seada — mille eest käis võitlus, missuguses etapis või ajajärgus meie praegu oleme ning kuhu meie läheme.

Nõukogude korra taastamisega Eestis meie jätkasime seda tööd, mis 1941. a. algasime. Kuid sisuliselt me algame seda uuesti. Ja kui me nüüd vaatleme, mida meie selle aja jooksul oleme teinud, siis näeme, et meil on tehtud väga suur töö, nii linnas kui maal. Me oleme vanad kapitalistlikud tootmisvahekorrad kaotanud, me oleme kõrvaldanud kapitalistid. Me oleme natsionaliseerinud meie suured käitised, suured vabrikud, pangad, raudteed, suured majad, oleme viinud läbi maareformi, oleme, teiste sõnadega, kõrvaldanud kapitalistlikud vahekorrad inimeste vahel, kus ühed rikastusid teiste arvel selletõttu, et nende käes olid tootmisabinõud, et nende käes olid vabrikud, pangad, transpordivahendid. Vähe sellest, me oleme selle lühikese aja jooksul teinud tüki tööd, et luua uusi vahekordi meie töös. Me oleme juba suutnud organiseerida, käiku panna meie käitised plaanimajanduse raamides, oleme pannud need tööle sotsialistliku plaanimajanduse alusel, oleme kõrvaldanud sealt juhtimisest kapitalistid, oleme seadnud sellele tööle töölisklassi ridadest tõusnud jõude; oleme loomas uusi vahekordi käitiste vahel, sest kui ennemalt iga käitis töötas üksikult, töötas turu jaoks, siis nüüd oleme nad ühendanud üheks tervikuks, selleks et plaanimajanduse korras varustada meie Punaarmeed, linnu ning maad.

Veel rohkem, tänu sellele tööle, võime näiteks praegu juba öelda, et põllumajanduses kevadkülvi läbiviimise üks tähtsamaid eeldusi — põllutöömasinate remont, tagavaraosade valmistamine jne. — on teostatud tänu sellele, et oleme oma tööstuse taastanud, et me oleme oma tööstuse suutnud käiku panna kogu meie rahvamajanduse teenindamiseks. Me võime praegu juba öelda, et meie tööstus täidab auga selle ülesande, mida meie partei ja valitsus talle andsid; tähtajaks välja lasta tagavaraosad ja seega põllutöömasinate remont korralikult teostada. Võime öelda, et see ülesanne täidetakse tähtajaks. Seltsimehed, see on üks näide sellest, kuidas meie sotsialistlik tööstus on rakendatud kogu meie rahvamajanduse, sealhulgas ka meie põllumajanduse abistamisele. See on näide sellest, kuivõrd kõrgel on sotsialistlik valmistusviis, kuidas ta nüüd organiseeritult saab abistada meie põllumajandust. Teiste sõnadega, meil tekivad siin ka uued vahekorrad meie linna ja küla töötajate vahel, kus meie juba organiseeritult abistame põllumajandust tema kitsastes kohtades. See, seltsimehed, on minu arvates suur positiivne saavutus, millele me tänapäeval võime tagasi vaadata.

Missugused vahekorrad kujunevad maal? Maal me oleme põhiliselt kõrvaldanud kurnamise hallparuni poolt. Meie maatamees, meie väikemaapidaja pole enam sunnitud orjama hallparunit selleks, et saada endale igapäevast leiba. Nõukogude võim on teinud võimalikuks, et iga põlluharija, kes elatub maast, võib seda teha vabal maal, ilma et ta oleks sunnitud orjama teisi. See on meie töötava talupoja vabanemine hallparunist ja põhiliselt selle ülesande me oleme lahendanud. See ei tähenda muidugi seda, et me oleme lahendanud kõik need ülesanded, mis on

seotud meie maareformi läbiviimisega. Ei ole. Paljudes kohtades me pole suutnud seda veel teostada. Meie ei ole suutnud seda teha seal, kuhu ei ole meie bolševistlik tõesõna ulatunud, kus meie Nõukogude riigi ülesanded ei ole arusaadavalt, lihtsa tööinimese keeles, viidud iga töötaja teadvusse. Meie maareform on nõrgalt läbi viidud seal, kus meie küla töötav talupoegkond ei ole teadlik meie Nõukogude riigi olemusest, kus ta ei ole veel aktiivselt koondunud meie Nõukogude riigi ülesehitustöösse. Meie Nõukogude riigi ülesehitustöö ei seisa milleski muus kui selles, et me viime kõige laialdasemate töötavate hulkade kaasabil läbi kõik seadused ja määrused, mis meie valitsus ja partei välja annavad. Selles seisab meie ülesehitustöö, sest meie määrused ja seadused haaravad kõiki neid küsimusi, mis meil on tarvis ellu viia, ja sellest seisukohast ma ütlengi, et väga paljudes kohtades, kus meil ei ole veel meie nõukogude bolševistlik sõna ulatunud laialdastesse hulkadesse, kus kulakute, hallparunite vastupanu ja mõju on veel tugev, ei tunne meie töötav talupoegkond end seetõttu peremehena oma maal. Seda peremehetunnet, Nõukogude riigi peremehe tunnet on tarvis kõigi töötajate teadvuses ja südames järjekindlalt kasvatada. Nõukogude riigi peremeheks on töölisklass ja töötav talupoegkond. See on meie põhitõde. (Aplaus.) Selle põhitõe ümber peame meie kogu oma töötava rahva koondama, selle põhitõe nimel peame, seltsimehed, meie vihast võitlust linnas endiste kapitalistide, endiste pangahärrade, vabrikuhärrade, suurmaaomanike ja kogu nende minevikuinimeste vastu, kes igati püüavad takistada meie tööd, kes peavad vihast võitlust meie ülesehitustöö vastu. Seda võitlust tuleb meil pidada ka maal, kus endised hallparunid on meie vihased vaenlased. Selles pole mingit kahtlust. Kui me selle tõe suhtes silmad kinni pigistame, kui me ei tunne ennast uue riigi peremeestena, siis me ei julge pidada otsustavat võitlust endiste hallparunite ja kurnajate vastu. Seda on aga tarvis teha, kui tahame teha tõsist ülesehitustööd, sest praegu, seltsimehed, me elame ja teostame seda, mida nimetatakse proletariaadi diktatuuriks. Me teostame revolutsiooni ja revolutsioonilisel kombel muudame oma tootmise vahekorrad nii linnas kui maal. Et seda teeme revolutsioonilisel kombel, kus üks klass jõuga surub oma tahet teisele klassile peale, siis peame seda selgemalt ja teadlikumalt tegema. Kui kõhkleme ise ja küsimus ei ole selge, siis läheme eksiteele vaenlase sosistamistest ja kuulujuttudest, mida ta oma kaitseks tarvitusele võtab. Milleks on hallparunite kisa, et nõukogude võimu ajal ei ole korda? See tähendab seda, et temalt on ära võetud võim kurnata popsi ja väikemaapidajat. Et temal see võimalus puudub ja et meie revolutsioonilisel teel selle võimu temalt ära võtame, seda nimetab tema korralageduseks. Et meie aga seda teostame revolutsioonilisel teel ja anname võimu töötava rahva kätte, see ongi kord praegusel silmapilgul. See on meie praeguse võitlusetapi tarvilik olukord. Me peame teadlikult revolutsioonilisel kombel looma uued vahekorrad, et minna oma arenemisastmel uude ajajärku,

sinna tulevasse ajajärku, kus meil ei ole enam klasse, kus ei ole enam kurnajaid ja kurnatavaid, kus jõuame sellesse arenemisastmesse, milles on teised, vanad nõukogude vabariigid, kus jõuame — ühe sõnaga — välja sotsialistlikku ühiskonda, mida meil praegu veel ei ole.

Meie teostame praegu proletariaadi diktatuuri, teostame revolutsioonilisel teel tootmisvahekordade ümberkujundamist. Sellest peame olema teadlikud ja, kui me sellest teadlikud oleme, siis täidame kõik ülesanded revolutsioonilisel kombel, siis oleme revolutsiooniliselt valvsad, julged, viime läbi masside laiade hulkade kaasatõmbamisega oma üritused, ilma milleta ei ole võimalik teha revolutsiooni. Revolutsiooni ei tehta kabinetis kirjade kirjutamisega, vaid tehakse laiade hulkade liikumapanemisega. Kui suudame kõik töötavad hulgad koondada oma valitsuse ja partei ümber, kui meie valitsuse organid, kui kogu oma juhtiva kaadri suudame täita töötava rahva liikmetega, siis on meil meie Nõukogude riik kindlustatud, ja see ongi meie ülesanne. Meie ülesanne seisabki selles, seltsimehed, ja meie peame teravalt võitlust pidama saksa agentide ja teiste vastu — loosungi all, et peame töötava rahva tõmbama riigi juhtimisele. Meie aparaat peab koosnema töötava rahva poegadest ja tütardest, meie linna tööline ja kehvik-keskmiktalunik peavad olema riigi juhtijad. See aga, seltsimehed, oleneb sellest, kuivõrd meie oleme aktiivsed, kuivõrd teadlikult võtame osa sellest meie riigi ülesehitustööst, kuivõrd anname välja uusi liikmeid oma hulgast, edutame neid meie riigi ülesehitustööle, meie riigi juhtimise tööle. See on, seltsimehed, meie praeguse silmapilgu iseärasus, see on, millele tuleb panna praegusel silmapilgul erilist rõhku.

Ja sellepärast, seltsimehed, ka seda küsimust, mis meil praegu on arutusel, — kevadkülvi — me ei saa võtta lahus meie ülesandest riigi ülesehituse töös, meie nõukogude korra ülesehitustööst. See on väga tähtis, võib-olla isegi otsustav lüli meie praeguste ülesannete järgus ja seda tuleb selles vaimus vaadelda. Kevadkülvi tuleb käsitada kui meie nõukogude korra ülesehituse ja kindlustamise väga tähtsat vahendit ja abinõu. Ja sellepärast peame sellele ülesandele andma väga suure tähtsuse. Kogu maa ja linna aktiivi koondame sellele ülesandele. Meie teame, et teeme seda väga rasketes tingimustes. Meie teame, et teeme seda sõjatingimustes, väga teravas klassivõitluse-tingimustes, kus vaenlane teeb kõik selleks, et seda nurja ajada, et diskrediteerida nõukogude korda, et kehvik- ja keskmiktalupoja-hulki igati kaasa tõmmata oma sõiduvette. Missuguste abinõudega seda tehakse, sellest ma toon väikese näite. See oli Virumaal Maidla vallas mineval pühapäeval. Mul oli seal kõnekoosolek. Muuseas puudutasin ka metsavendade küsimust ning ütlesin ka seda, et väga paljud seal metsas, kes on sinna sattunud, ei ole oma sotsiaalse seisukorra poolest mitte meie vaenlased, vaid on sinna sattunud vaenlase agitatsiooni, vaenlase vaenuliku propaganda tõttu. Ma kinnitasin, et neile lihtreameestele, kellel ei ole erilisi patte

hinge peal, nõukogude võim andestab eksimise, kui nad asuvad meiega ühisele rindele ülesehitustöös. Pärast kõnet astus seal välja üks mees, kes ütles, et ta on metsavend — täpsemalt, oli metsavend; sattunud pooljuhuslikult koosolekule, ta otsustas, et lõpetab minevikuga ja annab enda Nõukogude organite kätte, tehku need temaga, mis tahavad. Ma kutsusin ta pärast koosolekut enda juurde ja hakkasime lähemalt arutlema, vestlema ja selgitama, kes ta õieti on. Selgus väga huvitav asjaolu. Ta on väiketalupidaja, omab 12 ha maad. Kogu nende küla elanikud sealhulgas ka tema, olid sattunud selle küla hallparuni mõju alla — tema nimi oli Nurk või midagi taolist —, kes kõige jämedama demagoogia abil pidas kogu küla oma lõa otsas ja mitte ainult nüüd ja saksa okupatsiooni ajal, vaid kogu kodanliku Eesti ajal oli teinud propagandat nõukogude korra vastu, oli kogu selle aja jooksul rahvahulki hullutanud igasuguse laimu ja kõmuga. Tema ning tema taoliste poolt on pärit kõik jobujutud sellest ühetasaseks tegemisest, et kellel on 2 pintsakut, sellelt võetakse teine ära ja et külas pannakse mold maha, kuhu aetakse kogu külarahvas kokku, et ühest mollist süüa. Ja kui säärane mees nüüd oma agitatsiooni kindlustab organisatsiooniliste võtetega, kui ta tõmbab need töötavad talupojad töötavatele hulkadele vaenulikesse organisatsioonidesse, nagu seda oli kaitseliit, omakaitse, siis ta säärase provokatsioonilise tegevusega õieti tõmbab need kehvikute ringkonnad endaga kaasa. On vanasõna, et kui annad kuradile sõrme, siis ta võtab varsti terve käe ja sinu enda ka. Nii on ka poliitilises võitluses. Kes kord laskis end hullutada vaenlase propaganda mõjust ja laskis end tõmmata vaenlase organisatsiooni, sellel on libisemine juba ette otsustatud. Omakaitse liikmena ta võttis paratamata osa talupoegadele ja töölistele vaenulikust tegevusest, mida need organisatsioonid arendasid. Ja kui meie nii need asjad läbi arutasime, siis ta oli sunnitud tunnistama, et ta on toime pannud ränki kuritegusid töötava talupoja ja töölise vastu. Ta arvas, et ta õigesti talitas, ta oli aga ninapidi veetud ja hullutatud vaenuliku propaganda poolt. See, seltsimehed, on iseenesest iseloomulik ja väga tähelepanuväärv juhtum. Kui oma ümbruses ringi vaatame, siis võime näha, et igal sammul tuleb ette neid nähtusi, kus tööline, kehviktalupoeg ja töötav haritlane on lasknud ennast ära hullutada ja viidud vaenlase rege vedama, on pandud töötama tööliste, töötava talupoja ja töötava haritlase vastu. See on üldine nähtus.

Ja sellepärast, seltsimehed, on tarvis praegusel ajal teha selgitustööd väga teravalt, väga järjekindlalt. Mitte selgitustööd üldse, vaid selgitustööd iga inimese juures eraldi, sest iga inimene satub isemoodi libedale teele. See väiketalunik seal läks libedale pinnale selletõttu, et ta kartis, et temalt võetakse talu ära; tulevad bolševikud, võtavad teise lehma ära ja küüditavad tema Siberisse. Kui aga võtame külakooliõpetaja või haritlase, siis läheb see asi teisiti. Neile on seletatud, et kui tule-

vad bolševikud, siis tuleb venestamine, tuleb vene keel ja vene meel, ja sellega ta lähebki liimi peale; kuigi ta südames ei ole töölisklassi vastane, kuid tal on nõrk koht, kus ta on õnge võetud. Ja nii väga paljudes kohtades tekivad olukorrad, kus inimene oma sotsiaalse seisundi poolest, olles tööline, töötav talupoeg või töötav haritlane, peaks sisuliselt olema nõukogude korra tugi, sest nimelt sellele klassile nõukogude kord tuginebki, tema on selle korra kandja, kuid tema laseb ennast ideoloogiliselt liimile vedada. Seepärast ma ütlengi, seltsimehed, et meil on tarvis väga teadlikult, väga painduvalt kõigile neile inimestele läheneda ja igale üksikult neid küsimusi selgitada, neid küsimusi, mis on neile komistuskohaks. Seda peame tegema meie eneste klassivendade ja -õdede juures, peame esimesel kohal rõhku panema töötavale töölisele, töötavale talupojale, haritlasele, kuna vaenlaste vastu meie sõdime, need meie hävitame, selles asjas on meie vahekorrad täiesti selged. Kes aga tahab endistest inimestest ausalt töötada, olge lahked! Aga ta peab suutma näidata, et ta on usaldust väärt.

Need on küsimused, millele on tarvis tõsiselt tähelepanu pöörata ja mida meie oma Nõukogude riigi ülesehitustöö juures peame lugema tähtsaimaks. Kui võtame küsimusi puht-tehniliselt, kui võtame kevadkülvi ilma poliitilise tagapõhjata, siis on ta laiadele hulkadele arusaamata, ta muutub siis ainult kopikaküsimuseks. Seltsimehed, kevadkülvi juures peab laiadele hulkadele selgeks tegema, et Nõukogude valitsus hoolitseb selle eest, et iga töötaja saaks oma töö eest väärika palga, et meie ei ole lodevuse ja laiskuse harrastajad. Meie nõuame igaühelt kangelaslikku tööd ja iga töö peab saama väärika tasu. Kes rohkem tööd teeb, peab saama rohkem tasu. Seepärast me jätsime põllumajanduses taludele vaba võimaluse oma talu ülejääke, nagu kartul, piim, munad jne., soodsa hinnaga müüa. See on asja majanduslik külg, kus iga üksik talupidaja on huvitatud sellest, et rohkem külvata, et oleks rohkem lõigata ja rohkem saada. Kuid seda majanduslikku külge alla kriipsutades ei tohi silme eest varjata seda suurt poliitilist ülesannet, seda suurt Nõukogude riigi ülesehitamise ülesannet, mis on kevadkülvil, seda suurt tähtsust, mis on meie kevadkülvil võidu kindlustamisel vaenlase üle. Meie peame olema valmis väga suuri ohvreid kandma Nõukogude riigi eest, et vaenlane kiiremini murda. Meie peame tööliste laiades hulkades kasvatama seda teadmist, et nii, nagu meie esivanemad ja vanemad on väga palju ohverdanud, palju kannatanud nõukogude korra eest võideldes, nii oleme meie praegu suures hiiglaslikus võitluses fašismi vastu ja meie peame valmis olema kannatama selle lõppajajärgu raskusi, et kiiremini selles võitluses kätte võita oma õigused. Selleks on tarvis laiu töötavaid hulki kasvatada vaimus, et Nõukogude riik on meie riik ja et tema eest oleme valmis andma oma elu, kui on tarvis; selles vaimus kasvatades laiu hulki, kindlustame kogu nõukogude rahvaste 200-miljonilise pere kokkuhoidmist.

1945. a. kevadkülvi ettevalmistamise käigust Eesti NSV-s

(Aruanne EK(b)P KK VI pleenumil)

Punaarmee hiilgavad võidud rinnetel on ka ENSV ülesehitustööle loonud soodsa õhkkonna. Kahurilaskude kaja Königsbergi alt, Stettini suunas — Saksamaa pinnalt, Ungarist, Tšehhoslovakkiast, stalinliku geniaalse strateegia edu on tekitanud kõige elavama vastukaja ka eesti töötajate südames. Fašistliku metsalise purustamine tema enda koopas tähendab ju ühtlasi ka eesti töötava rahva igipõlise vaenlase purustamist. Fašistliku Saksamaa purustamine tähendab ju eesti rahvale sajandeid kestnud sakslasest vallutaja ning orjastaja purustamist. Seetõttu ajaloolise Krimmi konverentsi otsused imperialistliku Saksamaa lõplikuks kaotamiseks, tema kallaletungimise reaalse baasi, sõjatööstuse likvideerimiseks, fašistliku partei ning selle kandjate juurtega väljarookimine kogu Saksamaalt, Saksamaa väljasurumine tema poolt vallutatud maa-aladelt ning tema viimine ajaloolistesse piiridesse — see kõik loob töötajate laiades hulkades sügavat rahuldustunnet, rõõmsa ülesehitustöö meeleolu, mis koondab kõik elavad ja materiaalsed jõud ühisesse pingutusse, et anda kõik rinde heaks, et olla aktiivne kaasalööja fašismi purustamisel. Eesti töötav talurahvas vastab võitudele rindel kevadkülvi eeskujuliku läbiviimisega.

Tööd kevadkülvi alal on meil kõige lähemalt seotud maareformi lõpuleviimise töödega. Seetõttu peame meie sellel küsimusel pikemalt peatuma, et esitatud kokkuvõtte alusel saadud kogemusi analüüsida, paremad neist mahajäänud maakondadesse üle kanda, avastades vigu selleks, et neid edaspidises töös kõrvaldada.

20. veebruariks 1945 oli meil maareformi kaudu loodud riiklik maafond 804 662 ha, sellest põllumaad 191 007 ha, mis oli saadud 40 116 üksusest järgmiselt (vt. tabel lk. 113):

Sellest riiklikust maafondist anti maad soovijaile üldpinnaga kokku 391 339 ha, sellest põldu 159 183 ha, kogusummas 42 096 maasoovijale. Rahuldamata jäeti 5131 maasoovijat; valdavas enamuses olid säärasteks maasoovijateks hallparunite perekonnaliikmed, kes püüdsid sel kombel säilitada oma talundeid terveina.

Endistest maatameestest on saanud maad 22 811 peret, üldpinnaga 283 543 ha, sellest põldu 115 172 ha. Juurdelõikeid on saanud 17 161 talundit, üldpinnaga 77 872 ha, sellest põldu 25 795 ha, ning teisi maasaajaid 2124 üksust üldpinnaga 29 924 ha, sellest põldu 10 016 ha.

äralõikeid taludest, mille suurus oli üle 25—30 ha	598 441 ha	32 462 talult
saksa kolonistidelt talundeid	6 047 „	169 üksust
rahvavaenlastelt, kes koos fašistidega ära põgenesid	19 331 „	564 „
saksa okupantide käsilastelt	44 916 „	1 530 „
peremeheta talundeilt	96 433 „	3 535 „
fašistlike okupantide käes olnud majandeilt	8 021 „	163 „
muid maid	31 473 „	1 693 „
Kogusummas seega	804 662 ha	40 116 üksust

Kui palju jääb ENSV külla veel maatamehi, s. o. mil määral meie suutsime rahuldada maaga kõiki maatamehi? Tuleb märkida, et seni sellele ülitähtsale poliitilisele küsimusele kokkuvõtlikku vastust otseste andmete põhjal anda ei saa.

Kuid järeldades kaudsete andmete põhjal, peab arvama, et see arv pole väike. Nii oli 1939. a. põllumajandusliku loenduse andmeil Eestis sel ajal

raharendi alusel põlluharijaid	17 177
pooleteramehi	2 297
aastatöölisi taludes	21 485
suvilisi	22 773

Kui eeldada, et raharendi alusel töötanud rentnikud ning pooleteramehed mahuvad kõik uusmaasaajate hulka (22 811), siis suviliste ning aastasulaste üldarv (üle 44 000) näitab, et siin on veel üsna tugev kiht maata või vähese maaga põlluharijaid, kes seni maad pole saanud. Mõningal määral muudab üldpilti muidugi üldine rahva arvu vähenemine maal, mistõttu toodud arvud vajavad täpsustamist, ja seda peavad meie partei- ning nõukogude organid viivitamata tegema, hoolitsedes selle eest, et iga maatamees või pops saaks Nõukogude riigilt maa.

On huvitav silmas pidada maareformi läbiviimise käiku. Kuni 16. nov. 1944 oli üle riigi kokku tulnud 13 402 maasaamise-sooviavaldust, kusjuures neist rahuldati vaid 2397. Aasta lõpuks aga, s. o. poolteise kuu jooksul, oli sooviavaldusi sisse tulnud juba 46 669 ning neist rahuldati 40 041. Seega on sooviavalduste juurdekasv sellel ajavahemikul 33 267 ja tegelikul maa väljaandmisel juurdekasv 37 644. 1. jaanuarist 1945 kuni 20. veebr. on uusi sooviavaldusi juurde tulnud 730 ja maad on välja antud 2055 uusmaasaajale. Neist arvudest näeme, et otsustavaks ajajärguks — massiliseks maasoovijate sooviavalduste sisseandmise ja maa tegeliku väljaandmise perioodiks — oli möödunud aasta detsembrikuu, nimelt ajajärk pärast Keskkomitee V pleenumit, millal võeti tõsise arvustuse alla senised puudused ning vead töös ja mille järel meie partei-

ning nõukogude organid hakkasid tõsiselt parandama oma tööd, viies laiad töötavad hulgad tegelikult võitlusse hallparunite vastu. Toodud arvud näitavad, et see tööparandus kandis vilja. Kui me seega aastavahetuseks viisime põhiliselt lõpule maade üleandmise maatamehele, siis selle ülitähtsa poliitilise aktsiooni riiklik vormistamine toimub meie keskasutuste saamatuse tõttu liiga aeglaselt. Nii oli 20. veebruariks 1945 maa üleandmise akte välja antud seitsmes maakonnas uusmaasaajaile ainult 12 842, mis on napilt üle poole uusmaasaajate üldarvust. On lubamatu, et sääraste tehniliste takistuste pärast, nagu on seda aktide trükkimine, suure poliitilise tähtsusega toiming — maasaamise lõplik vormistamine — venib kuude kaupa. Asjaosalised peavad selle vea viivitamata kõrvaldama. Aktide üleandmine meil kohtadel toimub liiga kuivalt. Sellele tähtsale toimingule ei anta tarvilikku pidulikku vormi, ei korraldata maasaajate rahvakoosolekuid, ei selgitata kogu selle küsimuse poliitilist sisu. Edaspidi on tarvis aktide üleandmist paremini korraldada.

Kogu meie põllumajanduse ja ka eelseisva kevadkülvi edu pandiks kujuneb see, kuivõrd kiiresti meie suudame abistada uusmaasaajaid nende talundite jaluleseadmisel. Selleks ülesandeks anti 14. dets. 1944 ENSV RKN ja EK(b)P KK määrus nr. 380. Selle määruse põhjal tuleb tasuta võõrandamisele saksa okupantidelt ja nendega koos ärajoosnud kodumaareetjatelt kogu põllumajanduslik inventar, loomad ning kõik varad ja saksa okupantide käsilastelt osa hooneid ja ehitisi kõigi hobuste ja põllutöömasinatega ja tagasiantavatelt maadelt 1944. a. koristatud kogu teravilja, kartuli, aedvilja, heina ja muude põllumajandussaaduste saak. Edasi korraldab see määrus põllutöömasinate, inventari ja karja tasuta ning tasu eest võõrandamist neilt talundeilt, kellelt maareformiga lõigati ära maad, kuid kes ei kuulunud lõike b alla.

Selle ülitähtsa määruse elluviimise lõpptähtajaks oli 10. jaan. 1945. a. Tegelikult aga oli selleks ajaks vähendatud inventari ja loomi ainult 4537-lt talundilt. Kogu vara oli konfiskeeritud 917 fašistilt, kuna osa oli tasuta võõrandatud 1504 juhul. Ostetud oli osa inventari ainult 2199 juhul. Seega kokku oli tasuta võõrandatud rahvavaenlastelt 2371 juhul. Kui silmas peame kindlakstehtud rahvavaenlaste üldarvu, siis näeme, et 10. jaanuariks tegelikult antud ülesanded ei olnud lahendatud. Partei Keskkomitee ja valitsuse vahelesegamise tagajärjel paraneb olukord mõnevõrra ja määruse nr. 380 tegeliku elluviimise pingeliseks ajajärguks kujuneb jaanuarikuu teine ning veebruarikuu esimene pool, mille tagajärjel 20. veebruariks oli põhiliselt lõpule viidud rahvareeturite ja kindlakstehtud saksa okupantide käsilaste üle kohtumõistmine. 20. veebruariks oli kogu varandus konfiskeeritud 2450 talundilt, osaliselt tasuta võõrandatud 2904 juhul, kogusummas 5354 juhul.

Kui võrrelda maa võõrandamise arvusid inventari ja loomade võõrandamise arvudega, siis näeme, et selles osas kõige mahajäänumaks lüliks on kujunenud saksa okupantide käsilaste inventari konfiskeerimise

otsuste kinnitamine Maakorralduse Peakomisjoni poolt, kus seni 1500 asja on veel otsustamata. Pole tarvis kulutada sõnu, et rõhutada säärase venitamise suurt poliitilist kahjulikkust.

Teiseks järsult mahajäävaks lüliks on inventari ostmine tasu eest neilt talundeilt, kus maad on ära lõigatud, mis 20. veebruariks 1945 teostus vaid 7400 talundi suhtes. Kui meie aga meeles peame, et maad lõigati ära 32 000 suurtalundilt ning anti 40 000 maatamehele ja väikemaapidajale, siis näeme, et osaline inventari, kariloomade, jõusööda võõrandamine kas tasu eest või tasuta jääb tunduvalt maha või kujuneb pidurdavaks teguriks edaspidises töös. Näit. Tartu maakonnas on maad ära lõigatud 5697 talundilt, kuid inventari on neist talundeist ostetud eriti vähe, näit. hobuatru 47, äkkeid 30, vankreid ja saane 95; enamik inventari ja hooneid on võõrandamata, kuigi seda määrus nr. 380 kategooriliselt ette kirjutab. Samasugune on lugu ka Viljandi maakonnas. Siin on 4700 uusmaasaaja ja juurdelõikesaaja jaoks inventari võõrandatud ainult 737 talust, 37-st üleantavast traktorist on 25 üle andmata. Kokku on seal üle andmata $^2/_3$ loomi ning põllumajanduslikku inventari. Pärnu maakonnas on 2993 talust, kus maareformiga toimusid äralõiked, inventari vähendatud 334-lt talult. Üleriigiliselt on äralõikeid maareformi alusel teostatud 34 501 talundilt, kuna inventari on vähendatud ainult 11 414 talundil, sealhulgas ostu teel omandatud 7331 talundilt.

Eespool toodud arvud näitavad, et määruse nr. 380 täitmine läheb lubamatult loiult inventari, loomade ning söötade võõrandamise osas. See tuleb sellest, et rida meie nõukogude ning parteitöötajaid — Tartu maakonnas Laosson, Tõnurist, Viljandi maakonnas Abori, Piip, Pärnu maakonnas Ovsjannikov, Jürisson — ei pea kinni V pleenumi otsuste järjekindlast täitmisest, ei pea järjekindlat võitlust maa ekspluataatorliku kihi vastu, alahindavad selles võitluses küla kehviku ning keskmiku majandusliku abistamise tähtsust ning sellega ei kindlusta partei põhilise joone läbiviimist, mis nõuab küla kehvikute toetamist, liidu loomist keskmikuga ning võitlust hallparuni vastu. Mitte abistades küla kehvikuid ning keskmikke majanduslikult, ei suudeta pidada võitlust ka hallparunite sabotaažikatsete vastu. See on esimene tähtsam järeldus, mida meie peame tegema määruse nr. 380 elluviimise esimesest järgust.

Kuhu suunati võõrandatud inventar ja loomad? Sellele küsimusele saame vastuse, kui vaatame kokkuvõtlikke andmeid seisuga 21. veebruar 1945. a. (vt. tabel lk. 116).

Mis on nende arvude juures silmatorkav? Kõigepealt see, et suur osa inventari ja loomi on alles üle andmata. Nii näeme, et 4500 lehma, 2200 siga, ligi 3000 lammast, ligi 800 hobust on praegu alles sisuliselt peremeheta vallasvarad, kuna samal ajal masina-hobulaenutuspunktid on puudulikult komplekteeritud ning suur osa uusmaasaajaistki on alles ilma karjata. Nii näiteks oli 15. veebr. ENSV-s ligi 5500 talundit, kus ei olnud lehma, kusjuures Viljandimaa juhtivailt organeilt pole võimalik

	Võõrandatud üldse	Üle antud			Üle andmata
		traktorijaamadele	hobulaenut.-punktidele	talunditele	
Traktoreid .	141	74	8	1	58
Hobuseid .	5 419	72	2 332	226	789
Lehmi . .	10 276	142	698	4 847	4 589
Sigu . . .	4 098	15	201	1 651	2 231
Lambaid . .	5 590	8	217	2 432	2 933
Vankreid .	1 822	14	1 000	808	—
Regesid . .	1 934	20	966	739	209
Rakmeid .	1 606	19	989	424	174

saada andmeid selle kohta, kui palju neil on lehmadeta talundeid, samal ajal on aga üle 4500 lehma hallparunitelt üle võtmata, kuigi need kuuluvad võõrandamisele ning on säärastena arvele võetud. Siin on ilmselt tegemist määruse nr. 380 moonutamisega. Eriti jäävad siin maha Viljandi-, Võru- ja Tartumaa.

Teiseks iseloomulikuks jooneks nende arvude juures on see, et võõrandamine toimub plaanitult, ilma nõutava peremeheliku suhtumiseta. See on vastutustundetu talitamine valdade ning maakondade juhtivate töötajate poolt, kui võõrandatakse ligi 5500 hobust ning ainult 1600 komplekti rakmeid, napilt 2000 rangi ja 1000 vankri ümber. Kuid need, kes võõrandamist teostasid, oleksid toiminud heaperemeheliku suhtumisega asjasse, kui nad näiteks kas või seda võõrandamist oleksid pidanud teostama eneste huvides, kas nad siis oleksid rahuldatud säärase talitusviisiga? Kindlasti mitte. Kuid ometi meie Nõukogude riigiorganite töötajail peavad riiklikud ülesanded olema lähemal kui nende isiklikud asjad. Siin ma aga seda ei näe. Siin valdade täitevkomiteede esimehed, valdade parteiorganisaatorid, maakorralduskomisjonide liikmed ja maakondade täitevkomiteede ja parteikomiteede vastutavad töötajad võtavad asja ükskõikselt ja vaatavad rahulikult pealt, kui tuhanded hobused veetakse kokku ning ei kindlustata abinõude tarvituselevõtmist, et neid hobuseid oleks võimalik tööle rakendada. See on kõige halvem tunnistus, mis nende maakondade töötajad on selle tegevusega endale välja kirjutanud.

Maareformi teostamisel tuli erilist tähelepanu pöörata punaarmeelaste, partisanide ja Isamaasõja invaliidide ja nende perekondade varustamisele maaga. Kogutud andmete põhjal on 24. veebruariks rahuldatud kogusummas 1430 maasaamise-sooviavaldust. Kui silmas peame seda, et meil on registreeritud kuni 20 000 sõjaväelaste perekonda ja et maa-

saamise-sooviavaldustega on esinenud ainult 1430 perekonda ja isikut ning et pilt maakondade kaupa on väga kirju, siis sunnib see arvama, et reas maakondades ei ole sellele väga tähtsale küsimusele pööratud vajalikku tähelepanu. Nii näiteks on punaarmeelaste ja partisanide sooviavaldusi rahuldatud Tartumaal 526 juhul. Kuid Viru maakonnas, mis oma rahvaarvult pole mitte väiksem kui Tartumaa ning kus mobilisatsioon viidi läbi palju täielikumalt, on rahuldatud vaid 71 maasoovijat, Pärnumaal on seda tehtud 42 juhul, Järvamaal 44 juhul, kuna Viljandimaa kohta andmed üldse puuduvad. Kui silmas pidada langenud punaväelaste ja partisanide perekonnaliikmete varustamist maaga — seda on tehtud ainult 43 juhul —, võib arvata, et seal ka punaarmeelaste ja partisanide sooviavaldusi pole palju rohkem. See sunnib arvama, et neis maakondades ei ole punaarmeelaste ja partisanide perekondade õigustatud hüve arvesse võetud, et seal punaarmeelaste perekonnad pole tarvilikul määral eriarvele võetud, mistõttu ka nende abistamine toimub lubamatult nõrgalt. Kogusummas on maasaamise-sooviavaldusi esitatud 2158 juhul, kusjuures avaldusi on esitatud peamiselt jaanuari- ja veebruarikuus, mis näitab, et nende perekondade eest hoolitsemine algas sisuliselt alles siis, kui maareform oli juba lõpule jõudmas. Vastavad töötajad peavad sellest tegema oma järeldused ning kiiresti parandama, mis parandada annab, eriti määruse nr. 380 selle osa rakendamist, mis käsitleb punaarmeelaste ja partisanide ning nende perekondade abistamist inventari ja loomade soetamisel.

Pärast maareformi läbiviimist ja uusmaasaajate varustamist inventari ja kariloomadega on kevadkülvi eeltöödest tähtsamaks ülesandeks selle plaani viimine üksiktaluni. Plaani viimine üksiktaluni ei tähenda mitte seda, et saadetakse välja vastavad arvud maakondadesse ning need sealt valdadesse ja küladesse, vaid plaani viimine üksiktaluni tähendab seda, et tuleb see plaan külas iga talu suhtes üksikasjaliselt läbi töötada, selles plaanis ettenähtud külviks kõik vajalikud tegurid läbi arutada: missugust vilja külvata, kui palju, kuidas kindlustada külviplaani täitmist, näha üksikasjaliselt ette külviplaani täitmiseks vajaliku nii mehhaanilise veojõu kui elavjõu kate, seemne küsimus, masinate remondi küsimus ja tööjõu küsimus, agrotehniliste abinõude rakendamise küsimus. Kõike seda peame ette nägema plaani viimisel üksiktalundini.

Põllutöömasinate ja -riistade remont õigeks ajaks teostada — see on üheks olulisemaks punktiks kevadkülvi kindlustamisel tööjõuga. Missuguses seisukorras on meil remont? Seda küsimust peame vaatlema eraldi: era- ning kooperatsioonis olevate traktorite remonti ja riiklikus sektoris masina-traktorijaamades olevate traktorite remonti ja masinahobulaenutuspunktide seisukorda. Masinatarvitajateühistute päralt olevate traktorite remonti pidurdab teataval määral see asjaolu, et need masinatarvitajateühistud ei ole asunud tööle täiel määral. Nende õiguslik olukord on välja kujundamata, nende töötingimused on korraldamata,

nende kütteainete saamise tingimused on seni samuti lahendamata. Kõik see kokku loob säärase õhkkonna, kus masinatarvitajateühistud ei avalda kohtadel küllaldaselt initsiatiivi oma traktorite paremaks remontimiseks. Seepärast näiteks Tartu maakonna 113 traktorist, mis plaani järgi pidi erasektoris remonditama, on remonditud vaid 40.

Ka ei ole võetud maakondades eriarvele kõik seal leiduvad eratöökojad ning pole neid rakendatud esijoones eratraktorite remontimisele. Üksikute maakondade, näit. Viljandi maakonna täitevkomitee juhtivad inimesed ei tea üldse, kui palju nende maakonnas on traktoreid, ei tea, missuguses seisukorras nad on ja kellele nad kuuluvad, ei tea, kui palju nad võivad ja peavad välja panema traktoreid. On küll ka vastupidist. Nii on näit. Läänemaa täitevkomiteel oma maakonnas leiduvate põllutööriistade ja -masinate kohta üsna täielik ülevaade ja ühtlasi on neil ka korraldatud erasektoris olevate traktorite ja masinate remont töökodades.

Riiklikku sektorisse kuuluvate põllutööriistade ja -masinate korraldamiseks anti 6. I 1945 ENSV RKN ja EK(b)P KK määrus nr. 16 traktorijaamade ja hobulaenutuspunktide ettevalmistamise kohta 1945. a. kevadisteks põllutöödeks. Selles on märgitud remonditavate masinate hulk ja abinõud remondi kindlustamiseks, eeskätt kohalikes käitistes osade valmistamine.

Teiseks tähtsaks määruseks on RKN ja EK(b)P KK määrus nr. 107 — 6. veebruarist 1945 — Eesti NSV sovhooside ettevalmistamise kohta 1945. a. kevadkülviks, mille täitmine kindlustaks põllutöömasinate remondi graafiku täitmise. Nii on masina-traktorijaamade 208-st remonti määratud traktorist seni remonditud ainult 71 traktorit, sovhooside 93 traktorist on remonditud 36 traktorit. Eriti nõrgalt edeneb kapitaalremont, millest on teostatud ainult 66%. Mis on selle nõrga remondikäigu põhjuseks? Kogu vabariigi kohta meil 9. märtsini ei ole ülevaatlikku pilti olukorrast, vaid kokkuvõtlikud arvud on seisuga 20. veebruariks. Põllutöö Rahvakomissariaat oli kohustatud taastama 23 masina-traktorijaama ning 250 masina-hobulaenutuspunkti. Neist on 23 masina-traktorijaama taastatud ja laenutuspunkte on loodud 228. Kuid nii ühed kui teised on alles nõrgal jalal. Nad on sageli nõrgalt varustatud masinate ja põllutööriistadega, nõrgalt komplekteeritud hobustega, nõrgalt komplekteeritud tööjõuga; keskmiselt on 2 tööjõudu ühe hobulaenutuspunkti kohta. Masina-traktorijaamades on tööjõu poolest olukord parem. Kuid seal on raske olukord just põllutöömasinate ja eriti halb haakeriistade seisukohalt. Nii neis 23 traktorijaamas, kus määruse kohaselt pidi olema vähemalt 10 traktorit igas jaamas, oli tegelikult seisuga 20. veebruariks 74 traktorit, traktoriatru 125, külvimasinaid 24, kultivaatoreid 55, koorijaid 3, viljapeksumasinaid 30, masina-hobulaenutuspunktides hobuseid 2630, rakmeid 1600 komplekti, vankreid 1000 ümber, atru 1335, äkkeid 1359, vedruäkkeid 227 jne.

Need arvud on 20. veebruarist peale kahtlemata paranenud, nagu võib järeldada üksikute andmete järgi. Nii näiteks on traktoreid 20. veebruarist kuni 1. märtsini toodud masina-traktorijaamadesse juurde 140. Võib järeldada, et ka teisi põllutööriistu sinna tuleb. Kuid et meil ei ole kokkuvõtlikke andmeid kõikide kohta, tuleb meil piirduda 20. veebruari materjaliga. Millest tuleb see traktorijaamade ja hobulaenutuspunktide komplekteerimine mittekomplektselt, ettenähtust tunduvalt vähema arvu põllutööriistade ja masinatega? Põhiline puudus seisab selles, et masina-traktorijaamade ja masina-hobulaenutuspunktide varustamine inventariga on teostunud „omapead", ilma juhtimata, ja kui sellele kohtadel lisandub ebaperemehelik suhtumine ja ükskõiksus, siis kogusummas saame säärase pildi, nagu meile üleriigiliselt toodud arvud näitavad ja nagu seda pilti täiendavad kontrollandmed, mis teostati RKN brigaadi poolt traktorijaamade ja laenutuspunktide seisukorra kindlakstegemiseks. Nii loeme RKN määruse nr. 160 konstateerivast osast 28. veebruaril 1945, et Tallinna masina-traktorijaam on nõrgalt varustatud haakeriistadega.

a) 16 remondiks kõlbliku traktori kohta on 4 äket, 6 randaali, 1 kultivaator, 1 hankmoäke. Olemasolevad põllutööriistad ei kindlusta kevadise külviplaani täitmist.

b) 1941. a. Tallinna traktorijaamale ja tema piirkonnas asetsevatele hobulaenutuspunktidele kuulunud tagasiandmisele määratud masinad, inventar ning vara ei ole seni toimetatud oma alalistesse asukohtadesse.

c) Tallinna masina-traktorijaama piirkonnas asetsevad masina-hobulaenutuspunktid on hobuste, masinariistade ja söötadega nõrgalt varustatud. 12 laenutuspunktis on 180 hobuse asemel 100 hobust ja nendest määruse nr. 380 alusel on saadud 24.

Rakmeid on 100 hobuse kohta 39, vankreid 19, regesid 29, äkkeid 14. Laenutuspunktide varustamine kaertega on jäetud punktide endi hooleks.

d) Harjumaa Täitevkomitee Maaosakond pole tegelnud väljaspool masina-traktorijaamu olevate traktorite omanduseküsimustega (eraisikute käes olevate traktorite omandusõiguse selgitamine), mistõttu ei ole saadud ka remondiküsimust lahendada. Harjumaa Täitevkomitee, samuti valdade täitevkomiteed on hobulaenutuspunktide tööst kõrvale jäänud, mille tagajärjel ei ole samme astutud punktides puuduvate põllutöömasinariistade, hobuste ja söötade küsimuste lahendamiseks. Paremini korrastatud masina-hobulaenutuspunktide (Kõnnu, Iru, Peningi) kogemusi hoburakmete ja veokite valmistamisel pole teistele laenutuspunktidele teatavaks tehtud. Samuti pole organiseeritult lahendatud küsimus, kuidas varustada hobuseid kevadisel tööperioodil söötadega, hobulaenustuspunktide hobuseid vajaliku heinasöödaga ja traktorijaamade ning laenutuspunktide töötajaid-teenistujaid aiamaaga, nende elutingimuste parandamiseks. Tallinna masina-traktorijaama traktoristid on töökvaliteedi seisukohalt kevadiste külvitööde läbiviimiseks nõrgalt ette valmistatud. Samuti on puudulikult ette valmistatud arvestus- ning aruandmise-

töötajad, mistõttu jooksvas asjaajamises on suuri raskusi. Põllutöö Rahvakomissariaat pole andnud juhiseid ega teostanud küllaldast kontrolli masina-traktorijaamade ja masina-hobulaenutuspunktide organiseerimise ja varustamise küsimuste korraldamisel, mistõttu eespool loetletud põhiküsimused on lahendamata. Kuni tänaseni pole lõplikult otsustatud rea hobulaenutuspunktide asukoha küsimus. Kõik see annab tunnistust sellest, et meie täitevkomiteede töötajad alahindavad traktorijaamade ja laenutuspunktide tähtsust. Ometi, nagu näitavad Kiidjärve, Mäksa, Konguta, Kabala valla masina-hobulaenutuspunktide seisukord ning töö, on seal kõik need küsimused suurel määral lahendatud oma kohapealsete jõudude ning ressursside rakendamise kaudu.

Teiseks puuduseks on see, et Põllutöö Rahvakomissariaat ning tema vastavad peavalitsused töötavad nõrgalt, hoolivad vähe masina-traktorijaamade taastamisest. Nad teostavad lubamatult loiult masina-traktorijaamade taastamiseks antud I kvartaali kapitalimahutuste realiseerimist. Kuigi selleks ehitustööks on ette nähtud ainult minimaalne summa 3 miljoni rubla ulatuses, on sellestki kasutatud vaid 6,6%. On ette nähtud ainult möödapääsmatud tööd remonditöökodades, naftabaaside ehitamine ning kapitaalremont. Põllutöö Rahvakomissariaadi Mehhaniseerimisvalitsuse ning Kapitaalehituste osakonna abitusest ning saamatusest räägib fakt, et plaani kohaselt masina-traktorijaamade ehitustöödeks vajalik puidumaterjal, mis on temale RKN poolt eraldatud 20 000 tihumeetri ulatuses, on kuni 1. märtsini alles üles töötamata ning välja vedamata. Üles töötatud on vaid 3430 tihumeetrit ja välja veetud 200 tihumeetrit, samal ajal kui sellel organisatsioonil on kasutada laenutuspunktides ligi 2500 hobust.

Teisest küljest see näitab veel meie hobulaenutuspunktide suhtes maakondade täitevkomiteede ja parteikomiteede ning valdade täitevkomiteede äärmist loidust ja ükskõikust, kes sellele üldtähtsale küsimusele pole pööranud minimaalsetki tähelepanu. Kuni viimase ajani pidurdas teravalt masinate remonti tagavaraosade aeglane saamine käitiste poolt, kes on neid kohustatud tegema. Nii on „Volta" tehase direktor sm. Jegorov täitnud temale antud plaanist vaid 14%. Plaani täitmine hilines I Tallinna Metallitehases, nõrgalt töötab kummivabrik „Põhjala". Nii näiteks valmistas II Tallinna Masinaehitustehas, kelle direktor on sm. Hammer, 4 nomenklatuuri osas ülesande 100%-liselt, 3 nomenklatuuri osas 50—72%, 5 nomenklatuuri osas 50%, kuna 12 nomenklatuuri osas pole ta veel põllutöömasinate detaile valmistama hakanudki.

Kõigi nende raskuste juures on siiski masina-traktorijaamu, kes edukalt täidavad traktorite remonte. Nii tuleb märkida Rapla traktorijaama, kus direktoriks sm. Ruuse; ta on juba 80% ettenähtud traktoritest ära remontinud. Samuti on edukalt töötanud Viljandi traktorijaam, kus direktoriks sm. Ilves ja kus plaan on täidetud 75% ulatuses. Vändra jaam, kus direktoriks on sm. Härm, on 50% ettenähtud traktoritest remonditud.

Samal ajal aga ei ole Sipa masina-traktorijaam veel ühtki traktorit remontinud, samuti on nõrk ka Järva-Jaani jaam sm. Madisoni juhtimisel.

Teiste asutuste poolt teostatavate traktorite remondist annab pildi Maanteedevalitsuse traktorite remondi käik. Sinna on määratud 30 traktorit, neist on 7 alles remonti toomata, valmis remondiks on neli.

30—55% remonditud on 7
20—30% „ „ 5
10—15% „ „ 3

Ülejäänud nelja traktori remontimisele pole veel asutudki.

Traktorite remondi juures esineb eriti negatiivse nähtusena see asjaolu, et remonditud traktoreid ei võeta vastu riiklike komisjonide poolt, nagu seda seadus ette näeb.

Suures enamikus maakondades pole need komisjonid üldse sellele tööle asunudki, sellest hoolimata, et nende komisjonide esimeesteks peavad olema partei maakonnakomitee sekretärid. Kui meie traktorite remondile pühendame vajalikku tähelepanu, siis pole kahtlust, et suudame põllutööde alguseks remonttööd läbi viia. Kuid on tarvis tõsiselt selle kallale asuda.

Elavveojõu küsimus on eriti terav Valgamaal, Tartumaal ja vähemal määral Võrumaal. Kuid ka mujal on raskusi esijoones selletõttu, et hobused pole küllaldasel määral selleks suureks tööks ette valmistatud. Sageli puuduvad hobuseriistad, need on väga viletsas seisukorras, ei ole vankreid ja hobusedki pole küllaldases vormis. Kevadiste külvitööde eel on tarvis hoolega läbi vaadata ka need küsimused.

Teisest küljest tuleb tõsiselt võidelda ning ellu viia meie ENSV RKN ja EK(b)P KK määrus, mis kohustab maakondade täitevkomiteesid ja parteikomiteesid massiliselt võtma rakendamisele künnihärgi ja vähema piimaanniga lehmi. Seniajani tehakse seda vähe.

Edasi on tarvis plaanis tingimata ette näha veojõu ratsionaalse rakendamise kava. Näiteks kontrollbrigaadi poolt teostatud uurimine Särevere vallas Järvamaal näitas, et seal oli veojõu plaanimisel arvestatud sõnnikuveo aega külvitööde ajal, mis kuni 20% suurendas veojõu tarvidust. Nii sünnib see kahtlemata ka teistes valdades ja maakondades, ja seepärast on sellele küsimusele tarvis pöörata eriti tähelepanu.

Kevadkülvi kindlustamine vajaliku seemnetagavaraga

Analüüsides 1944. a. teraviljade all olnud põllupinda ja sealt saadud saaki, maha arvates sellest müügikohuslikud normid, inimtoiduks ja mativiljaks äramineva vilja ning sõjakahjud ja seemne talviljade külviks, näeme, et kogusummas peab meie vabariik kahtlemata oma seemnevil-

jaga läbi tulema. Ei saa olla juttu sellest, et meie seemnevilja kevadkülviks saaksime kuskilt mujalt. Kogu küsimus on selles, et kitsal ajal oleme sunnitud rohkem kokku hoidma koduses tarvitamises, eriti loomasöödaviljade alal. Niisiis põhiline küsimus, kas vabariik on seemnetega varustatud või ei, leiab jaatava vastuse. See ei tähenda, nagu meil seemneküsimust üldse ei oleks. Olemasolev seeme on laiali eraisikute käes, riigil endal seemnefondi ei ole ja keskusel ei ole ka kindlaid andmeid selle kohta, kus ning kelle käes on seemne ülejäägid. Kuid neid seemnevilja ülejääke on täiesti võimalik kindlaks teha maakondades, valdades ja üksikutes külades, ja väga suure tõepärasuse-koefitsiendiga. Tarvis on ainult tähelepanu juhtida sellele, et seda seemne üle- või puudujäägi kindlakstegemist aetaks taibukalt, mitte bürokraatlikult, nagu seda kohati juhtub, kus valla- või külavolinikud taludes või ka maasaajate juures sees käies kirjutavad arvustuseta üles ning võtavad puhta kullana kõik arvud, mis neile üteldakse. Valla täitevkomitee esitab need andmed maakonna täitevkomiteele ja see omakorda Põllutöö Rahvakomissariaadile. Ainult sääraste kontrollimata, isegi vastutustundeta kogutud andmetega opereerimine maakonna juhtivate seltsimeeste poolt võib tekitada säärase olukorra, et Pärnumaa Täitevkomitee Maaosakond esitab Põllutöö Rahvakomissariaadile andmed, mille kohaselt Pärnumaal pidi terve viljaseemne puudujääk moodustama ümmarguselt 40% üldisest kevadisest seemnevilja vajadusest. Säärane andmete esitamise viis annab halva tunnistuse meie maakonna juhtivate seltsimeeste organiseeritusest ja statistilise materjali väärtusest. Maakonna juhtivad seltsimehed muutuvad kirjaandjateks, kes annavad neile saadetud kirjad edasi kõrgemale poole. Selle asemel et olla valvel Nõukogude riigi huvide eest, selle asemel et esineda ettepanekuga abistada teisi, sõjas tõsiselt kannatada saanud maakondi, esinevad maakonna juhtivad inimesed ise mõtlematu seisukohaga. See juhtum Pärnu maakonna täitevkomitee töötajatega pole ainulaadne, ja seepärast on tarvis sellele väga tõsiselt tähelepanu juhtida.

Kuidas säärased ülespuhutud arvud saadakse, selgub väga hästi seemne puudujäägi kindlakstegemisest Särevere vallas. Särevere vald oli veebruari algul registreerinud oma seemnevilja puudujääki järgmiselt:

nisu	7 tonni
oder	14 „
kaer-segavili	13 „
kartul	62 „
linaseeme	0,4 „

Kui seal ühe piirkonna kohta kahtlus tekkis, et tegemist on ülespuhutud andmetega, teostus selles piirkonnas kolmandat korda järelevaatus, ja 16 talus, kus läbivaatust teostati, selgus, et puudujääk oli tegelikult

ainult kahel talul, kuna ülejääke oli 4 talul, teised tulid omadega välja. Maakonna täitevkomitee poolt antud külviplaani kohaselt pidi Särevere vald seemendama 4008 ha, talupidajad aga soovisid seemendada 3543 ha. Pärast seda kui talumeestega küsimus läbi arutati, lepiti lõpuks kokku, et jäädakse 4199 ha suuruse külviplaani juurde, mille täiskülvamiseks põllupidajate poolt anti üles veel seemnepuudujääki:

nisu	5 tonni
kaer-segavili	2,5 „
kartul	62 „

Tegelikult tuleb vald oma seemneviljaga välja. Kartuliseemne puudujääki saab aga likvideerida mugulatippude lõikamisega.

Seemnevilja saab kokku hoida sellega, et organiseeritakse reaskülvamine, millega valla piirides saab kokku hoida kuni 10% seemet. Ja kui valla peale on arvestatud 512 tonni seemet, siis need 10% kokkuhoidu annavad 51 tonni seemet. Teiste sõnadega, vald mitte ainult ei kata oma puudujääki, vaid temal tuleb õige tunduvat viljaseemne ülejääki ainuüksi reaskülvaja kasutamise kaudu. See on kõige tõsisemaks hoiatuseks kõigile maakondadele ja valdades töötavatele seltsimeestele, kui tõsiselt tuleb analüüsida neid andmeid, mis kohtadelt saadakse, ning kuidas kohtadel tuleb väga tõsiselt tööd teha selleks, et kokku hoida seemet.

Kui nüüd seega kogu vabariigi piirides seemneküsimus leiab rahuldava lahenduse, siis, nagu öeldud, see veel ei tähenda, et igal põlluharijal, eriti aga uusmaasaajal oleks vajalik hulk seemet varuks. Kogu küsimus seisabki meil õieti selles, et nimelt olla organiseerivaks jõuks, kes aitaks üle seemnepuudusest neid, kel seda ei ole. Ja abistada tuleb esmajoones omaenese valla, oma maakonna ressursside raamides. Selleks on tarvis kõigepealt objektiivselt kindlaks teha oma maakonna, oma valla, oma küla piirides seemne puudujäägi hulk ühelt poolt ja seemne ülejäägi hulk teiselt poolt. Seda kindlakstegemist, nagu öeldud, tuleb toimetada esmajoones objektiivsete andmete alusel. Objektiivseiks andmeiks on eelmise aasta külvipind, saagi suurus ning kohuslikus korras müümiseks määratud vili, oma tarvitus normaalsetes tingimustes ja eelmise aasta arvatavad tagavarad, ja me võime suure tõenäosusega öelda, kui palju ühel või teisel talundil peab vilja ülejääki olema.

Edasi on tarvis tähelepanu pöörata sellele, et peksmata viljast, mis kuulub talundeile, mille peremehed ei ole tagasi ilmunud, kuid ei kuulu rahvavaenlaste hulka, et sellest viljast, niivõrd kui see ei kuulu üleandmisele tasuta, moodustataks riiklik seemnefond, mis oleks koondatud magasiaitadesse, kust siis võib seemet laenata seda vajajatele. See on terve ning kasulik üritus. Maakondade täitevkomiteed peavad selle asja läbiviimist juhtima ja arendama ning koondama kogu aruandluse selles osas Põllutöö Rahvakomissariaadi kätte.

Järgmine ühine ülesanne seemne alal on tema idanevuse ning puhtuse kontroll, samuti puhtimine. Selleks on tarvis agronoomide aparaat appi tõmmata, ja teatavasti seda ka tehakse.

Üldse tuleb märkida agronoomide tähtsuse allakriipsutamise vajadust. Agronoom peab olema eestvõitleja uuendatud agrotehniliste võtete rakendamise alal. Ja meie maakondade maaosakonnad ja Põllutöö Rahvakomissariaat peavad omakorda olema selleks organiseerivaks jõuks, kes selle suure agronoomide võrgu, mis temal kasutada on, süstemaatiliselt rakendavad kevadkülvi ettevalmistamise töödele.

Kuid aruandlus sellel alal on äärmiselt nõrk. On tarvis korrapärastada aruandlust ning see töö kiirendatud korras läbi viia.

Tõsisemad raskused on ees kartuliseemnega. Kuid ka siin, nagu teravilja seemne puhul, kordub see nähtus, et just need maakonnad, kes on kõige rohkem hädas, vähe hoolitsevad ja osutavad vähe aktiivsust raskustest väljapääsemiseks. Kartuliseemne tagavarade arvestamisel on jäetud arvesse võtmata mugulatippude lõikamine. Seega on siin lahendustee olemas; selle rakendamine on iga maakonna, esijoones puudustkannatava maakonna otsene ülesanne. Kuid küsime, kas seda praegu tehakse igas maakonnas, ütleme näiteks Paides, Järvamaal, kus on palju kaebusi kartuliseemne puudujäägi kohta, Harjumaal, kus samuti hinnatakse kartuliseemne puudujääk ligi 6000 tonnile, või Valgamaal? Me võime kõhklemata öelda, et seda ei tehta. Tõsi, seda teeb ETKVL oma kartuliladudes, temale antud plaan täidetakse, kuid ei ole näha, et ka ETKVL oma plaani tahaks ületada, kuigi need võimalused temal kahtlemata on olemas, tänu sellele, et kartulitagavarad, mis varustamise korras on kokku kogutud, on just ETKVL käes.

Nagu teada, nägi kevadkülvi-plaan ette saagitulude tõstmise rea agrotehniliste sammude rakendamise teel. Neist tähtsamaks oli kõigi võimalike kohalike väetusainete kogumine ning kasutamine põldudel. Kohtadel kontrolliti määruse selle punkti rakendamist. Peab tunnistama, et kohalikud partei- ning nõukogude organite juhtivad seltsimehed ei ole organiseerinud nende abinõude elluviimist, et kindlustada kõrgemat saaki. See on veel üks näide meie nõrgast distsipliinist ning vastutustunde puudusest täitvate organite juures.

Suure tähtsusega kevadkülvi edukal teostamisel on see abi Nõukogude riigi poolt, mida viiakse läbi maasaajate ja sõjalise tegevuse läbi kannatada saanud keskmike abistamiseks 10-päevase ehitusmaterjalide varumise ning väljaveo teel. Ja nagu näitavad Tartumaa kogemused, leiab see töötavate hulkade poolt kõige soojemat vastuvõttu ning õiget hindamist. On tarvis ainult, et kõigis maakondades seda tööd juhitaks operatiivselt, kõrvaldataks bürokraatlikud töötakistajad, nagu seda Tartumaal tehti, ning tõstetaks see üritus üldrahvusliku abistamisaktsiooni tasemele. Et siin meie juhtivate organite vaheleastumine oli õigeaegne, otstarbekohane ja tarvilik, selgub kas või sellest asjaolust, et Põllu-

majanduspanga poolt määratud 26 miljonist rublast ehituslaenust 25. veebruariks 1945 tegelikult oli realiseeritud vaid veidi üle 800 000 rubla. Põhjuste selgitamisel ilmnes, et laenude realiseerimist pidurdasid kohapealsed bürokraadid laenu vormistamise tõketega kui ka laiade hulkade kartus, et nad ei suuda määratud ehitusmaterjali välja vedada. Selle üldriikliku aktsiooni rakendamisega hajub laiadest hulkadest kartus ning leiab aset massiline laenude realiseerimine. On iseloomulik, et näiteks Tartumaal kolme päeva jooksul enam kui 2500 uusmaasaajale vormistati nende laenud. Meil tuleb see töö korda seada ka teistes maakondades. Seejuures peavad meie partei- ja nõukogude organid oma edaspidise töö aluseks seadma uusmaasaajate kui ka sõja läbi kannatada saanud talupoegade süstemaatilise abistamise, esijoones kohalikust toorainest ehitusmaterjalide tootmise organiseerimisega.

Meie valdade täitevkomiteed peavad oma komisjonide kaudu võtma erilise tähelepanu alla kõik punaarmeelaste perekondade, sõjainvaliidide, sõjas hukkunute perekondade abistamise süstemaatilise korraldamise. Kui ma käisin Harku vallas ühes väiketalus, kus ainsaks perepidajaks osutus 73-aastane vana naisterahvas, kelle 3 poega on Punaarmees, siis minu küsimusele, kas vald aitab ka teda talutöödel ning teiste kohustuste täitmisel, ma sain täiesti iseloomuliku vastuse: senikaua, kui mul hing sees on, ei lähe ma kelleltki abi paluma. See on iseloomulik, sest laiades töötavates kihtides on sügavale juurdnud vaade, et abi saada ning paluda, see on häbistav ning seetõttu püütakse igati ainuüksi omal jõul ka igast raskusest välja saada, kuigi see on sageli ilmselt ülejõukäiv. Meil tuleb seda arusaamist arvestada ning mitte oodata, kuni inimene, kellel on õigus abi saada, õigus riikliku toetuse peale, satub juba suurtesse raskustesse ainult selletõttu, et ta seda abi ei tule ise küsima. Meie riiklikud ning ühiskondlikud organid on kohustatud ise osutama initsiatiivi, ise minema nende juurde ja neid abistama.

Tõsine probleem partei- ning nõukogude töötajaile on seni väljaandmata maafondi otstarbekas kasutamine. Seni väljaandmata maade otstarbekohast kasutamist on tarvis organiseerida. Esmajoones just sel kombel, et läbi vaadata kohtadel leiduvad maatamehed personaalselt, selgitades, mis takistab neil maavõtmist, ja abistada neid nendest raskustest ülesaamiseks.

Teiseks, on tarvis varustada meie masina-hobulaenutuspunktid abimaaga, mis kindlustaks neile nii koresööda kui ka kaerte saamise omaenese majandeilt.

Kolmandaks, on tarvis varustada meie maaintelligentsi ja -teenistujaid aiamaaga ja ehituskruntidega, et parandada nende elamistingimusi. Kui meie täiesti järjekindlalt kõiki neid vorme rakendame, siis on selge, et meil ei jää kasutamata ükski ha maad. See peabki olema meie eesmärgiks, see on igale nõukogude ning parteitöötajale kindlaks seaduseks.

Lõpuks mõni sõna sovhoosidest.

Meil on mõnel pool tekkimas väär vaade, nagu ei kannaks maakondade täitevkomiteed ja parteikomiteed mingit vastutust sovhooside eest ning nagu ei oleks sovhoosidel üldse mingit ülesannet meie põllumajanduse arendamisel. See on juurteni vildak vaade. Meie sovhoosidel on väga suured ülesanded täita just meie põllumajanduse üldise arendamise seisukohalt. Nad peavad olema need asutused, kuhu meie koondame oma seemnearetuse, kuhu meie loome oma tõukarjade aretamise punktid, kustkaudu meie seda ka kanname laialdaselt talupoegade sekka. Seetõttu me peame just praegu, esimesel nõukogude kevadkülvi aastal, väga tõsiselt abistama sovhoose, mis on sõjatingimustes eriti tugevasti kannatada saanud, sest nende karjad on laiali aetud, nende veoloomad ja masinad on hävitatud ja kaadridki laiali läinud. See kõik loob sovhooside kiireks taastamiseks palju raskusi teele ette ja need tuleb ületada, ja meie saame neist üle, kui õigesti suhtume sovhoosidesse. Sovhooside taastamiseks, nagu öeldud, on antud partei ja valitsuse ühine määrus, mis näeb selleks ette kõik vajalikud sammud. On tarvis ainult pidevat kontrolli selle määruse elluviimise üle.

Teine küsimus, millele on tarvis tähelepanu juhtida, on meie põllumajandusliku kooperatsiooni küsimus. Kuna nüüd seoses maareformi teostamisega meie küla struktuur põhiliselt muutub selles mõttes, et välja lülitatakse hallparunite kiht ning meie küla kujuneb põllumajanduslikke kaupu tootvaks väikevalmistajaks, on nende väikevalmistajate majandusliku jõukuse kiireks taastamiseks, põllumajandustehnika sisseviimiseks eriline ülesanne põllumajandus-kooperatsioonil. Sellega on eesti töötav talupoeg väga lähedalt seotud, sest väga mitmesugustesse põllumajanduskooperatsiooni liikidesse kuulub kuni 100 000 talundit. Kodanliku korra ajal oli neis ühingutes domineerijaks hallparun ning tema andis tooni, tema määras tegevuse sihi ja suunad. Nüüd, nõukogude korra ajal, on nõukogude töötajate ülesandeks väga tõsist tähelepanu pöörata nende ühingute taastamisele, neisse nõukogude vaimu ja meelsuse sisseviimisele, uute kehvikute juurdetõmbamisele, nii et muudame nad tõeliselt sotsialismi ülesehituse teguriteks.

Kevadkülvi läbiviimine on väga suur ülesanne; seepärast on vaja, et meie selle küsimuse täiesti akuutselt päevakorda seame.

Suured ühiskondlikud aktsioonid maal, nagu maareformi läbiviimine, kohuslike müüginormide täitmine, metsavarumise ning -väljaveo organiseerimine, toimusid teravais klassivõitluse-tingimustes. V pleenumi juhised töö parandamise kohta leidsid partei- ja nõukogude organite poolt edukat täitmist säärastes eespool juba märgitud riiklikes ülesannetes, nagu müügikohuslike normide täitmine, maa võõrandamine või metsatööde plaani täitmine. Neis suurtes aktsioonides suutsid partei- ja nõukogude organid tõesti organiseerida kogu töötava rahva nende ülesannete täitmisele ning nurja ajada kõik hallparunite katsed neile vastu töötada. Selles suures töös kasvas välja uus nõukogude aktiiv, kellele toetudes

ja kelle kaudu töötades partei- ja nõukogude organid viisid läbi kõik aktsioonid. Selle aktiivi hulgast on pärit need 5274 külavolinikku, kes on igapäevasele tööle kaasa tõmmatud. Selle aktiivi hulgast on pärit need üle tuhande alalise komisjoni, kes töötavad täitevkomiteede juures. Selle aktiivi hulgast on tõstetud esile palju uusi valdade ja maakondade täitevkomiteede juhtivaid töötajaid. Kuid seda riigiaparaadi koosseisu paranemist ei saatnud mitte kõikjal tema töö paranemine, eriti mis puutub vajalikusse selgitustöösse riiklike ülesannete läbiviimisel. Paljudes kohtades, nagu selgus eriti sõnavõttudest maa-aktiivi koosolekuil, loodavad kohapealsed valdade täitevkomiteede esimehed küsimusi lahendada puht-administratiivsete vahenditega. Kevadkülvi läbiviimisel tuleb töö sellele küljele pöörata erilist tähelepanu. Sellele selgitustööle tuleb tõmmata kohalik intelligents, kogu agrotehniline personaal, alalised maakomisjonid, ajakirjandus, raadio, kunstijõud nii keskuses kui ka kohtadel. Iga töötaja teadvusse tuleb viia, et 1945. a. suures rahvamajanduseplaanis omab põllumajandus, eriti aga kevadkülv erilist tähtsust. Iga talupoja teadvusse tuleb viia tema poolt tehtava töö tähtsus, selgitades küllaldasel määral ka seda kasu, mida talupoeg isiklikult saab külvipinna suurenemisest. Tuleb laiendada Järvamaa talupoegade algatust viljakülvamiseks Punaarmee fondi kui üht neist viisidest, kuidas talupoeg saab abistada rinnet. Seejuures tuleb eriti rangelt vaadata sellele, et kohtadel külvi ei teostataks omapead ja et ei alahinnataks külvi läbiviimise raskusi. Üks hädalisemaid küsimusi — veojõu küsimus — laheneb sel teel, et veoks hakatakse kasutama pulle ja väheproduktiivseid lehmi. Rääkimata sellest, et elava näite varal tõmmata talupoegi selle veojõu kasutamisele, eriti vedudel talundi läheduses, lähevad kohalik ajakirjandus ja selgitustöö sellest küsimusest vaikides mööda. Oleks arusaadav, kui seltsimehed Laosson ja Tõnurist, Tamm ja Ühtigi, Kurvits ja Heideman käesoleval pleenumil esineksid ettekandega selle kohta, mis sellel alal tehtud on, kuid ma kardan, et nad hoiduvad oma esinemistel sellest küsimusest. Hädalistest olukordadest ülesaamiseks on näitlik propaganda kohtadel kõige tõhusam, seda tõde tuleb alati silmas pidada. Arvan, et üheks põhjuseks, mispärast tänase päevani kohtadel ei kasutata akadeemik Lõssenko meetodit kartuliseemne saamiseks, on asjaolu, et puudub näitlik selgitustöö, sest kohtadel isegi agronoomid ei tea, milles see meetod seisab.

Nii külvikampaania kui kogu meie töö edukuse kindlustamiseks on vajalik juhtida kogu meie parteiorganisatsiooni tähelepanu meie partei ridade väga väikesele kasvule; meil ei ole partei-algorganisatsioone maal peaaegu olemas. Samal ajal tuleb märkida töötajate suurt huvi poliitilise elu ja partei vastu. Mõlemad omavad töötajate suhtes suurt külgetõmbejõudu. On iseloomulik, et noorsoo kongressil 300 osavõtjat avaldas soovi astuda kommunistlike noorte ridadesse. Kuid meie parteiorganisatsioonid ei tööta tõsiselt poliitiliste saavutuste organisatsioonilise kind-

lustamise alal. Meie maakondlikud parteikomiteed ei pööra küllaldast tähelepanu partei ridade suurendamise küsimusele. Praegu on meie mureks igas vallas, kus on võimalik uusi partei liikmekandidaate vastu võtta, koos noortega moodustada parteigruppe. Kuid peaaegu ühelgi maakonna parteibüroo koosolekul ei ole seda küsimust käsiteldud. On tarvis, et käesolev pleenum juhiks meie parteiorganisatsioonide tähelepanu meie partei ridade kõvendamise vajadusele ning vajadusele otsustavalt parandada tööd sellel alal.

Kui meie analüüsime seni tehtud tööd ja meie ebaõnnestumiste põhjusi, siis näeme, et need võrsuvad V pleenumi otsuste ebajärjekindlast täitmisest ja mõnikord ka täielikust mittetäitmisest meie seltsimeeste poolt. Meil oli juba juhus märkida, kuidas näiteks määruse nr. 380 osaline mittetäitmine tuleb sellest, et kohalikud vastutavad töötajad ei täida partei juhiseid, ei pea otsustavat võitlust hallparunite vastu, ei toetu külakehvikuile ning ei püüa luua liitu küla keskmikkonnaga. Kõige drastilisemalt väljendas seda parteijoone moonutamist Tartu valla täitevkomitee esimees Sagenblitz, kui ta maakonna täitevkomitees seletas, et ta ei taha kellegagi tülli minna, vaid püüab iga mehega hästi läbi saada, ja kui Kaarepere valla täitevkomitee esimees Murri laskis end kulakute poolt joota ja seletas siis, et suurtalunikelt maa äravõtmine olevat ülekohus. Maakonna juhtivad töötajad aga lasevad teostada kulakute kaitsmist, nagu seda tuli ära märkida seoses inventari ja kariloomade äravõtmisega määruse nr. 380 alusel Võru-, Viljandi- ja Tartumaal.

Kevadkülv toimub samuti klassivõitluse tingimustes. Peame silmas pidama, et ka kevadkülvi läbiviimisel teeb hallparun kahtlemata kõik selleks, et meie kevadkülv võimalikult nurja ajada. Seetõttu on tarvis teravat poliitilist valvsust.

Teiseks suureks puuduseks meie senises töös on töö mitte küllalt plaanipärane juhtimine. Sellega tekib tormamiseoht. Ühe ülesande täitmisel unustatakse kõik teised, mis samuti nõuavad viivitamata täitmist. Nii kujunesid jaanuarikuu II poolel ja veebruarikuus metsatööd ainuülesandeks meie partei- ja nõukogude töötajaile. Kuid seetõttu jäeti täitmata kevadkülvi edukaks läbiviimiseks tingimata juba sel ajal tarvilikud eeltööd traktorijaamade ja hobulaenutuspunktide loomise, nende täieliku komplekteerimise ning masina-traktorijaamade pargi remondi alal. Ja nende eeltööde tegemata jätmise tagajärjel ongi nüüd tekkinud see väga terav pinge remondi õigeaegseks lõpetamiseks. Selle plaanitu rühmamise tagajärjeks on, et veel märtsikuus on Tartumaa väljadel peksmata vilja. Sellele puudusele meie töös on tarvis tõsiselt tähelepanu juhtida. Meie peame suutma oma tööd nõnda organiseerida, et meie ei lase silmast ühtki juhtivat lüli, mis otsustavad kogu edaspidise töö.

Kolmandaks suureks puuduseks on meie senises töös ülesannete täitmise nõrk kontroll. Meil on antud kõik tarvilikud ning küllalt põhjalikud

eeskirjad, juhendid ja määrused külvi läbiviimiseks. Kuid täitmise kontroll on seda nõrgem, mida kaugemale täitmine läheb. Maakondades ja valdades pole üldse sisse seatud ülesannete täitmise süstemaatilist kontrolli. See on tõsine oht ning selle kaotamisele peame täie jõuga asuma.

Seltsimehed, meie partei õpib tehtud vigadest, vankumatult jälgides meie kogemusterikka võitlustes karastatud UK(b)P KK juhiseid. Täie tõsidusega alates võitlust avastatud vigade ning puuduste kõrvaldamiseks, meie kahtlemata lahendame eduga ka eelseisvad ülesanded kevadkülvi alal, nagu meie täitsime valitsuse poolt antud ülesanded põllumajandussaaduste müügikohustuse ja metsavarumise alal. On tarvis ainult tõsist võitlust plaani elluviimise eest.

ENSV töötav rahvas on 1945. a. jooksul endale seadnud suured ülesanded. Need on tunduvalt suuremad, kui nad olid 1940./41. a. See kajastub kas või ühest väikesest arvust. 1945. a. riigieelarve on meil 110 000 000 rubla võrra suurem, kui ta oli 1941. a., kusjuures ülesehitustööks on ette nähtud ümmarguselt 160 miljonit rubla. See on jällegi rohkem kui 1941. a. Kui meie silmas peame, et samal ajal meie rahva arv on vähenenud ca 30% võrra ning sealhulgas töövõimeliste inimeste arv veel rohkem, et meie transpordibaasist on järele jäänud ca veerand, et meie rahvamajanduse süda — energeetika elektrijõujaamade näol — on vähenenud ca 50%, siis on täiesti selge, milline pinge valitseb meie töös, kuidas meie peame kõige suurema vastutustundega võtma oma iga ülesannet, kuidas me peame viima oma partei- ja riigiorganite töö järsult paremasse seisukorda, kuidas me peame viima oma organisatoorse töö, oma selgitustöö palju laiemale alusele, selleks et kõige laiemate hulkade patriotismist sünnitatud sangarlikke jõupingutusi rakendada kõige efektiivsemalt, raiskamata oma kokkusurutud ressursse.

Tuleb silmas pidada, et see suur ülesehitustöö, mis meil käesoleval aastal tuleb täide viia sõjahaavade kaotamiseks, nõuab meilt uusi pingutusi, nõuab meilt ka inimeste äratõmbamist maalt linna ülesehitustööle, tööstuse ülesehitamise tööle. Teiste sõnadega, selle suure töö korraldamisega suurenevad ka raskused. Kuid nii, nagu meil rinnetel meie Punaarmee võidab ületamatuina näivaid kindlusi, nagu Nõukogude Liidu tagala on toime tulnud ennenägematute kangelastegudega, nii kahtlemata tuleb ka eesti töötav rahvas nende ülesannetega toime, nagu ta juba tuli toime müügikohuslike normide ja metsavarumistööde eduka täitmisega.

Elagu meie töötav talurahvas!

Elagu meie Üleliiduline Kommunistlik (bolševike) Partei!

Elagu meie kangelaslik Punaarmee ja Merelaevastik!

Elagu kõrgem ülemjuhataja Nõukogude Liidu marssal seltsimees Stalin!

Enam tähelepanu alaliste komisjonide tööle täitevkomiteede juures

Kohalikel täitevkomiteedel on nõukogude riigis täita eriti laiaulatuslikke, kõigi töötajate elusse kõige otsesemalt mõjuvaid ülesandeid. Kas täitevkomiteed on oma ülesannete kõrgusel, sellest oleneb näiteks, kas töötava rahva lapsed käivad hästi korrastatud koolides või on need koolid korrastamata, kas haiglad leiavad väärivat tähelepanu või ei, kas hoolekandeküsimused, nüüd Suure Isamaasõja ajal eriti invaliidide eest hooldamine on nõutaval kõrgusel või ei ole. Täitevkomitee rahandusosakonna juhataja, kes tunneb kehtivaid maksuseadusi, kel pole mitte ainult initsiatiivi kõigi olemasolevate maksustamisele kuuluvate esemete kindlakstegemisel, vaid kes näitab algatust uute tuluallikate, see aga tähendab — ka uute nii tööstus- kui kaubandusettevõtete organiseerimise abistamisel, säärase rahandusosakonna juhataja tööst sõltub, kas kohaliku täitevkomitee eelarve ja ühes sellega kogu riigi eelarve täidetakse puudu- või ülejäägiga, seega, kas on riigivõimul küllaldaselt ressursse, et neid rakendada üldsuse huvides. Nõukogude riik seab põhimõtteliselt uusi ülesandeid täitevkomiteedele ning üldse kogu nõukogude riigiaparaadile võrreldes kapitalistlike riikidega. Kapitalistlikus riigis on riigiaparaat esijoones administratiivne aparaat, tema ülesandeks on kindlustada kapitalistlikule klassile töötava rahva ekspluateerimist ja sellesuunaliselt on rakendatud kogu riiklik aparaat. Seevastu nõukogude riigi aparaadil on ülesandeks mitte ainult aktiivselt võidelda saksa fašistide ja nende agentide — kodanlike natsionalistide saboteerimiskatsete vastu, mitte ainult korraldada riiklikku administratiivset tööd, vaid temal on ka väga suured majandava organi funktsioonid. Nõukogude riigi aparaadi ülesanne on kõigiti soodustada tootmise kasvu, ergutades selleks niihästi riiklikku kui kooperatiivset ja teatavates piirides ka eratööstuslikku tootmist. Selles töös on rahvakomissariaatide kõrval väga laialdane tööpõld jäetud just täitevkomiteedele, esijoones nende kohaliku tööstuse ja kaubandusosakondade kaudu. Selle edustamiseks on kehtima pandud soodustatud maksumäärad, mille järgi kuni 50% puhastulust, mis on saavutatud nende osakondade poolt loodud käitiste tööst, läheb kohalike täitevkomiteede käsutusse nende tööstusalade laiendamiseks. Vene Nõukogude Föderatiivses Sotsialistlikus Vabariigis on kohaliku tööstuse ja tööndusliku kooperatsiooni toodang silmatorkavalt kõr-

ge; näiteks annavad seal ainuüksi tööndusliike kooperatiivide peavalitsuse käitised üle 10 miljardi rubla eest aastas tööstustooteid, millega mitte ainult ei kaeta suur osa töötajate masskaupade vajadusi, vaid mis täidavad ka väga tähtsat rindetellimuste ülesannet. Meie lühiajalise nõukogude korra taastamise töös olid muidugi esiplaanil just need ülesanded, mille lahendamine kujunes üldriiklikeks ülesandeiks. Seetõttu kujunesid meil maareformi, metsavarumise, müügikohuslike normide küsimused meie riiklike ning ühiskondlike organite tähelepanu keskuseks ja meie ei pööranud küllaldast tähelepanu just kohaliku tööstuse ning masskaupade tootmise organiseerimisele. Kuid ometi on see hädatarvilik teha, kui me tahame tõhusalt lõpule viia ka need ülesanded. Meie põllumehed ei saa oma talundeid jalule seada, kui neile ei anta telliseid, lupja, naelu, värve, sepiseid, vankreid, regesid, mööblit, saetud materjali, rääkimata väga paljudest muudest vajalikest esemetest; samal ajal aga väga palju neist kaupadest on võimalik ning peabki tootma koha peal. Alles hiljuti lugesime lehest, kuidas Valgamaa täitevkomitee kurdab, et tal põllutöömasinate remont läheb halvasti sellepärast, et temal puudub sepasüsi ja seetõttu ta ei saa oma tööd korraldada. Võime kindlasti öelda, et kui Valgamaa täitevkomitee töötajad ei muuda oma töö stiili ning ei hakka oma sisemisi ressursse tõsiselt rakendama, siis nad kukuvad oma tööga läbi ja on aja küsimus, kui Valgamaa töötajad tõstavad üles küsimuse, et neile antaks uued täitevkomitee tööde korraldajad, sest rahvas tahab, et nad ära läheksid.

Muidugi on täitevkomiteedel praegu erakorraliselt palju tööd. Neil päevil, arvestades seda suurt töökoormust, otsustati vastavalt NSV Liidu valitsuse määrusele meie valdade ja maakonnalinnade täitevkomiteede koosseisude ning palkade revideerimine selleks, et suurendada koosseise ning tõsta töötajate palku. Kuid isegi see suurendatud koosseis ei suuda kaugeltki lahendada kõiki küsimusi, kui ta ei kasuta ära neid töötavate rahvahulkade organisatsioone, mis kutsuti ellu vastavalt EK(b)P Keskkomitee ja valitsuse määrusele alaliste komisjonide loomise näol. Kui me tänapäeval vaatleme aruandeid nende komisjonide arvu ning liikide kohta, siis näeme, et täitevkomiteede juurde on loodud väga võimas organisatsiooniline võrk. Nii on ainuüksi 6-s maakonnas moodustatud kokku ligi 900 säärast komisjoni. Kui me arvestame, et keskmiselt igas komisjonis on kuni 10 liiget, siis näeme, et ainuüksi sel kombel on täitevkomiteesid abistamas üle 9000 inimese. Neile lisaks aga tulevad veel külavolinikud valdades, kus seniste andmete järgi on 8-s maakonnas üle 4500 külavoliniku juba ametisse astunud. Seega selgub, et üle 13 000 aktiivse nõukogude inimese on rakendunud meie riigi organitele abiks riiklike ülesannete täitmisel. Praegu on siis meie täitevkomiteede otsekoheseks ülesandeks seda suurt organiseeritud aktiivi mitte lasta tegevusetusest laiali valguda samal ajal, kui täitevkomiteedel enestel on töö rohkusest väga palju asju tegemata. Siin on tarvis täitev-

komiteedel väga tõsiselt läbi mõelda iga alalise komisjoni töö ülesanded, nagu seda igas vallas, linnas ja maakonnas kohalik elu ise nõuab. On tarvis neid ülesandeid näha igapäevases elus üleskerkivate küsimuste näol, mida nad peavad lahendama. Neis valdades ja maakondades, kus täitevkomiteed on õigesti aru saanud nende komisjonide töö tähtsusest ning ülesandeist, on nende mõju silmatorkavalt suur. Neil päevil ilmus ajalehes huvitav artikkel Tartu maakonna metsatööde korraldamise käigust. Tartu maakond on teatavasti meil üks suuremaid, ta on sõja läbi tugevasti kannatada saanud tema juhtiv kaader on uus, väheste töökogemustega; seetõttu oli maakond kaua aega tagatipus sügisesel maareformi läbiviimisel, müügikohuslike normide täitmisel ja metsatöödel. Kuid pärast seda, kui maakonna juhtivad organid said aru oma töö stiili puudustest, kui nad otsustavalt asusid parandama valla täitevkomiteede koosseise, esijoones külavolinike koosseise, kui nad tõmbasid sinna ustavaid nõukogude inimesi, kui nad rakendasid küla aktiivi, hiljem alalised komisjonid maakondadele lahendamiseks antud suurte küsimuste elluviimisel, siis saavutasid nad silmapaistvat edu. 1944. a. IV kvartaalis sai Tartu maakond vaevalt 1000—1200 hobust korraga metsa saata, sellest hoolimata, et kogu maakonna täitevkomitee aparaat oli maale saadetud tööd organiseerima, kuid temal polnud siis nõukogude aktiivi külas oma alalise komisjoni ja ustavate külavolinike näol, kuna nüüd on terve dekaadi jooksul pidevalt väljas 4000—6000 hobusemeest. Pole mingit kahtlust, et niisamá väärtuslikke töötulemusi on võimalik saavutada eelseisva kevadkülvi eeltööde tegemisel, kui rakendatakse samu töömeetodeid. Meie viime esmakordselt külviplaani üksiktaludeni välja, teostame organiseeritult põllutööriistade remonti, hobulaenutuspunktide asutamist ja muud säärast. Ja meil on juba praegu täiesti selge, et need maakonnad, kes selle töö läbiviimisel rakendavad bolševistlikke masside aktiviseerimise meetodeid, kes tõmbavad tõesti laiu hulki kaasa, et need maakonnad ka sel alal näitavad häid tagajärgi. Kui me räägime külviplaanist üksiktalupidajale, siis peab igale talupidajale olema täiesti selgeks tehtud, et selle plaani rakendamine tähendab tema majandusliku jõukuse tõusu ja selle plaani rakendamise kaudu tema sissetulek peab suurenema ning see plaan peab kindlustama temale rikkaliku lõikuse sügisel. Mingil juhul ei tohi see plaan kujuneda mingiks kõrgemalt poolt tulnud „kroonu käsuks", mis käsuna antakse talupidajale, kuulamata tema seletusi ning ettepanekuid, selgitamata asja tulukust ning tarvilikkust nii kogu riigile kui ka üksiktalupidajale endale.

Kes siin peab olema üks aktiivsemaid selle töö läbiviimisel? On selge, et täitevkomiteedele abimeesteks on siin külavolinike kõrval esijoones just põllumajanduskomisjonid. Nendega tuleb läbi arutada seemnete küsimused, nendele tuleb usaldada hobulaenutuspunkti seisukorra kontroll ja nende ettepanekuid töö parandamiseks tuleb tõsiselt arvestada ning ellu viia. Kohalik elanikkond, esijoones just küla aktiiv, teab, kuhu

on jäänud näiteks 1941. a. masina-traktorijaamade sisseseaded ning masinad. Ja kõikidel neil on teada, missuguses seisukorras ning kus viibivad vallas teised traktorid. Põllumajanduskomisjonide kaudu peab täitevkomitee kiiresti ühelt poolt ellu viima määruse nr. 380, teiselt poolt väga tõhusalt abistama esijoones selgitustööga nende masinaühistute liikmeid, kes praegu ei näita küllaldast algatust oma masinate kordaseadmisel. Just nende põllumajanduskomisjonide kaudu peab täitevkomitee selgitama ning populariseerima hobulaenutuspunktide ja masina-traktorijaamade töö tingimusi, töölepinguid, selgitama, mis tingimustel saavad eratraktorite omanikud määrdeõlisid ja masinaühistute liikmed oma masinatele tagavaraosi ja kütet. Nende kaudu tuleb läbi arutada tööplaanid traktoritele ja masina-traktorijaamadele. Siin on ühe sõnaga väga suur tööväli antud selle põllumajandusliku komisjoni pidevaks viljakaks tööks.

Praegu on meil 6-s maakonnas loodud üle 127 kultuurikomisjoni. Paraku ei ole nende töö tulemusi veel küllaldaselt populariseeritud ajakirjanduses. See on kahtlemata puudus, mida on tarvis parandada. Just ajakirjanduse kaudu meie peame kuulma, kuidas need komisjonid abistavad täitevkomiteesid koolimajade korraldamisel, rahvamajade, raamatukogude, loengute, kunstilise isetegevuse organiseerimisel. Need on ju väga ja väga tähtsad ülesanded meie ühiskondlikus elus ja neid ei tohi meie täitevkomiteed mingil määral jätta unarusse. Ometi on meil palju rahvamaju veel korrastamata ja paljudes rahvamajades ei ole veel sellelaadilist kultuuritööd organiseeritud. Rahvamajade kordaseadmine vastavate kultuurikomisjonide, kuid esijoones õpetajate kaasatõmbamisega selle töö läbiviimisel on täitevkomiteede kultuuritöö edukuse tunnistajateks.

Suured ülesanded seisavad ees ka tervishoiukomisjonidel seal, kus need on eraldi loodud. Üle maa on tänaseni moodustatud 89 komisjoni. Nende ülesannetest võiks märkida peale haiglate materiaalse abistamise ning nende organiseerimise ka valla piirides tekkivatest nakkushaigustest teatamist ning nende haiguste vastu võitluse organiseerimist. Teame näiteks, et pärast sakslaste lahkumist oli paljudes Virumaa valdades levinud sügelist. Sellekohaseid teateid on tulnud teistestki maakondadest ja on esinenud muidki nakkushaiguste juhtumeid. Siin on tervishoiukomisjonidel väga tõsine ning tähtis ülesanne abistada meditsiinilist personaali sääraste haiguste lokaliseerimisel. Kuid mitte väikesed ülesanded on just profülaktiliste vahendite rakendamisel. Teame näiteks, kuidas EK(b)P Keskkomitee ning RKN ühine määrus tervishoiu-olude parandamiseks meie linnades on seniajani mitmel pool täitmata. Võisime hiljuti lugeda ajalehest Tartu tervishoiu eriti halvast olukorrast, kus täitevkomitee abituse tõttu töötas ainult üks saun kogu linna kohta. On ilmne, et kui täitevkomitee oleks rakendanud oma alalist tervishoiukomisjoni, siis ta poleks säärase seisukorrani lasknud linna tervishoiul minna, vaid ta oleks juba enne saanud õigel ajal jaole.

Samuti väga tähtis ülesanne on sellel komisjonil meie asutuste ja ruumide, meie hoovide, üldse meie puhtuse ning korra taastamisel meie linnades. Praegu on ju see sakslaste pärandina meil väga madalal järjel. Süstemaatiliselt meie selle vastu veel ei ole võidelnud ning seda mustust välja rookinud. On selge, et täitevkomitee peab olema siin juhtivaks organiseerivaks jõuks ja et tervishoiukomisjon peab ja saab osutada temale siin tõhusat abi.

Eriti on tarvis siin märkida kohaliku tööstuse ja kaubanduskomisjonide töö tähtsust, ükskõik, kas nad on eraldi või töötavad ühendatud komisjonidena. Neid komisjone on meil organiseeritud silmatorkavalt vähe, näiteks kohaliku tööstuse alal viie maakonna kohta ainult 66. Samal ajal aga, nagu eespool tähendatud, on neil komisjonidel väga tõsised ülesanded just meie töötajate heaolu korraldamisel, eriti maal meie põllumajanduse jaoks uute tarbekaupade tootmise organiseerimisel, puuseppade artellide organiseerimisel, nende abistamisel, veskite kordaseadmisel, saeraamide soetamisel, telliste, lubjapõletamise organiseerimisel, sepatööde organiseerimisel, kingsepa- ja rätsepatöö, kudumise ning käsitöö organiseerimisel, lukksepa- ja plekksepa-töökodade organiseerimisel, kõigil neil ja lugematutel teistel aladel võib see komisjon osutada väga suurt abi täitevkomiteele just kohalike toorainete ümbertöötamise korraldamisel.

Sõjaväelaste perekondade eest hoolitsemise komisjonil on tähtsad ülesanded, kui silmas peame seda, et meie Isamaasõjast osavõtjate perekonnad peavad saama kõige suurema tähelepanu osaliseks. Siin on juba riigiorganite poolt mõndagi ära tehtud, kuid just sel alal on meil kohalikel komisjonidel väga tänuväärne ja väga mitmekülgne võimalus kaasa töötada, ja seda peab tõesti järjekindlalt, tõesti süstemaatiliselt organiseerima ja seda saab ja peabki tegema vastava komisjoni kaudu.

Niimoodi peatunud lühidalt neil ülesannetel ja neil võimalustel, mida pakuvad alalised komisjonid, tuleb veel kord alla kriipsutada seda põhist tõde, et neile komisjonidele praegu erilise tähelepanu pööramine meie täitevkomiteede poolt on tingimata tarvilik, sest need komisjonid on alles loodud, neil ei ole veel töökogemusi, neil sageli puudub oskus esimeste sammude astumisel, ja seepärast peab nende komisjonide esimehi ja liikmeid välja kutsuma, nendega vestlema, abistama neid nende töös, aitama neil jalule tõusta. Hiljem, kui nende ülesanded on välja kujunenud, kui on välja kasvanud kogemustega inimesed, siis see töö läheb kergemini. Praegu on aga sellel alal tarvis tõhusat abi nii meie parteikui nõukogude organite poolt.

1945. a.

Viime hoogsalt läbi abistamise kümmepäevaku

Harjumaa talurahva ettepanek valitsusele ühisel jõul abistada uusmaasaajaid ja sõjas kannatada saanud talupoegi nende hoonete taastamisel, ühisel jõul välja vedada ehitusmaterjali rahvamajade, koolide, haiglate, hobulaenutuspunktide, masina-traktorijaamade kordaseadmiseks leidis elava vastukaja üle kogu maa. Kõikjal on kohtadel moodustatud komisjonid, kes juhivad selle suure, äärmiselt tähtsa töö ettevalmistamist ning läbiviimist. Kokku on tänaseks koostatud plaan ligi 300 000 tm metsa ülestöötamiseks ning väljavedamiseks ja praegu toimub selle plaani edukas elluviimine. Esikohal on siin Tartumaa, kes seadis endale ülesandeks üles töötada ning välja vedada 52 000 tm oma maakonna abistamiseks ja kes 15. märtsiks töötas üles ligi 23 000 tm ja vedas välja ligi 15 000 tm. Pealeselle veavad uusmaasaajad ise metsast välja umbes 18 000 tm metsa.

Kuidas saavutasid tartlased esikoha selles ehitamistöös? Esmajoones hea organiseerimistööga. Sellega, et nad valdades oma külavolinikeks valisid nõukogude korrale ustavad töötajad, kes mitte ainult ei täida käske, vaid tunnevad ka täit vastutust rahva ja riigi ees ja sellega ise näitavad initsiatiivi ning hoogu. On tarvis üle maa ellu viia see hea algatus, millega metsasaamise vormistamine tehti kergemaks ning kiiremaks. Kutsuti kokku metsasaajate koosolekud vallamajja, kutsuti sellele koosolekule metsaülemad ja Põllumajanduspanga esindaja ja siin pärast selgitustööd vormistati dokumendid, vormistati raiepilet metsaülematelt ning krediidisaamise võlakohustus Põllumajanduspanga poolt. Säärane viis tuleb rakendada igas vallas. Säärastele koosolekutele tuleb aga kutsuda mitte ainult neid, kes on juba maad saanud ja kes vajavad metsa, vaid sääraseid koosolekuid tuleb korraldada kõikidele, kes seni veel maad pole saanud. Iga valla täitevkomitee peab personaalselt välja kutsuma kodaniku, kes seni veel ei ole maad saanud, ja selgitama, miks ta seda seni ei ole saanud. On tõeline põhjus arvata, et siin peamiseks takistuseks on veel maatameestel säilinud kartus, et nad ei suuda maad võtta ning harida, kartus, et puudub abistav käsi nende suurte tööde läbiviimisel. Seni uuritud juhtumid näitavad, et säärasteks maast ilmajäänuteks on peamiselt üksikud punaväelaste naised, Isamaasõja invaliidid ja fašistliku terrori ohvrite perekonnaliikmed, kus meestööjõu

puudumisel kardetakse maad võtta, kardetakse, et ei tulda tööga toime. Neile inimestele tuleb selgeks teha, et Nõukogude riik ning ühiskond tuleb oma abistava jõuga neile appi, et Nõukogude riik seab endale ülesandeks neid majanduslikult kindlustada, neid majanduslikult jalule aidata, et maasaamisel riik ei jäta neid üksi, vaid oma korraldava käega abistab neid nii hoonete püstitamisel kui põlluharimisel. Nõukogude riik ei piirdu ainult sellega, et annab ehitusmaterjalina metsa. Praegu on meil mets päevakorral sellepärast, et on viimne aeg metsa üles töötada ning välja vedada; senikaua kui lumeteed on, peame meie selle tööga toime tulema. Seepärast on tarvis kõigil meie partei- ning riiklikel organeil praegu just kogu jõud koondada metsa ülestöötamisele ning väljavedamisele. Kuid pole mingit kahtlust selles, et lõpetanud selle ülesande, meie riik abistab meie maasaajaid, hoonete ehitajaid ka teiste vajalike ehitusmaterjalide ning ehitustööga. Meie maakondade ning valdade täitevkomiteedele on juba ülesandeks tehtud organiseerida laialdast kohalike ehitusmaterjalide tootmist niihästi telliste põletamisega, lubja tootmisega kui ka vankrite, regede ja muude tarbeesemete valmistamisega. Meie käitistes on juba praegu põllumajanduse abistamiseks valmis üle 150 vaguni põllutöömasinate tagavaraosi ning põllutööriistu. Praegu juba toimub nende laialivedu. On selge, et pärast ehitusmaterjalide kohalevedu ning ehituse algust me saadame laiali ka tarviliku klaasi, naelu ning muid ehitusmaterjale, mida koha peal ei suudeta ise valmistada. Seepärast on aluseta kõik need kartused, et saades küll metsa, ei suudeta muude ehitusmaterjalide puudusel siiski ehitada. Sääraseid kuuldusi levitab ka vaenlane. Need on tarvis järsult tagasi tõrjuda. Ehitustöödele meie kahtlemata peame leidma jõudusid ning peame suutma abistada just sääraseid üksikuid naisi, kes üksinda ei suuda ehitada. Meie Nõukogude riigi iseloomule vastavalt on meie kohus selle töö tegemisel abistada vilunud ehitusmeistritega. Sellele tööle tõmbame meie oma noored ja vanad.

Kuivõrd hea vastukaja on leidnud see abistamisaktsioon laiades töötajate hulkades, näitab ehituslaenude sooviavalduste kasv. 1. märtsiks soovis kogusummas laenu 6000 maasaajat, kuna sellele järgnenud kahe nädala jooksul tuli juurde 1500 sooviavaldust, kusjuures summa tõusis kahekordseks, kogusummas 51 miljoni rubla ulatuses, ja 15. märtsiks oli juba ehituslaenu määratud enam kui 7000-le uusmaasaajale ligi 34 miljoni rubla ulatuses. Kiirendatud tempodes kasvab ka laenu realiseerimine. Nagu öeldud, on tarvis tõsta see töö hoogtöö tasemele, ja eelolevate päevade jooksul peame me siin läbi viima põhjaliku töö. Kogu meie Põllumajanduspanga aparaat kohtadel peab siin olema täiel määral ette valmistatud takistuseta töötamiseks. Samuti peavad metskonnad kiiresti määrama raielankide väljaandmise kohad, et ei korduks Kärevere ja Räpina metskonna töö puudused, kus ei suudetud küllalt kiiresti määrata kohta, kust metsa tuli raiuda. Meil on praegu palju tööd ja see-

pärast tuleb juurteni kõrvaldada säärased bürokraatlikud asja venitamised ning takistused, kõigi meie riigi- ja parteiorganite tähelepanu peab nendel otsustavatel päevadel olema suunatud nende küsimuste lahendamisele. Valdade täitevkomiteed peavad ka siin näitama kõrgemat organiseerimisoskust, rakendama selle töö läbiviimisele kogu küla aktiivi, läbi arutama oma alaliste komisjonidega kõik need üksikud küsimused, mis küla piirides tulevad lahendamisele selles abistamistöös. Just neis suurtes ning väikestes igapäevastes ülesehitustöödes peavad kasvama meie alaliste komisjonide kogemused. Halvasti töötavad nende valdade täitevkomiteed, kus pole neid komisjone veel rakendatud, kus sellest suurest abistamistööst ei võta osa põllumajanduskomisjon ega sõjaväelaste perekondade hooldamise komisjon. Need täitevkomiteed ei ole veel suutnud aru saada sellest tähtsusest, mis on säärasel külaaktiivi organiseeritud jõul, ja seepärast on tarvis, et neis valdades, kus sääraseid komisjone pole veel moodustatud, need viivitamata moodustataks, nendega oma valla piirides see abistamisaktsioon läbi arutataks ning igaühele tema kindel ning konkreetne ülesanne kätte antaks. Ainult sel kombel on vallal lootusi tulla esikohale selles suures ning auväärses võistluses, mis on tarvis organiseerida maakonnas valdade ja maakondade vahel. Praegu on selles töös esikohal Tartumaa. Töö tagajärjed teistes maakondades peavad näitama, kas tuleb esile keegi teine maakond või jääb selleks juhtijaks lõpuni Tartumaa.

Iga valla täitevkomitee ning parteiorganisaator pidagu meeles, et uusmaasaajate kiire jaluleaitamine, nende elujõulisemaks muutmine, s. o. praegu metsa väljavedu, tähendab ühtlasi kõige tüsedamat ning tähtsamat lüli ka kevadise külvitöö läbiviimisel.

17. märtsil 1945.

Viis aastat Nõukogude võimu Eestis

21. juulil pühitseb Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik oma 5-ndat aastapäeva.

Selle tähendusrikka päevaga langeb kokku ka teine ajalooline tähtpäev: eesti töölisliikumise 73. aastapäev. 1872. aasta juulis toimus Narva Kreenholmi manufaktuuris esimene suurem tekstiiltööliste streik.

Need 73 aastat on eesti töötavale rahvale olnud aastaiks täis visa võitlust, mis 1905. a. kujunes üldiseks relvastatud ülestõusuks ja lõppes 1917. aastal, Suure Oktoobrirevolutsiooni päevil, nõukogude korra kehtestamisega.

Kuid nõukogude võim ei kestnud Eestis kaua. Järgnesid rasked saksa okupatsiooni ja kodusõja-aastad, mis lõppesid reaktsioonilise kodanluse võiduga, kes seadis sisse oma diktatuuri.

Ligi veerandsada aastat valitses riiki reaktsiooniline kodanlus, muutes maa imperialistlike suurriikide intriigide objektiks. Alles 1940. a. õnnestus eesti rahval kukutada Pätsi fašistlik diktatuur, kehtestada riigis nõukogude kord ja astuda Nõukogude Liidu koosseisu üheõigusliku vabariigina.

Eesti rahval algas uus elu. Ühe aasta jooksul saavutati määratu suurt edu kõigil sotsialistliku ülesehitustöö aladel.

Ent uue elu ülesehitus katkestati hitlerliku Saksamaa alatu ja reetliku kallaletungiga Nõukogude Liidule. Algas Suur Isamaasõda. Eesti sattus teist korda viimase kolme aastakümne jooksul saksa okupatsiooni alla. Töötaval rahval tuli alata uuesti vihast võitlust nii fašistlike okupantide kui ka nende käsilaste, kodanlike natsionalistide vastu.

See võitlus lõppes 1944. a. sügisel, kui vapper Punaarmee, kelle ridades võitles ka Eesti Rahvuskorpus, kihutas saksa okupandid Eestist välja ja andis meie rahvale tagasi vabaduse ja iseseisvuse. Seega on eesti rahval seljataga väga rikas, tulvil revolutsioonilisi traditsioone, võitlustee, mida on vankumatult juhtinud bolševike partei. Nii nagu eesti töölisklassi ridades on proletaarlasi, kes 3—4 põlve kestel töötavad samas tööstusharus, on ka Eestimaa Kommunistlikus Parteis liikmeid, kelle parteistaaž on kuni 40 aastat.

1944. a. sügisel vabastatud Eestisse tagasi tulles, alustasid meie partei ning Nõukogude valitsus Nõukogude riigi ülesehitamise tööd algusest peale.

Oli puudus kaadrist. Eesti rahva paremad inimesed, kes olid suutelised relva kandma, võitlesid Punaarmee Eesti Rahvuskorpuse ridades, kellele hiljuti Generalissimus sm. Stalini käskkirjaga anti austav kaardiväe korpuse nimetus.

Teine osa aktiivist, kes jäi vabariigi territooriumile okupatsiooni-aastail, langes fašistliku terrori ohvriks. Enam kui 60 000 Nõukogude Eesti inimest hävitasid saksa fašistlikud barbarid. Seetõttu oli meie partei ning Nõukogude valitsuse esimeseks ülesandeks pärast sakslaste väljakihutamist sideme loomine massidega, rahva hulgast võrsunud ning võitluses fašistlike röövvallutajate vastu karastunud uute kaadrite valik ja edutamine Nõukogude riigi ülesehituse töösse.

Neil läks korda lühikese aja jooksul taastada nõukogude võimu organid kogu ulatuses, koondades täitevkomiteedesse, nende alalistesse komisjonidesse ja külavolinikena üle 20 000 inimese. Need on bolševike parteile ja Nõukogude riigile truud inimesed: linnatöölised, külakehvikud ja maatöölised, Isamaasõja invaliidid, punaarmeelaste perekonnaliikmed, partisanid. Nad alustasid kogu hingega, ennastsalgavalt tööd Nõukogude Eesti uuestisünni alal. Tänu nende tööle osutus võimalikuks edukalt teostada neid põhilisi ülesandeid, mis on meie vabariigi ette seatud Lenini-Stalini partei ja Nõukogude Liidu valitsuse poolt.

Üheaegselt riigivõimu-organite taastamisega käis ka töötava rahva massiorganisatsioonide töö korraldamine.

Praegu on täielikult taastatud ametiühingud, kuhu on koondunud peaaegu kõik tööstuses, transpordis, organisatsioonides ning asutustes töötavad töölised ja teenistujad. Ametiühingud muutusid sotsialistliku võistluse organisaatoriteks; nad teevad tõsist tööd tööviljakuse tõstmise alal, arendavad laiaulatuslikku kultuurilist isetegevust, tegutsevad töötava rahva materiaalse seisukorra parandamise alal.

On taastatud ja teeb tõhusat tööd Eestimaa Leninlik Kommunistlik Noorsooühing.

Kui teha lühike kokkuvõte möödunud 9 kuu kohta, siis võime öelda, et nõukogude võim Eestis on taas kindlal jalal ning ülesehitustöö jätkub üha kiirema tempoga.

Üheks esimeseks sammuks Eestis pärast saksa okupantide väljaajamist oli maareformi taastamine, mille Nõukogude valitsus viis läbi 1940. aastal. Selle maareformi taastamise tagajärjel on senine maatamees ning vähese maaga kehviktalunik taas saanud maa peremeheks. Nõukogude valitsus on uusmaasaajaile ning kehviktalupidajaile andnud suurt abi. Nad said põllumajanduslikku inventari, hobuseid, lehmi, said ehitusmaterjali, rahalist ja seemnelaenu.

Selle maareformi poliitilised ning majanduslikud tulemused on käegakatsutavad. Selle kohta annab tunnistust kõigepealt 1945. a. kevadkülvi edukas läbiviimine, kuigi vabariigi põllumajandusel tuli võidelda määratu suurte raskustega.

Saksa okupatsiooni ajal vähenes loomade arv eesti külas üle poole, lammaste arv vähenes 73%, sigade arv 56%, lüpsilehmade arv 55%. Tunduvalt vähenes okupatsiooni ajal külvipind: 1 120 000 ha-lt 1941. aastal kuni 755 000 ha-ni 1944. aastal. Eesti põllupind on kehv, ta vajab kõrge saagi saamiseks tugevat väetist. Kui 1941. a. põldudele veeti 82 000 tonni mineraalväetisi ja 7 miljonit tonni orgaanilist väetist, siis kogu okupatsiooni aja kestel ei saanud eesti põllud grammigi mineraalväetist, kuigi Eestis on rikkalikult fosforiite, mida sakslased toormaterjalina välja vedasid. 1945. a. kevadiste põllutööde plaan nägi ette külvipindade laiendamise vabariigis 27% võrra, võrreldes eelmise aastaga, seejuures suvinisu alal 29%, söödakultuuride alal 27%, kartuli alal 31%. Arvesse võttes rahvaarvu vähenemist ja veovahendite ning masinate laostumist sakslaste peremehetsemise tagajärjel, oli see plaan väga pingeline. Kuid tänu meie sotsialistliku tööstuse abile, kes sügise ja talve kestel pingutatult töötas masinate tagavaraosade valmistamisel, saadi raskustest üle ja kevadkülviplaan täideti vabariigiliselt 106,1% ulatuses. Külviplaani edukale täitmisele aitas palju kaasa masina-traktorijaamade ja hobulaenutuspunktide taastamine. Need aitasid läbi viia hobujõuta talude ning Punaarmee sõjaväelaste perekondade põllutöid. 10. juuliks täitsid traktorijaamad oma tööplaani 118% ulatuses. Ka loomakarja kasvatamise taastamine edeneb rahuldavalt, ja meie seame endile ülesandeks suurendada juba 1945. aastal sarvloomade arvu 10%, hobuste arvu 5% ja sigade arvu 18% võrra.

Vabariigis on taastatud põllumajanduslik ühistegevus. Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogude juurde on loodud Põllumajanduse Ühistegevuse Peavalitsus, kes juhib põllumajanduslike kooperatiivide liitude tööd.

Põllumajanduslikul ühistegevusel on Eestis suured kogemused ja rikkalikud traditsioonid, sinna on koondunud enam kui 100 000 liiget. Eriti laiaulatuslikult on välja arenenud loomakasvatussaaduste ümbertöötamise ettevõtted: meiereid, juustujaamad, tapamajad. Ettevõtted omavad vilunud kaadreid ja spetsialiste ning toodavad hea kvaliteediga toodangut. Pärast müügikohuslike normide täitmist ning riikliku kokkuostu teostamist korraldab Põllumajanduse Ühistegevuse Peavalitsus ka põllusaaduste kokkuostu ning müüki vabaturu hindadega, millega Põllumajanduslik ühistegevus loob töötavaile talupoegadele kõik tingimused majanduse edasiseks tõusuks; seepärast võtsid talupojad meie partei ja valitsuse algatusel läbiviidud põllumajanduse ühistegevuse taastamise vastu suure rahuldustundega.

Töötav talupoegkond tunneb ja näeb iga päev partei ja valitsuse hoolitsemist vabariigi põllumajanduse taassünni eest ja vastab sellele tööle oma kohustuste aktiivse ning üksmeelse täitmisega Nõukogude riigi vastu.

Sõjaaja raskeis tingimustes täitsid Eesti NSV talupojad möödunud sügisel täielikult ja tähtajaks riikliku viljavarumise plaani.

Eeskujulikult täidetakse plaani metsa ülestöötamise ja väljaveo alal, mille tagajärjel Eesti NSV Metsamajanduse ja Puidutööstuse Rahvakomissariaat tuli metsavarumisel teiste vennasvabariikide hulgas esikohale.

Määratu suure töö on meie töötav talupoegkond ära teinud teede- ja raudteedevõrgu taastamisel. Sügisel ja kevadel võttis üleriigilisest teede taastamise kampaaniast osa kuni 100 000 talupoega. Selle aja jooksul on taastatud 285 silda ja remonditud ligi 2000 kilomeetrit teid. Selle tulemusena on põhiliselt taastatud purustatud sillad ja korda seatud okupatsiooni ajal ja sõjategevuse tagajärjel kannatada saanud maanteed. Tänu kogu vabariigi abile on Siseasjade Rahvakomissariaadi Maanteedevalitsusel teiste vennasvabariikide seas esikoht.

Laiaulatuslik taastamistöö on läbi viidud side korraldamise alal, eriti maal. Ka selles töös osutas talupoegkond suurt kaasabi, tänu millele on telefoniside juba taastatud kogu vabariigis, kõigis valdades. On taastatud ligi 12 000 km telefoniliine, taastatud telefoniühendus Moskva ja Leningradiga. Telefoniline side on nüüd sisse seatud kõigi valdade täitevkomiteedega, masina-traktorijaamadega ning suurema osa masina-hobulaenutuspunktidega ja külanõukogudega. 1944. a. novembris oli Metsamajanduse ja Puidutööstuse Rahvakomissariaadi 100-st metskonnast telefoniside olemas ainult 9 metskonnaga. 1945. a. algul suudeti side taastada juba 75 metskonnaga ja II kvartaali lõpuks oli side taastatud 96 metskonnaga.

Suur edu on saavutatud tööstuse taastamise alal. Kuni 1917. aastani domineerisid Eestis metalli- ja tekstiiltööstus. Siin olid suured esmaklassilised laevaehitustehased ja masinaehitusettevõtted. Nii oli näiteks Vene-Balti Laevaehitustehastes esimese maailmasõja algul tööl kuni 11 000 töölist. Tekstiiltööstus oli samuti väga arenenud. Tööstusel oli kuni 750 000 värtnat. Kodanliku Eesti ajal jäid need tööstusharud kängu ja esikohale tõusis toiduainetetööstus, mis andis kuni 29% kogu tööstustoodangust. Fašistlikud bandid tegid taganemisel meie tööstuses suurt laastamistööd. Kuid tänu Punaarmee hoogsale pealetungile ja töölisklassi ning insener-tehnilise personaali ennastsalgavale võitlusele, säilis meil siiski üle 40% tööstusettevõtteid, kuigi see pilt üksikute tööalade järgi on väga kirju. Nii on tekstiiltööstuses säilinud vaid 16 000 värtnat, põlevkivitööstusest on säilinud ca 42%. Rängalt on kannatanud metallitööstus. Elektrijaamadest on säilinud vaid üks neljandik.

Hästikorraldatud kommunaalmajandus osutus täiesti laostunuks. Neljast vabariiklikust linnast on Narva täielikult purustatud, pealinnas Tallinnas on hävinud 47% elamispinnast. Tartus 50%, Pärnus 35%. Mõned väikesed linnad on maa pealt täiesti ära pühitud.

Pärast sakslaste väljakihutamist 1944. a. sügisel, kui oli vaja tööstusi käiku lasta, oli kohal vaid 20% töölisi.

1945. a. tööstuse plaan näeb ette toodangu viimise aasta lõpuks kuni 70%-ni võrreldes 1941. a. tasemega, kusjuures peamine rõhk on pandud

meie küttebaasi, elektrimajanduse, samuti ehitusmaterjalide ja ehitustööstuse taastamisele.

Meie vabariik on selle poolest eelistatud seisukorras, et meie oleme täiel määral kindlustatud oma küttebaasiga. Meie põlevkivi on kasutatav kui kütteaine vabrikutes, elektrijaamades ja elamute küttekolletes. Selle utmisel saame meie bensiini, diiselõlisid ja teisi väärtuslikke saadusi. Vabariigil on küllaldaselt turbarabasid. Põhiliselt on säilinud ka meie metsad. Küttebaasi taastamisele, kütte varumisele tööstuse ja rahva vajaduste rahuldamiseks on praegu pööratud meie peatähelepanu.

Vastavalt hiljuti vastuvõetud Riikliku Kaitsekomitee määrusele peab Eesti rahvamajanduse õitsengu aluseks ja meie vabariigi ülikiire industrialiseerimise baasiks kujunema põlevkivitööstus. Põlevkivi ümbertöötamine vedelkütteaineks ja põlevkivi kasutamine meie naabri Leningradi vajaduste katmiseks on juba otsustatud küsimus. Ülesande suurusest, mis meil tuleb lahendada, kõneleb fakt, et lähema kolme aasta jooksul meie loome Eestis midagi Moskva-lähedase küttebasseini taolist, kus ainuüksi kaevureid, s. t. põlevkivi kaevureid — on ette nähtud töötamas üle 40 000 inimese. Selle ülesande teostamiseks eraldatakse üle 1 miljardi rubla aastas.

Leningradi kangelaslinna varustamine gaasiga eesti põlevkivi baasil saab olema kogu meie rahva peamise tähelepanu objektiks. Sellele ülesandele allutatakse kõik teised. Selle suurejoonelise ülesande lahendamine muudab põhjalikult meie vabariigi kõigi põhjapoolsete põlevkivirajoonide palge.

Tänavune aasta on ettevalmistus-aastaks selle ülesande teostamisel. Jooksval aastal peame meie põhjalikult taastama oma põlevkivikaevandused, niisuguse arvestusega, et meie aasta lõpul võiksime anda päevas rohkem põlevkivi kui 1941. aastal.

Täna võime meie öelda, et vabariigi põlevkivitööstuse taastamine toimub kooskõlas Riikliku Kaitsekomitee poolt antud ülesandega.

Vabariigi energiamajanduse taastamine toimub samuti rahuldavalt. Vaatamata karmile talvele õnnestus meil siiski kindlustada pealinna vajaliku elektriga. Eeloleval talvel on meie tööstus elektriga varustatud määral, mis võimaldab täielikult täita ja ületada toodangu väljalaske riikliku plaani.

Vabariigi tööstuse poolaasta-plaan täideti 104,2% ulatuses. See lubab eeldada, et edukalt lõpetatakse ka aastaplaan kõigi tööstusharude poolt toodangu väljalaske alal.

NSV Liidu RKN poolt on vastu võetud eriotsus Eesti NSV linnade taastamise kohta. Selle otsuse kohaselt on meile eraldatud suur hulk autosid ja raudteevaguneid, millega lahendati kitsas koht ülesehitustöös. Seoses vanemate aastakäikude demobiliseerimisega tegevast armeest, uute, võitluses karastatud kaadrite juurdetulekuga läheb teise poolaasta ülesehitustöö kiirema tempoga ja meil on võimalik täielikult

ära kasutada valitsuse poolt linnade taastamiseks eraldatud kapitalimahutusi.

Eesti NSV on teiste vennasvabariikidega võrreldes eelistatud seisukorras ehitusmaterjalide tööstuse suhtes. See tööstus on vabariigis kõigekülgselt välja arenenud. Meil on omast käest võtta telliseid, lupja, tsementi. Meie toodame ise katusepappi, katusekive, naelu, klaasi, värvimuldasid. Suuresti on arenenud puutöötlemistööstus. Ainult kriiti ja rauda peame ehituse jaoks vennasvabariikidest sisse vedama. Meie järjekordseks ülesandeks praegu on ehitusmaterjalide tööstuse kõigekülgne väljaarendamine, eriti niisuguste liikide, nagu põlevkivituhktsemendi, šlakk-vati, põlevkivituhk-telliste tööstuse väljaarendamine. Lähemal ajal jõuavad meile kohale 5 tellisetehase sisseseadet, mis hakkavad valmistama toodangut just põlevkivituha ärakasutamise baasil.

Suur töö on tehtud hariduse alal, koolivõrgu taastamise alal. Praegu õpib koolis ligi 120 000 õpilast. See on peaaegu niisama palju kui enne sõda. Eriti suurt rõhku on pandud tehnilisele haridusele, uute tehnikumide ning kutsekoolide loomisele.

On taastatud samuti kõrgemad õppeasutused: vana Tartu Ülikool ja Polütehniline Instituut Tallinnas. Ühtlasi on ära tehtud määratu suur töö õppealase kirjanduse emakeeles väljaandmise alal. Raamatuid on üldse ilmunud 279 nimetusega, üldtiraažiga 2,8 miljonit eksemplari; neist on õpperaamatuid välja antud 66, üldtiraažiga 750 000 eksemplari. Aasta teise poole trükiplaan on veel suurem. On ette nähtud trükkida 305 raamatut 2,6 miljoni eksemplaride arvus. Õpperaamatute koostamisele on rakendatud vabariigi paremad pedagoogid, sealhulgas ka Tartu Riikliku Ülikooli õppejõud. Väga suur arv õpperaamatuid tõlgitakse teiste vennasrahvaste keeltest.

Ajalehti ilmus esimese poolaasta lõpuks kokku 19. Ilmunud numbrite kogutiraaž moodustab 43 500 000 eksemplari. Peale keskajalehtede ilmuvad ajalehed ka igas maakonnas.

Ajakirju ilmub kümme, ilmunud numbrite kogutiraaž on 712 600 eksemplari. Seega tungib bolševistlik sõna kõige laiematesse hulkadesse.

Raamatute levitamine toimub rahvaraamatukogude kaudu, mida seni on taastatud 671. Raamatukogudes on ligemale miljon raamatut.

Massilise kultuuritöö parandamiseks vabariigis, samuti töötava rahva üldharidusliku taseme ja poliitilise teadvuse tõstmiseks asutati Eesti NSV RKN juures hiljuti Kultuuriasutuste Valitsus. Valitsuse juhtimisele anti üle kõik rahvamajad, klubid, muuseumid, raamatukogud. See üritus hakkab etendama suurt osa masside kasvatamise alal.

Meie juhtivate kaadrite jaoks on organiseeritud süstemaatiline õppus. Üle riigi töötavad kõigis maakondades ja linnades partei õhtukoolid. Ligi 7000 partei- ja nõukogude töötajat õpib mitmesugustes ringides. Juhtivate partei ja nõukogude töötajate jaoks on Tallinnas organiseeritud

partei marksismi-leninismi õhtuülikoòl. On ette nähtud ka muid üritusi kaadrite õpetamise ja ettevalmistamise alal.

Meie töö tulemused on suured. Igale vabariigi töötajale kõnelevad need selgesti sellest, et ainult tänu teiste Nõukogude Liidu vennasrahvaste, eeskätt aga suure vene rahva abile õnnestus eesti rahval jäädavalt pääseda oma igipõlisest vaenlasest, saksa fašistidest, ja nüüd on talle kindlustatud sõjahaavade kiire parandamine, kogu meie rahvamajanduse ning kultuuri erakordselt kiire kasv.

Meie võitude organiseerijaks on suur bolševike partei, Lenini-Stalini partei.

Bolševistliku partei võitmatu lipu all, nõukogude rahva suure juhi ning õpetaja armastatud Stalini juhtimisel sammub eesti rahvas nõukogude rahvaste vennalikus peres vastu uutele võitudele, oma sotsialistliku majanduse ja kultuuri tõelisele õitsengule.

Juulis, 1945.

Eesti NSV tööstuse ülesehituse probleemidest

Iga riigi rahvamajanduse edasiviivaks teguriks on tööstuse kasv. Mida mitmekülgsem on tööstus, seda laiemalt abistab ta põllumajanduse, transpordi, kommunaalmajanduse ja kultuuriasutuste edasiviimist. Sealjuures on tööstuse kasvu nõukogude korra juures võimalik palju kiiremini edasi viia kui kapitalistlikus riigis, sest sotsialistlik plaanimajandus on vaba suurtest rahvamajanduslikest kriisiaastatest. Sotsialistlik plaanimajandus koondab kõik jõud otsustavate põhiliste ülesehitusküsimuste lahendamiseks, tagades seega kulutatud jõu suuremat efekti.

Eesti tööstuse ülesehitamise probleemiks on meie küttebaasi, energiamajanduse, ehitusmaterjalide ning ehitustööstuse väga kiire taastamine. Nende tööstusharude kiirest ülesehitamisest sõltub ka laiatarbekaupu valmistavate tööstusalade kiire organiseerimine. Kui me kiiresti ei lahenda meie kütteprobleemi, põlevkivitööstuse kiiret laastamist, turbatootmise plaani täitmist, siis on meie rahvamajanduse jooksev töö oluliselt takistatud. Kui meie ei taasta kiiresti ning ei rakenda täiel määral tööle ehitusmaterjalide tööstust, siis ei suuda me üles ehitada ka meie purustatud tekstiiltööstust, meie kiiret laiendamist vajavat toiduainetetööstust, mööblitööstust, elektrimajandust jne. jne.

Kuidas toimub meil nende põhiliste probleemide lahendamine? Meie põlevkivitööstuse ülesehitamiseks ning erakordselt kiireks väljaarendamiseks võeti hiljuti vastu Riikliku Kaitsekomitee määrus, mille alusel meil 3 aasta jooksul ehitatakse välja uus küttebaas, mis rahuldab täielikult meie vabariigi kõik vajadused põlevkivi järele, ja luuakse suurejooneline keemiatööstus põlevkivibaasil. Meie territooriumile ehitatakse kaks hiigeltehast põlevkivi gaasistamiseks, võimsusega 800 miljonit kuupmeetrit gaasi aastas. Sellega kindlustame meie põlevkivis ohtrasti leiduvate väärtuslike keemiatööstuse-toorainete kättesaamise ja ühes sellega saavutatud gaas juhitakse tema tarbimiskohtadesse, esijoones Leningradi. Sellega tuleb meie põlevkivirajoonides ehitamisele rida keemiatööstusi ning pannakse alus laiaulatuslikule bakeliidi, sünteetiliste parkainete ja väävli tootmisele, rääkimata reast vedelkütteainete liikidest ning bituumenitööstusest. Ülesande suurusest annab pildi asjaolu, et 1948. aastal meie põlevkivikaevandustes saab töötama enam kui 40 000 põlevkivikaevurit, pealeselle töölised keemiatööstuse alal.

Vastavalt sellele suurele ehitustööle tuleb väljaehitamisele rida abitööstusalasid, nagu metallikäitised Kohtla-Järvel, Kiviõlis, Tallinnas (endise „Dvigateli" baasil); tuleb taastamisele ja ülesehitamisele uus tsemendivabrik Aseris; brigaadid sõitsid järele viie uue tellisetehase sisseseadetele, kusjuures telliseid hakatakse tootma põlevkivituhast; tuleb ehitamisele uus magistraaltee, milleks vastavad eeltööd juba käivad jne. Selle töö gigantsest ulatusest annab ettekujutuse kapitalimahutuste suurus. Meil tuleb aastas, alates tulevast aastast, kapitalimahutusi ainuüksi selle tööstusharu väljaarendamiseks rohkem kui üks miljard rubla aastas. See tööstusharu kujuneb mitte ainult kogu meie Eesti töötava rahva peamise tähelepanu osaliseks, vaid talle pühendatakse ka Liidu valitsuse ja partei poolt erilist tähelepanu. Nii on põlevkivitööstuses töötajate elamistingimuste eest erakordselt hoolitsetud: nende palgad viidi Donbassi söetööstuse töötasude tasemele, nende toitlustamistingimused on paremad kui ühelgi teisel tööstusharul Eestis, uute tööliste majutamiseks, uute individuaalelamute ehitamiseks jne. on määratud suured rahalised summad.

Väga suurt tähelepanu pööratakse ka uurimistöödele sel alal. Tuleb märkida, et ainuüksi käesoleva aasta teise poole eelarves on põlevkivituha ning utmisgaaside ratsionaalse ärakasutamise uurimiseks preemiatena määratud 500 000 rubla. Ka organisatsiooniliselt on läbi viidud muudatusi, et kindlustada selle grandioosse tööprogrammi läbiviimist. Meie vabariigi sisemiste vajaduste rahuldamise eest hoolitseb meie Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Rahvakomissariaat, kelle varustada jääb kogu vabariiklik tööstus ja kommunaalmajandus, kuna gaasivabrikute ehitustööde juhtimine ning hilisem ekspluateerimine on antud Liidu valitsuse juures olevale Vedelkütteainete Tööstuse Peavalitsusele. Põlevkivitootmine on allutatud Liidu Söetööstuse Rahvakomissariaadile, välja arvatud see osa, mida toodab meie Põlevkivitööstuse Rahvakomissariaat. Meie Põlevkivitööstuse Rahvakomissariaadi juhtimisele jäävad Kiviõli käitis, Kohtla õlikäitis, „Küttejõud", kuna Kohtla-Järve, Sillamäe, Ahtme ülesehitus ning ekspluatatsioon jäävad eespoolnimetatud asutuste korraldada. Kogu selle ülesehitustöö käigu juhtimine ning kontrollimine on aga meie Partei Keskkomitee ning Rahvakomissaride Nõukogu ülesandeks.

Lisaks kütteprobleemile on teiseks tähtsamaks probleemiks energiamajanduse kiire taastamine. Ka siin seisab meie ees väga laiaulatuslik töö. Me ehitame lähema kolme aasta jooksul Ahtmes üles meie maastaabis esimese suure elektrijõujaama 40 000 kWh-ga, millega kindlustame kogu meie põlevkivitööstuse vajaduste rahuldamise, ning lisaks sellele, viies selle käitise kõrgepingeliinide võrku, me kindlustame ka Tallinna ning teiste tööstuslinnade pideva varustamise elektrienergiaga. Peale Ahtme ülesehitamise laiendatakse tunduvalt ka Ulila, Tallinna ja Püssi elektrijõujaama võimsust. Sellega kindlustame lähemate aastate kestel

elektrivajaduse täieliku rahuldamise. Elektrienergia puuduse leevendamiseks eelseisval talvel, kus on ette näha veel raskusi elektri seisukohalt, viiakse Ulilasse appi elektrirong, mis on juba meie territooriumil, selle ülesande eeltööd on juba käimas ja sellega lahenevad Lõuna-Eesti kõige hädalisemad vajadused elektrienergia alal. Pealeselle käivad eeltööd Narva hüdro-elektrijõujaama ülesehitamiseks, kuid seda tööd me alustame mitte enne 1947. aastat.

Meie ehitustööstuse suureks eeliseks on see, et meil on koha peal olemas rikkalik ning mitmekülgne ehitusmaterjalide tööstus. Me saame omast käest telliseid, lupja, tsementi, katusekive, katusepappi, puukonstruktsioone, naelu, klaasi ja isegi värvimuldasid leidub meie pinnases. Ainult kriiti ja rauda peame hankima vennasvabariikidelt. Seega on meie ehitustegevuse kindlustamiseks tarvis edasi arendada neid juba olemasolevaid tööstusharusid, eriti rõhku pannes uute ehitusmaterjalide liikide väljaarendamisele põlevkivitööstuse jääkide baasil, põlevkivituha, tsemendi, šlakk-vati, põlevkivituhk-telliste näol. Seda tööd me praegu, nagu öeldud, juba teeme. Meil on otsustatud uue tsementitehase ehitamine 1946. aastal, võimsusega kuni 100 000 tonni tsementi aastas, lisaks sellele madalama kvalifikatsiooniga, kuid täiesti väärtusliku põlevkivituhk-tsemendi väljalaskmine. Ka selle tööstuse jaoks on juba sisseseaded tellitud. Edasi tuleb meil tellisetehaseid juurde just põlevkivituha baasil; mõningate uuenduste rakendamisega tagab põlevkivituhk-telliste tootmine täiesti väärtuslike ehitusmaterjalide saamise.

Väga tähtsaks ülesandeks on meil ehitustegevuse mehhaniseerimine, standardehitusblokkide ja standardpuukonstruktsioonide valmistamine jne. Siin me pole veel saavutanud seda, mis me olemasoleva tehnika baasil saavutada võiksime.

Nende põhiliste ülesannete kõrval meie tööstuse taastamisel ning edasisel arendamisel on meil veel rida kitsamaid ülesandeid, näit. uute metallikäitiste rajamine. Meile on juba antud ning veetakse kohale kahe uue metallikäitise sisseseaded, osalt põlevkivitööstuse vajaduste rahuldamiseks, osalt kui remondibaas meie tööstusele. Meil on tarvis paremini välja arendada meie autoremonditööstuse baas, milleks samuti on sisseseaded juba määratud. Veel tänavu saame endile ühe elektrimetallisulatusahju ning ühe metallivaltsimise-sisseseade. Sellega saame me oma metallitööstusele uuesti jalad alla. Muidugi tulevad tunduvale laiendamisele meie vanad veteraanid: I Metallitehas, mis nüüd on määratud esijoones meie põlevkivitööstuse taastamistööde teostajaks, kuigi 25% tema toodanguvõimest rakendatakse ka vabariigi teiste vajaduste rahuldamisele, ja elektritarvetetööstus „Volta", mis tuleb samuti laiendamisele.

Tartus toimub endise telefonivabriku baasil uue käitise ehitamine, mis valmisehitatult annab kvalifitseeritud tööd kuni 9000 töölisele. See käitis — täpsusmehhaanika-tööstus — kujuneb meile pioneeriks uue toot-

misala rajamisel Eestis; me tahame, et ta ei jääks mitte viimseks ning et meie Eestis oma kvalifitseeritud kaadritele võimaldaksime laia tegevusvälja oma võimete rakendamiseks. Optikatööstus, fototööstus ja rida nendetaolisi käitisi peavad meil lähemate aastate kestel leidma oma koha.

Laiade hulkade elutarvete rahuldamise alal on tähtsamaks tööstusharuks tekstiiltööstuse taastamine, mis fašistliku kallaletungi läbi meil kõige enam kannatas: kuni 750 000 värtnast säilis vaid 16 000 värtnat. Siin teeme meie juba väga kiiret ülesehitustööd. Juba käesolevas kvartaalis lastakse Narva Kreenholmis käiku esimesed 60 000 värtnat. Ka Balti Puuvillavabriku taastamiseks on summad määratud; sisseseadetele sõideti järele, nii et ka Tallinna suurem tekstiilkäitis meil 1946. aastal peab uuesti käiku minema.

Lõpuks märgime, et laiema arenemise perspektiiviga on meil veel toiduainetetööstus, eriti kalatööstus, mille perspektiivne plaan näeb ette kuni 50 000 tonni kala püüdmise meie kalurite poolt, kusjuures tunduvalt tuleb laiendamisele ulgumerepüük. Me saame tagasi okupantide poolt äraviidud laevu — esimestele sõitsid meeskonnad juba järele —, nii et see meie oludes väga tähtis tööstusharu meil kahtlemata leiab edasise arenduse.

Selle ülitähtsa töö juures on meil tähtsaimaks probleemiks töökäte kokkuhoid ja meie töö täielik mehhaniseerimine. Sellel alal on veel palju teha. Võtame eeskujuks Tootsi briketitööstuse, mis on hästi mehhaniseeritud käitis; näiteks brikettide tootmise vabrikus, mis annab aastas kuni 40 000 tonni brikette, töötab vahetuses vaid 3 inimest. Samuti on freesturbatootmine hästi mehhaniseeritud ning suuremaks tööliste kontingendiks, kes selle juures töötavad, on tuletõrjujad. Selles peaaegu täiesti mehhaniseeritud käitises aga toimub valmisbrikettite laadimine vagunitesse käsitsi, kuigi selle tööprotsessi mehhaniseerimine on lihtne töö ning laadimispunkrite ehitus on samuti lihtne töö; tööjõu vajaduse seisukohalt tasub see end ühe sesooni jooksul ära. Ometi, nagu öeldud, on see töö seni tegemata. See on näide sellest, kuidas meil seni pole küllaldasel määral tähelepanu pööratud tööjõu kokkuhoiule. Samalaadne nähtus esineb meie põlevkivitööstuses peale- ja mahalaadimistööde juures. Ometi on need eriti tähtajalised tööd ka meie raudtee-transpordi kasutamise seisukohalt äärmiselt tähtsad. Nendetaolistele küsimustele tuleb meie majandusjuhtidel pöörata erilist tähelepanu, sest tööjõu terav puudus jääb kogu meie ülesehitustöö juures otsustava tähtsusega küsimuseks.

Teiseks on väga tõsiselt tarvis läbi vaadata meie tööjõu reservid kõikjal. Praegu on veel säärane olukord, et meil ka maal, vaatamata suurele töökäte puudusele, ometi leidub töötajate gruppe, kes väga nõrgalt on rakendatud üldisse tootmisprotsessi. Väikeste 3—5-ha-liste maalappide pidajad elavad ju oma maalapil kuidagi ära, kuid nende osavõtt üldisest tootmisprotsessist, nende tööjõu kasutamine on üsna nõrk. On üsna

selge, et nad vaevalt-vaevalt poolele oma tööjõule leiavad rakendust oma väikesel maalapil. Meie tööndusкooperatiivid, kohalik tööstus, samuti ehitustööstus peavad just neist ringidest leidma endile kaadreid. Samuti on selge see, et seoses rahuaja töötingimustele üleminekuga on lõpp mobilisatsiooni korras tööjõu saamisel ja et vastavad organisatsioonid peavad järsult muutma endile uute tööliste saamise viise.

On tarvis oluliselt parandada töötajate elutingimusi nii toitlustamise kui ka majutamise alal. On tarvis paluda täitevkomiteede ja parteikomiteede organiseeritud abi selgitustööga vastavate töötajate seas. On tarvis väga tõsiselt töötada töötajate kvalifikatsiooni tõstmise alal, nii et töötajad pidevalt saaksid tõusta oma teadmiste edasiarendamise kaudu oma tööalal. Samuti on väga suure hoolega tarvis läbi viia tükitöösüsteem ning palgatariifid. Selle kohta võeti neil päevil Rahvakomissaride Nõukogus vastu eriline määrus, millega selle suure töö juhtimiseks loodi valitsuse komisjon, mille eesmärgiks on kõigil valmistusaladel käitis käitise järel läbi töötada nõukogude palgapoliitika rakendamine, et teha lõpp säärasele ebanormaalsele olukorrale, kus kõrge kvalifikatsiooniga oskustöölised teenivad vähem kui samas käitises palju väiksema kvalifikatsiooniga töötajad või kus ajatööl töötajad teenivad rohkem kui tükitööl. Alles siis, kui meie õigesti rakendame nõukogude palgapoliitikat, mille eesmärgiks on kindlustada suurema töö eest suurem tasu, alles siis võime olla kindlad, et ka meie töötajate tööviljakus järsult tõuseb ning meie ülesehitustöö tempo järsult kiireneb.

1945. a.

Meie lähemad ülesanded

(Kõne Õpetajate päeval 17. aug. 1945.)

Seltsimehed! Kui rääkida meie eelseisvaist ülesandeist, siis sisuliselt see tähendab seda, et on tarvis teha kokkuvõte meie 1945. a. rahvamajandusplaani täitmise senisest käigust, ära märkida need kitsamad kohad, mis töö senises käigus on esile tulnud, ning näidata ühtlasi need ülesanded, mis järgnevad sellest, et see rahvamajandusplaan tänavu aasta täielikult täita.

Kuidas edeneb meil tegelikult rahvamajandusplaani täitmine? Nagu teada, on meie tänavune rahvamajandusplaan väga, väga suur. Ta küünib üle 700 miljoni rubla, sealhulgas on võrdlemisi laiaulatuslikud rahvamajanduse taastamise summad. Kui me võtaksime kokku andmed selle rahvamajandusplaani täitmise kohta esimese poolaasta jooksul, siis saame säärase pildi, et me oleme enam-vähem rahuldavalt täitnud meie tööstustoodangu plaani, mis teatavasti esimese poolaasta jooksul keskmiselt täideti 106,6% ulatuses. Samuti täitsime meie põllumajanduses põhiliselt need ülesanded, mis meile ette nähti.

Üks kõige halvemini täidetud plaani osa on meie kapitalimahutuste täitmine. See kulu liik on meil kõige nõrgemini täidetud, sel alal oli meil esimesel poolaastal üsna suuri raskusi. Meie transpordiasjandus oli alles jalgu alla võtmas. Alles esimese poolaasta lõpul me saime suurema koguse autosid, me saime suurt abi raudtee veereva koosseisu andmisest ehitustegevusse. Ning lõpuks saime aasta esimese poole lõpul eriliiki tööjõudu, keda saime rakendada ehitustegevusse. Teiseks põhjuseks, miks ehitustegevus meil ei läinud hoogu, oli see, et aasta algusest peale meie partei- ning nõukogude organid ei pööranud ei keskuses ega kohtadel küllaldast tähelepanu ehitustegevuse küsimustele. Kõigi nende asjaolude tõttu ei suutnud me suurt osa oma ehitustegevusest esimese poolaasta jooksul täita rahuldaval määral. See on üks kõige esimesi ja kõige suuremaid puudusi meie senises töös.

Edasi on meie rahvamajanduse kavas meie üldise tootmise perspektiivi seisukohalt Kalatööstuse Rahvakomissariaadil üsna laialdasi väljavaateid oma toodangu arendamiseks. On endastmõistetav, et sõjaaja tingimustes, kus sõda peeti Balti mere piirkonnas, kus väljapääs ookeanile oli suletud, ei saanud see valmistusala säärast ulatust, nagu see on ette nähtud tuleviku kohta, kuid isegi see tema väike plaan on puht-organi-

satsiooniliste puuduste tõttu nõrgalt teostatud. Seepärast oli meil ehitustegevuse kõrval kõige nõrgemaks lüliks Kalatööstuse Rahvakomissariaat.

Võib aga märkida rea rahvakomissariaate ja valitsusi, mis on esimese poolaasta jooksul hästi töötanud, isegi säärasel määral, et nad üleliidulises sotsialistlikus võistluses on tulnud silmapaistvatele kohtadele. Isegi ehitustegevuse alal pole mitte kõik ehitusorganid halvasti töötanud. Nii näiteks tuli Sõjalaevastiku ehitusvalitsus üleliidulises võistluses esikohale ning tõi rändpunalipu ära musta metallurgia ehitustöölistelt, kuhu suunatakse teatavasti kõige paremad jõud.

Samuti tulid meie raudteed üleliidulises võistluses teisele kohale, ja hiljuti, mõne päeva eest, sai teatavaks, et ka meie sidevalitsus on üleliidulises võistluses tulnud teisele kohale. Meie Maanteedevalitsus hoiab kogu esimese poolaasta jooksul üle Liidu esimest kohta oma käes ning meie vabariiklikest rahvakomissariaatidest on meie Metsamajanduse ja Puidutööstuse Rahvakomissariaat kogu esimese poolaasta jooksul teiste liiduvabariikide metsamajanduse rahvakomissariaatide seas esimesel kohal.

Samuti on rida käitisi, nii üleliidulise kui ka vabariikliku alluvusega, selles suures ülesehitustöös saavutanud häid kohti. Isegi hiljuti üleliidulisse alluvusse üleläinud Kohtla põlevkivikaevandus saavutas rändpunalipu koos 70 000-rublalise preemiaga.

Need välised näitajad kõnelevad sellest, et praegu meie juba hakkame võtma, nagu öeldakse, tuult tiibade alla ning meie noored rahvakomissariaadid hakkavad üle saama sellest ülesehitustöö kõige raskemast perioodist, organiseerimisperioodist, s. t. sellest ajajärgust, kus koos tootmistegevusega on tarvis luua organisatsioon, mis suunaks ja juhiks kogu seda tootmistegevust.

Peale nende tööstuslike rahvakomissariaatide on üsna edukalt töötanud ka meie põllumajanduslikud organisatsioonid. Nii teatavasti esimese poolaasta kokkuvõtetes märkis Liidu valitsus ära ka Eesti Nõukogude vabariigi kui kevadised põllutööd hästi läbiviinud vabariigi, mis on kahtlemata suur saavutus, kui arvestame seda, et siin meil koos tootmistegevusega käis väga sügav ning terav sotsiaalsete vahekordade ümberkujundamine külas, maareformi läbiviimine. Nagu öeldud, on meie põllumajanduses kogu meie tegevuse aja jooksul olnud väga pinev ja pidev töö. Põllumajandusega, kõigi nende küsimustega, mis on seoses maaga, on tulnud kogu meie Nõukogude riigi organeil, nii riiklikel kui ühiskondlikel, pidevalt tegemist teha just selletõttu, et siin meil oli lahendada suuri sotsiaalseid probleeme. Juba maareformi läbiviimine ise on väga sügav poliitiline aktsioon, mille ülesandeks on kõrvaldada maal kapitalistlikud vahekorrad, teha võimatuks külas inimese kurnamine teise poolt, teiste sõnadega, kapitalistlikud vahekorrad maal kõrvaldada, likvideerida küla hallparuni nii majanduslik kui poliitiline mõju ning tõm-

mata Nõukogude riigi põhijõud külas, küla kehvikkond ja keskmikkond, aktiivsele Nõukogude riigi ülesehituse tööle. See suur aktsioon, suur poliitiline töö on juba lõpetatud; meil on praegu tegemist vaid veel üksikute maareformi moonutuste likvideerimisega, meie poliitilise joone kõverduste kõrvaldamisega. Ja see maareformi läbiviimine on andnud häid tulemusi. Meie nägime kevadise külvi läbiviimisel, kuidas selle maareformi tulemusena nõukogude külas on välja kujunenud uus nõukogude aktiiv; me hakkame üle saama saksa okupatsiooni ränkadest hoopidest ja kaotustest, meie nõukogude aktiivi hävitamisest, kus meil kümneid tuhandeid nõukogude inimesi tapeti saksa okupantide ja eestlastest käsilaste poolt. Meil kujuneb külas välja ja on üsna selgesti kujunenud uus nõukogude aktiiv, uus Nõukogude riigi kandja, kes enda järele tõmbab laiu töötavaid hulki ning kindlustab meile meie Nõukogude riigi ülesannete täitmise põllumajanduses.

Selle nõukogude aktiivi kujunemisega maal niihästi külanõukogude ümber, alaliste komisjonide ümber, vallatäitevkomiteede ümber, meie rahvamajade ümber, selle aktiivi toetusel ning kaastegevusel saigi võimalikuks, et meie väga nõrga organisatsiooniga, millega meie alustasime oma tööd sügisel, siiski edukalt läbi viisime suured ülesanded külas: metsatööd, viljavarumistööd, maareformi ja kevadel suured tööd külviplaani teostamisega.

Kui selle aktiivi osatähtsust õigesti hinnata, on tingimata tarvis esijoones tähelepanu pöörata meie õpetajatele, kes töötavad maal, sest kui meie selle aktiivi õigesti tõmbame nende ülesannete lahendamisele, mis on meil hariduse alal täita meie rahva vastu, siis meie alles kindlustame, et me need ülesanded ka tõesti lahendame. Siiani, otseselt tunnistades, me oleme teinud alles vähe. Siiamaani me ei ole veel küllaldasel määral tõmmanud meie nõukogude aktiivi nende ülesannete lahendamisele, mis on täita hariduse alal, tervishoiu alal jne. jne.

Siin sõnavõttudes oli üsna palju juttu neist materiaalsetest puudustest, mis takistasid edukat õppetööd: niihästi koolimajade remondi küsimus, kütte küsimus ja terve rida teisi küsimusi, mis normaalsetel aegadel, rahuaegadel, pole iseenesest tõsised küsimused, kuid mis pärast okupatsiooniaega on tõepoolest väga teravad küsimused. Kui me võtame näiteks meie koolimajade seisukorra, üldse meie majade seisukorra, siis näeme, et need on täiesti võimatus olukorras. On samuti selge, et suure osa sellest kordaseadmise-tööst, on võimalik kohtadel läbi viia ainult siis, kui nende küsimuste lahendamisele kaasa tõmmata meie küla aktiiv. Siiamaani meie, avameelselt öeldes, oleme teinud seda väga nõrgalt. Seepärast on tarvis, et meie sellele küsimusele pööraksime erilist tähelepanu.

Nagu öeldud, me teostasime niihästi linnades kui külades väga suuri töid. Maal toimusid suured metsatööd, suured teede tegemise kampaaniad, side taastamise tööd, raudtee taastamise tööd — need on suured

tööd, mis läbi viis meie rahvas. Sellega võrreldes on meie koolimajade, meie haiglate ja rahvamajade kordaseadmine suhteliselt väike ülesanne. Kogu küsimus seisab selles, et me nende ülesannete lahendamisele tõmbame kogu aktiivi. Seepärast ma allakriipsutatult rõhutangi vajadust just kooliõpetajatel olla siin eestvedajate osas ning tõmmata meie parteiliste, meie nõukogude organite kaasabil rahvast ennast kaasa selleks, et neid ülesandeid lahendada, mis on meie koolitöö edasisel arenemisel väga otsustava tähtsusega.

Kuid, nagu öeldud, kui meie oma senise tööga üksikutel aladel oleme enam-vähem toime tulnud, kui oleme terve rea üsna raskeid ülesandeid lahendanud edukalt, siis selle kõrval on meil üsna tõsiseid probleeme, millele oleme vähe tähelepanu pööranud ja millele meie teise poolaasta töös peame seda rohkem tähelepanu omistama, nagu see juba toimub ehitustööstuse puhul. Seda küsimust arutati väga teravalt viimasel partei keskkomitee pleenumil. Selle küsimuse lahendamisele on kaasa tõmmatud kogu meie partei aktiiv ning tema kaudu on selle küsimuse lahendamisele tõmmatud kogu meie riik. Seepärast võime ütelda, et teisel poolaastal meie ehitustegevus läheb tunduvamalt paremini ja et meie teisel poolaastal sellel alal saavutame plaanitäitmise. Ometi on meil veel rida väga tõsiseid ülesandeid, millele meie seni oleme vähe tähelepanu pööranud. Kui me räägime plaanimisest, sotsialistliku plaanimajanduse sisseviimisest, siis me ei või unustada seda, et meie teostame seda alles nüüd esimest aastat, et seetõttu sotsialistliku plaanimajanduse läbiviimine toimub alles nõrgalt, et me pole suutnud oma plaanimisega kaugeltki veel haarata kõiki neid teravaid probleeme. mis seisavad meie rahvamajandusel ees. Et siin on tegemist tõsise probleemiga, järgneb sellest, et üleminek kapitalistlikult valmistusviisilt sotsialistlikule on iseenesest ränk probleem ka puht-plaanimise seisukohalt. Kui arvestame seda, et kapitalistlikus majanduses iga käitis tootis turu jaoks, et üksikutel käitistel puudusid omavahel sidemed ja need alles loodi turu kaudu, siis sotsialistlikus majanduses peame need käitiste-vahelised sidemed looma plaani kaudu. See töö seisab käitiste koopereerumises, käitiste üksteisega sidemesse viimises nii, et üks käitis täiendaks teist ja et kõigis käitistes plaanitäitmine oleks 100-protsendiliselt kindlustatud. Kuid praegu veel kaugeltki kõik käitised ei täida plaani, tekitades sellega suuri raskusi ka plaani täitvatele käitistele. Meil on olemas käitis „Urania", iga liiki elektrijuhtmete tootmiseks. Tema ei tööta, mistõttu meie ehitustööstusel on oma plaani täitmisel teravaid raskusi. Selle tagajärjel meie tööstuses kaugeltki ei kasutata ära neid sisemisi võimalusi, mis meil kasutada on; meie plaan ei haara kõiki käitisi, meie ei tunne kõiki oma käitisi, nende võimeid. See plaanimise süvendamine, käitiste-vahelise kooperatsiooni süvendamine ning väljaarendamine on üks tõsisemaid ülesandeid, mis meie rahvamajanduse plaanijatel on täita.

Teine väga suur puudus meie senises töös on see, et meie majandusjuhid hoiavad kramplikult kinni plaanist, sulgedes tee isetegevusele ja initsiatiivile. Seepärast paljude vabrikute juhatajad ei kasuta ära neid sisemisi võimalusi, mis neil on tootmise laiendamiseks olemas. Selle tagajärjeks on see, et käitised ei valmista neid tarbeasju, mida me igapäevases elus vajame, kuid mida meie plaan ei haara, milleni meie plaanija pole suutnud jõuda. Kõikidel on puht-formaalne seletus, et plaan ei näe ette ja seepärast ei valmistata. See on iseenesest väga sügav ning tõsine probleem selles mõttes, et selle all kannatavad esijoones meie laiad tarbijate hulgad, meie laiad töötajate hulgad, kes ei saa küllaldaselt neid tarbeesemeid, mida neil on tarvis saada, mida nad võiksid saada ja mida nad on õigustatud saama, mida meie tootmisaparaat võiks valmistada, aga meie plaanituse, meie majanduse organisaatorite lühinägelikkuse tõttu, meie initsiatiivi puuduse tõttu, meie praegu neid ei tooda. See on meie plaanimistöös väga tõsiseks ülesandeks, nimelt haarata plaaniga sügavamalt meie toodete nomenklatuuri, sundida meie käitiste juhatajaid laiendama toodete nomenklatuuri, et rahuldada töötajate tarbeid.

Kolmandaks meie plaanimistöö ülesandeks on meie majanduslik kalkulatsioon, meie toodete omahinna küsimus, meie toodete kvaliteedi küsimus. Neil aladel on samuti teha väga suur töö. Ma olin 1940./41. a. kergetööstuse rahvakomissar ning seetõttu ma tunnen käitisi ning nende tooteid. Kui ma pärast okupatsiooni tagasi tulin ja nägin „Unioni" vabrikus valmistatud saapaid okupatsiooni ajast, milliseid katsuti valmistada ka pärast okupatsiooniaega, nõukogude esimestel nädalatel, siis tõepoolest see oli allpool iga arvustust; sääraseid jalatseid polnud nähtud aastakümnete jooksul. Kuid tendents anda praakkraami, petta töötajaid alaväärtuslike toodetega, pole kaugeltki üldiselt veel kadunud. Meil tuleb veel üsna palju võidelda säärase tendentsi vastu. Sel alal meil kahtlemata on teha veel üsna suur töö ka plaanimise seisukohalt selles mõttes, et käitistele anda kätte tema kindel standard, millest temal pole võimalik kõrvale hiilida ja mida ta peab täpselt täitma.

Sääraseid probleeme on meil väga palju. Neid kõiki siin loetella pole võimalik ega tarviski. Kuid ma tahtsin ainult tuua näiteid kõige mitmekülgsemaist ülesandeist, mis meil ees seisavad meie taastamistööl ning mida meil on võimalik läbi viia ainult siis, kui me kogu meie töötava rahva suudame kaasa tõmmata nende ülesannete lahendamisele. Selles töös ongi meie õpetajaskonnal täita väga suur ülesanne. Meie õpetajaskond puutub ju igapäevases elus kokku kõige laiemate hulkadega ja seetõttu on meie õpetajaskond paratamatult asetatud säärasesse seisukorda, et ta peab ise võtma seisukoha igas esilekerkivas küsimuses ning mõjutama ühes või teises suunas rahvast. Seepärast on eriline tähtsus sellel, et meie õpetajaskond kogu hingega, kui nii võiks öelda, aktiivselt osa võtaks ja teostaks seda ülesehitustööd, mis meil ees seisab.

Ma tahaksin veel ära märkida meie lähemate ülesannete juures neid muudatusi, mis meie rahvamajanduse arendamises ees seisavad. Kui me räägime sellest, et meie teostame sotsialistlikku plaanimajandust, sotsialistlikku ülesehitustööd, siis see tähendab seda, et me suuname oma ülesehitustöö teadlikult neile ülesannetele, mis meie Nõukogude riigi ülesehitustöös antud ajal on kõige tähtsamad. Me teame, et kapitalistliku valmistusviisi juures juhib kogu tootmistegevust ainult profiidi küsimus. Seal valmistatakse seda, mis tõotab kõige suuremat kasu. Iga kapitalist läheb sellele välja, et töötada seal, kust on loota kõige suuremat kasu. Ning sellest tingitult puuduvad kapitalistlikus tootmistegevuses teadlikult ülesseatud rahvamajanduslikud ülesanded. Meie sotsialistliku plaanimajanduse iseärasus seisab selles, et meie loovad jõud suunatakse nende ülesannete lahendamisele, mis antud olukorras on kõige tähtsamad. Meie teame teiste liiduvabariikide kogemustest, kogu Liidu rahvamajanduse arendamise plaanidest, et seal suunati valmistusjõude, töötajaid esijoones neile valmistusaladele, mis kindlustasid kogu Liidu rahvamajanduse kõige kiirema arendamise. Meie teame, et tööstuse arendamisel on esimese järgu tähtsusega küsimuseks rasketööstuse väljaarendamine, meie transpordiala arendamine, meie musta metallurgia, masinaehituse, meie autotranspordi ja raudteetranspordi veereva koosseisu väljaarendamine jne. jne., ühe sõnaga, rasketööstuse väljaarendamine. Alles selle olemasolu puhul on riik sõltumata kapitalistlikust ümbrusest. Meie teame, et tänu sellele väga kaugele ettenägevale poliitikale kindlustas Nõukogude Liit tõesti oma sõltumatuse, muutis endise tsaristliku Venemaa majanduslikult mahajäänud maast eesrindlikuks maaks, kes oma tööstuse ja põllumajanduse tõttu nüüd, nagu see Suure Isamaasõja päevil igaühele selgeks sai, on kujunenud maailma esirindlikumaks maaks, kes suutis Isamaasõja rõhuva enamuse aja jooksul üksinda enda peale võtta kogu sõja raskused. See oli võimalik ainult selletõttu, et Liidu rahvad enam kui kahekümne viie aasta jooksul teadlikult töötasid, ehitasid selles suunas, et nad välja arendasid need valmistusalad, mis kindlustasid nende sõltumatuse ning iseseisvuse. Kahtlemata sellega seoses 190 miljonit inimest, kes seda tööd tegid, ohverdasid nii mõndagi oma elu mugavustest. Nad ei saanud toota seda, mis nende elu oleks mugavaks teinud. Ning alles kolmanda viisaastaku lõpppäevil pandi peamõhk massikaupade tootmisele, kaupade tootmisele, mis teenivad laiade töötajate hulkade igapäevaseid vajadusi. Kes on olnud Liidu tagalas, teistes vennasvabariikides, need teavad, et 1939./40. aastal kujunes olukord, kus töötajate heaolu massikaupadega varustamise mõttes oli kindlustatud rahuldaval määral.

Ka meie praegu oma ülesehitustöös pärast võidukat Suurt Isamaasõda seame teadlikult oma ülesanded ja sihid. Meie ei tööta praegu mitte ükskõik kuidas. Meie ei valmista ükskõik mida, vaid me suuname kõik oma loovad jõud neile valmistusaladele, mis kindlustavad meie edasist

arenemist, mis on eeltingimuseks, et meie edasine ülesehitustöö teostatakse takistusteta. Seepärast, kui sm. Stalin on meile seadnud ülesandeks sõjahaavade kiire parandamise lähema 2—3 aasta jooksul, siis tähendab see seda, et meiegi ees seisab ülesehitustöö, mille juures peamõõk tänavu, tuleval aastal ja võib-olla ka 1947. a. langeb musta metallurgia, küttebaasi ja energeetika ning transpordi küsimustele. Meil on tarvis jalule seada meie musta metallurgia tööstus, söetööstus ja energeetika baas. Need on põhiülesanded, mis seisavad kogu Nõukogude Liidu rahvaste ees kõige lähema 3 aasta jooksul. Selles töös on ka Nõukogude Eesti töötajail täita väga suured ülesanded. Me oleme ainuke riik Balti riikidest, kus on looduslikus mõttes võimas baas küttetööstuse arendamiseks, meie põlevkivi näol. Põlevkivi geograafiline asend, keemiline koosseis ja see asjaolu, et teistes vabariikides pole säärast küttebaasi olemas, loob olukorra, et meil põlevkivitööstusele pööratakse erilist tähelepanu. Tänavu vastuvõetud Riikliku Kaitsekomitee määrus meie põlevkivitööstuse arendamise kohta on väga laiaulatuslik. Ta annab meie tööstusele, meie maa industrialiseerimisele suurejoonelise aluse. Kui Eesti kodanlikus ajajärgus põlevkivitööstuse maksimaalne toodang oli 1 800 000 t aastas, siis põlevkivitööstuse taastamise plaani kohaselt meie põlevkivi toodang 1948. a. tõuseb 13 miljoni tonnini. Et seda arvu kuidagi konkretiseerida, võiks märkida, et ainult söekaevureid, põlevkivikaevureid on meil tarvis kuni 40 000 inimest. Seejuures on iseloomulik, et meie põlevkivitööstus ei jää mitte kitsaks kivitootmiseks, vaid peamõõk langeb selle ümbertöötamisele, tema gaasistamisele, tema utmisele, millega on kindlustatud temas leiduva tooraine võimalikult maksimaalne ärakasutamine. Selleks otstarbeks tuleb meil ehitusele Kohtla-Järvel ning Ahtmes 2 väga suurt gaasivabrikut. Kummagi tootmisvõime on 400 milj. m^3 gaasi aastas, kogusummas 800 milj. On selge, et see on põhibaas, mille najal ning mille ümber grupeerub väga laialdane keemiatööstus. Ehituse suurusest saab ettekujutuse, kui ma märgin, et selle ülesande teostamiseks meie aastas kulutame üle ühe miljardi rbl. kapitalimahutustena. Kui arvestada, et kogu 1945. a. eelarve on 710 milj. rbl., siis saab selgeks, et see valmistusala kujuneb meil põhjapanevaks, suunavaks valmistusalaks, mis muudab otsustavalt kogu meie Viru ranniku näo. Juba lähemal ajal viiakse ellu määrus, millega meie saame juurde 3 uut vabrikulinna: Kohtla-Järve, Kiviõli ja Jõhvi.

Ma tahaksin alla kriipsutada seda, et meie sotsialistliku plaanimajanduse teostamine seab meile ülesande teadlikult, plaanikindlalt välja arendada need looduslikud ressursid, mis meil on olemas, ja need maksimaalselt ära kasutada. See saab võimalikuks ainult tänu sellele, et meie töötame sotsialistlikul alusel, et meie töötame liiduvabariigina koos teiste rahvastega, kes on ühinenud Nõukogude Liiduks; sest selge on see, et isoleeritud väikeriigis on säärane ehitustempo võimatu. Ühes sellega toob üleminek kapitalistlikult tootmissüsteemilt sotsialistlikule endaga

kaasa vabanemise neist sisemistest vastuoludest, mille kõige ilmekamaks näitajaks on perioodilised kriisid kapitalistlikus majanduses, mis viimasele tekitavad hiiglakahjusid. Neist vabanemine, sotsialistlikule korrale üleminek, tagab seda, et meie oma valmistusjõududele anname säärase hoo, mida meie senine rahvamajanduse areng ei tunne.

See põlevkivitööstuse väljaarendamine kutsub esile ja teeb tarvilikuks võrdlemisi suured ümbergrupeeringud kogu meie rahvamajanduse arengus. Sest, nagu öeldud, juba sellega, et põlevkivitööstus tõuseb esirinda, muutub meie juhtivaks valmistusalaks, hakkab sellesse valmistusharusse valguma teiste tööalade töötajaid ja see rajoon kujuneb meil kandvaks rajooniks, kus elanike arv mõne aasta pärast on vähemalt 100 000 inimest. Seda me peame väga tõsiselt arvestama kogu meie rahvamajanduse plaani koostamisel. See on üks põhilisemaid, olulisemaid ülesandeid meie majanduse alal.

Selle kõrval ei saa me muidugi jätta vähese tähelepanu osaliseks neid valmistusalasid, mis teenivad otseselt töötavat rahvast. Me teame, et sõja lõppemise järel tõusevad väga teravalt üles massikaupade tootmise probleemid. Inimesed on väga palju kannatanud ja on suur puudus kõigest sellest, mida igapäevases elus on tarvis. Meie Eesti oludes tuleb meil arvestada mõningaid ümberkorraldusi. Kui meil massikaupade tootmise alal kodanlikul ajal oli esikohal tekstiiltööstus, siis nüüd, Suure Isamaasõja käigus, on see valmistusala kõige rohkem laostunud. Sõja tagajärjel on meie tekstiiltööstus kõige rohkem kannatada saanud. Praegu on käsil selle taastamine. Juba praegu annab meil Kreenholm jälle tekstiili ning aasta lõpuks töötab seal kuni 60 000 värtnat ning 1500 telge. Kuid siin me oleme juba võtnud ette teatavaid tõsiseid muudatusi. Kui näiteks Kreenholm oli enne sõda ühekülgselt välja arendatud, kui Kreenholm valmistas turutoodanguks peaasjalikult lõnga, kui riidevalmistuse osa oli väike, siis praegu, Kreenholmi taastamisel, me ehitame tema välja teistmoodi, ehitame välja kui kombinaadi, kui tervikliku käitise, mis annab valmistooteid, aga mitte poolfabrikaati. Samasugune lugu on meil Balti puuvillavabrikuga, mille taastamiseks on Liidu valitsuse otsus. Ometi säärast ulatust, säärast erikaalu, nagu see oli enne sõda, tekstiiltööstus vaevalt saavutab; tuleb arvestada seda, et töökäte puudus saab piiravaks teguriks.

Põllumajanduses on meie lähemaks ülesandeks tõsta esijoones kariloomade arvu, mis sõja-aja tingimustes väga rängalt langes, eriti väikeloomade alal.

Käesoleval ajal on meie otseseks ülesandeks sügiseste koristustööde, viljapeksu õigeaegne teostamine. See on tõsine küsimus ning raske ülesanne selletõttu, et põllutöömasinate park on väga kulunud, et väga paljude eri firmade tõttu meil pole võimalik neid küllaldaselt varustada tagavaraosadega, et need tuleb eraldi valmistada, ja seepärast on olemas hädaoht, et viljakoristamine ja -peks võivad venida.

Me nägime möödunud aasta kogemustest, et kui sellele küsimusele ei pöörata õiget tähelepanu ega omistata seda tähtsust, mida ta väärib, siis see toob kaasa suuri rahvamajanduslikke kahjusid. Meil oli mineval talvel majandeid, kus vili oli väljadel peksmata ja koristamata kuni kevadeni. Sääraseid häbiväärseid nähtusi tuli ette möödunud hooajal. Nende kordumine tänavu sügisel oleks absoluutselt lubamatu asi. Säärast rahvamajanduslikku kaotust ning kahju me tänavu tunda ei või. Seepärast on meie kõikide ülesandeks, hoolimata sellest, kus keegi töötab, kaasa aidata, et meie sügisesed põllutööd, meie koristustööd, viljapeksutööd, sügisesed künni- ja külvitööd täidetaks õigeaegselt. Siin on kahtlemata ka õpetajatel tarvis ütelda oma kaasaaitav sõna. Õpetaja meil on ju mitte üksnes õpetaja, laste kasvataja, vaid ka külas autoriteetne inimene; õpetaja sõna arvestatakse. Sellepärast on tarvis, et õpetajaskond tunneks huvi nende küsimuste vastu, neist aru saaks kui üldrahvuslikest probleemidest, mis kõiki haaravad ja kõiki kohustavad, sealhulgas ka õpetajaid.

Ma tahaksin peale nende üldiste rahvamajanduslike probleemide, mis meie ees lahendamist ootavad, pöörata meie õpetajaskonna tähelepanu veel ühele väga tõsisele ülesandele, mida meil on tarvis silmas pidada. See on vajadus läbi mõelda, süsteemi viia kõik see, mis meie läbi elame, läbi mõelda, ma ütleksin, näha sündmusi nende ajaloolises perspektiivis. Õpetajaskonnal on selleks eriline kohustus. Teie teate, et igapäevases töös, igapäevases sündmuste käigus me sageli kaotame perspektiivi silmist, meie ei orienteeru sündmuste käigus, meil ei ole täit ülevaadet sellest, mis meil õieti sünnib, kust meie tuleme, kuhu me läheme ning kus meie seisame. Ometi, kui meie tahame asju näha nende õiges valguses, kui meie tahame aru saada sellest, mis meie ümber sünnib, millest meie osa võtame, siis on sündmuste teoreetilisel analüüsil väga suur tähtsus, sest siis alles paneme sündmused süsteemi, siis meie alles saame igale sündmusele tema õige koha ning vastavalt hindame neid sündmusi. Siin ma tahaksin tähelepanu juhtida mõningatele asjaoludele, mis on iseloomulikud, millega meie igal sammul kokku puutume ja millega meil tuleb tegemist teha. Meie kõikide ülesanne seisab nõukogude korra kindlustamises Eestis, nõukogude korra elluviimises Eestis. See tähendab esijoones nõukogude riigi kindlustamist Eestis. Mis tähendab nõukogude riigi kindlustamine Eestis? Millised erinevused on nõukogude riigil kodanlikust, kapitalistlikust riigist? Kas on igal õpetajal need erinevused selged? Kas on meil õpetus riigist kui säärasest selge? Kas ei ole olukord sageli nii, et meie võtame nõukogude riigi sündi, nõukogude riigi olemasolu kui mingit valitsuste vahetust või, nagu me seda eriti oma vaenlaste ridadest kuuleme, kui rahvusliku küsimuse lahendamist, et nüüd on vene valitsus ja enne oli eesti valitsus.

Ma peatun lühidalt üksikutel momentidel. Kui meie vaenlased püüavad kinnitada, et meil on tegemist n.-ö. valitsuse rahvusliku näo muutusega,

et enne oli eesti valitsus, nüüd tuli vene valitsus, siis selle jutu alusetus saab selgeks, kui meie analüüsime eesti töötava rahva võitluse käiku. Meie teame, et tsaari-Venemaa raamides olid Balti riigid kapitalistlikult enam arenenud kubermangud, et nimelt Eestis, Narvas, toimus esimene tööliste organiseeritud vastupanuavaldus, Kreenholmi tööliste vastupanu 1872. a. Eesti töölisliikumine on seega üks vanemaid töölisliikumisi tsaari-Venemaal. Seda töötava rahva revolutsioonilist võitlust võime jaotada kindlatesse ajaloolistesse epohhidesse. Nii näeme, kuidas eesti töölisklass koos talupoegadega ühes vene rahvusest töölistega võitles tsaaririigi vastu, mis 1905. a. revolutsiooni käigus võttis relvastatud ülestõusu ulatuse. Sel ajajärgul käis võitlus feodaalse tsaaririigi vastu kodanliku vabariigi eest. Sellel ajajärgul tõmbas töölisklass kaasa kogu talupoegkonna võitlusse mõisniku ning vabrikuhärra vastu. See on kindlapiiriline ajajärk, kus võitlus käib kodanliku riigi eest.

Teisel ajajärgul, Veebruarirevolutsioonist Oktoobrirevolutsioonini, käib võitlus kodanliku vabariigi kindlustamise eest ning revolutsiooni edasiarendamise eest, kodanlikust revolutsioonist uue, sotsialistliku riigivormi, nõukogude riigi loomise eest. Me näeme, kuidas seal tulevad võitlusse uued ühiskondlikud kihid, kuidas koos töölisklassiga küla kehvikkond koondub võitlusse kapitalistlike ringkondade vastu, võitlus läheb juba uude faasi, kodanliku riigikorra vastu, uue, sotsialistliku riigikorra eest. Meie teame, et Venemaal koos teiste vabariikidega see võitlus viidi edukalt lõpule. Kodanlik kapitalistlik riigikord kukutati ja töölisklass ning töötav talupoegkond kaitses relvastatud jõududega oma riigikorda kogu Euroopa ja Ameerika interventsiooni katsete vastu ja ehitas edasisel ajajärgul üles oma sotsialistliku rahvamajanduse.

Meie tee läks siin teisiti. Meie võitlus kodanliku riigikorra vastu kestis üle 25 aasta. Meie elasime läbi pika ajajärgu kodanlikus riigis; kuid meil unustatakse sageli see tõsiasi, et selle kodanliku ajajärgu kestel meil siiski ei lakanud võitlus nõukogude korra eest, et meie klassiteadlikus tööliskonnas, et meie kehviktalupoegkonnas, meie proletaarses haritlaskonnas tõusid lakkamatult uued ja uued võitlejate salgad, kes eelväena võitlesid nõukogude korra eest. Kui meil 1940. a. nõukogude riigi sünd kujunes suhteliselt kergeks, kui meil jõudude vahekorrad kujunesid sääraseks, et meie kapitalistlikud ringkonnad 1940. a. relvastatud jõuga meile vastu ei suutnud astuda, siis sellest tekkis säärane illusioon, nagu meie üleminek kapitalistlikult korralt sotsialistlikule korrale oleks toimunud teistmoodi, kui see ajaloos on enne sündinud, nagu oleks meil tegemist mingi teissuguse kodanlusega ja hallparunitega, kui see oli Ukrainas, Uzbekistanis ja teistes vabariikides, ja et meil seetõttu nagu klassivõitlus oleks teise iseloomuga. Ja alles 1941. a. fašistliku Saksamaa kallaletungi ajal, kui kogu see reaktsiooniline ringkond, kelle töölisklass 1940. a. kukutas, lootis endale tuge fašistliku Saksamaa poolt, ta muutis järsult oma vastupanu vorme ja läks üle relvastatud kallaletungi-

dele. Järgneva okupatsiooni ajal, kus jäme ots oli fašistide ja eesti tagurliku kildkonna käes, nad näitasidki oma õiget palet sellega, et hävitasid üle 60 000 nõukogude inimese ning piinasid lugematuid inimesi vanglates ning koonduslaagrites. See oli meie kodanlike natsionalistide, selle fašistliku kildkonna õige nägu, mis avaldus okupatsiooni ajal, ja seda meie ei tohi silmist lasta. Kui räägime saksa okupatsioonist ja meie nõukogude riigi sünnist, kui neid asjaolusid silmas peame, siis meil on ka selge, miks meil praegu klassivõitlus on suhteliselt mitu korda teravam, kui ta oli 1940. a. Ja kui meil praegu see väike kildkond, peotäis metsavendi, püüab terroristlike kallaletungidega meie aktiivi hävitada, nurga tagant tappes üksikult, juhuslikult ettesattunud nõukogude inimesi, siis nad sellega ju sisuliselt näitavad kogu oma olukorra lootusetust. Aga ühes sellega see näitab ka meie klassivõitluse teravust. See näitab, et meie praegu elame üle seda ajajärku, mida nimetatakse proletariaadi diktatuuri ajajärguks, kus on tarvis, relvad käes kaitsta noort nõukogude riiki. See on meie praeguse olukorra iseloomulikem tunnus. Meie töötame praegu selles ajajärgus, kus nõukogude riik on sündinud, kus uus sotsialistlik ühiskond on tekkinud, kus uus, noor sotsialistlik riik peab veel teravat võitlust nende vastu, kes püüavad vana tagasi saada ning kes oma lootusetuses ei vali abinõusid, et kallale tungida sellele uuele. See on ülemineku-aste meie edasikasvu teel. Seepärast praegu meie ülesanne seisabki selles, et sellele uuele riigile anda tema uus sisu. Meie ülesanne ei ole selles, et ükskõik, missugust riiki üles ehitame, vaid meie ehitame üles nõukogude riiki, nõukogude sotsialistlikku riiki, mille kandjateks on tööliskond, töötav talupojaskond, töötav haritlane. Need on meie ühiskonna põhitoed. Nende teenimisele peavad olema koondatud kogu meie nõukogude riigi organisatsioonid. Me peame võitlust kõigi kapitalistliku riigi käsilaste vastu, kõikide nende vastu, kes tahavad meil kapitalistliku korra taastada. Meil käib tõsine võitlus kahe riigivormi vahel, kahe suure ühiskondliku kihi vahel. Seda ei tohi silmist lasta.

Missugused iseärasused siinjuures on? Meil on järgmised põhilised iseärasused. Kõigepealt see, et meie töölisklass on läbielatud ränkade aastate jooksul väga laiali pillatud, et meil, kui alustasime sügisel tööd, oli vaevalt 20% töölisi kohal, kui võrdleme 1941. a. Ka meie ametiühingu-organisatsioonid olid laiali pillatud, meie töölisaktiiv oli hävitatud saksa okupatsiooni poolt. See on esimene väga tähtis iseärasus meie praeguses olukorras. Seepärast oli meie esimeseks ülesandeks meie töölisklassi koondamine, tema kasvatamine nii organisatsiooniliselt kui ideoloogiliselt. Sest töölisklass on meie nõukogude riigi eest võitlev ühiskondlik kiht.

Teine väga tähtis iseärasus on see, et meie majandus on üldiselt väga palju kannatanud ja et meie väikekodanluse erikaal on suur, et ta suur on talupoegkonna näol. See seab meie ette poliitiliselt keerukaid, pain-

duvust nõudvaid ülesandeid. Meie ei tohi unustada seda Lenini ütlust talupoegkonnast, et töötav talupoegkond on kaksikhingega: ühelt poolt ta on töötaja, ta tunneb ennast kõige lähemalt seotud olevat linnatöölisega, ta saab otseselt abi töölisklassi käest. Aga teisest küljest on ta eraomanik, on seotud oma eraomandiga ning seetõttu ta kõigub paratamatult kodanluse ja töölisklassi vahel, satub paratamatult kord ühe, kord teise mõju alla. See tähendab aga seda, et just neis rasketes poliitilistes võitlustes peame arvestama selle laia talupoegkonna poliitilist kõikumist, et meil seetõttu on tarvis teha väga suurt selgitustööd. Meie igapäevase töö kaudu tuleb näidata, et tööliste ja talupoegade vahel ei ole klassi-vastuolusid, et tööliskond abistab talupoega, et ta aitab talupoegkonda, kes majanduslikult saab kasu ning kindlustab oma olukorda üleminekul sotsialistliku riigikorra juurde. See on teine väga tõsine iseärasus, mis meie igapäevases töös tuleb lahendada. Ja siin tuleb jälle just meie õpetajaskonnal teha selgitustööd laiade rahvahulkade keskel.

Kolmas iseärasus on see, et meie oleme väike rahvas, et meie oleme minevikus olnud tsaari-Venemaa rahvaste vanglas kui üks rõhutud rahvastest. See on iseenesest väga tähtis moment ja seab terve rea erilisi probleeme meie ülesehitustöös. Kõigepealt on väga suureks probleemiks väikese Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi olemasolu suure Nõukogude Liidu rahvaste seas. See on iseenesest suur ajajärk inimese elus, kui ta saab üle sellest vaatevinkli kitsusest, mida meil 25 aasta jooksul kodanlik riik süvendas. Ei ole lihtne küsimus tunda ennast eestlasena ja samal ajal suure Nõukogude Liidu kodanikuna. See nõuab väga suurt poliitilist arenemist, et sellele arusaamisele tulla, et selle paremust tunda. Selle probleemi arutusel tuleb mul meelde ajaloost see üleminekujärk, kui sündis kodanlik riik, kui feodaalne ühiskond ümber kujunes üheks rahvustervikuks. Kui te loete seda ajajärku käsitlevat kirjandust, siis näete, kui teravalt käis võitlus üksikute väikeste vürstiriigikeste ja krahvkondade vahel ühinemise vastu, kuidas igaüks oma kitsas väikeses tigukarbis tundis ennast mugavamana kui ühe suure riigi kodanikuna. Ja oli tarvis palju aastaid enne, kui hakati märkama, et suur rahvusriik on ajalooline edusamm võrreldes endise kitsusega. Seesugust ajajärku elame üle ka meie. Ka meil praegu on tarvis teatavat aega, teatavaid kogemusi, et mõista, kuivõrd ajalooliselt kõrgemal astmel seisame meie siis, kui me suudame välja kasvada sellest kitsusest, mida loovad üksiku kodanliku väikese riigi piirid, võrreldes nõukogude riigi avarusega. Siin ei ole tarvis silmi kinni pigistada — meie igapäevases elus seisab raskusi ees sellest probleemist ülesaamisel. Kui liikuda rahva hulgas ringi, eriti haritlaskonnas, siis näeme, et see on raskeks küsimuseks paljudele inimestele. On tarvis rohkem liikuda, tundma õppida neid suuri soodustusi, mis annab tollimüüride ning riigipiiride kadumine nii majanduslikul, poliitilisel kui kultuurilisel alal. Meil on tarvis näha neid küsimusi nimelt ajaloolises perspektiivis, on tarvis näha, et nõukogude riigi avarus

on suur samm edasi nii majanduslikul, kultuurilisel kui ka poliitilisel alal. Meie teame, et kodanlikud riigid, kriisiraskustesse sattudes püüdsid neist raskustest kuidagiviisi üle saada. Selle tagajärjel tekkisidki jutud Euroopa tolliunionist, Balti riikide tolliunionist jne. Need olid katsed kodanliku korra raamides lahendada probleeme, mida meie ühiskondliku elu, esijoones tehnika arenemine ette dikteerib, vabaneda tollimüüridest, neist sotsiaalsetest takistustest, mis takistavad loovate jõudude vaba arenemist.

Meie teame, et kui noored Ameerika Ühendriigid möödunud sajandil nii kiiresti tegid läbi hüppe modernseks võimsaks suurriigiks, siis üheks põhjuseks, miks see nii kiiresti sündis, oli asjaolu, et seal kapitalistlikul ühiskonnal polnud tõkkeid väikeste feodaalsete riikide näol. Ameerika suur territoorium võimaldas takistamatult kiire tehnika arenemise, nagu seda nägime möödunud sajandil. Kuid Ameerika edasist arenemist pidurdab kapitalistlik kord, kapitalistlik valmistusviis, mille tõttu näeme perioodiliselt tekkivat olukorra, kus kapitali ja tootmisjõude on liiga palju ja seepärast on töötuid kuni 16 miljonit inimest, nagu see oli Ameerikas 1929.—1931. aastal ja hiljem. Nõukogude riigi süsteemi juures, sotsialistliku plaanimajanduse raamides pole sääraseid ühiskondlikke tõkkejõude tootmisjõudude arenemisele. Sääraste sotsiaalsete takistuste puudumine, nagu on seda kapitalistlik valmistusviis ja selle vastuolud, võimaldab valmistusjõududel säärase kasvu tempo, mida ükski kapitalistlik riik ei tunne. Sellest vaatevinklist vaadatuna tähendab tollipiiride kaotamine positiivset tegurit meie tootmisjõudude arenemises. Seda peab iga kultuurne nõukogude õpetaja endale kindlasti selgeks tegema. Kui temal enesel selle kohta pilt olemas, kui ta ise aru saab selle tähtsusest, siis ta annab seda veenvalt üle oma õpilastele, oma kaasmaalastele.

Teine küsimus, mis sellega lähedalt on seotud, on rahvusküsimus. Paljudel, eriti haritlaskonnal, on rahvusküsimus hell küsimus sellepärast, et neil ei ole küsimus selge; nad ei tea, kuidas käsitab rahvusküsimust bolševistlik partei, nõukogude riik. Meil on tarvis selgeks teha, on tarvis läbi mõelda see sm. Stalini väide, et nõukogude riigis on igal rahvusel ülesandeks, on antud võimalus kõiki oma loovaid potentse välja arendada maksimumini. Selle kaudu, et iga rahvus välja arendab oma loovad jõud maksimumini, selle kaudu võivad kõik nõukogude rahvad ja kogu nõukogude riik sammuda kõige kiiremat arenemisteed. Sellest asjaolust, et meil praegu vilunud nõukogude kaadrite puudumise tõttu paljud töötavad seltsimehed eesti keelt ei oska, tehakse sääraseid järeldusi ja lastakse ennast võtta vaenlase propaganda õnge otsa, et Eesti Nõukogude Vabariigis ei ole eestlastel kohta. See on jämedalt vildak suhtumine. Meie ülesandeks on võimalikult kiiresti välja arendada, kasvatada nõukogude kaader, keda meil on vaja lõpmata palju kõigil aladel. Küsimus on selles, et meie võimalikult lühema ajaga võimalikult

laias ulatuses valmistaksime ette oma kaadrite hulga selle mitmekülgse elu jaoks, mida meile nõukogude kord pakub. Kui meil see suur töö on tehtud, siis lahenevad niihästi keele- kui ka teised küsimused. Sealjuures on tarvis eriti meil praegu allakriipsutatult rõhutada vajadust tunda vene keelt. Kes on liikunud vennasvabariikides, neil määratutel maaaladel, see tunneb, milline vajadus on meil ühise keele järele, säärase keele järele, mida kõik mõistavad. Kui ma 1943. a. käisin Uzbekistanis, siis mul oli suur heameel, et tänavate sildid olid kahes keeles ja ma sain neist aru; vastasel korral ma oleksin olnud pime. Kui ma Tallinnas eestikeelseid silte loen, siis ma saan ettekujutuse, mida tunneb see inimene, kes eesti keelt ei mõista: ta ei saa orienteeruda.

Kui vaatame küsimusi kitsalt, oma läve seisukohalt, siis ei tundu need küsimused olulistena ja meil ei ole selge, kui tähtsad nad on. Kui aga kaugemale pääseme, rohkem näeme, siis paneme tähele, kuivõrd igapäevases elus on kasulik ja tarvilik tunda suurt vene keelt, milles on avaldatud nii palju kultuuri-, kunstivarasid, mida keele mõistmine võimaldab kätte saada. Kodanlikul ajal ja okupatsiooni aja kestel püüti teadlikult vene keelt halvustada; seepärast on meie ülesanne teadlikult rõhutada ja alla kriipsutada selle keele rahvusvahelist ja kultuurilist tähtsust. Olgem nõukogude inimesed, kes aktiivselt oma vastastele vastu astuvad, ja kaitskem neid seisukohti, mis nõukogude inimesel on vaja kaitsta. Seepärast ongi meil tarvis küsimust valgustada õigesti, anda sündmustele õige koht, ja selles mõttes tuleb keelt käsitada kui instrumenti, mis võimaldab läbi käia, suhelda 190 miljoni inimesega, kes on meie nõukogude riigi liikmed; seda on tarvis mõista.

Need ja paljud teised küsimused on praegu teravad; nad kerkivad esile igal inimesel, neile otsitakse vastust ja ühel või teisel kujul saadaksegi vastus, kuid küsimus on, missuguse vastuse ja kes seda annab. Kõigile neile küsimustele peab meie nõukogude aktiiv suutma anda rahuldava vastuse. Õpetajaskonnal on selles nõukogude inimese suures kasvatustöös suur osa täita. Seepärast on tarvilik, et meie õpetajad poleks mitte kitsalt pedagoogid klassi ruumides, vaid pedagoogid laiade hulkade tarvis, kogu meie rahva pedagoogid, kasvatajad meie praeguses, väga keerulises olustikus. Meie peame praegu saavutama selle, et meie õpetajad oleksid aktiivsed nõukogude riigi ülesehitajad, ja mitte platooniliselt, üldsõnaliselt, vaid ka mustas ülesehitustöös. Meil on liiga palju veel puuduste konstateerimisi, aga mitte küllaldaselt laiade hulkade initsiatiivi, et võidelda puuduste kõrvaldamiseks. See kogu rahva initsiatiivi, loova jõu, lahtirullimine on üks põhilisemaid ülesandeid, mille kaudu lahenevad kõik ülesanded, mis meil lahendada tuleb. Nimelt selle rahva initsiatiivi lahtipäästmisel, rahvahulkade kaasatõmbamisel on meie õpetajaskonnal suur töö täita. Sellele tööle kutsun ma teid üles, sellele mustale, igapäevasele tööle, mida meie nõukogude riigi ülesehitamisel praegu teeme. (Aplaus.)

Laiatarbekaupade ja toiduainete toodangu suurendamise plaanist ja abinõudest

Kõne ENSV Ülemnõukogu V istungjärgul 26. nov. 1945. a.

Seltsimehed saadikud!

Suur Isamaasõda lõpetati võidukalt tänu nõukogude rahvaste kangelaslikkusele, kes, nagu ütles seltsimees Stalin Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 27. aastapäeval peetud kõnes, loobusid paljust tarvilikust ja olid teadlikult valmis tundma tõsist ainelist puudust, et ainult rohkem anda rindele. Käimasoleva sõja enneolematud raskused pole murdnud, vaid on veelgi enam karastanud nõukogude rahvaste raudset tahet ja mehist vaimu. See rahvas on õigusega omandanud kangelasliku rahva kuulsuse. Kui seega Isamaasõja kestuse ajal kõik jõud koondati vaenlase purustamiseks ja seda tuli teha ka töötajate heaolu arvel, siis pärast sõja lõppu seadsid meie bolševike partei ja Nõukogude valitsus oma tähtsamaks ülesandeks töötajate heaolu kiire taastamise. Seda põhimõtet väljendas oma kõnes Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 28. aastapäeval sm. Molotov, üteldes: „Linna ja maa elanikkond ootab tunduvat massikaupade toodangu suurendamist, samuti toiduainetega varustamise parandamist... Põllumajandustarvete rahuldamine on vajalikum kui kunagi varem. Meie kultuurilised nõuded on kasvanud, need on muutunud hoopis mitmekülgsemaks."

Taastada ning mõne aastaga tunduvalt ületada meie maa majandusliku arengu sõjaeelne tase ja kindlustada sellega kogu elanikkonna elutaseme tunduv tõstmine — selles on partei ja valitsuse hiljuti avaldatud otsuste mõte NSVL majanduse viisaastakuplaani väljatöötamisel 1946.—1950. a., samuti vastava plaani väljatöötamise mõte raudteetranspordi arendamiseks. Selle neljanda viisaastakuplaani põhiülesande lahendamiseks on juba 22. augustil NSVL RKN poolt välja antud määrus abinõude kohta massi- ja toidukaupade tootmise suurendamiseks kohaliku tööstuse, töönduslike kooperatiivide ja invaliidide kooperatiivide ettevõtete poolt. Selles määruses nähti ette laiajooneline kava nende kaupade tootmise järsuks suurendamiseks, mis teenindavad rahva heaolu. Ühes sellega nähti ette abinõud, millega kindlustada selle plaani elluviimine.

Ma tahaksin siinjuures eriti rõhutada seda põhiliselt lahkuminevat olukorda, milles elavad töötavad hulgad kahes erinevas maailmas: meie Nõukogude sotsialistlikul kodumaal ja kapitalistlikes maades. Kui meie

rahvaste ees seisab ülesanne, „kuidas paremini organiseerida tööd tööstuses, põllumajanduses, transpordis ja kõigis meie asutustes selleks, et nõukogude inimese tööjõudlus ja tema töö kvaliteet annaksid paremaid tulemusi" (sm. Molotov), et meie saaksime rohkem kaupu, rohkem parema kvaliteediga kaupu, ja see tulemus oleneb ainult meie omast oskusest tööd organiseerida, nii et meie töötav rahvas on sõna täpses tähenduses ise oma õnne sepp, siis näeme pärast sõja lõppu kapitalistlikes maades, välja arvatud maad, nagu Poola, Tšehhoslovakkia, Jugoslaavia jt., kus võimul on uut vormi demokraatia, risti vastupidist tendentsi, näeme, et kõikjal neis riikides peavad töölisklass ja töötav haritlaskond väga tõsist võitlust kapitalistide rünnaku vastu alandada tööpalku, toodangu vähendamise kaudu saavutada suuremaid kasusid, lokautide kaudu murda tööliste vastupanu. Me näeme, et sõja võidukast lõppemisest pole möödunud veel poolt aastatki, kuid klassivõitlus võtab üha teravamaid vorme.

Toon mõned näited:

Ameerika Ühendriikide tööbüroo andmeil oli Ameerikas tänavu augustikuu jooksul 410 streiki ja lokauti, mis haaras 230 000 töölist, septembrikuu jooksul tõusis streikide ja lokautide arv 550-ni, neist puudutatud tööliste arv kasvas enam kui kahekordseks: 455 000-ni. 1. oktoobril oli registreeritud juba 2 miljonit töötatöölist, 5. oktoobril streikis 525 000 töölist nafta-, söe- ja metsatööstuses ning novembris laienes see streigilaine ka juba autotööstusele, mis üksi tõmbas kaasa üle 400 000 töölise. Ameerika Ühendriikide majandusteadlaste arvates tõuseb töötatööliste armee Ameerika Ühendriikides seoses demobilisatsiooniga 1. aprilliks 1946. a. kuni 8 miljoni inimeseni. Meie teame, et prof. Varga, kes on hea majandusteadlane ja majanduse tundja, oletab tõsise majanduskriisi puhkemist Ameerikas alles 2—3 aasta pärast. Säärane on olukord Ameerikas.

Meie teame, et kapitalismi teises tähtsamas kantsis, Inglismaal, kus võimul on tööerakond, kes vaatamata oma hääletajate proletaarsele päritolule teostab kodanlikku poliitikat, pole olukord selles küsimuses parem. Ka Inglismaa tööerakondlik valitsus rakendab sõjaväge tööliste streikide nurjaajamiseks.

Seda põhilist erinevust kapitalistliku ja sotsialistliku riigi vahel, seda põhilist erinevust nende maade töötajate olukordades, nende ees seisvates ülesannetes, on tarvis eriti meie noore nõukogude vabariigi töötajaile meelde tuletada. Tänu nõukogude riigikorrale, meie vabrikute, meie transpordi, meie suurkaubanduse riigistamisele, ei ole meie töötaval rahval mitte tarvis sõjast välja tulles võidelda tööpuuduse vastu, kapitalisti vastu, sest nad on meie ühiskonnast välja lülitatud, vaid ta võib asuda paremini organiseerima oma tööd, paremini töötama selleks, et selle parema töö tulemusel tõsta oma elutaset ning kindlustada meie riigi kaitsevõimet.

Seda, meie Nõukogude Eesti töötavate hulkade elutaseme tõstmist taotleb ka see seadusprojekt, mille Eesti NSV RKN esitab teile täna läbivaatamiseks. See seadusprojekt töötati välja EK(b)P Keskkomitee ja Eesti NSV valitsuse poolt väljaantud määruse nr. 1014 alusel ning on rajatud NSV Liidu RKN 22. augusti määrusele. Selle seadusprojekti koostamine võttis palju aega selletõttu, et fašistliku okupatsiooni ja sõja laastamiste tagajärjel puudus keskustes massikaupu tootvate käitiste tootmisvõime kohta tõepärane dokumentatsioon, nagu käitiste passid, millest oleks saanud ülevaate säilinud sisseseadeist, nende seisukorrast, säilinud toormaterjali kogustest jm. Terves reas tööstusharudes on tööliste tööjõudlus võrreldes eelsõjaaegsega tunduvalt väiksem, mis takistas käitise õige tootmisvõime määramist. Tuli selgitada selle asjaolu põhjus. Kõik see kokku tegi tarvilikuks eriliste brigaadide saatmise kohtadele, käitistesse, et koguda materjale ja need läbi töötada käesoleva seadusprojekti koostamiseks. Ometi, ootamata selle üldise seaduse ilmumist, on massikaupade tootmise laiendamiseks juba välja antud terve rida määrusi üksikute maakondade ja linnade jaoks. Selletõttu viibis ka selle seaduse ilmumine.

Nii on kogu meie tööstustoodang võrreldes 1944. a. oktoobriga kasvanud 5,7 korda, tööndusliike kooperatiivide toodang 6,5 korda; põlevkivitööstuse taastamisel on tehtud suur töö, mille tulemusena meie põlevkivitoodang tõuseb detsembris k. a. 1941. a. tasemeni, kuigi see tööstusharu oli okupantide poolt peaaegu täielikult lõhutud. Millise tempoga toimub siin taastamistöö, sellest näide Kiviõli kaevanduse toodangu kasvust. Võrreldes käesoleva aasta jaanuarikuuga kasvas toodang mais kaks korda, juunis kolm ja pool korda, juulis neli korda, augustis viis korda, septembris kuus korda! Täiesti on taastatud okupantide poolt purustatud Kohtla ning osaliselt Kiviõli utmisvabrikud, mille toodang on nii hädavajalik meie transpordis. Taastati esimene osa Püssi elektrijaamast, voolu annab Ulila — Tartu ja Viljandi pole enam pimedas; kogu elektrienergia toodang on suurenenud 2,4 korda. Meie Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaadi toodang on tõusnud kolmekordseks. Üldiselt on edukalt töötanud Metsamajanduse ja Puidutööstuse Rahvakomissariaat. Meie raudteelased, maanteelased ja sidetöötajad on üleliidulises sotsialistlikus võistluses saavutanud tõsiseid tunnustusi, eriti maanteelased, kes kogu aasta vältel hoidsid oma käes üleliidulist esikohta! Niisama edukalt kaitseb kogu aasta jooksul Üleliidulise Kaitsekomitee rändpunalippu Balti Mere Laevastiku Ehitusvalitsus. Ka vabariiklik Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Rahvakomissariaat hakkab organiseerimisperioodi sünnivaludest üle saama, esmakordselt saavutas üks tema ehitustruste oktoobrieelses sotsialistlikus võistluses rändpunalipu ja tema tööviljana antakse aastavahetuses ekspluatatsiooni uus suur kultuurihoone ja „Estonia" kontsertsaali osa. Suure saavutusena tahan alla kriipsutada meie autotranspordi tööd; oktoobris

veeti meie autodel juba rohkem kaupa, kui seda tehti enne sõda ühe kuu jooksul.

Rahva toitlustamine on paranenud, eriti selles osas, et tsentraliseeritud korras varustatavate töötajate hulk on pidevalt laienenud. Nii võeti garanteeritud varustamisele alles hiljuti täiendavalt Rakvere ja Viljandi linn. Laiendatakse maal asuvate tööliste ringi, kes saavad kaardi alusel varustust. Kõik see on saanud võimalikuks meie põllumeeste usina töö, meie varumisorganite töö laienemise, meie Toiduainetetööstuse Rahvakomissariaadi töö tõusu tõttu. Nii kasvas Toiduainetetööstuse Rahvakomissariaadi tegevus kvartaalist kvartaali muutumatuis 1926./27. aasta hindades järgmiselt: 1944. a. IV kvartaalis — 6,5 milj. rbl., 1945. a. I kvartaalis — 8,9 milj. rbl., II kvartaalis — 9,8 milj. rbl., III kvartaalis — 11,8 milj. rbl. ning IV kvartaalis on plaan 15,4 milj. rbl. Üksikuist aineist võib märkida, et näiteks leiva toodang kasvas vastavalt kvartaalide kaupa 4697 t, 8656 t, 9966 t ja 11 374 t ning IV kvartaalis on plaan 14 085 t, kondiitrisaadused vastavalt kvartaalide kaupa — 120 t, 364 t, 456 t, 600 t ning IV kvartaalis on plaan 800 t. Paberosside toodang tõusis kvartaalide kaupa vastavalt miljonit tükki — 54,7 miljonit, 159,7 miljonit, 212 miljonit ja IV kvartaali plaan on 300 miljonit tükki.

Samal ajal on järsult paranenud ka sortimendi laiendamine. Kui võrdleme näiteks 1944. a. IV kvartaali ja 1945. a. III kvartaali tegevust, siis toodeti kondiitrisaaduste alal möödunud aasta IV kvartaalis 6 sorti, 1945. a. III kvartaalis aga juba 58 sorti, paberosse ja sigarette vastavalt 4 ja 12, seepi — 1 ja 6, õlut — 1 ja 6, likööri 5 ja 15, leivasorte — 2 ja 5, jahu — 3 ja 7, vorste — 10 ja 45, konserve — 1 ja 6 jne.

Järsult on suurenenud abi toorainete näol teistest vennasvabariikidest. Kui me 1944. a. IV kvartaalis saime põhiliselt vaid söögiõli, siis oleme tänavu näiteks selle ala tööstusele sisse vedanud juba suhkrut ligi 900 t, kakaod — 36 t, söögiõli — 302 t, soodat — 153 t, tubakat — 174 t jne. jne.

Samuti näitab pidevat tõusu meie puidutööstus, sealhulgas ka selle ala massikaupade tootmine. Nii oli näiteks mööblitoodang samades muutmata hindades 1944. a. IV kvartaalis 63 000 rbl., tänavu aga toodeti mööblit kvartaalide kaupa: I kvartaalis — 187 000, II kvartaalis — 239 000, III kvartaalis — 500 000 rubla eest, ja seda vaatamata sellele, et näiteks meie tähtsam mööblitööstus, Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrik, sai sõjas väga raskesti kannatada ja toodangu kasv toimus paralleelselt vabriku ülesehitamisega. On õpetlik meenutada, et okupandid üldse sulgesid selle mööblitööstuse. Tikke toodeti tuhandetes kastides vastavalt: I kvartaalis 19,6, II kvartaalis 23,6, III kvartaalis 29,7 ja IV kvartaalis 31,7.

Ka Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaat näitab oma toodangus pidevat kasvu. Nii kasvas selle rahvakomissariaadi toodang 1926. a. muutumatuis hindades: IV kvartaalis 4,75 milj. rbl., 1945. a. I kvartaalis

7,4 milj. rbl., II kvartaalis 9,6 milj. rbl. ja III kvartaalis 11,2 milj. rbl., IV kvartaali plaan on 15,1 milj. rbl.

Ka meie Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsus on oma toodangut eriti massikaupade tootmises pidevalt suurendanud. Nii tootis ta IV kvartaalis 1944. a. 1932. a. hindades 1,1 milj. rbl. eest, tänavu aasta I kvartaalis — 4 milj. rubla, II kvartaalis — 4,4 milj. rubla ja III kvartaalis — 6,6 milj. rubla eest, tootes näiteks üksikute kaupade liikide järgi: katusepappi tuhandeis ruutmeetreis vastavalt kvartaalidele: 31 000, 102 000, 107 000, kuid III kvartaalis kõigest 87 000; savinõusid vastavalt kvartaalidele: 1700, I kvartaalis 10 000, II kvartaalis 11 000 ja III kvartaalis ligi 12 000; raudvoodeid 460, 1000, 1500 ja 1700, mööblit 194 000 rbl., 405 000 rbl., 447 000 rbl. ja 719 000 rubla eest; sokke-sukki I kvartaalis — 4700, II kvartaalis — 10 000, III kvartaalis — 11 000; uusi jalanõusid 1700, 5200 ja III kvartaalis 5200 paari; parandatud jalanõusid I kvartaalis — 5000, II kvartaalis — 8000, III kvartaalis — 11 000 paari; värve — 6 t, 10 t, 59 t; maalrivärve 1 t, 1 t ja III kvartaalis 27 t; aniliinvärve 2 t, 2,2 t, 8,9 t.

Nagu näeme, püsib massikaupade tootmises pidev kasv, kuid massikaupade tootmise üldise pideva kasvu juures esineb ometi väga tõsiseid puudusi, millest märgiksin olulisemaid:

Üksikud rahvakomissariaadid ning käitised ei pea kinni sortimendi täpsest täitmisest ega arenda nõutavat tempot üksikute väga tähtsate kaupade tootmisel või isegi vähendavad nende tootmist, vaatamata sellele, et plaan nõuab selle suurendamist. Näiteks pole Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaat vajaliku visadusega võidelnud säärase tähtsa artikli, nagu naelad, tootmise eest. Nii toodeti naelu IV kvartaalis 1944. a. 91,5 t, 1945. a. I kvartaalis 103,6 t, II kvartaalis 67 t ja III kvartaalis 59,6 t.

Umbes samuti toimub ka mitte vähem väärtusliku artikli, kabjanaelte tootmine. Mitterahuldavalt toodetakse plekktoidunõusid, mille toodang näitab kvartaalist kvartaali vähikäiku.

Paremini ei tööta ka Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaadi Tekstiiltööstuse Peavalitsus, kus tootmine ei arene nõutava tempoga. Näiteks oli linase riide toodang I kvartaalis 175 000 m, II kvartaalis 181 000 m, III kvartaalis 180 000 m. Peavalitsus ei võitle vajaliku tõsidusega rahvatöö organiseerimise eest, mille abil on võimalik varuda ka riiklikeks vajadusteks lina nende käest, kes seda toovad ümber töötada. Kui enne sõda oli üle maa laialdane linavastuvõtupunktide võrk, kus rahva käest võeti lina vastu ja saadeti Pärnu ja Mõisaküla vabrikusse töötlemiseks, siis nüüd on see võrk täiesti laiali valguda lastud. Pole suudetud organiseerida ise säärast vastuvõtuvõrku ega ole ka lepingu vahekorras näiteks ETKVL-ga organiseeritud säärast tööd. Ja tulemuseks on terav tooraine puudus, mis takistab selle tööstusharu täie koormatusega rakendamist, kuigi käitise tootmisvõime on säilinud.

Umbes samasugune lugu on ka villa töötlemisel. Siin on tootmine samuti paigal tammunud. I kvartaalis on toodetud 120 000 m, II kvartaalis — 108 000 m, III kvartaalis — 100 000 m. Ka siin võimaldavad olemasolevad käitised järsult toodangut suurendada, kuid sama tooraine puudus ei võimalda käitiste täievõimelist rakendamist. Ometi on siingi väga tähtsaks ning hinnatavaks kanaliks rahvatöö organiseerimine, millest saadav naturaaltasu villa näol tunduvalt suurendaks käitiste toorainete baasi.

Samasugune olukord valitseb kunstsiidi tootmises, kus toodang on vähenenud, moodustades I kvartaalis 37 000, II kvartaalis 29 000 ja III kvartaalis 24 000 meetrit riiet.

Või võtame säärase väga tähtsa kaubaliigi nagu tööriietus. I kvartaalis toodeti 11 600, II kvartaalis 12 000, III kvartaalis 7600 komplekti tööriideid. Tuleb märkida, et siin on teatav tööjaotus selles mõttes, et nende riiete valmistamine anti Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuse kätte. Küllalt ettenägelikult ei võitle Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaadi Kergetööstuse Peavalitsus oma töö takistuste kõrvaldamise eest, mille tulemuseks on rahva jaoks äärmiselt oluliste kaupade mitteküllaldane tootmine. Nii seisab peaaegu paigal nahkjalanõude tootmine, kõikudes 60—70 000 paari vahel kvartaalis, mis omakorda on tingitud nõrgast nahaparkimistööst parkainete puudumisel. Kas Kergetööstuse Peavalitsuse juhid koos Rahvakomissariaadi juhtkonnaga ei teadnud, et parkainete küsimus on nii sõja ajal kui pärast sõda kauemat aega väga kitsaks kohaks? Ometi teame, et vastavad isikud ei pööranud kevadel vajalikku tähelepanu looduslike parkainete kogumise organiseerimisele ja vaatasid pealt, kui ETKVL laskis nurjuda temale määratud parkainete kogumise plaani. Samuti pole see Peavalitsus peaaegu üldse tähelepanu pööranud oma maakondlike kombinaatide, parkimistöökodade organiseerimisele. Ometi me teame, et see tööala oli meil maal üsna levinud, et leidub selle töö tundjaid ja kogu küsimus seisab ainult töö organiseerimises ning juhtimises. Meie Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaat ei organiseerinud ka õigeaegselt vastavate aseainete tootmist puuduvale tallanahale kummitaldade näol ja hakkas seda küsimust üles tõstma alles siis, kui vabrikuid ähvardas otsene seismajäämise hädaoht. See on tingitud sellest, et Rahvakomissariaat ei pööranud küllalt tähelepanu oma kaadrite paigutamisele nii, et ta oleks koondanud otsustavamaisse punktidesse, tähtsamaisse vabrikuisse oma paremad eriteadlased. Miks määrati näiteks „Unioni" direktoriks sm. Suits, kes teatavasti juba 1941. a. ei töötanud eriti edukalt, kuna „Unioni" endine direktor Kuritzki, kes 1941. a. „Unionis" töötades näitas häid tagajärgi, määrati palju vähema tähtsusega vabrikusse Tartus? Näib, et kaadrite paigutamisel ei arvestata küllalt tõsiselt inimeste võimeid.

Ka Toiduainetetööstuse Rahvakomissariaat, kelle tegevus on üldiselt edukas, pole täitnud 1945. a. 9 kuu plaani sortimendi osas, kusjuures

16 artiklist ei ole täidetud plaani 9 artikli alal, andes vähem toodangut sääraste tähtsate kaupade alal, nagu tärklis — 65%, siirup — 33%, toorpiiritus — 43%, vorstid — 34%, lihakonservid koguni 86%.

Plaani mittetäitmine nende artiklite alal on tingitud esmajoones tooraine puudusest. Kuid mispärast Toiduainetetööstuse Rahvakomissariaadil on puudus toorainest? Mispärast ta ei tooda lisaks neile artiklitele rahvale nii hädatarvilikku toiduainet, nagu iga liiki juurvilja- ja aedviljakeediseid? Mispärast ei anna ta rahvale nii väga tarvilikku varajast kevadist rohelist aedvilja taimelavadest? Miks puudub meil riiklikus sektoris sissetehtud kapsas ja juurvili? Selle põhjuseks on asjaolu, et Toiduainetetööstuse Rahvakomissariaat töötas meil seni ainult väljast saadud toorainete, tsentraliseeritud korras saadud fondide najal, et tal endal puudus toorainete baas. On ilmne, et Toiduainetetööstuse Rahvakomissariaat peab selle puuduse oma töös energiliselt kõrvaldama, peab rajama oma puuviljaaiad, oma taimelavad, oma juurvilja- ja oma kartulipõllud, peab looma oma piiritusevabrikute juurde loomade ning sigade nuumamise punktid selleks, et kindlustada oma lihakombinaatide pidevat kasvavat tööd ning varustada rahvast täisväärtuslike produktidega.

Meie pole veel tööstuslikult üldse hakanud tootma meie põllumehele hädavajalikke tööabinõusid ja veovahendeid, nagu seda on põllumajanduslik inventar, nagu seda on vankrid, reed, rakmed jne. Ometi on see meie kohalikule tööstusele ning Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsusele üheks tähtsamaks ülesandeks, ja võimalusedki selleks on meil olemas. Meil on tarvis ainult seda tööd tõsiselt organiseerida, meil on tarvis koopteerida üksikuid käitisi detailosade valmistamisel. Meil on tarvis painduvamalt organiseerida tööjõu värbamist eriti maalt neisse tööstusharudesse.

Meie maakondade ja linnade täitevkomiteedele alluvad tööstuskombinaadid andsid telliseid vaid 21% plaanist, niisama palju kahhelkive, 28% lupja, ainult 9% katusekive, ainult 23% tärpentini, ainult 13% hobuseraua-tolle, 13% vankreid. Umbes samasuguseid artikleid tootsid meie tööndusliike kooperatiivide käitised niisama ebaedukate tulemustega. Kas ei vääri see olukord kõige teravamat kriitikat, eriti nüüd, kus Nõukogude valitsusel on tarvis anda asunikele laialdaselt neid artikleid hoonete taastamiseks?

Teravat arvustust nõuab Kalatööstuse Rahvakomissariaadi töö just töö organiseerimise puuduste tõttu. Teatavasti tänavusel kalapüügihooajal kala oli, ja seda püütigi võrdlemisi küllaldaselt. Rahvakomissariaadi plaan on üle poole väiksem ennesõjaaegsest, kuid sedagi plaani täitis Rahvakomissariaat just püügi osas halvasti. Kaluriteühingud ei pidanud kala turustamisel kinni seaduses ettenähtud korrast ja Rahvakomissariaat ei suutnud seda takistada. Ka kalurite lohakas varustamine tööstus- ja toidukaupadega muutus alles IV kvartaalis normaalsemaks.

Kõigi nende puuduste tõttu jäi meie varustamisorganeil palju kala saamata ning rahval kaardid kaubastamata.

Tuleb märkida, et 60 kaluriteorganisatsioonist täitis aastaplaani kaks ühingut Saaremaal: Kõrkvere Kaluriteühing, kus esimeheks on Aleksander Saar, ja Muhu Kaluriteühing (129%-liselt), kus esimeheks on Anton Tarvis. Lisaks neile on täitnud oma 9 kuu püügiplaani veel 3 ühingut: Haapsalu, Tagaranna ja Valjala.

Meie massikaupade tootmise plaani mittetäitmise ja sortimendist mittekinnipidamise kõrval on meie senises töös tähtsamaks puuduseks kvaliteediküsimus. Püüdes iga hinna eest aastaplaani täita lasevad paljud käitised täisväärtusliku kaubana välja praakkaupa, nagu „Unioni" praaksaabaste partiid, leivatööstuste halva kvaliteediga leib jne. Praakkaupade turulelaskmise eest kannavad täit vastutust käitise direktor ja vastav rahvakomissar, kuid samuti Kaubanduse Rahvakomissariaat, kes alles viimasel ajal on alustanud võitlust praagi vastu.

Tõsist võitlust tuleb pidada toodangu seadusepärase turustamise eest. See on võitlus spekulatsiooni vastu, kusjuures eriti rohkesti kuritarvitusi esineb artellides, kus isegi riiklikust toorainest toodetud kaupu saadetakse turule spekulatsioonihindadega. Nii talitas näiteks artell „Telva", turustades toiduaineid eritellimuste rahuldamiseks, artell „Endla" jt.

Et artellid pole massikaupade tootmisel täie koormatusega töötajate vajadusi rahuldanud, selles on süüdi osalt ka asjaolu, et neil pole küllaldaselt varutud materjale, näiteks puitu mööbli valmistamiseks, mistõttu nad end üleni koormavad ka sääraste tellijate-asutuste tellimustega, kes varustavad neid materjalidega, kuid kes võivad ning peavad neid töid ise valmistama.

Edasi on suureks puuduseks see, et mitmed käitiste direktorid ei pea oma põhiülesandeks toota head, kuid odavat kaupa. Nad unustavad, et iga kopik, mis lisatakse hinnale põhjendamatult, nõrgendab meie nõukogude töötaja ostujõudu, viib seega alla tema reaalset elutaset. Meie ülesanne aga seisab selles, et just kaubahinna allaviimise kaudu üles viia meie töötaja elutase. Kui vastutustundetult üksikud direktorid sel alal talitavad, näitab hiljutine juhtum „Kave" käitises, kes mitte ainult ei taotelnud ilmselt liialdatud hinda ühele kompvekisordile, vaid, nagu selgus selle kompvekisordi ärasaatmiseks määratud kasti kontrollimisel, otseselt pettis ostjaid, segades ettenähtud kallimate sortide asemel odavaid sorte.

Säärased on põhilised näitajad meie senises töös massikaupade tootmise alal. Missugused ülesanded seab käesolev seadusprojekt kogu meie töötajate ette? See seadusprojekt näeb ette massikaupade tootmise suurendamise enam kui kahekordseks võrreldes 1945. aastaga, suurendades toodangut 105 milj. rublalt 221 miljoni rublani. Kuidas jaguneb see toodangu kasv üksikute alade järgi? Vaatame lühidalt selle kohta andmeid tähtsamailt aladelt.

Jalanõude toodang peab tõusma 1,6 korda, kogusummas 720 000 paarini. Ning rööbiti sellega tuleb suurendada jalanõude parandamist, mis peab tõusma 3,4-kordseks, läbilaskega 370 000 paari jalatseid.

Tekstiiltööstus kasvab 1,6 korda puuvillatööstuse alal, linatööstus 1,7 korda, villase riide tööstus 1,4 korda, trikotaaž — sukad, sokid — 1,6 korda ja samal määral ka valmisriiete tööstus. Mööblitööstus peab kasvama rohkem kui 2,5 korda, kogutoodangus ligi 10 miljoni rubla väärtuses, kusjuures põhilisteks tootjateks on tööndusliк kooperatsioon ning Metsamajanduse ja Puidutööstuse Rahvakomissariaat. Järsult peab tõusma vooditööstus, eriti raudvoodite tööstus: umbes 11 000 voodit.

Põllumehele vajalikest tootmisvahendeist kasvab kõige rohkem vankrite, regede ning rakmete tööstus. Nii peab tuleval aastal müügile tulema 12 000 vankrit, 7000 rege, 600 000 hobuserauda, 100 t hobuserauanaelu, 13 000 komplekti rakmeid jm. Järsult tõstetakse majapidamistarvete valmistamist, 3-kordseks tõuseb toidunõude tootmine. Meie raadioaparaatide tööstus peab andma kuni 6000 raadioaparaati ning 20 000 valjuhääldajat. Koduseks majapidamiseks määratud elektritarvete tööstus peab kasvama 11-kordseks. Järsult tuleb tõsta kultuuritarvete, sporditarvete, pudukaupade ja mänguasjade toodangut.

Erilist rõhku pannakse rakenduskunsti toodete tõstmisele nii tekstiili, trikotaaži kui ka muul alal. Hakatakse jälle töötlema väärismetalle ja valmistama puulõiketöid, samuti keraamika- ning kristallkaupa. Uue alana tuleb meil viljelemisele lakkmaal, millega meie kunstnikud tutvusid Nõukogude tagalas.

Toiduainetetööstuse alal näeb seadusprojekt ette toodangu kasvu üksikute kaubaliikide järgi: 60%-lise seebi tootmine kasvab kolmekordseks, sealhulgas tualettseebi tootmine 5-kordseks. Tärklisetoodang kujuneb 3-kordseks, siirupitoodang 2,5-kordseks, paberossitoodang 2-kordseks, kondiitrisaaduste toodang 1,5-kordseks, pärmitoodang 2,5-kordseks, puskaritoodang suureneb 3-kordseks, viinatoodang 6-kordseks, makaronide toodang 1,2-kordseks ja tuleval aastal kavatsetakse taastada peekonitööstus, esialgse ülesandega 300 t peekonit. Vorstitööstus kasvab 1,4-kordseks, lihakonservitööstus 1,7-kordseks jne. Kalatööstuse püügiplaani tahetakse suurendada 1,6 korda.

Abinõudest plaani täitmise kindlustamiseks

Ühes plaani arvude andmisega näeb see seadusprojekt ette ka abinõud selle plaani elluviimise kindlustamiseks. Siin on tähtsamaks ülesandeks kindlustada esmajoones toorainete baas. Nii peab Toiduainetetööstuse Rahvakomissariaat tuleva aasta jooksul rajama oma puuvilja- ning juurvilja-aiad kuni 600-hektaarilisel pindalal ja nuumama oma piiritusevabrikute juures kuni 5000 siga. Vajaliku kalapüügi kindlustamiseks on

Kalatööstuse Rahvakomissariaadil rida praktilisi ülesandeid, nagu maimude kasvatamine kui ka oma riikliku kalapüügi organiseerimine.

Kaubanduse Rahvakomissariaati kohustatakse linnade varustamiseks rohelise köögiviljaga ehitama kuni 5000 taimelava ning nuumale panema kuni 1000 siga. Seebitootmise kindlustamiseks nähakse ette Kehra tselluloositehasest saadava tallõli rafineerimisseadeldise taastamine „Keemaksis", samuti: hülgepüük ja põllunduses tehnilise rasva varumise organiseerimine. Selle toorainetebaasi kindlustamise kõrval on tähtsamaks ülesandeks eriti jalanõude tööstuse jaoks parkainete kogumine kui ka sünteetiliste parkainete tootmise organiseerimine. Kogu meie aktiiv peab hoolitsema selle eest, et meil eeloleval kevadel loodusliku parkaine kogumine puukoore näol plaanikohaselt täielikult läbi viidaks. Sellest sõltub meie koolilaste ning täiskasvanute varustamine jalatsitega.

Rööbiti sellega näeb see seadusprojekt ette sünteetilise parkaine tootmise nii põlevkivitööstusest kui ka tselluloositööstusest saadavatest fenoolidest.

Toorainetebaasi kindlustamise ja aseainete tootmise kõrval on selle plaani elluviimisel tähtsamaks ülesandeks tootmisprotsessi korraldamine. Sel alal on meil väga suured ülesanded alles ees. Üldiselt ei rakenda meie tööstused tootmisprotsessi veel kuigi suurel määral lint- ning voolusüsteemi. Ometi näitasid eriti Isamaasõja ajal saadud kogemused, milline määratu suur tähtsus on sellel tööjõudluse tõstmisel. Esmajoones nähakse siin ette meie jalanõudetööstuse töö organisatsiooni parandamist ning esmakordselt viiakse meil sisse kummitalla kuuma vulkaniseerimise meetod.

Tunduvalt laiendatakse valmisriiete tööstust ning Tallinnas organiseeritakse esimene valmisriiete vabrik rööbiti rätsepatöökodade arvu suurendamisega üksikute tellimistööde laiendamiseks.

Edasi väärib esiletõstmist laialdane käitiste- ning isegi rahvakomissariaatide-vahelise kooperatsiooni kõvendamine massikaupade tootmisel. Heaks näiteks on siin vankritööstuse organiseerimine, kus Metsamajanduse ja Puidutööstuse Rahvakomissariaat, Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaat ja Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsus ühiselt tööle rakendatakse massiliseks vankrite ning regede tootmiseks.

Teistest abinõudest massikaupade tootmise ergutamiseks väärib allakriipsutamist nende kaupade planeerimise ja realiseerimise tingimuste muutmine, mille kohaselt maakondade ja linnade täitevkomiteedele alluvate kohaliku tööstuse, tööndusliku kooperatsiooni ning invaliidide kooperatsioonide tootmise ja toodangu kasutamise plaan kinnitatakse vastavalt maakondade ja linnade täitevkomiteede poolt ning Vabariigi Plaanikomisjoni poolt antud kvartaaliplaani alusel, kusjuures vastavatel täitevkomiteedel on õigus lubada kuni 75% üleplaanilisest toodangust, mis nende käitiste poolt on toodetud, müüa ilma tööstuskaupade kaartideta kaubandusvõrgu kaudu nende töötajaile.

Teiseks tähtsamaks ergutusvahendiks on luba jätta vastavasse linna ning maakonda kogu see toodang, mis toodetakse nende käitiste poolt jäätmeist ning kohalikust toorainest ning vabariigi Riikliku Plaanikomisjoni poolt mitteplaneeritud kaupadest, ja 50% toodangust, mis on toodetud mittedefitsiitsest toorainest.

Erilist tähtsust omab massikaupade tootmisel kohalikule tööstusele, tööndusliku kooperatsioonile ja invaliidide kooperatsioonile antud luba müüa vastukaupadena oma tooteid talumeestele tehtavate tööde eest. Seda tuleb meil eriti välja tõsta sellepärast, et praktika näitab kuritarvitamist kohati töökohustuste või veokohustuste rakendamisel riigiorganite poolt. Nii näiteks on Pärnumaal Tihemetsa vallas savitööstus, kelle juhataja, kasutades riigivõimu nõrkust valla täitevkomitee näol, laskis oma kombinaadi jaoks talumeestel kütet juurde vedada küüdikohustuse korras. Samuti on teada teisigi juhtumeid, kus isemajandavad ettevõtted sunnivad kohalike ja riigiorganite kaasabil eneste kasuks tasuta tööd tegema. See seaduse punkt võimaldab nüüd sääraseil isemajandavail ettevõtteil, tööstuskäitistel, artellidel jne. müüa maakonna kaubandusvõrgu kaudu põllumeestele hädatarvilikku kaupa tehtud töö eest.

Edasi, see seadus aitab kõvendada võitlust spekulatsiooni vastu sel kombel, et ta juhib kogu tööstusliku toodangu realiseerimiseks kaubanduslikku võrku ja ühes sellega suurendab nende kaupade liiki, mille ostmiseks ei ole vaja mingeid lubasid ja mida vastavad kaubandusorganisatsioonid saavad tellida otsekohe artellidelt ning kohaliku tööstuse kombinaatidelt. See on printsipiaalselt tarvilik uuendus, sest me peame alustama juba nüüd eeltöid turustamiseks ilma lubadeta, sest on selge, et sedamööda, kuidas suureneb meie tootmine, seda vähemaks jääb igasuguste lubade ning kaartide alusel müüdavate kaupade ring ning seda suuremaks kujuneb vabalt müüdavate kaupade nomenklatuur.

Edasi korraldab seadusprojekt tööstuslike jäätmete ning käitiste sisseseadete, tööpinkide jne. üleandmist liidulistest ning liiduvabariiklikest käitistest ning rahvakomissariaatidest meie kohalikule tööstusele ja Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsusele ning invaliidide kooperatsioonile.

Tähtsaks vahendiks võitluses massikaupade tootmise organiseerimise, nende omahinna alandamise eest on punkt 15, mis määrab, et 50% käitistes saadud plaanilisest kasumist jaotatakse neile käitistele tingimusel, et massikaupade tootmine kogu tähtsama nomenklatuuri ulatuses on täidetud nende käitiste poolt, kusjuures 25% sellest kasumist rakendatakse tööliste ning teenistujate abimajandite ning kultuuriliste ja elutarbeliste tingimuste parandamiseks ja 25% rakendatakse tööliste ja teenistujate premeerimiseks. Lisaks sellele antakse võimalus autasustada oma töö kvaliteediga silmapaistvat tehnilist personaali I, II ja III järgu diplomitega, millele vastavalt ka nende palgad on kõrgemad tavalisest. Viiakse sisse palkade preemiasüsteem ning võimaldatakse premeerida igas

kvartaalis maakondade ja linnade juhtivaid töötajaid, kes organiseerivad kõrge kvaliteediga massikaupade tootmise suurendamist.

Selle punkti juures tahan teie tähelepanu juhtida ka meie nõukogulikule palgapoliitikale, mis on rajatud põhimõttele: igaühele vastavalt tema tööle! Mida rohkem keegi töötab, mida paremini keegi töötab, seda rohkem peab tema oma töö eest ka tasu saama. Tuleb võidelda kohati esineva püüde vastu ebaseaduslikult viia töötajaid kõrgemasse kvalifikatsiooniklassi kui seda töötaja väärib, selle asemel, et aidata töötajail tõsta oma kvalifikatsiooni ning sel kombel edutada teda kõrgemale tööle. Nii nagu nõukogude moraal tõstab ausse parima töötaja nõukogude korra heaks, nii peab ka meie palgapoliitika rangelt jälgima seda põhimõtet.

Teisest küljest kriipsutab see punkt eriti alla seda suurt vastutust, mis üleliiduline Rahvakomissaride Nõukogu asetab meie kohaliku tööstuse juhtidele ning maakondade täitevkomiteede esimeestele ning täitevkomiteede kohaliku tööstuse osakonnajuhatajaile: just nemad peavad hästi silmas pidama oma maakonna ja linna töötajate vajadusi ning neid sisemisi ressursse, mida on võimalik selleks kasutada. Eriti tuleb siin rõhutada vajadust pidevalt toota meie põllumehe, eriti aga uusmaasaajate tarvete rahuldamiseks.

Raskustest, mis tuleb võita selle seaduse elluviimisel.

Kui me töötame läbi toodud arvud meie massikaupade tootmise suurendamiseks ning meenutame neid raskusi, mis meile avastas möödunud aasta meie töökäigus, siis on selge, et ka selle plaani elluviimise eest tuleb võidelda väga visalt.

Millised on need põhilised raskused, millega me kokku puutume? Üks sagedasemaid takistusi, mida meie majandusmehed ette toovad, on töökäte puudus — ei jätku tööjõudu plaani täitmiseks. Olgu ehitusmaterjalide tööstuses või kalapüügil, tekstiiltööstuses või ehituses, kõikjal põhjendatakse plaani mittetäitmist tööjõu puudusega.

Kas see argument on õige? Kui analüüsime meie toodangu ja tööliste arvu 1941. ja 1945. aastal, siis võime näha, et meil on 1945. aastal suhteliselt tootmisprotsessis tõesti vähem tööjõudu kui seda oli 1941. aastal. Kuid peame kindlasti ütlema, et tööjõuküsimus ei muutu meil ka edaspidi kergemaks, vaid, vastupidi, see probleem läheb palju teravamaks. Peame meelde tuletama, et 1946. aastal tuleb meil teostada erakorraliselt suured ehitustööd põlevkivitööstuses, eriülesannetega ehitused Tallinnas ja mujal. Ja seetõttu jääb meil kohalikus tööstuses, artellides kahtlemata kasutada vähe tööjõudu. Kas sellest järgneb siis, et meil tuleval aastal plaani ei teostata? Muidugi ei järgne. Kogu küsimus seisab selles, et me praegu, ja tõenäoliselt ka edaspidi mõnda aega väga

ebamajanduslikult, väga ebaratsionaalselt ümber käime tööjõuga, et me väga nõrgalt kasutame seda tehnikat, mis on meie käsutuses.

Toome näiteid. Kas see on õige tööjõu rakendus, kui näiteks kohaliku tööstuse süsteemis Kunstsarvetehastes on töötajaid administratiivmajanduslikku personaali 84 inimest ja töölisi 111 ja kui sealt käitisest 10 kuu jooksul on lahkunud 52 inimest ning juurde tulnud 70 inimest? On täiesti selge, et tööjõu ebaratsionaalne rakendamine on põhjuseks, miks selles käitises tööjõud ei püsi, ning et see käitis, mis 1941. aastal töötas nii eeskujulikult, nüüd ei saa õiget elu sisse.

Kui me võrdleme tööjõudlust kohaliku tööstuse süsteemis 1941. aastal ja nüüd, siis saame säärase pildi: ühe töölise keskmine kuutoodang oli 1941. aastal Metallitööstuse Peavalitsuses 695 rbl., 1945. a. — 650 rbl.; tekstiiltööstuses 1941. a. — 454 rbl. ja 1945. a. — 273 rbl.; kergetööstuses 1941. a. — 530 rbl., 1945. a. aga kõigest 373 rbl. Me näeme, et tööjõudlus kohaliku tööstuse süsteemis võrreldes 1941. aastaga on tunduval määral madalam. Neist arvudest näeme, et meil on tööjõudluse tõstmiseks väga suur sisemine reserv, teiste sõnadega, ka väiksema arvu töölise juures on võimalik plaani täita.

Mispärast meie tööjõudlus on praegu tunduvalt madalam ennesõjaaegsest? Vaatleksime seda küsimust üksikute näidete varal. Vaatame, kuidas liigub tööjõudlus ja palgatõus näiteks kohaliku tööstuse kombinaatides, mis alluvad täitevkomiteedele. Seal oli 1. jaanuaril 1945. aastal tükitööle üle viidud 12% kõigist töölistest ning 1. aprilliks 1945. a. tõusis see arv 38%-ni. Kuid meie rahvakomissariaadid kui ka täitevkomiteed pööravad äärmiselt vähe tähelepanu töö normimisele, mis on aga eelduseks tükitööle viimisel. Kuidas siis liikusid tööjõudlus ja palk neis kombinaatides? Siin tuli ühe töölise peale kõigis kombinaatides keskmiselt brutotoodangut 1926./1927. aasta indekshindades 1945. a. I kvartaalis 384 rbl. ning keskmine töötasu ühel töölisel tuli kõigi kombinaatide peale 287 rubla; II kvartaalis tõusis toodang 507 rublani ehk 115% plaanist, kuna teenistus tõusis töölisel 323 rublani plaanis ettenähtud 342 rubla asemel, ehk 94,5%, III kvartaalis oli brutotoodang 485 rubla ehk 104% plaanist, kuna keskmine töötasu oli 322 rubla ehk 92%.

Nagu neist andmeist näeme, jääb keskmine tööpalk õige tunduvalt maha plaanipärasest tõusust, mis on tingitud kas palgatariifi ebaõigest rakendamisest või töönormide ebaõigest sisseviimisest. See on kahtlemata kuritarvitus. Meie järelevalveorganid peavad astuma päris tõsisesse võitlusse selle vastu. Selle küsimusega aga keegi tõsiselt ei tegele.

Veidi parem on olukord Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsuses, kus ühe töölise keskmine kuutoodang oli I kvartaalis 664 rubla, II kvartaalis — 688 rubla ja III kvartaalis — 977 rubla, ning vastavalt palgatõus keskmiselt 264 rbl., 329 rubla ja 366 rubla. Siin on plaanipärane näitajate kasv, mis kinnitab, et sel alal tööndusliikes kooperatiivides

tööd tehakse, ning olukorra paremat seisu kinnitab ka see, et 67% töötajaist artellides on viidud tükitööle. Samal ajal aga on selles süsteemis sisse viidud ebaõige plaanimise praktika, sest antakse ilmselt liiga madalad plaanid, mis ei mobiliseeri artelle toodangu suurendamisele. Nii näiteks määrati Tallinna Tööstuslike Kooperatiivide Liidule Peavalitsuse poolt 1945. aasta I kvartaali õmblustööde plaan 990 000 rublale, mis täideti 793 200 rubla ulatuses. Peavalitsus, jättes selgitamata plaani mittetäitmise põhjuse, määras Tallinna Liidule II kvartaali plaaniks ainult 461 000 rubla, kuna faktiliselt ometi täideti plaan 837 600 rubla ulatuses. Või teine näide. Samale Liidule määrati ehitusmaterjalide plaan I kvartaalis 371 000 rubla ulatuses, mis täideti 208 900 rubla ulatuses. II kvartaali plaani määras juba Peavalitsus sellele Liidule kõigest 127 000 rubla, kuigi I kvartaali plaan oli faktiliselt 208 000 rubla ja II kvartaal oli tootmise laiendamiseks soodsam, ning tegelikult plaan täidetigi 202 000 rubla ulatuses. Säärast ebaõukogulikku planeerimist toimetas Peavalitsus III kvartaalis ka teiste tootmisharude suhtes. Säärane kunstlik plaanide allaviimine on pidurdavaks jõuks ja seda tuleb täie teravusega hukka mõista.

Tõsiseks puuduseks tööjõudluse tõstmisel on distsipliini nõrkus, omavolilised puudumised ning selle läbi suured kaotused toodangus. See ala sõltub rohkem kui ükski teine juhtkonnast ning ametiühingutöö seisukorrast. Selle kohta annab hea näite Metsamajanduse ja Puidutööstuse Rahvakomissariaadi süsteemi kuuluva Tallinna Tuletikuvabriku kogemus, kus direktoriks on sm. Iljinski. See käitis ületab ennesõjaaegse toodangu, vaatamata sellele, et tal on töölisi vähem, kui plaanis on ette nähtud: 172 inimese asemel on praegu 151 töölist, kuid toodang, mis 1941. a. ühes kuus oli maksimaalselt 4980 kasti tikke, oli 1945. a. oktoobris juba 7860 kasti, kusjuures plaani täitmine oli kuude kaupa järgmine: jaanuaris 62%, veebruaris 80%, märtsis 162%, aprillis 122%, mais 125% jne. Omavolilisi töölt puudumisi oli vastavalt jaanuaris 126 päeva, veebruaris — 90, märtsis — 96, juulis — 5, augustis — 5, septembris — 11, oktoobris — 4 päeva. Kuidas saavutas vabrik sääraseid positiivseid tulemusi? Rahvakomissariaat algas sellega, et kõvendas juhtkonda, ning see uuendatud juhtkond saavutaski tükitöö ning preemiasüsteemi sisseviimisega töödistsipliini järsu paranemise. Kõik töölised on preemia-tükitööl ning teenisid vastavalt septembris 525 rubla, oktoobris 560 rubla. Keskmiselt täidavad kõik töölised norme ning ületavad neid. Nii on keskmine normitäitmine oktoobris 140—150%, kuna kõrgeim on 270%. Vastavalt sellele on alanenud ka ühe tikukasti omahind 55 rublalt 64 kopikalt jaanuaris 38 rubla 80 kopikani septembris. See Tallinna Tuletikuvabriku kogemus näitab, et seal, kus tõesti võideldakse plaani täitmise ja ka ökonoomsete näitajate parandamise eest, on võimalik ka vähendatud tööliste arvu juures mitte ainult täita, vaid ka ületada massikaupade tootmisplaani.

Selle käitise juhtkonna puudusena tuleb märkida, et pole veel administratiivset tööd küllaldaselt suudetud läbi põimida poliitmassilise selgitustööga, mis eriti meie noores nõukogude vabariigis on esmajärguliseks ülesandeks, ja et selles käitises ei pöörata vajalikku tähelepanu töötajate elutarbeliste tingimuste parandamisele (näiteks küttеküsimus, punanurk). Seda tuleb teravalt laita.

Puudutades kaadrite küsimust, tuleb eriti märkida, et meil tegeldakse kohaliku tööstuse ning Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsuse süsteemis väga nõrgalt kaadrite ettevalmistamisega. Nii oli kohalikele täitevkomiteedele alluvais kohaliku tööstuse kombinaatides kokku tänavu II kvartaalis õppimas ainult 54 õpilast ja III kvartaalis ainult 48 õpilast, mis teeb välja vaid 3% kogu tööliste arvust. On ilmne, et kvalifitseeritud tööjõu terava puuduse tõttu nii madal õpilaste arv kujuneb teravaks pidurdajaks massikaupade tootmisplaani täitmisel. Ja siin tuleb märkida rahvakomissariaatide hoolimatust selles küsimuses. Kui Tallinnas on näiteks kõige teravamaks takistuseks tööstuskoolide avamisel just ruumide küsimus, siis seisab Kunstsarvetehastes kuni 200 inimest mahutav suur töökoda ligi aasta aega kasutamata, mida väga hästi oleks võinud rakendada uute kaadrite ettevalmistamisel õpperuumina.

Ning lõpuks tuleb kaadrite küsimuse juures märkida vajadust hoolitseda ka suuremal määral tööliste heaolu eest. Kui Kalatööstuse Rahvakomissariaat ka edaspidi ei paranda oma suhtumist sellesse küsimusse, nagu seda näitab tema tünnitööstuses tegutsevate tööliste ühiselamu sanitaarne seisukord, siis on päris selge, et töölised sealt laiali valguvad. Samuti on paljudes kohtades tööliste toitlustamise eest hoolitsemine väga nõrk. Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaadi heade käitiste nimekirjas seisev „1. Detsembri" nimeline tekstiilkäitis toidab oma töölisi niivõrd halvasti, et see leiab avalikku teravat arvustust. Kuid see ei ole praegu kaugeltki ainuke sellelaadne juhtum. Meie käitiste juhtkond peab arvestama seda, et rahuolukorra saabudes pole kaugel aeg, kus kaovad keelud töölistel vabalt oma töökohta valida, ning sellega ähvardab neid majandusmehi, kes tööliste heaolule ei pööra tähelepanu, täielik töölistest ilmajäämine. Sellega seoses tuleb meie majandusmeestel tõsiselt läbi vaadata tööliste värbamise meetod eriti massikaupade tootmise alal. Kui Järvamaa ei suutnud oma vankritööstust käima panna ainuüksi tööjõu puuduse tõttu, vaatamata sellele, et tal oli selleks tehniline baas, siis näitab see ainult, kuidas meil veel ollakse paindumatud, ebaoperatiivsed just tööjõu värbamise korraldamisel. On seltsimehi, kes tahavad ainult käsutamise korras organiseerida tööd ja värvata töölisigi sel kombel. Neile seltsimeestele tuleb meelde tuletada, et vahel on tarvis ka minna palvega külasse ning paluda külast abi asjatundjate näol. Meil on maal rohkesti meistermehi, kes teevad ise vankreid ja regesid oma tarbeks. Näidaku siis nüüd meie kombinaatide direktorid, valdade täitevkomiteede esimehed, parteiorganisaatorid ja maakondade juhtivad

töötajad, et nad oskavad tööd nii korraldada, et need asjatundjad on nõus kas või ajutiseltki minema tööstusse, et valmistada või õpetada valmistama neid tarbeesemeid, mille järele põllumehel on esmajoones suur vajadus. Kas on keegi tõstnud koha pealt üles küsimuse, et vabastada näiteks teistest riiklikest kohustustest, nagu metsatöölt, valla peale 1 või 2 meest selleks ajaks, kui nad töötavad säärases käitises? Tõenäoliselt ei ole. Aga ometi on selge, et säärasel kombel on võimalik neid küsimusi korraldada, on võimalik täita nii mõnigi töökoht ning panna käima käitis esmajoones just massikaupade tootmiseks.

Selle plaani elluviimiseks on tarvis pidada tõsist võitlust toodete omahinna alandamise eest, on tarvis juba üksiktooteni välja viia normatiivid nii töö kui toorainete kohta, mida me seni pole veel kaugeltki kõikjal teinud. Ometi on selge, et ilma selleta raiskame mõistmatult nii tööjõudu kui toorainet ja energiat.

Kui me lahendame tööjõu rakendamise küsimuse maksimaalse efektiivsusega, kui me tõsiselt tahame võidelda tööjõudluse tõstmise eest, siis võib see sündida esmajoones nimelt tööprotsessi ratsionaliseerimise kaudu.

Meil on palju väga väärtuslikke leidureid, kes ei oma sageli inseneri-kutset või mingit diplomit, kuid kes on andnud tööstustesse väärtuslikke uuendusi. Märgime näiteks „Kave" peamehhaanikut sm. Johansoni, kes konstrueeris siirupitööstusesse tarviliku tsentrifuugi, mis annab aastas 600 000 rubla kokkuhoidu, „Leegi" mehhaanikut sm. Taburit, kes täiendas tubakatoppimismasinat, mis andis kuni 14 000 rubla kokkuhoidu, ning mitmeid teisi seltsimehi, kes ise on valmistanud endile tööpingid, ratsionaliseerides neid. Neid näiteid võib tuua väga palju. Kuid meie leidurite ja kõigi meie ratsionaliseerijate töö suureks pidurdajaks on asjaolu, et see leiutustöö toimub juhuslikult, et need leidurid teevad seda vaid oma igapäevases töös esiletõusnud takistuste kõrvaldamiseks, et meil ei ole sel alal süstemaatilist tööd. On tarvis meelde tuletada teiste vennasvabariikide käitiste eeskujusid, kus igas suures käitises on konstrueerimisbüroo, mis iseendast kujutab juba väikest vabrikut. Sellega võrreldes alles ilmneb meile, kui abitus olekus meie selles suhtes veel oleme ja kuidas meie otse häbiväärselt nõrgalt rakendame neid talente, keda meil leidub eesrindlike tööliste seas. On ju selge, et kuigi me ei suuda igas käitises organiseerida oma konstrueerimisbürood ning paigutada sinna üht või teist selle ala eesrindlikku meest või naist, siis ometi on täiesti mõeldav organiseerida säärane büroo ühe rahvakomissariaadi piirides ühe valmistusharu terve rea käitiste jaoks, kusjuures säärane konstruktsioonibüroo teenindaks tervet rida käitisi ning aitaks sellega märgatavalt kaasa ratsionaliseerimistöö edasisele arendamisele. Seda aga seni tehtud ei ole. Paremal juhtumil on ainult 2—3 inimest kogu rahvakomissariaadi ulatuses, kes nimeliselt töötavad leiutiste registreerimiseks, kuna leiutajaid endid sellele tööle rakendatud ei ole.

Sääraseid kitsaid kohti on aga meil lõpmatult palju, kus meil oleks võimalik väikese tehnilise uuendusega tunduvalt laiendada oma massikaupade tootmist. Toon mõned näited.

„Metallisti" käitise toodete nomenklatuuris on hobuserauad, mille järele vabariigis on suur vajadus. Hobuseraua valmistamine koosneb 9-st operatsioonist ja neist 9-st operatsioonist on üks — raua sisse väikese kanali stantsimine — selleks kitsaks kohaks, mis takistab teiste presside täit kasutamist vähemalt 30% ulatuses. Teiste sõnadega, kui meil 1946. aastal hobuseraudade tootmise plaan näeb ette 600 000 tükki, siis selle kitsa koha lahtiajamisega, selle kanali stantsimise kiirustamisega suureneks hobuseraudade toodang 180 000 võrra. Seni aga ei ole Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaat pööranud sellele küsimusele tähelepanu.

Samuti on teatavaks kitsaks kohaks näiteks kummijalanõude valmistamisel liistude puudus. Ometi on kuuma vulkaniseerimise sisseviimisega võimalik järsult tõsta selle ala toodangut. Ka jalatsite eneste tootmisprotsessi korraldamine annab märgatavaid tulemusi. Tartu Nahakombinaadi direktor sm. Kuritzki viis tehnoloogilises protsessis läbi ratsionaliseerimise, suurendades sellega jalanõude toodangut 150 paarilt 400 paarini päevas.

Kui palju on uuritud eesrindlike töötajate kogemusi, näiteks „Punasest Retist" sm. H. Odraksi omi, kes täidab normi kuni 400% päevas, ning samast käitisest sm. Tammari kogemusi, kes viis oktoobris normitäitmise kuni 535%-ni, „Pioneeri" käitisest Arnold Metslovi kogemusi, kes täidab pidevalt norme 300% ja oktoobris isegi kuni 430%, ning „Tavi" käitisest Alma Marki kogemusi, kes täitis norme augustis 190%, septembris 264% ja oktoobris 360%, või siis Hilda Suve kogemusi rõivastustööstusest „Osta", kes on täitnud 3 kuu kestel plaani 320—328% jne.? Võime tuua pika loetelu eesrindlikest töölistest, kelle edu töös tugineb mitte niivõrd füüsiliste pingutuste suurendamisele kuivõrd just oma tööprotsessi parandamisele ja selle ratsionaliseerimisele. Kõiki neid kogemusi on tarvis edasi anda, üldistada. See on tõeline tee meie plaani täitmiseks ning ületamiseks ka väikese arvu töölistega. Ühes sellega peavad meie majandusjuhid ning eriti meie ametiühingud teraselt jälgima seda, et kõik need leidurid ka majanduslikult kätte saaksid kõik need soodustused, mida seadus ette näeb. Selleks aga on tarvis seadust järjekindlamalt populariseerida, tutvustada seda töötajaile, mida seni on liiga vähe tehtud. On iseloomulik näide, et Kunstsarvetehaste juhtivadki inimesed ei tea neid soodustusi, mida annab NSV Liidu valitsuse määrus massikaupade tootmise suurendamiseks kohaliku tööstuse käitistele. Kuid meil on tarvis kõiki töötajaid kaasa tõmmata selle suure töö tegemisele, nende initsiatiiv on tarvis vallandada nii tööprotsessi ratsionaliseerimiseks, nii uute kaubaliikide väljatöötamisel kui ka uute toor- ja aseainete avastamisel.

Meie ei tohi unustada, et massikaupade suurendamise plaani sajaprotsendiline täitmine on esmajärguline poliitiline ülesanne, et selle plaani realiseerimisega kõvendame tõsiselt oma Nõukogude riiki, süvendame tõsiselt liitu meie töölisklassi, töötava talurahva ning meie nõukogude intelligentsi vahel, selle seaduse täitmisega teostab meie töölisklass oma hegemooniat sotsialistliku korra ehitamises.

Meie tootmisaparaat aga kindlustab vaidlematult selle plaani täitmise. Seal on kahtlemata veel alakoormatus. Nii näiteks on „Tarbeklaasi" tootmisvõime klaasi tootmisel 25 tonni päevas, seega 7500 tonni aastas, kuid tema plaan 1946. aastaks on vaid 3100 tonni. Tal on sisseseaded kristalli ning värvilise klaasi valmistamiseks kuni 450 tonni aastas, kuid seda liiki toodangut pole tal tööjõu puudusel üldse planeeritud. Käitise „Edasi" tootmisvõime on 450 tonni vedelklaasi, tegelikult planeeritakse talle 150 tonni. Need on vaid üksikud näited, kuid nende loetelu võib vaidlematult pikendada.

Tööprotsessi korrastamisel peame me otsustavalt parandama ka meie käitiste varustamist energiaga, sest palju käitisi on energiasaamisest organiseerimatult välja lülitatud. Meil pole veel õiget võitlust energia säästmise eest ja teisest küljest ratsionaalset energia kasutamist. Kui me vaatleme näiteks Tallinna Elektrijaama võimsuse kasutamist, siis näeme siin väga suuri käärisid kõrg- ning madalpingeseisu juures. Nii on maksimaalne energiakulu tööpäevadel kuni 13 550 kW tunnis just päeva ajal, kuna kõige väiksem rakendus on öötundidel, kus see langeb kuni 4900 kW tunnis. Säärased suured liikumised ööpäeva jooksul on seletatavad sellega, et suurem osa tööstuskäitisi ei tööta 3 vahetusega, vaid ainult päeval. Sellest järgneb, et energiabilansi paranemiseni on tarvis osa käitisi üle viia kolme vahetusega tööle ja käitised, mis töötavad ühe või kahe vahetusega, on tarvis tööle panna vaheldumisi, nii öösel kui päeval. Ainult sel kombel kindlustame oma tööprotsessi katkestamatu käigu.

Lõpuks tuleb eriti alla kriipsutada vajadust ilmutada pidevat initsiatiivi selle suure võimaluse täiemääraliseks rakendamiseks, mis meile on antud NSV Liidu RKN määrusega, mis võimaldab meil mahutada tellimusi lihtsamatele tööpinkidele, automaatsetele stantsidele jne. liiduliste ja liiduvabariiklike rahvakomissariaatide käitistesse, kes neid on kohustatud vastu võtma. See on ülitähtsaks abinõuks just meie artellide, meie kohaliku tööstuse kombinaatide töö mehhaniseerimiseks.

Kokkuvõttes on teile kinnitamiseks esitatud seadusprojekt suure tähtsusega. Tema järjekindel elluviimine tõstab tunduvalt meie töötava rahva elutaset, rahuldades kõige hädavajalikumaid puudusi. Selle seadusprojekti elluviimine, kogu selle massikaupade tootmise suurendamine on tõsine ning ränk ülesanne. Kuid ta on täiesti läbiviidav, ja ta tuleb läbi viia. Selle läbiviimise eelduseks aga on, et selle läbiviimisele tuleb kaasa tõmmata kogu meie Nõukogude riigi aktiiv, et meie suudame kogu

meie tööliskassi kaasa tõmmata selle läbiviimisele, et meie töölised vabrikus ise kaasa aitavad ning õpetavad, kuidas paremini ja kergemini lahendada neid ülesandeid. Meie töölisnoored kommunistlike noorte juhtimisel noortebrigaadides olgu energilisteks eestvõitlejateks selle seaduse läbiarutamisel ja rakendamisel! Meie ametiühingud viigu sotsialistlik võistlus kui ülivõimas tegur iga tööliseni massikaupade tootmise küsimuse lahendamisel! Meie nõukogude võim tema täitevkomiteede näol nii linnades kui maakondades peab pidama oma üheks põhiliseks ülesandeks selle seaduse viimise iga töötajani neile alluvates käitistes. Meie rahvakomissariaadid ning nende juhtkonnad peavad selle seaduse rakendamisel minema vabrikuis iga tööliseni! Meie ajakirjandus peab pidevalt valgustama selle seaduse täitmise käiku! Meie partei-algorganisatsioonid peavad kindlustama kõigi nende vahendite rakendamise selle seaduse elluviimisel.

Nii kõiki haarates peab see seadus saama tõhusaks vahendiks, millega meie töötajaskond oma kätega ise oma elujärge parandab ning selle seaduse kaudu näeb, et Nõukogude riigi ülesanne on just töötava rahva elujärje eest hoolitsemine. See seadus peab saama tugevaks teguriks kogu meie töötava rahva veelgi tihedamaks koondamiseks meie Nõukogude valitsuse, meie kommunistliku (bolševike) partei ja seltsimees Stalini ümber!

Palun kinnitada teile esitatud Eesti NSV Ülemnõukogu seadus tarbekaupade tootmise suurendamise plaani ja abinõude kohta 1946. aastal.

SISUKORD

Loova töö aasta 5

I. NÕUKOGUDE EESTI LOOMISEGA SAAVUTAS EESTI RAHVAS TÄIELIKU RIIKLIKU ISESEISVUSE

21. juuni võiduga saavutas eesti rahvas vabaduse 13
Nõukogude Eesti loomisega sai Eesti täieliku iseseisvuse 16
Nõukogude võim avas Eesti tootmisjõududele vaba arenemistee 19

II. EESTI RAHVA VÕITLUS KOOS TEISTE NÕUKOGUDE RAHVASTEGA SAKSA RÖÖVVALLUTAJATE PURUSTAMISEKS

Punaarmee Eesti väeosi külastamas 25
Eesti NSV teadlased, kunstnikud, sportlased võitluses fašismi vastu . . . 29
Leningrad 34
Uppuvalt laevalt põgenevad rotid (Välispoliitiline ringvaade) 38
Raja valla õppetund (Raadiokiri oma valijaile) 41
Suija-Pärtide udujuttudest 44
Soome kodanlikud natsionalistid saksa fašismi teenistuses 48
Pilte Narvast ja Viru maakonnast 51
Kõik jõud vihatud vaenlase purustamiseks 55

III. EESTI NSV RAHVAMAJANDUSE PROBLEEME

Iseloomulikke jooni ENSV majanduse sünnist 61
Iseloomulikke jooni Eesti majanduslikust arenemisest kuni 1917. aastani 61
Kapitalismi arenemise suundadest eesti põllumajanduses enne 1917. aastat 63
Iseloomulikke jooni majanduslikust arenemisest kodanlikus Eestis . . . 67
Loodud suurtööstus asutati poolfabrikaadi tootmiseks 69
Jooni kapitalistlike vahekordade arenemisest kodanliku Eesti põllumajanduses 70
Iseloomulikke jooni Nõukogude Eesti majanduslikest perspektiividest . 72
Iseloomulikke jooni Eesti NSV põllumajanduse arendamisest 74
Eesti NSV majanduse ülesehituse probleemidest 76
Aruanne Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 27. aastapäevale pühendatud pidulikul koosolekul Tallinnas 90
Saksa fašistide alatu kallaletung meie maale 90
Fašistlik okupatsioon Eestis ning eesti rahva võitlus selle vastu . . . 93
Fašistlike okupantide laastamistöö Eestis kirjanduse, kunsti ja teistel kultuurialadel 94

Fašistliku okupatsiooni mõju meie tööstusesse 97
Fašistliku okupatsiooni hävituslik mõju Eesti linnade kommunaalmajandusesse 98
Fašistliku okupatsiooni laastav mõju Eesti põllumajandusesse 98
Tervishoiuline olukord fašistliku okupatsiooni ajal 98
Eestlaste sundmobilisatsioon fašistlikku armeesse 99
Võitlusest hitlerlaste vastu okupeeritud ENSV territooriumil 99
Ülesehitustöö esimesed sammud ja ülesanded 101
Ülesehitustööst kultuurialal 103
Võitlus külviplaani ületamise eest on võitlus Nõukogude korra eest. (Kõne eesti talurahva kongressil 30. III 45.) 106
1945. aasta kevadkülvi ettevalmistamise käigust Eesti NSV-s. (Aruanne EK(b)P KK VI pleenumil.) 112
Kevadkülvi kindlustamine vajaliku seemnetagavaraga 121
Enam tähelepanu alaliste komisjonide tööle täitevkomiteede juures 130
Viime hoogsalt läbi abistamise kümmepäevaku 135
Viis aastat Nõukogude võimu Eestis 138
Eesti NSV tööstuse ülesehituse probleemidest 145
Meie lähemad ülesanded. (Kõne Õpetajate päeval 17. aug. 1945.) 150
Laiatarbekaupade ja toiduainetetoodangu suurendamise plaanist ja abinõudest. (Kõne Ülemnõukogu V istungjärgul 26. novembril 1945. a.) . . . 164
Abinõudest plaani täitmise kindlustamiseks 172
Raskustest, mis tuleb võita selle seaduse elluviimisel 175

Vastutav toimetaja J. Saat.

Kaanejoonistuse valmistanud G. Reindorff.

А. Веймер. Проблемы народного хозяйства в ЭССР.
На эстонском языке.

Ladumisele antud 15. VIII 1945. Trükkimisele antud 21. XII 1945.
Paber 61:86 cm 1/16. Trükiarv 7200. Trükitähti trükipoognas 49 280. Trükipoognaid 8,5.
Arvutuspoognaid 12,25. MB-06078. Trükikoja tellimise nr. 2131.
Teksti ladu — trükikoda „Uhiselu", Pikk tänav 40/42.
Teksti trükk — trükikoda „Punane Täht", Pikk tänav 54/58. Tallinn 1945.